ilke

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

HÜKÜMET SORUNU
PETROL BUNALIMI
HALKA AÇILMA

tektaş ağaoğlu / yusuf ziya bahadınlı
hüseyin baş / oya baydar
ömer burçak / aydın engin / necla fertan
mete tunçay / ali tümer

2 ŞUBAT 1974

ilke Şubat / 1974
Sayı : 2

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Kurucular: Oya Baydar, Aydın Engin, Yusuf Ziya Bahadınlı / Kurucular adına Sahibi: Yusuf Ziya Bahadınlı / Yazıişleri müdürü: Aydın Engin / Yazışma ve havale adresi: P.K. 71 İstanbul / Yönetim yeri: Yerebatan Caddesi, Üretmen İşhanı No: 411. Telefon 26 80 70'den 411 / Dağıtım: Hür Yayınevi Ankara Caddesi, Babıali Han kat: 3 / Abone şartları: Yıllık 100, altı aylık 50 lira. Dış ülkeler için iki katıdır. / Dizgi baskı : Murat Matbaacılık Kollektif Şirketi / Kapak düzeni ve baskısı: Reyo Kollektif Şirketi / İlan: Tam sayfa 500 lira. Diğer ilanlar santimi 25 lira / Şubat 1974

İlk sayının ardından

İLKE'nin ilk sayısının gördüğü ilgi, Türkiye'nin hareketli siyasal ortamında, demokratik güçlerin ve sosyalist birikimin toparlanma, ideolojik birliğe varma, temel sorunlarımıza sağlıklı çözümler arama ihtiyaç ve zorunluğunun bir ifadesiydi.

İLKE çıkarken «... içinde bulunduğumuz dönemin en önemli görevini, halkımızın demokratik mücadelesinin güçlendirilmesi; sosyalist birikimin derlenip toparlanması; sosyalizmin, gerçek sahibi olan işçi sınıfına mal edilmesi; bilimsel teori kılavuzluğunda ülke gerçeklerine dayanan sağlam ve kalıcı bir düşünce ve davranış birliğine ulaşılması...» olarak tesbit etmiş ve bu görevin çetin yolunda, İLKE'nin, gerekli ideolojik oluşum ve gelişime, işçi sınıfı anahtarını elinden bırakmayarak yardımcı olmayı hedef bilen bir yayın olduğunu açıklamıştı.

İLKE ilk sayısıyla bu amacına ne ölçüde ulaşabildi yada yaklaşabildi? Bu sorunun cevabına kaynaklık edebilecek çeşitli eleştiriler yapıldı. Bunları başlıca iki kümede toplamak mümkün.

İster övgü ister yergi niteliği taşısın, belli bir yapıcılığı titizlikle sürdüren eleştiriler... İLKE'nin kimi zaman aceleye gelmekten kimi zaman gerekli titizliği göstermemekten doğan hatalarını ve eksiklerini sergileyen ve «doğru»ları devrimci dostlukla işaret eden bu eleştirilerin yapıcılığı İLKE'nin önümüzdeki sayılarına yansıyacaktır.

Bir de İLKE'de kullanılan bazı terim ve çözümlemelere, geçmiş dönemden kalma önyargılarla karşı çıkan ve yanlışa işaret ederken öneri getirmekten, «doğru«yu belirtmekten kaçınan eleştiriler var. Oysa ideolojik birliğe varılması, yapıcı tartışmalarla mümkündür. Aksi takdirde, sosyalist hareketin halâ acısını çekmekte olduğu, kaynağını «dar grupçuluk»tan alan kısır tartışmalar dönemi yeniden başlar.

Gündemin ilk maddesinin «ilke'de birlik» olduğunu kabul ediyorsak, temel sorunlarda ideolojik birliği sağlamanın yolu, yapıcı, önerici eleştiri ve tartışmalardan ve sosyalizmin gerçek sahibinin işçi sınıfı olduğunu kavramaktan geçecektir.

20 Aralık 1973'den 23 Ocak 1974'e

20 ARALIK 1973

● Cumhurbaşkanı'nın önerisi üzerine, bir millî koalisyon kurmak üzere temaslarına devam eden Naim Talu, «ülkenin ve dünyanın içinde bulunduğu şartları gözönüne alarak, hükümeti kurma konusunda her türlü girişimi deneyeceğini, erken seçim tarihi üzerinde uzlaşmaya varmak için liderleri zorlayacağını» söyledi. Ecevit, CHP'nin önerisi olan, Mayıs ayında erken seçim tarihinde anlaşma olmazsa CHP'nin bir azınlık hükümeti kurmaya hazır olduğunu bildirdi.

● Ankara, Adana, Eskişehir, İstanbul, Bursa ve İzmir sanayi odaları, Ankara'da yaptıkları toplantıda, Fiyat Kontrol Komitesi'ne karşı olduklarını açıkladılar. Sanayiciler, fiyat artışlarının Türkiye'ye özgü bir gelişme olmadığını, dünya ekonomik krizi ile, hammadde fiyatlarında meydana gelen anormal artışların etkisinin de gözden uzak tutulmaması gerektiğini ileri sürdüler. Sanayi odaları yetkilileri, 5 Ekim 1971 tarihli kararname ile kurulan Fiyat Kontrol Komitesinin iki aylık uygulamasının olumlu sonuç vermemiş ve bekleneni sağlamamış olduğunu iddia ettiler.

İspanya başkanı öldürüldü

● İspanya'yı 34 yıldan beri baskı altında tutan fâşist Franco rejiminin en sert adamlarından biri olarak tanınan İspanya Başbakanı Carrero Blanco, bir suikast sonucu öldürüldü. Olay, Madrit'te tutuklu bulunan 10 sendikacının davasının karara bağlanacağı gün meydana geldi. 70 yaşındaki Carrero Blanco, Madrit'in zengin semtlerinden biri olan Saramanca'daki kiliseden çıktıktan sonra, özel otomobiliyle Başbakanlık binasına gitmek üzereyken öldürüldü. Kimliği bilinmeyen suikastçilerin, kendilerini heykeltraş olarak tanıtarak kiraladıkları bir apartman katının bodrumundan caddenin ortasına doğru bir tünel kazdıkları ve patlayıcı maddeyi bu tünele yerleştirdikleri tesbit edildi.

İspanya iç savaşına Cumhuriyetçi güçlere ve halka karşı faşist Franco güçlerinin yanında katılmış olan Amiral Blanco, rejimin en sağda kişilerinden biriydi. Geçtiğimiz Haziran ayında, Franco artık yaşlandığını ileri sürerek yetkilerinden bir kısmını Başbakan Blancoya devretmişti. Blanco'ya tertiplenen suikast, İspanya'daki terörü yoğunlaştırırken, Franco faşizminden bıkkın ve yılgın olan halkın, artık yeni yöntemlerle yeniden harekete geçeceğinin de

habercisi olarak yorumlandı.

21 ARALIK 1973

● Cenevre Barış konferansı açıldı.

● Talu'nun ikinci tur temasları

Talu, parti liderleriyle ikinci tur görüşmelere başladı. CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, seçim hükümeti ve erken seçim tarihi konusunda daha önceki görüşlerini değiştirmediklerini; CHP dışında kalan partilerin kolaylıkla bir koalisyon hükümeti kurabileceklerini, bütün bu olanakların kapanması halinde de, en son çözüm yolunun erken seçim olduğunu tekrarladı. AP Genel başkanı Demirel ise, Türkiye'nin bugünkü sorununun, erken seçim değil hükümet sorunu olduğunu ileri sürdü. Talu, CHP'nin cevabı üzerine millî koalisyon kurulmasının çıkmaz bir noktaya geldiğini ve «millî koalisyon fikrinin değişik bir istikamete yöneldiğini» bildirdi. Hiç bir ümit kalmadığı zaman görevi Cumhurbaşkanı'na devredeceğini de söyledi.

Teşvikler ne oldu?

● Özel kesim yatırımlarını teşvik için verilen teşvik belgelerinin illere göre dağılımı açıklandı. Döküme göre, şimdiye kadar teşvik belgesine bağlanan 30,5 milyar TL. lik özel kesim yatırımlarının yüzde 60'ı İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli, Adana ve İçel'e yani Türkiye'nin en gelişmiş 7 iline düşüyor. Türkiyenin en geri 8 ili Gümüşhane, Muş, Mardin, Tunceli, Adıyaman ve Hakkâri'nin payına, teşvik edilen yatırımların sadece yüzde 1'i ayrıldı.

Teşvik belgelerinin dağılımı, teşvik sisteminin gelişmiş bölgelerde ve birkaç büyük ilde kümelenmiş büyük tekelci sermaye kesimine yarayacağı ve bölgeler arası sosyo - ekonomik dengesizliği gidermekte hiçbir yarar sağlamayacağı iddiasına yeni bir doğrulayıcı kanıt getirdi ve geçmiş tartışmalarda, teşvik sistemini, «tekelci sermayeye taviz ve büyük sermayeyi daha da güçlendirme politikası» olarak niteleyenleri haklı çıkardı.

23 ARALIK 1973

Petrol zammı... Petrol sorunu...

● Basra Körfezi ülkeleri petrole yüzde 112 oranında zam yaptı. Arap ülkelerinin ABD ve Avrupa'ya uyguladıkları petrol ambargosu devam ederken, Basra körfezinin petrol üreten 6 ülkesi İran, Irak, Suudî Arabistan, Kuveyt, Ebu Dabi ve Katar, Tahran'da yaptıkları bir toplantı sonunda petrolün varilini 5 dolar 11 sentten 11 dolar 60 sente çıkardıklarını açıkladılar. Orta Doğu savaşı patlak verdiği sıralarda varili 3,5 dolar olan petrolün fiyatı, son zamdan sonra, 3 ayda 3 misline çıkmış oldu.

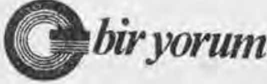
13 ülkeden meydana gelen petrol ihraç eden ülkeler örgütü (OPEC) nün diğer 7 üyesi, daha önce, 6 körfez ülkesinin petrol fiyatlarıyla ilgili kararına uyacaklarını bildirmişlerdi. Petrol fiyatlarına zam yapan ülkelerin sözcüsü olarak konuşan İran Şahı, «ilerlemiş ülkeler, ucuz petrole dayanan büyük kazançlar devrinin sona erdiğini bilmeli ve kemerleri sıkmaya hazır olmalı» dedi. Şah konuşmasının sonunda, dünyanın kendine başka enerji kaynaklarını araması gerektiğini, zira bundan böyle, petrol fiyatının nükleer enerji yada kömürden üretilen enerji fiyatlarına göre saptanacağını belirtti.

Petrol üreticisi ülkelerin bu son zammından sonra, dünyanın bütün ülkelerinde bütün mamul madde fiyatlarında büyük artışlar bekleniyor.

Uzmanların yaptıkları hesaplara göre, son petrol zammından sonra, 1974'de Türkiye'nin petrol ithalatı için ödeyeceği döviz miktarı 1 milyar doları aşacak. Türkiye tükettiği petrolün üçte ikisini dışardan sağlamakta olup, 1973 yılı toplam petrol tüketimi 14 milyon tonu bulmuş, bunun 10 milyon tona yakını dışardan sağlanmıştır. 1974'de tüketimin 18 milyon tonu bulacağı ve ithalatın da bu oranda artacağı hesaplanmaktadır. Böylece 1974'de Türkiye'nin petrol ithalatına ödeyeceği döviz 1 milyar dolar olacaktır.

Aylardan beri bütün dünyayı meşgul eden, dünya ekonomik ve siyasal dengesini değiştirmeye yönelen, kapitalist dünyanın içine yuvarlandığı ekonomik bunalıma sebep olarak gösterilen petrol sorununun, petrol am

bargosunun içyüzü nedir? Son petrol zamlarının ve petrol ambargosunun dünya ekonomik ve siyasal dengesine ne gibi etkileri olacaktır? Petrol sorunu karşısında Türkiye'nin durumu nedir? Petrol bunalımının altında yatan oyunlar neler? (İLKE'nin bu konudaki yorumu aşağıdadır. Petrol konusunda Hüseyin Baş'ın İncelemesi ise İLKE'nin «incelemeler» bölümünde yer almıştır.)

Petrol bunalımı ve Türkiye

Arap ülkelerinin ABD ve Avrupa'ya karşı uyguladıkları petrol ambargosu ve ardından petrol fıyatlarındaki yüzde yüzü aşan artış acaba Arapların, İsrail'le sürdürdükleri savaşa katkıda bulunmuş mudur? ABD ve AET ülkelerinin İsrail politikalarında umulan değişmeler sağlanabilmiş midir? Ambargonun ve zammın mimarlarından bir kesiminin Araplar olduğu belli, ancak yalnız Araplar mıdır bu siyasetin mimarları? Düne kadar ABD emperyalizminin en sadık uyduları olarak nitelenen İran Şahı gibi, Basra Körfezi emirleri gibi, Suudi Arabistan kralı Faysal gibi feodal şefler birden bire «antiemperyalist» mi kesilmişlerdir? Uluslararası petrol kartelini oluşturan 7 dev şirketin bu olup bitenlerde etkinlik payı nedir? Olup bitenler, bazılarınca iddia edildiği gibi ABD'nin AET ve Japonya'ya karşı bir oyunu muydu sadece?

Yukardaki soruların cevaplanması hem ambargonun sonuçlarını ve zammın hedeflerini ortaya koyacak, hem de Türkiye'nin durumu aydınlanacaktır.
Ambargo kimleri, ne kadar etkiledi?

Ambargo kimleri, ne kadar etkiledi?

Arapların, İsrail'i destekleyen, hatta sadece kınamayan ülkelere karşı uyguladıkları petrol kısıtlaması ve bunun özellikle Avrupadaki yankıları, dünya kamuoyunda bu kısıtlamanın bir başarısı olarak kabullenildi. Ancak olaylar geliştikçe İspanya gibi, İngiltere gibi ülkelerdeki petrol sıkıntısı ile ambargo arasında ciddi bağlar olmadığı ortaya çıktı. Kuşkular yargı haline dönüşmeye başladı. Örneğin İspanya'ya karşı ambargo uygulanmıyor ancak İspanya petrol sıkıntısı yüzünden taşıtlarda hız kısıtlaması gibi, pazar günleri araç kullanma yasağı gibi tedbirler alıyordu. Uluslararası petrol karteli, — ki 7 şirketten oluşan bu kartelin en büyük beş şirketi ABD kuruluşlarıdır— elinde bulunan İspanyol rafinerileri için hazırladığı hampetrolü başka ülkelerdeki rafinerilere aktarmış ve İspanyayı somut bir petrol bunalımının içine itmişti.

İngiltere'ye de ambargo uygulanmıyordu. Ançak petrol konusunda en büyük yaygarayı koparan ülkelerin başında da İngiltere geliyordu. Britanya adalarında yaşayan halk, kışı kazaklara, yünlere bürünerek geçiriyor, kraliçenin bile «yarım yakılan bir soba» ile ısındığı haberleri ile avutuluyordu. Ambargonun tam uygulandığı Hollanda gibi kara listedeki ülkelerde durum daha da içler acısıydı. Gri listedeki Almanya ise aynı karamsarlık içinde zor günlere hazırlanıyor, üretimi kısmanın yollarını arıyordu.

Asıl sorumlusunun petrol karteli mi, Arap ülkeleri mi olduğu henüz aydınlığa kavuşmadan, petrole olağanüstü bir zam yapılmasının kaçınılmazlığı bütün ülkeler tarafından kabul edilmişti. Buna rağmen beklenen zam ilan edilince, başta AET ülkeleri olmak üzere bütün kapitalist dünya yaygarayı kopardı. Bütün

Avrupa bir «haçlı seferleri» havasına girdi. Yarı çıplak halkların yaşadığı topraklara hükmeden üç beş çöl bedevisi feodal şefin, koskoca bir uygarlığı böylesine sıkıştırması Avrupalıların «sömürgeci dönemlerinden» kalma edebiyatı hortlatmıştı. Ambargo uygulanan ülkelerin başında gelen, ancak güvenlik istihbarat kaynaklarına göre hiç de iddia ettiği kadar vahim bir petrol bunalımı içinde olmayan Hollanda Hükümeti, halkı trajik —ya da traji komik— zor günler hazırlığına çağırıyordu. Atlı arabalar, bisikletler gazete sütunlarını süslüyor, yeldeğirmenlerinden elektrik üretimi gibi hayalci çözümler ciddi ciddi tartışılıyordu.

Yaygaranın temeli

Ancak olaylar geliştikçe Avrupa başta olmak üzere kapitalist dünyanın yaygarasının temelinde petrol sıkıntısının değil, petrol fiyatına yapılan zammın sıkıntısının yattığı belli olmaya başladı. O güne kadar yaygın bir deyimle «sudan ucuz» maliyetlerle Arap petrolünü kullanmaya alışmış olan kapitalist blok şimdi, sanayiinin candamarı haline getirdiği (Petrolün enerji tüketimindeki yeri 1960'lara oranla astronomik bir yükselme göstermiştir) petrolü, pahalı almak zorunda kalmaktan yakınıyor daha da önemlisi Arap halklarının petrol silahını ileride yalnız fiyat artışları ile değil, millileştirmeler yoluyla daha da etkili kullanacağının belirtilerinin gittikçe çoğalmasından, bozgun havası içine giriyor.

Nitekim, AET ülkelerinin ve Japonya'nın Israil'e karşı tutumları, ambargo ve zammı izleyen günlerde Araplar lehine önemli değişiklikler gösterdi. Shell grubunun önde gelen bir yöneticisinin deyimiyle, «Ingiliz, Fransız, Belçika, Lüksemburg temsilcileri Arap ülkeleri ile çeşitli uzlaşmalara varmak üzere Ortadoğuya aktılar.»

OPEC ve OPAEC ülkelerinin zaferi

Karmakarışık ve birbirini tutmaz haberler yüzünden sağlıklı yorum yapılması oldukça güçleşen Petrol sorunu ile ilgili, tartışma götürmeyecek kadar belirgin olan ilk gerçek, Arap halklarının petrol silahı ile kazandıkları büyük siyasi ve ekonomik zaferdir. OPEC (Petrol üreten ülkeler örgütü) ile OPAEC'in (Petrol üreten arap ülkeleri) ardarda aldıkları kararlar, Batının, Israil politikasını etkilemek biçiminde ifade edilebilecek olan dar hedeflerini çoktan aşmış, yıllardır insafsız bir yağmaya uğratılan geri bıraktırılmış ülkelerin, kendi öz kaynaklarına sahip olmak, hiç olmazsa bu kaynaklar üzerinde — oldukça — bağımsız tasarruflarda bulunmak gibi «siyasi» sayılması gereken hedeflere yönelmiştir.

En ilerici tezlerini Irak'ın savunduğu, uygulamada Libya'nın da Irak paralelinde girişimlerde bulunduğu petrol politikası «millileştirme» sözcüğü ile ifade edilmelidir. Henüz bu kadar ileri uygulamalara girişmeyen Suudi Arabistan, Kuveyt, Abu Dabi, Basra Körfezi Emirlikleri gibi diğer önemli petrol üreticileri ise sürpriz olmayan, ancak dünyanın çehresini değiştirmekten de geri kalmayacak olan zamlarla (en düşüğü yüzde yüz) kapitalist dünyaya açıkça karşı çıkmışlar ve onu derin çalkantıların içine itmişlerdir.

Nitekim tehlikeyi gören ve teşhislerinde AET ülkelerinden daha gerçekçi olan ABD'nin Savunma Bakanı, «Arap ülkelerinin petrol politikasında daha da ileri gitmeleri halinde bir askeri müdahalenin kaçınılmazlığından» dem vurmaktan kaçınmamıştır. Başlıbaşına bu tehdit dahi Arapların, emperyalist güçlere nasıl bir darbe indirdiğinin kanıtıdır ve indirilen darbenin sadece bir başlangıç olduğunu gösteren ciddi belirtiler vardır.

Arap ülkelerinin, hele hele aralarındaki ABD yakınlığı ile tanınmış Faysal ve Rıza Pehlevi gibi liderlerin bu tavırları nasıl açıklanabilir? Yorumcuların petrol sorununda ittifak halinde bulundukları hemen hemen tek konu bu sorunun ce-

vabıdır. Irak, Mısır ve Suriye'nin başını çektiği Arapların antiemperyalist siyasetinin temelini, 1973,de gittikçe belirginleşen yeni Dünya dengesi oluşturmakta dır. Sovyetler Birliğinin liderliğindeki Sosyalist blok, dünya dengesindeki ağırlığı ile halkların «ulusal kurtuluşçu özler» taşıyan eylemlerine yönelecek her türlü emperyalist saldırıyı (politik, ekonomik ve askeri) önlemekte, olmazsa «etkisizleştirmektedir». Irak ve Libya'nın önceleri AET sonraları bizzat ABD firmalarını millileştirmesi cılız protestolardan öte tepki uyandırmamış, uyandıramamıştır.

Avrupa'da ve Japonya'da durum

Petrol ambargosunun ve daha da önemlisi petrol fiyatlarına yapılan zammın (ki gerçekten sorunun asıl önem taşıyan noktası burasıdır) ilk eldeki kurbanları (!) kuşkusuz AET ülkeleri ve Japonya olmuştur. Uluslararası petrol kartelinin — diğer kaynaklara oranla — oldukça ucuz temin ettiği petrolü baş enerji hammaddesi olarak kabullenen bu iki merkez şimdi kısıtlamadan değilse bile fiyat artışlarından dolayı derin bir bunalımın eşiğine gelmiş hatta eşiğinden içeri adım atmıştır. Nitekim petrol bunalımıyla ilgili «sorumlu ve suçlu» arama çabaları, özellikle AET ülkelerinde yaygındır. Bazı fanatik Avrupalılar «haçlı seferi» önerilerinde bulunurlarken, bazıları da Sovyetler Birliğini suçlama yoluna gitmişler. Bu bunalımda da bir «komünist parmağı» aramışlardır. Gerçi olayda bir «komünist parmağı» vardır ama bu İngiltere ve Belçika kaynaklı yorumlardaki gerekçeden hareket etmemektedir. Bu yorumlarda, Sovyetler Birliğinin aslında gizli tutulan derin bir enerji bunalımı içinde olduğu, bu yüzden de Arap petrolünün musluklarını kendisine çevirebilmek üzere Araplar üzerindeki gücünü kullandığı önesürülmektedir. Ancak aklı başında kapitalist kaynaklar da teslim etmektedirler ki, Sovyetler Birliği ve sosyalist blok ülkeleri petrol bunalımı içinde olmak şöyle dursun, kendi dışlarındaki krizden etkilenmemişlerdir bile.

İngiltere ise son günlerde yeni bir suçlu keşfetmiştir: Uluslararası Petrol Tekelleri! ABD'nin durumu ele alınırken görüleceği gibi, gerçi petrol şirketleri son bunalımdan «astronomik» kârlar vurmuşlardır; ama bu bunalımın tek sorumlusu ve hatta mimarı olarak gösterilmeleri, olayı son derece tek yanlı ele almak olacaktır. Kanımızca Petrol şirketleri, bunalımdan yararlanmışlardır, bunalımı tezgahlamak ise onların da çapının üstünde bir politik kararın başarısıdır.

Japonya için söylenecek fazla söz yoktur. Hele bu kısa yorum içinde Japonya'nın da AET ülkelerinden farklı olmadığını belirtmek yeterli olacaktır. Eklenmesi gereken tek husus bu bunalımın Japonya'yı daha da derinden etkileyeceğidir. Çünkü Japonya, kömür, tabii gaz gibi petrolden gayri enerji kaynaklarından da yoksundur. Bütün enerji ihtiyacını dış kaynaklardan sağlamak zorundadır. Bu durum ise bağımsızlaşma eğilimleri taşıyacak her türlü Japon girişimini mahkûm etmeye yeterli görünmektedir.

Ve ABD...

ABD'nin durumunu **genel** olarak ele alırken —yanılmayı önlemek için bu «genel» sözcüğünün altını çizmek gerekir — tüm ABD ekonomisi ile petrol kartelini ayırmak gerekecektir. Çünkü petrol karteli son zamanların yardımı ile ABD'deki öteki sanayi sektörlerini de denetim altına almak istediği izlenimi uyandıran eğilimler göstermektedir. Petrol karteli, kendi kâr'ları uğruna, ABD'nin öteki sanayi sektörlerini zor durumlara düşürmekten çekinmemiştir. Nitekim Başkan Nixon da kartelin dev karlarının «ağır vergi»lerle dengelenmesi için «özel» bir kanun çıkarılmasını istemiş ve enerji kısıtlaması için «hisli» sözlerle iki defa Amerikan televizyonlarından Amerikalılara seslenmiştir. Ancak ABD'nin bu konudaki asıl sorunu ciddi bir enerji bunalımının içinde olmaktan çok, ileride ener-

ji kaynakları üzerindeki (Ki bu kaynaklar OPEC ülkelerinde toplanmıştır denebilir) alışılagelmiş ekonomik ve siyasi denetimini kaybetmesidir.

Petrol karteli yada 7 devler

Uluslararası petrol karteli, 5'i Amerikan olmak üzere 7 dev şirketten oluşmuştur. Geri kalan ve kendilerine «bağımsız» adı verilen ortaklıklarla, çeşitli devlet şirketleri de (Türkiye'de TPAO gibi), bir kaç istisna dışında, kartelin politikasının dışına çıkamamaktadırlar.

Enerji sıkıntısı, ardından petrol ambargosu ve en son olarak da, petrol zammından sonra durumları ve bu olaydaki rolleri çeşitli spekülasyonlara konu olan petrol kartelinin, tartışılamayacak tek yanı, son krizden «akılalmaz» vurgunlar vurduğudur. Kartele dahil uluslararası şirketlerin 1973 kârlarındaki artış bu gerçeğin kanıtıdır.

Ancak sorun salt bu büyük vurgun açısından alınırsa yanılma kaçınılmazdır. Hatta giderek bunalımı kartelin tezgâhladığını OPEC ve OPAEC ülkelerinin petrol kısıtlamasından, Irak'ın millileştirme isteğine kadar uzanan bir olaylar dizisinin «emperyalizmin akıl sır ermez bir yeni oyunu» olduğunu ileri sürmek mümkündür.

Ne olursa olsun, kartele dahil şirketlerin vurgunları bir gerçektir. Ama önemli olan bu kârların sürekli olup olmayacağıdır. 1972'ye oranla %375-400 oranındaki kâr artışı ne kadar sürecektir? Petrol fiyatları bu günkü düzeyini korusa bile, şirketlerin bu fiyattan elde ettikleri kazanç kalıcı mı olacaktır? Bu soruya «evet» diye cevap vermek pek mümkün görünmüyor. Gerçi daha 1968'de ABD Başkanlık Enerji Komisyonu danışmanı Mr. Akins, 1960'lerde petrolün varil fiyatının 10 dolara erişeceğini söylemiştir ve bu Mr. Akins halen ABD'nin Suudi Arabistan büyük elçisidir. Fakat bunlar fiyatların sürekliliğini sağlamaya yeter kanıtlar değildir. Petrol fiyatlarının çok uzak olmayan bir gelecekte, özellikle arz fazlalığı yüzünden ve devlet paylarının piyasaya sürülmesinden, üstelik diğer alternatif enerji kaynaklarının (özellikle kömür) rekabetiyle afişe edilen düzeyden yüzde 25 kadar bir düşme göstermesi beklenmektedir. Fiyatlardaki bu iniş trendi daha sonra daha da hızlanabilecektir. Şayet Arap ülkeleri, üretici ülke olarak kendilerine kalacak miktarlarda indirim yapmamakta direnirlerse —ki Avrupa ve ABD bankalarında biriken Arap paraları bu direnci sağlayacak ekonomik gücü, Sovyetlerin desteği ise politik ve hatta askeri gücü sağlayacağa benzemektedir— şirket kârlarındaki «spekülatif» artışlar hızını kaybedecektir.

Petrol bunalımının Kapitalist bloktaki etkilerini özetlersek, 1973 lerde yeni bir sermaye organizasyonu olarak ABD'nin karşısına dikilir görünen AET ve Japonya güçsüz duruma düşmüşlerdir. Bu güçsüzlüğün kaynağında petrol bulamama değil, ucuz petrol bulamama yatmaktadır. ABD ise, kartel kârlarından ve Arap petrolüne bağlılığın oransal düşüklüğünden dolayı kısa vadede büyük zararlara uğramamıştır. Ama Arap ülkelerinde petrolün salt ekonomik silah olmaktan çıkarılıp, milli kurtuluşçu özler taşıyan siyasi bir mücadelenin silahı olarak kullanılmaya başlaması (bunun başarılması) giderek ABD'yi etkileyecek ve enerji bunalımı, belki de dünyanın çehresinde çok önemli değişiklikler yapacak olan bir sistem buhranına, kapitalizmin önlenmesi çok güç bir bunalıma düşmesine yol açabilecektir.

Türkiye'de durum

Dünya'da bu gelişmeler olup biterken Türkiye'de durum nedir? Ülkemizde petrol fiyatları hangi ölçülerde enflasyonu körükleyecek bir etken olabilir? Bu konudaki iç ve dış politikayı belli edecek olan ilkeler nelerdir?

Petrol kartelinin ilkeleri sorunun kısa erimli cevabı için yeterlidir. Kartelin en başta gelen ilkesi «bulunan her petrol alanının daha önce gene kartel tarafından bulunmuş petrol alanının rakibi olduğu» ilkesidir. Bu nedenle petrol bulunması olanağı taşıyan alanlar sondaja açılınca, bunların kartel üyeleri veya kartel güdümündeki kuruluşlarca kapatılması, olmazsa o bölgede saptanacak düzeyi aşmaması istenmektedir. Buna, bulunan petrolün fiyatının — maliyet ne olursa olsun — belirli bir noktaya göre hesaplanarak saptanması eklenmelidir.

Öte yandan, topraklarında petrol bulunan ülke bu petrolu kendi ihtiyacı için veya devlet payı olarak almak isterse, bunun maliyetini o ülkeye dışardan ithal edilen petrolün maliyetine eşit kılmak gerekir. Öyle ki, ülke bu petrolü veya petrol ürününü kartel üyeleriye rekabet amacıyla kullanamasın. Diğer yandan o ülkeyi verilen hampetrol veya petrol ürünlerinin fiyatlarının düşük olması halinde, kendi maliyetlerinin düşük oluşunun kanıtları ortaya konulmuş olacağından bu yola gidilmesi petrol şirketlerince sakıncalı sayılmaktadır. Topraklarından petrol çıkarılan ülkelerin petrolden sağladıkları gelirlerin büyümesi ve sınırlı yatırım olanakları dışına taşması halinde ise, biriken fonların petrol şirketlerinin ülkelerinde bulunan bankalara ve finans kuruluşlarına aktarıldığı dünya kamu oyunca bilinen bir gerçektir.

Önemle altı çizilmesi gereken bir başka özellik de, kartele bağlı bir şirket Türkiye'de petrol bulduğu takdirde, Türkiye'den ürettiği hampetrol veya petrol ürünleri için Türk Hükümetinden, petrol ithal fiyatı üzerinden fiyat talep etme hakkına kanunen sahip olmasıdır. Başka bir deyimle Türkiye'de petrol bulan yabancı şirketler, topraklarımızdan çıkardıkları hampetrol için, dışarıdan ithal edilen hampetrol fiyatını talep etmek hakkına sahiptirler. Bizzat Enerji Bakanının açıklamaları bu gerçeği doğrulamıştır. Kaynaklarımızın tüketilmesi yanında, üretilen petrolün, ithal edilircesine bir fiyatla gene bize satılması karşısında Türkiye'de yeni petrol yataklarının Petrol kanunu değiştirilmeden bulunmasına sevinmek mi, üzülmek mi gerektiği konusunda düşünmek gerekir.

Türkiye'nin tedbirleri ne olmalıdır?

Sorunun kısa erimdeki çözümü için —ki önemlidir— öncelikle başta linyit olmak üzere bütün kömür yataklarının devletleştirilmesi, devletleştirmeye mutlaka yabancı rafinelerin de eklenmesi ve enerji üretiminde de «kömür»ün birinci sıraya alınması zorunludur.

TPAO'nun arama ve üretim olanakları genişletilmeli ve geliştirilmelidir.

Siyasi tavır olarak da Arap-Israil çatışmasında göstermelik ve genellikle diplomatik destekler yerine, daha somut ve etkili destekleme faaliyetleri gösterilmelidir.

Enerji kaynağı olarak ırmaklardan yararlanmak düşünülmeli ve akarsulardan yararlandıracağımız komşu ülkelerin bize uygulayacakları hampetrol fiyatları konusunda karşılıklı anlayış ve dostluğa dayanan bir uygulama istenmelidir.

Türkiye'nin, bu konudaki uzun erimli siyaseti ise kaçınılmaz bir dış politika değişikliğini zorunlu kılmaktadır. Ortadoğu halklarının bağımsızlık ve özgürlük mücadeleleri Türkiye'nin dışında olmadığı gibi, Türkiye bu sorunlardan çoktan sıyrılmış da değildir. Emperyalizme karşı mücadele eden Arap halkları ile kurulacak ittifaklar Türkiye'nin enerji sıkıntısını önemli ölçüde çözümlemekle kalmayacak, Türkiye'yi uluslararası politikada daha onurlu bir yere de kavuşturacaktır.

Ankara Dev-Genç davası sonuçlandı.

● Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesinde, 31 Aralık 1971'den beri süren Dev-Genç davası kararları açıklandı. Sıkı yönetim Mahkemesinin, Dev - Genç adı altında illegal örgüt kurmakla suçladığı 375 kişinin yargılandığı davada, 151 sanık 2 aydan 20 yıla kadar değişen çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı. 15 sanığın dosyaları, devam etmekte olan diğer davalarıyla birleştirildi. 2 sanık hakkında görevsizlik ve 89 sanık hakkında beraat kararı verildi. Kararları okunan sanıklardan bazıları «Yaşasın bağımsız Türkiye, kahrolsun faşistler» diye bağırdılar.

Sağ koalisyon ihtimali...

● Cumhurbaşkanı'nın erken seçime gidecek bir millî koalisyon kurmakla görevlendirdiği Naim Talu da Korutürk'den görevden bağışlanmasını rica etti. Cumhurbaşkanı 8 siyasal partinin liderleriyle Çankaya'da bir toplantı yaptı. Partilerin son kararlarından sonra, biri CHP'nin azınlık hükümeti, diğeri sağ koalisyon olmak üzere iki alternatif kaldığı belirtildi.

İnönü öldü

● Eski Cumhurbaşkanlarından tabiî Senatör İsmet İnönü, bir süre önce geçirdiği bir kalp krizi sonucunda. Ankara'da, 89 yaşında öldü.

«Devlet Paşası»

Tektaş Ağaoğlu

TRT, ölümünden bir gün önce İnönü'den söz ederken onun için, «Eski cumhurbaşkanlarından, tabiî senatör İsmet İnönü» diyordu. «Eski cumhurbaşkanlarından, tabiî senatör İsmet İnönü», bir gün sonra, aynı TRT'nin mikrofonları ve kameraları önünde, «Cumhuriyetimizin bânisi, demokrasimizin pîri, millî kahraman İsmet İnönü» oldu.

Belli ki birileri, devletin «özerklikten kurtarılmış» radyo ve televizyonu aracılığıyla, halka resmiyet kalıpları içinde «millî»leştirilmiş bir İnönü imajı sunma çabasındaydı. Nitekim çok geçmedi, yayıncılık tekniğinin gerektirdiğinden de öte bir öngörürlükle önceden hazırlanmış olduğu anlaşılan bir dizi program, zengini yoksulu, köylüsü kentlisi solcusu sağcısı, ilericisi gericisiyle kafasında ve gönlünde hepsi birbirinin ayağına dolanan kırk ayrı İnönü —daha doğrusu İsmet Paşa— imajı taşıyan bir milletin karşısına, resmî ideolojinin kemale ermiş kahramanı, dört dörtlük bir İnönü çıkardı. Ve böylece radyo ve televizyonlarımızda İş Bankasının Milyon Yağmuru ve Eti Bisküvileri yeniden boy gösterene kadar geçen birkaç gün içerisinde, bütün yurda tevcih edilen «Kimdir bu vatanı kurtaran, kimdir, kimdir?» sorusuna çeşitli «yetkili» ağızlardan gelen etkili cevaplar sayesinde, devletin «sınıfları, menafii ve İnönü'süyle bölünmezliği» ilkesinin geçerliliğine milletce hep bir arada, istenildiği kadar ikna olduk.

Ne ki TRT'nin o soğuk ve hesabî protokol illetiyle İnönü'ye hastalığı sırasında sadece «Eski cumhurbaşkanlarından tabiî senatör» sıfatlarını yakıştırmış, sittin senenin sade ve yalın «İsmet Paşa»lığını ölümünden önce olduğu gibi sonra da ona da bize de çok ya da az görmüş olmasına bakmayın siz. İnönü aklıyla ve zekâsıyla, tarihte az rastlanır güçlü ve sağlıklı kişiliğiyle ve Türkiye toplumunun yüz yılı aşan bir süredir geçirmekte olduğu evrim içinde az insana nasip olmuş müstesna mevkiiyle, gerçekten «hakettiği mertebeye» varmış, daha

yaşarken efsane olmuştu. Hem yalnız bir tek değil, her biri belli bir **tarihî** kişiliğin ayrı bir görüntüsü olarak karşımıza çıkan en azından kırk ayrı İnönü efsanesi vardı. Gerçi bunların hemen hepsi de o tarihî kişiliği çarpıtıp kendine yontarak tanınmaz ya da «anlaşılabilemez» kılmakta birbirleriyle yarışan efsanelerdi ama, her biri bilimsel bir tarih yöntemiyle doğru dürüst irdelendiği takdirde, İnönü'nün gerçek yüzünü ortaya çıkarmaya yarar ipuçlarını yine de bağırlarında taşıdıkları görülebilirdi.

Bugünlük biz bunlardan sadece ikisi üzerinde duracağız: «Devlet Paşası İnönü» efsanesi ile, «Değişen İnönü» efsanesi.

Devlet Paşası İnönü efsanesi

«Devlet Paşası İnönü» efsanesinin asıl menşei ve menbaı halkın —işçi, köylü kitlelerin ve şehir küçük burjuvalarının— Cumhuriyetin tek parti dönemindeki somut yaşantısıdır. Padişahlığın son yıllarında olduğundan da çok, Cumhuriyetin ilk döneminde (çünkü Cumhuriyette devlet eskisinden daha merkeziyetçi ve toplum hayatına müdaheleciydi), halk, belli bir tarihî konumda verdiği yaşama mücadelesinde karşısında hep devleti ve devleti hep karşısında gördü. Devlet o tarihî konumda sosyal gerçekliğin halkın yaşantısına yansımasıydı; halktan aldığı ve halka vermediğiyle, ya da verdiği kadarıyla, halkın hayatına müdahaleleriyle, toplumda süregiden sınıf mücadelesinin bir fonksiyonuydu. Dışardan ona bilinç gelmedikçe halk devletin bir baskı aracı olduğunu etinde ve canında duyacak, fakat devlet baskısının olduğu kadar devletin yaptıklarının ve yapmadıklarının da ardında yatan sınıf çıkarlarının bilincine varamıyacaktı. Bu yüzden de devletin her yaptığını her daim devletin «devletliği»ne verecekti. Nitekim öyle oldu. Uzun bir süre devletin yaptıklarından ya da yapılmasına göz yumduklarından mutazarrır olan, ve devletin onun yararına çok az şey yaptığını gören halk, bütün çektiklerini devletten, daha doğrusu devletin «devlet» oluşundan bildi. (Zaten devlet de bunun öyle bilinmesini istiyordu.) Ve bu dönemin hemen tamamı boyunca İsmet Paşayı en yüksek yetkili mevkilerde görmeye alıştığı için giderek onu, ve onun şahsında «bürokrasi»yi, hayatının somut gerçeğinde hep karşısında gördüğü devletle özdeşleştirdi.

1946'lardan sonra «devlet» anlayışı

Sonra bazı bürokratlar —aynı dönemde devlet adına yapılan her işin sorumluluğuna İsmet Paşa'yla birlikte katılıp şerefini paylaşan kişiler— İsmet Paşa'nın şahsında sözde devlete karşı çıktılar, sözümona halk adına devleti eleştirmeye koyuldular. Aslında ne eleştirileri gerçekten halk adınaydı, ne de sahiden devlete karşı çıkıyorlardı. Amaçları, o günedek belli bir sınıf çıkarı yararına belli koşullarda belli hedeflere varmak için kullanılagelen devlet gücünün, yine aynı sınıf yararına yeni koşullarda, daha ileri hedeflere varmak için kullanılmasını sağlamaktı. Ve aslında bu amaçta İsmet Paşa'yla birliktiler. Nitekim 46-50 arasında büyük ölçüde İnönü'nün himmeti ve şimdi devlete «karşı çıkan» eski bürokratların «ağırbaşlı sorumluluk duygusu» sayesinde doğup gelişen çok partili (fakat özgür sendikasız, grev haksız ve işçi partisiz) «demokrasi»yle, 1950 genel seçimleri sonunda bu sağlandı. Eski tek parti dönemi, devlet gücünün ardındaki sınıf çıkarının —devletin beslemesi ve yetiştirmesi tekelci burjuvazinin— dünya ekonomik kriziyle çalkalanan iki dünya savaşı arası ve savaş yıllarının güç koşullarında devletin himayesi ve vesayeti altında ileri atılım yapmaya çalıştığı bir sermaye birikimi dönemiydi. Bu yüzden bu dönem aynı zamanda «bürokratik» denilen baskıların (tepeden inmecilik, ceberrutluk, horlama, candarma baskısı, yol vergisi, zulüm, ekmek karnesi, memurlara ucuz şeker, vs...) halkın hayatında

ağır bastığı bir dönem oldu. Oysa yeni dönem ekonomik ve toplumsal düzeyde daha elverişli iç ve dış koşullar altında başladı. Daha önce ağır «bürokratik» baskı sayesinde kazanılan alanda şimdi halka da belli bir yer verilebilir, halkın eski günlere kıyasla biraz rahat soluk almasına göz yumulabilirdi: bir kere, temelde tekelci sermaye birikimini hızlandırmaya ve teminata bağlamaya matuf «ilerici» üstyapı, ona karşı çıkan akımlardan dahi oy etkeni olarak bir ölçüde (ve de «En büyük ibadet Atatürk'ü sevmektir!» diyen eski bürokratların denetimi altında) yararlanılabilecek kadar yerleşmiş, ne kadarının behemehal korunacağı, ne kadarından ne kadar taviz verilebileceği üzerinde uzlaşılabilir bir asgarî müşterek olmuştu; ikincisi, dünya siyasetinde soğuk savaş koşulları yurt içinde işçi sınıfı hareketinin rahatlıkla «demokrasinin havsalası dışına» sürülebilmesine elverir bir ortam yaratmıştı; üçüncüsü daha elverişli iç ve dış koşullarda hızlanan ekonomik gelişmeden halka da bir pay ayrılması, bir başka deyişle halkın sermaye çıkarlarının yedeğine koşulması sermaye birikimi için ekonomik bakımdan sade yararlı değil, gerekliydi de.

Böylece 46-50 arasındaki hazırlık döneminden sonra 50 seçimleriyle başlıyan yeni dönemde devlet sosyal gerçekliğin **yeni bir konumda** halkın yaşantısına yansıması oldu. Halk arasında yaygın bir hikmet, «İsmet Paşa herdaim devleti kollar, milleti harcar,» sözü burdan doğdu, ve bir bakıma, halkın tek parti döneminde devletten umduğunu bulamadığının, buna karşılık 50'den sonra bulduğunu bunmaya hâli olmadığının ifadesiydi.

Yanılan halk değildi

Burada dikkate alınması gereken önemli nokta şudur: halk hiç bir zaman devlete mistik bir varlık atfetmemiştir. Devletin ardındaki sınıf çıkarını tam bir bilinçle görmemişse de, devleti de mutlak gönüllü itaate ve fedakârlığa lâyık, yanına varılmaz, üstün bir varlık mertebesinde görmemiştir. Devletin «ne mal» olduğunu her zaman bilmiştir âdeta, ve devlet karşısında ona göre tavır takınmıştır. Devleti pek o kadar ciddiye almayan, yarı alaycı, yarı çekingen, her hâlükârda gerçekçi ve temelde materyalist bir tavırdır bu. Devlet kâh sığınılacak bir melce, kâh aman uzak durulacak bir tehlike, kâh şerrinden korunmak için ağaya ya da patrona başvurulacak bir belâ, kâh seçimler ve «Angara'daki hemşeriler» aracılığıyla imkânlarından yararlanılacak bir kaynaktır halkın indinde. Hiç bir zaman, somut maddî ilişkilerin üstüne yükselmiş, kerameti tanrıdan, meçhulden ya da ecdattan menkul bir varlık değildir.

Küçük burjuva aydınının yanılgısı

Devlete somut maddî ilişkilerin üstünde ve ötesinde bir varlık, atfedenler, bir başka deyişle devleti belli bir tarihî dönemin sınıf çıkarlarından bağımsız, sınıfların üstüne yükselmiş bir güç olarak görenler, her zaman küçük burjuva aydınlar olmuştur. Bunun nedeni, küçük burjuva aydının üretim süreci içindeki yerinin belirsizliğidir. Küçük burjuva aydın kendisinin toplum içindeki özel konumunu devlete de yakıştırır, onu da kendi gibi ayakları havada, varlığı ve işlevi kendinden menkul bir matah zanneder. Halkın hayatında somut olarak yaşadığı devlet-halk ikiliği, küçük burjuva aydının beynine soyut bir sistem, sözde «kendine özgü» bir **toplum düzeni** olarak yansır. Küçük burjuva aydın iç ve dış dinamikler doğrultusunda sürekli evrim geçiren toplumda hâkim sınıf-devlet ve devlet-halk ilişkisinin **belli bir tarihî konumunu** «toplum düzeni»yle karıştırır. Bu toplum düzeninde etkin ve belirleyici bir güç olarak sınıf gerçeği yok, Devlet ve Halk vardır. Devlet halkın karşısında —keyfe göre «ceberrut» ya da «kerim»— soyut bir güç, Halk da Çukurova'da on bin dönüm pamuk tarlasına sahip top-

rak ağasından Maıdin'in en ezgin marabasına kadar, Devlet'den gayri herkesi içine alan kaba bir yığındır. İsmet Paşa, küçük burjuva aydının gözünde tam işte bu anlamda bir **devlet** adamıdır: kendini Devlet'e adamış bir Devlet Paşasıdır. Onu öyle sanmakla, küçük burjuva aydın devlet sorununa ne kadar yanlış bir yönden yaklaştığını gösterdiği gibi, İsmet Paşa'yı da ne kadar yanlış anladığını ortaya koyar. Hattâ İsmet Paşa'yı yanlış anlamakla da kalmaz, kimi zaman kendi soyut devlet anlayışını İsmet Paşa'ya da yamar; onun da kendini Devlete adanmış bir Devlet Paşası olarak gördüğünü vehmeder. Buysa, ilerde göreceğimiz gibi, İsmet Paşa'yı hiç mi hiç anlamamaktır.

Küçük burjuva aydınların bir bölüğü bu tür devlet anlayışını, toplumda temel çelişkiyi devlet-halk, ya da bürokrasi halk çelişkisi olarak görmeye kadar götürür. Onlara göre Devlet Paşası İnönü «devlet kurtarıcısı, devlet kurucusu, devlet yürütücüsü» bürokrasinin has adamı olarak her zaman, bürokrasinin çıkarları doğrultusunda ve halka karşı **devleti** temsil etmiştir. Çok uzun bir süre İnönü'nün başından eksik olmadığı devletin resmî ideolojisi bürokrasinin benimsemiş olduğu Batı değerlerini yüceltmiş, devlet zoruyla tepeden inme gerçekleştirilen ve toplum yapısına uymayan Batıdan aktarma üstyapı «devrim»leri, halkın hayatına somut bir yenilik getirmeden sadece bürokratlara yaramıştır. Bu durum halkı devletten uzaklaştırmış, bürokrasi de halkla arasına giren mesafeden, halkı büsbütün baskı altında tutmak için manevî gerekçe olarak yararlanmıştır. Bundan başka İnönü, ve onun şahsında bürokrasi, devletin işlevinin toplumdaki çelişik çıkarlar arasında birleştirici bir denge sağlamak olduğu görüşünden hareketle, kapitalizmin gelişmesini engellemiş, dolayısıyla üretim güçlerinin gelişmesini geciktirmiştir. Bu yüzden toplum hayatı durağanlığa itilmiş, bürokrasi bunu sosyal adaletin gerçekleşmesi, «imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir toplum»un gerçekten kurulmakta olduğunun habercisi sanmıştır. Devletin fiilen ekonomiye el atması ve izlenen devletçilik siyaseti bir yandan devleti daha müdahaleci kılarken, öte yandan ekonomik gerçeklerden uzaklaştırmıştır. Halk bütün bunlardan zarar gördüğü ve Batıdan ceffelkalem aktarılan Batıcı-laik değerleri bir türlü içine sindiremediği için, her zaman İnönü'ye karşı olmuştur; hiç bir zaman onu kendinden bilmemiştir.

Bu görüşte olanlar İnönü'nün bütün siyasî hayatını ve kişiliğini, İttihatçılığından ve Garp Cephesi Kumandanlığından Cumhuriyet hükümetlerinin ilk başbakanı oluşuna ve Takriri Sükûn Kanununa, devletçilik siyasetinden Köy Enstitülerine, savaşta yürüttüğü tarafsızlık siyasetinden savaş sonunda Batı blokuna yanaşarak demokrasi denemesine girişmesine, 950 yenilgisinden 27 Mayıs öncesindeki ve sonrasındaki tutumuna, ve nihayet 12 Marttan sonraki bütün davranışlarına kadar hep Devlet Paşalığı açısından değerlendirirler. Ve bunun mantıkî bir sonucu olarak, İnönü'ye karşı çıkan Demokrat Partiyi ve daha sonra Adalet Partisini, toplumda üretim güçlerini geliştiren **gerçek** devrimci bir halk hareketinin araçları olarak görürler.

İnönü, bu görüşe göre, toplumda zamanla gelişen halka yakın ve halktan yana güçler karşısında **yenik düşmüş,** fakat derin tecrübesi ve zekâsıyla ve hoşgörülü, olgun mizacıyla yenilgiyi sineye çekerek toplumdaki gelişmeye kesin bir direniş göstermemiş, kendi de aynı yönde olumlu bir evrim geçirmiştir. Ama yine de bütün önemli dönemeçlerde genel tercihleri hep Devlet Paşalığı çizgisinde, devlete ağırlık verme yönünde tecelli etmiştir.

Bu görüş tekelci burjuvaziye yarar

Bu görüş aslında, tekelci burjuvazinin kimi gönüllü ideologlarınca sözde bilimsel ve sol bir terminoloji kullanılarak yayılmaya çalışılan İsmet Paşa, dolayısıyla «devlet» görüşüdür. Toplumda temel çelişki devlet-halk çelişkisi olarak ele

alınınca, tek parti döneminde halkın tabiî bilinciyle kendine karşı ve hasım gördüğü devlet şamar oğlanına çevrilmekte, halkın somut yaşantısının **bir veçhesi** olarak ortaya çıkan **devlet**-halk ikiliği görüntüsüne teorik bir içerik kazandırılmaktadır. Daha başka bir deyişle, o dönemde tekelci burjuvazinin hâlihazır ve gelecek çıkarları uğruna devlet aracılığıyla halka çektirilen cefanın sorumluluğu doğrudan doğruya ve sadece devlete yüklenmektedir. Tabiî, tekelci burjuva çıkarlar adına hareket eden bir devletin değil, devletin devlet oluşu adına, bürokratik çıkarlar ve bürokrasinin idealist Batıcı-laik tutkuları doğrultusunda hareket eden bir devletin! Bu arada bürokratların idealist tutkusu olarak gösterilen Batıcı-laik ideolojinin tekelci burjuvazi tarafından ne ölçüde benimsenmiş ve «üstyapı devrimleri»nin desteklenmiş olduğu sorunu, devlet sınıfsal niteliğinden soyutlanarak ve bürokratların devlet katındaki güçleri abartılarak hasıraltı edilmektedir. Halkın haklı olarak hışmını çeken bürokrasi böylece, halkın somut yaşantısında gözlediği devlet-halk ikiliğinin tek sorumlusu durumuna düşürülmektedir. Arada kaynayan —hem maddî çıkar düzeyinde, hem de ideolojik düzeyde— tekelci burjuvazi ile halk arasındaki çelişkidir.

«Devlet Paşası İnönü» efsanesi tekelci burjuvazinin gönüllü ideologları tarafından işte bu dalaveraya âlet ediliyor. Tekelci burjuvazi «İnönü'nün temsil ettiği devlet anlayışı» ile halka çektirilenlerin günahından tenzih edilerek, 46 ile 50 arasında oynanan ayak oyununa teorik kılıf hazırlanıyor. Ayrıca devletin, halka karşı, **tekelci burjuvazinin** baskı aracı olarak kullanıldığı gerçeği örtbas edilmeye çalışılıyor.

Bir yanılgıdan diğer yanılgıya

Küçük burjuva aydınların bir başka bölüğü de, yine İnönü'yü su katılmadık bir Devlet Paşası olarak görür. Onlar için de İnönü «devlet kurtarıcısı, devlet kurucusu, devlet yürütücüsü» küçük burjuva bürokratların tipik temsilcisidir. Aslında doğrudur bu dedikleri ama, İnönü'nün **ne bakımdan** tipik olduğu, yani küçük burjuva bürokratların kendilerini **niçin** devlet kurtarmaya, devlet kurmaya, devlet yürütmeye adadıklarına dair bu kesimin görüşleri, devlet olgusunu sınıf gerçeğinden soyutlayan, ve o nedenle onları da bürokratların devlet üzerindeki iddialarını ve devlet katındaki güçlerini abartmaya götüren idealist devlet anlayışlarınca belirlenmiştir. Bu yüzden İnönü'nün tipikliğini gerçek yönünden saptırıp yanlış yorumlarla; İnönü'yü, doğru yoldan **sapmış** bir Devlet Paşası olarak görürler.

Çeşitli renklerden radikal «devrimci» kesimlerce benimsenen bu görüşe göre Cumhuriyetin ilk döneminde devletin bariz vasfı, «halka rağmen halktan yana» olmasıydı. Devlet halktan yanaydı, çünkü devleti yönetenler halkın içinden çıkmış ilerici küçük burjuva aydınlardı; onların önderliğinde devlet halkı aydınlatma, toplumu daha ileri ve çağdaş bir düzeye, Batının «çağdaş uygarlık düzeyi»ne ulaştırma görevini yüklenmişti. Ayrıca, bu görevi hakkıyla yerine getirebilmek için emperyalizme karşı direnmek, ve onun için de kapitalist olmayan bir kalkınma yolu izlemek gerektiğini görmüştü. Ne ki halkla devletin arasına girip onun ilerici görevini yerine getirmesine ayak bağı olan güçler vardı toplumda; bunlar «gerici çıkar çevreleri» ve «irtica» idi. Halk geri kalmış, cahil ve bilinçsiz olduğundan, yenilikleri yadırgadığından, çok kere ve çok yerde gerici çıkar çevrelerinin kuyruğuna takılıp irticanın kışkırtmalarına kanıyor, devlete ve yönetici bürokratlara cephe alıyordu. Bu nedenle toplumda temel çelişki, radikal reformculara göre, ilerici-gerici çelişkisiydi; dolayısıyla devlet gerici güçler karşısında toplumu ileri bir düzeye çıkaracak yenilikleri gerçekleştirebilmek için zora başvurmak, «devrimci» olmak zorundaydı. İsmet Paşa önceleri bu devrimci görevin bilinciyle devlete sahip çıkan, **halkın mutluluğu için halka rağmen iş**

gören ilerici kadronun başta gelen öncülerindendi. Ama sonradan devletin devrimci misyonundan taviz vermez tutumunu bırakarak işi idarei maslahatçılığa vurdu, «devrim»e ihanet etti! Bunun nedeni, reformcularca «anlaşılabildiği» kadarıyla, İnönü'nün, devleti devrimci misyonundan **ayrı** mütalaa etmeye teşne Devlet Paşası yönünün, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonunda yer alan dış olayların etkisiyle, devrimci yönünden ağır basmasıydı.

Görüldüğü gibi, radikal reformculara göre de tek parti döneminde devlet belli bir sınıf çıkarının icraat ve baskı aracı değildir; kendisini toplumun ilerlemesine, çağdaş uygarlığa ulaşmasına adamış, sınıflar üstü bir güçtür. Bu görüşte devletin kendini niçin toplumu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaya adamış olduğu temelde es geçilir. «İlerleme», «çağdaş uygarlık» ve «devrim» gibi kavramlar somut tarihi (sınıfsal) içeriklerinden soyutlanarak **mutlak** değerlere, ya da bürokratların küçük burjuva aydınlar olarak yetiştikleri kültür ortamınca belirlenen **kişisel tercihlerine** dönüştürülür. Devletin «devrimci» misyonu ile «çağdaş uygarlık» arasındaki ilişki belli ve belirli bir sınıf çıkarı dolayısıyla değil, **doğrudan** doğruyadır. Reformcu teze göre bu doğrudan ilişkiyi kuranlar devlete hâkim ilerici bürokratlardır. Lâkin reformcu görüş, ilerici küçük burjuva aydınların kişisel tercihlerinin devlet katında niçin ve nasıl ağır bastığını, yani bürokratların devlete hâkim olabilmelerinin koşullarını ve şartlarını yeterince açıklamadığı gibi, küçük burjuva ilericiliğinin **sınırlarını** da doğru dürüst izah etmeden asıl sorunu geçiştirir. Bu yüzden bürokratların devlet katındaki güçlerinin kendilerinden menkul olmadığı (yani bürokratların devleti her nasılsa ele geçirmiş bir çete olmadıkları), ilericiliklerinin sınırının «ilericiliğin» somut içeriğince belirlendiği, ilericiliğin somut içeriğini de toplumdaki hâkim sınıf çıkarlarının tayin ettiği, dolayısıyla bürokratların devlet katındaki güçlerinin gerçekte hâkim sınıf çıkarları doğrultusunda ideolojik tercihlerin bir fonksiyonu olduğu gerçeğini **hasıraltı** eder. Bu arada reformcular isteseler de istemeseler de hasıraltı edilen bir başka şey vardır: tekelci burjuvazinin gönüllü ideologlarının tahlillerinde olduğu gibi, halkla tekelci burjuvazi arasındaki çelişki. Reformcu tahlilde, halkın karşısında tekelci burjuvazinin yerini devlet, tekelci burjuva-halk çelişkisinin yerini de devrimci aydın-gerici güçler çelişkisi alır; halk ya gerici güçler arasına konulur, ya da gerici güçlerin peşinde ordan oraya sürüklenen şekilsiz, âvare bir yığına indirgenir. Gide gide sonunda toplumun evrimine paralel olarak «ilericiliğin geçirdiği evrim bir dizi «anlaşılmaz»la izaha kalkışılır. Bu anlaşılmazlar»ın başında da Kurtuluş Savaşı sonrası dönemin «kaadiri mutlak» Devlet Paşası İnönü'nün, hayatının belli dönemlerindeki **anlaşılmaz** davranışları yer alır.

Değişen İnönü efsanesi

Cumhuriyetin kuruluşunun hemen akabinde başlatılan Batıcı-laik devrim hareketinin baş destekleyicisi ve yürütücüsü İnönü sonradan niçin devrimlerin yozlaştırılmasına, laiklik ilkelerinden taviz verilmesine, devrimciliğin tukaka ilân edilmesine daha kendi devri iktidarında göz yumdu? Devletçiliğin, «kapitalist olmayan yoldan kalkınmanın» yürekten savunucusu ve uygulayıcısı İnönü sonradan niçin çok partili «demokratik» rejime bir an önce kavuşma uğruna yabancı sermayenin ve işbirlikçi özel sektörün ekonomiye hâkim olmasına rıza gösterdi, hattâ 46-50 arasındaki tutumuyla bunu **teşvik** etti? Millî Kurtuluş savaşından kalma geleneksel «taraf tutmama» ve Sovyetler Birliğiyle dostluk siyasetinin bayraktarı İnönü niçin sonradan (daha İkinci Dünya Savaşı fiilen patlak vermeden) bayrakları suya indirip Batıya yanaştı? Lozan'da Lord Curzon'a kök söktürmüşken niçin General Marshall'a he dedi? Millî Kurtuluş Savaşımızın Garp Cephesi Kumandanı İnönü sonradan niçin emperyalizmin ülkemizde yeniden hâkimiyet kurmasına karşı çıkanları «3,5 maceracı» ya da «hayatalar» diye

karalayıp muttasıl onların karşısında, işbirlikçi burjuvazinin safında yer aldı? 27 Mayıs öncesinin gözünü budaktan esirgemez özgürlük ve demokrasi mücahidi İnönü, 61 Anayasasını savunan ve uygulayan, Türkiye İşçi Partisinin meşruiyetine kanat geren İnönü, 12 Marttan sonra olanlara niçin karşı çıkmadı? Niçin üç yıl önce ne yapacakları bilinmez eşkiya» diye adlandırdıklarıyla el ve oybirliği yapıp Anayasanın değiştirilmesine yardımcı oldu, sıkıyönetimsiz sıkıyönetim rejimi heveslerine cevap verdi? Ortanın Solu kavramını ilk ortaya atan ve CHP'nin baştanberi hep Ortanın Solunda bir parti olduğunu söyliyen İnönü değil miydi? Sonradan niçin kendi partisinin içinde ve hattâ kendi koltuğunun altında gelişen Ortanın Solunu sosyalizme fazla açıldığı gerekçesiyle «milliyetçilik» ve «karma ekonomi»yle bağdaşmaz ilan ederek, «Ya onlar ya ben!» diyecek kadar Ortanın Solcusu küçük burjuva demokratlarını kendine düşman, devlete tehlike bildi?

Radikal reformcu teze göre İnönü'nün hayatı bunlar gibi daha bir alay «anlaşılmaz»la doludur. Hem o kadar doludur ki, küçük burjuva radikal reformcu görüş bütün bu «anlaşılmaz»»ları hiç değilse kendisince «anlaşılabilir» kılmak için «Devlet Paşası İnönü» efsanesinin yanısıra bir de «Değişen İnönü» efsanesi uydurmuştur. (Gerçi aynı işi gören bir «karşı-devrim» teorisi de var ama, karşı - devrimin ne zaman başlayıp ne zaman bittiğine dair rivayet muhtelif: 1923 İzmir İktisat Kongresinden başlatanlar dahi var, müptelaları arasında. Kaldı ki, kaadiri mutlak bürokratların başı İnönü bu teoriye göre karşı-devrime «yenik» düştüğüne ve buna rağmen uzun süre başta ya da en ön safta kaldığına göre, karşı - devrim teorisi ve Değişen İnönü efsanesi aslında **aynı** efsanedir. Ya da, eğer öyle değilse İnönü, hemen bütün siyasî hayatı boyunca, devrim içinde karşı - devrimin Truva Atı olmuştur!)

İnönü hiç değişmemiştir.

«Değişen İnönü» efsanesi aslında küçük burjuva aydınının hüsnü kuruntusudur. Onun, genel olarak devlet sorununu, özel olarak Cumhuriyet döneminde devlet sorununu doğru değerlendirmekteki aczinin, ya da doğru değerlendirmemekteki inadının ürünüdür. İnönü'nün son yıllarda vardığı yerden geriye bakanlar orda gördükleri manzara karşısında kendilerini boşlukta hissediyorlar. Yıllar yılı bütün «doğru»ları ve «yanlış»ları, «iyi»leri ve "çirkin"leriyle, "kahraman"ları, «hain»leriyle ezberledikleri koca bir tarih ayaklarının altında yıkılıp gidiyor. Tutunacak bir yer bulma, bellenmiş «doğru»ların hâlâ doğru olduğu inancını sürdürebilme gayretiyle dört elle sarılıyorlar «Değişen İnönü» efsanesine! Oysa İnönü kendi yolundan bir milim sapmamış, hiç de değişmemiştir. Oldum olası temsil ettiği sınıf çıkarının tarihin somut akışı içinde gelişen evrimini izlemiştir.

İnönü'nün izlediği yol, ilk bakışta birbirini olumsuzlayan zigzaglardan geçilmez gibi görünür gerçi ya, aslında genç ve dinç İttihatçı İnönü'den Yeni CHP'den istifa edip ayrılan ihtiyar İnönü'ye giden çizgi düz ve doğru bir çizgidir. Bu bakımdan İnönü'nün zigzagları müstakim bir hattı içerir. «Devlet kurtarıcı» İttihatçılığın Yirminci Yüzyılın emperyalist koşullarında «millî iktisat» yoluyla «burjuvazi» yaratma sevdasını, salt «bürokrat» hevesi ya da **tercihi** sananlar için İnönü'nün birbirini nakzeder gibi görünen zigzagları altında uzanan düz yolu görmek güçtür tabiî. «Burjuvazi yaratma» cehdinin somut yurt ve dünya koşullarında (bu koşulların köklerinin taa On Dokuzuncu Yüzyıl ortalarına kadar uzandığını da unutmamak gerekir) **tekelci** burjuvazi yaratmaya müncer olması, İnönü'nün «bürokratik» tercihlerini aşan bir tarihî süreçti. İnönü için, «burjuvalaşmak» ve burjuvalaşarak «devleti izmihlâlden kurtarmak» isteyen sermaye adına bu süreci kabullenmekten gayri bir tercih hiç bir zaman söz konusu olmadı. «Devlet Paşası İnönü» efsanesinin de, «Değişen İnönü» efsanesinin de altında yatan tarihî

gerçek budur. Bunun tersini ileri sürmek, en azından, «liberal görüşü ağır bastığı» İzmir İktisat Kongresinden 1929 dünya ekonomik buhranına, 30'ların «devletçi-toplumcu» aşamasından İkinci Dünya Savaşının karaborsa —hacıağa yıllarının sonuna kadar sözümona bürokrasi tarafından anası ağlatılan kitlelerin çektikleri çileye saygısızlıktır. Onun gibi, taa Takriri Sükûndan başlıyarak Donanma Davalarına, Tan Olaylarının öncesine ve sonrasına kadar İnönü'nün devri iktidarında «devlet»in sillesini yemiş onca işçi sınıfı mücahidinin anısında da saygısızlıktır.

Bu gerçeği görmeyenler, ya da görmemekte direnenler, İnönü'yü kendi kafalarındaki kuruntulara göre koydukları yerde bulamayınca, yol ayrımında ayaklarının bastığı toprağın kaydığını görmenin hırçınlığı ve telâşıyla, âdeta hınçlarını ondan almaya kalkıyorlar, nahak yere onu «değişmek»le, doğru yoldan sapmakla suçluyorlar. Bunda, şüphesiz, küçük burjuva aydının devletin sıcak elini herdaim sırtında hissetme, «Yürü yâ kulum!» diyen sesini kulağının dibinde işitme ihtiyacının ve hasretinin de dahli var! Kolay mıdır küçük burjuva aydın için İnönü gibi bir «Devlet Paşası»yla beraberlikten, ülkü ve kader yoldaşlığında yoksun kalmak? Kendini devletle elele tarihin önüne geçilmez ileri akışı içinde nurlu bir ufka doğru yol alır görürken ansızın yarı yolda ve sonu «hüsran»la bitecek bir «macera»nın ortasında yapayalnız bırakılmış bulmak? Ne iyi olacaktı İnönü değişmeseydi! Gerçekleşmeyen tüm hayallerimiz, hepsi bir bir gerçek olacaktı!

İki efsane birbirini bütünlüyor

İşte burda «Devlet Paşası İnönü» efsanesi ile «Değişen İnönü» efsanesi birbirlerini bütünlerler. Devlet Paşasının değişmesinden duyulan tedirginlik, ve hınç, olsa olsa, devlete karşı devlet eliyle devrim yapmayı hayal etmekten gelir. O da herdaim devlete duyulan ihtiyaç ve hasretten doğar. Bütün küçük burjuva aydınların ortak illetidir bu... bu ihtiyaç ve bu hasret! Ve son tahlilde, işçi sınıfı hareketinin örgütlü desteğinden yoksun kalan küçük burjuva aydının kaçınılmaz sınıfsal tercihidir. (Tekelci burjuvazinin gönüllü ideologları da aynı illetle malûller. Ama onlar daha kurnaz, içgüdüleri daha sağlam, daha gerçekçi: sözümona Amerika'dan farklı bir yolun yolcusu AET'siyle, «ekonomik büyümenin sınırlarını zorlayan Türk kapitalizmi»yle, «uyanık vatandaş»lardan Ertuğrul Soysal'larıyla, ve barışçı ve sosyal adaletçi ve »take-off'a geçmiş» uluslara yardımcı Kissinger-NcNamara-Nixon üçlüsüyle «bütün dünyada barış ve kardeşlik içinde üretim güçlerini geliştirmeye» **nihayet** yönelen «sistem»i ya da «model»i devletin «devrimci» misyonu yerine çoktan ikame ediverdiler bile!) O yüzden küçük burjuva aydın çok kere gönlündeki temenniyi, özlemi, kafasındaki kuruntuyu maddî hayatın gerçek olgusuyla karıştırır; olmakta olanın, olmasını istediği şey olduğu zehabına kıyılır; korktukça ya da umutlandıkça düşündüğünü zanneder; ve en önemlisi, tarihi, olayları ve kişileri değerlendirirken onlara hangi sınıfın gözüyle bakacağını bilmez. Ona mutlak ve apaşikâr görünen kimi «gerçek» değerlerin çok defa hâkim sınıfların benimsedikleri değerler olabileceğini hiç aklına getirmediğinden, karşısında olduğunu sandığı güçlerle çok kere nerde **birlik** olduğunun, ve birlikte olduğunu sandıklarından ne zaman **ayrıldığının** farkında değildir. Onun için de habire bir aldanıştan bir başkasına sürüklenir. Aldanmayı, hayal kırıklığına uğramayı meslek edinmiştir âdeta! Öyle ki bu yüzden İnönü'nün hayatının son yıllarında küçük burjuva aydınların elinden çekmediği kalmadı. Bu yüzden, kendi de dediği gibi, çok hakkı yendi. Haketmediği sevaplar ona maledilmeye kalkışıldığı için, işlemediği günahların kefareti sonradan ona ödetilmek istendi. Çok zaman ödetildi de. Birgün kendilerini onun yanında sananlar bir

başka gün onu karşılarında görünce «yine aldanmış» olmanın hışmı ve sürûruyla gözükapalı saldırdılar ona. Saldırdılar ama, onlar onu yanlarında sanırlarken onun sahiden onların yanında olup olmadığını, ya da sahiden yanlarında idiyse **kendilerinin** niçin onun yanında olduklarını, ve **birlikte** neye ve kimlere karşı olduklarını ve **nerede** birlik olduklarını hiç düşünmeden saldırdılar.

Öte yandan İnönü'nün burjuva politikacılarla da yıldızı hayatının son birkaç yılına kadar pek karışık olmadı. Küçük burjuva aydınlar ikide bir onu kendilerinden sanıp her seferinde aldandıkları için gücenip ona küsüyorlardı. Burjuva politikacılarsa, tersine, İnönü'nün kendilerinden olduğunu anlamadıkları için ona garez oldular. Çoğu sonradan gitti elini öptü ama, çok kere iş işten geçtikten sonra. İnönü'nün «kin tuttuğu» masalının aslı budur. İnönü hiç bir zaman şahsı adına kin tutmamıştır. Ona ters düşüp, onunla uğraşıp, sonunda çarpılanlar kişi kininin değil, **sınıf kininin** kurbanı olmuşlardır. Sınıf kini yalnız sınıf düşmanlarını değil, sınıf çıkarının uzun vâdeli perspektifi içinde yollarını şaşıranları da çarpar. Bunun her zaman anlaşılmaması İnönü'nün kusuru değildi. Onun devlet katındaki gücünün ve nüfuzunun (iktidarda olsun, muhalefet olsun) abartılmasından çok kişinin canı yandı ama İnönü de bu yüzden az haksızlığa, nankörlüğe uğramadı. «İnönü ne isterse olur»dan yola çıkılınca tabiî sonunda, «İnönü isteseydi olurdu»ya varılır. Oysa İnönü «Elimden ne geliyorsa yapacaaaağım, amaaa...!» dediğinde, elinden ne gelip gelmeyeceğini tayin eden onun kendi kişisel iradesi, kaprisleri, tercihleri ya da devlet katındaki nüfuzu değil, doğrudan doğruya belli bir sınıfın iradesiydi. İnönü sık sık o iradenin sözcüsü, kimi zaman uygulayıcısı, koordinatörü de oldu; o iradeye düpedüz, sınıfsal düzeyde karşı çıkanlar gibi, şu ya da bu nedenle hışmına uğrayanlar da onun tokadını İnönü'nün elinden yani devletten yediler; ama İnönü hiç bir zaman onun üstünde ve ötesinde, onu aşan bir başka iradeyi devlet katında temsil etmeye kalkmadı. Kendisi öyle beyhude bir işe kalkışmayacak kadar akıllı ve tecrübeli (devlet katında «mümkin» olan «gayri mümkin» olandan ayırdedebilecek kadar devletin sınıf tabanını olanca karmaşık ilişkileri içinde yakından gözlemiş olmaktan başka nedir ki zaten siyaset hayatında tecrübe?», başkaları kalkıştığında da arslanlar gibi» karşılarına dikilecek kadar sınıf çıkarına bağlıydı. Kendisine «Devlet Paşası» denildiğini işittikçe içinden gülmüş olsa gerektir; çünkü ne kendinde, ne de devlette, sınıf çıkarının gerektirdiğinden gayri bir işlev vehmetmemiştir. Onun için, çoklarının yıkıldığı yerde İnönü yıkılmadı. 950 seçimlerinde uğradığı yenilgi —«demokrasi»nin tecellisiyle tekelci burjuvazinin rüşte erişi— gerçekten onun en büyük zaferi ve kendi **eseriydi.** O yüzdendir ki tarihte nice millî şefe çok pahalıya oturmuş öyle bir «yenilgi»den sapasağlam, hatta daha da arınmış ve güçlenmiş olarak sıyrılmasını bildi; ve sukutu hayali huy edinmiş çoğu İnönü hayranlarının tersine, 46-50 arasında oynadığı role büyük bir gönül rahatlığı içinde ve dürüstlükle her zaman sahip çıktı, ondan her zaman şeref duydu. CHP'den ayrılışı da, ömrünün nihayetinde onun için bir yenilgi değil, sınıf çıkarına en son hizmeti, sınıf bilinciyle yoğrulmuş bir ömrün taçlanışıydı.

Yarım yüzyılı aşan bir süre hep en ön safta ve ayakta kalmasının sırrı buradadır. Ölümünde onca resmî yas tutularak anısına yürekler dolusu şükran borcu ödenmesinin ve son yolculuğunda onca devletle uğurlanmasının da nedeni budur.

---

26 ARALIK 1973
Halka açık şirketler furyası...

● Nejat Eczacıbaşı ve Vehbi Koç"dan sonra Hacı Ömer Sabancı Holding de şirketlerini halka açacağını bildirdi.

Şirketlerinin hisse senetlerinin bir kısmını satacağını ve böylece şirketlerini «halka açacağını» önce Ne-

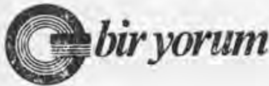
jat Eczacıbaşı bildirmişti. Eczacıbaşından sonra Vehbi Koç da, Türkiye'de halka açık şirketlerde öncülüğü Koç grubunun yaptığını, fakat şimdiye kadarki gelişmelerin yeterli olmadığını açıklayarak Koç grubunun hisse senetlerini satışa çıkaracağı şirketler arasında Arçelik ve Demir Döküm'ün de bulunduğunu söyledi.

56 Fabrika ve şirketten oluşan Hacı Ömer Holding sermaye topluluğu Yönetim kurulu başkanı Sakıp Sabancı ise, 250 milyon liralık hisse senedi çıkarmak için hükümetin kuruluşunu beklediklerini bildirdi. Sabancı, eski şirketler yerine teşvik belgelerinin alındığı lastik, konfeksiyon ve viskon sanayileri projeleriyle ilgili olarak halka hisse senedi satacaklarını söyledi. Sabancı «bu şekilde, küçük tasarruf sahiplerinin tasarruflarını emniyetli bir şekilde değerlendirmeleri de imkân dahiline girmiş olacaktır. Türkiye sanayileşmede yeni bir düzeye girmiştir. Tesislerin çok daha büyük ve modern teknoloji ile kurulması gerekmektedir. Bu yeni aşama içinde, aile şirketlerinin yeterli olmadığı bir hakikattir. Bunun yanı sıra Ortak Pazar'la ileride kurulacak münasebetlerimiz bizi daha güçlü kuruluşlara zorlamaktadır» dedi.

1973 yılı sonunda, 1974'ün ilk günlerinde dört büyük sermaye grubunun, Koç, Hacı Ömer, Alarko ve Eczacıbaşı'nın toplam 560 milyon liralık hisse senedini satışa çıkaracakları anlaşıldı. Bunlara ek olarak Yaşar Holding, Şahin Holding ve AK-EL A.Ş. de halka açılacağını bildirdi.

Öteden beri, aile şirketlerinin hisse senedi çıkararak halka açılmasının savunucusu olan İstanbul Sanayi Odası eski başkanı Ertuğrul Sosyal, «Düne kadar, açılmak tezini komünistlik sayan öfkeli anlayış, gerçeklere inmekte sosyal baskının önünde direnmekten vazgeçmektedir. Bugünlerde halka açılacaklarını duyduğumuz büyük aile şirketleri, işte bu sosyal sorumluluğun yanında, yeni yatırımlar için sermaye toplama amacını da gerçekleştirmektedir» dedi.

1974 başlarının en önemli ekonomik konularından biri haline gelen ve yaygın biçimde tartışılan şirketlerin halka açılması sorunu nedir?

Halka açılma nedir?

1973 yılının son günlerinde, «şirketlerin halka açılması», daha doğrusu şirketlerin hisse senetlerinin halka satılması konusu etrafında yoğun bir reklâm ve propaganda başladı. Öyle ki gazetelerde tam sayfa ilanlar, haberler ve tefrikalarla; Televizyonda bizzat şirketlerini halka açmaya yönelen sermaye sahiplerinden birinin yarı reklâm mahiyetindeki programıyla; Cumhurbaşkanının konuya ilgi göstermesi, öte yandan da çeşitli çevrelerden gelen eleştirilerle; büyük sermayenin holdinglerinin, aile şirketlerinin «halka açılması» günün konusu haline getiriliverdi.

Neydi «halka açılma» veya bir başka sermaye grubunun tercih ettiği terim olarak «halka satılma» veya «ortaklığa çağrı»?

Kapitalist ülkelerde çeşitli örnekleri ve modelleri görülen «şirketlerin halka açılması», mevcut veya yeni kurulacak işyerlerinin, şirketlerin, holdinglerin bir kısım hisselerinin, küçük birimler halinde yeni ortaklara satılması, yani satın aldıkları hisse senetleri karşılığında, küçük ortakların büyük şirketlerin kârına ve zararına belli oranlarda iştirak etmeleri demekti. Böylece yönetim, şirketini «halka açan» yani bir kısım hisselerini başka ortaklara satan sermaye grubunun elinde kalmakla birlikte, şirket sermayesinin ve gücünün küçük tasarrufların toplanmasıyla artması ve mülkiyetin yaygınlaştığı aldatmacasının topluma yutturulmaya

çalışılması mümkün olabiliyor; «halka açılma» yoluyla tekelci sermaye, gerek ekonomik gerekse sosyal güçlüklerinin bir kısmını yenme imkânı bulmuş oluyordu.

Türkiye'de de etrafında büyük gürültüler koparılan «halka satılma» aslında ne 1973 sonunda ortaya çıkan yepyeni bir atılımdı, ne de sanıldığı ve gürültüsü edildiği kadar önemliydi.

Kimler açılıyor? Ne oranda?

Şirketlerini Halka açacağını önce Eczacıbaşı grubu açıkladı. Eczacıbaşı Holding'in kurduğu tamamı nakten ödenmiş 80 milyon TL. sermayeli Eczacıbaşı Yatırım Holding A.Ş. nin hisselerinin 40 milyon liralık bir bölümü; her biri 1000 TL. değerindeki hisse senetleri şeklinde olmak üzere isteyenlere satılacaktı. Yeni Yatırım Ortaklığı, Eczacıbaşı İlâç Sanayi ve Ticaret A.Ş., Eczacıbaşı Seramik Fabrikaları A.Ş., İpek Kâğıt Sanayi ve Ticaret A.Ş., Dosan Konserve Sanayi ve Ticaret A.Ş., Kaynak Tekniği Sanayi ve Ticaret A.Ş. gibi ortaklıklarının hisse senetlerine 1969 yılı değerleriyle sahipti ve ilk yıl sonunda kâr dağıtacaktı. Yatırım Ortaklığının, Eczacıbaşı Holding'in yönetim ve denetiminde bulunduğu müjdesi ve garantisi de veriliyordu ilânda.

Eczacıbaşı «halka açılmanın» şampiyonluğunu ve öncülüğünü kazanmak için herşeyi yapıyordu. Bu arada TRT'nin de büyük yardımından yararlandı ve kurduğu yeni yatırım ortaklığının reklâmını televizyonda bir saate yakın süre yapma imkânını elde etti. Diğer sermaye grupları tarafından bu televizyon programı, «haksız rekabet» olarak nitelendi.

Demek ki halka açılmada bir ekonomik rekabet söz konusuydu sermaye grupları arasında...

Koç grubu, bizzat Vehbi Koç'un ağzından «halka açılacağını» ilanda gecikmedi. Ayrıca Koç, Türkiye'de halka açık şirketlerde öncülüğün Koç grubunda olduğunu söylemeyi de ihmal etmedi. «Halka açılmak mecburiyetindeyiz» diyordu Koç ve gazetelere tam sayfa ilanını dayıyordu... Koç topluluğu, halkın ortaklığıyla 400 milyon sermayeye ulaşacak, halen 180 milyon sermayeli Koç Yatırım ve Sanayi Mamulleri Pazarlama A.Ş.'ni «halka açıyor»du. İlanda «Koç yatırım, ülkemiz ekonomisinde yeni bir dönemi başlatacak olan faaliyetlerine halkı da ortak etmek kararını almış bulunmaktadır» deniliyor ve Koç Yatırım'ın halen Arçelik, Otosan, Türk Demir Döküm, Bozkurt, Tat, Simtel, Bekoteknik, Türkay gibi şirketlerin hisse senetlerine sahip olduğu, ayrıca da teşvik belgesi alınan döküm sanayii, çelik sanayii, otomobil lastiği sanayii kollarında faaliyet gösterecek üç yeni şirkete ortaklık imkânının da sağlandığı bildiriliyordu. Yine ilana ve tanıtma broşürlerine göre, Koç Yatırım, Murat 124 ve Anadol otomobillerinin ve dayanıklı tüketim maddelerinin halka kolaylıkla intikaline yardımcı olabilmek için, faaliyetlerinin önemli bir bölümünü pazarlama teşebbüslerine ayıracaktı. Demek ki Koç, piyasaya 220 milyon liralık hisse senedi sürmek niyetindeydi.

Koç'u Hacı Ömer Holding yani Sabancılar grubu izledi. Sabancı Holding yönetim kurulu Başkanı Sakıp Sabancı, piyasaya 250 milyon liralık hisse senedi çıkarmak için hükümetin kuruluşunu beklediklerini açıkladı. Sabancı grubu, teşvik belgelerini aldıkları lastik sanayi, konfeksiyon sanayi ve viskon sanayi projelerini halka açacaktı. Yani eski şirketlerini değil de yeni kurulacak şirketleri...

50 Milyon sermayeli Alarko Holding de mevcut 12 kuruluşunu halka açacağını ve 50 milyon liralık hisse senedi çıkaracağını açıkladı. Bunu İstanbul'da halka açık olarak kurulan AK-EL Tekstil Sanayi A.Ş. i izledi. Nihayet Şahin Holding A.Ş.'i 100 milyon TL. sermayeli olduğunu ilan ederek tasarruf sahiple-

rini yine birçok gazetede birden çıkan tam sayfa ilanlarla ortaklığa çağırdı. Şahin Holding, MŞM - Endüstri Anonim Şirketi, Keban Holding ve Ortakları Plastik Sanayii A.Ş., Doğu Çelik Sanayii A.Ş.'i'nin hisselerine sahipti. Yeni yatırımı Keban Holding ve Ortakları Demir ve Çelik Sanayii A.Ş. olacaktı. Banka iştiraklerini de Türkiye Garanti Bankasında 500 bin TL., Yapı ve Kredi Bankasında 562 bin TL. olarak ilan ediyordu. Şirketin mevcut sermayesi 20 milyon liraydı ve 80 milyon liralık hisse senedini halka satıyordu.

1974 yılının ilk 15 günü içinde halka açılacaklarını ilan eden şirketler bunlardı ve anlaşıldığı kadarıyla şimdilik toplam 700 milyon TL.lik hisse senedi ihraç etmek üzere teşebbüse geçmişlerdi.

Türkiye'de, Üçüncü Beş Yıllık Plana göre, özel kesimin yıllık ortalama yatırım yükümlülüğünün 10 milyar lira olduğu ve özel kesimin bunun ancak 5 milyar lirasını kendi öz kaynaklarından sağlayabildiği hatırlanacak olursa, satılan 700 milyon liralık hisse senedinin Türkiye ekonomisi için, böyle iddia edildiği gibi devrim yapacak ve yeni bir dönem açabilecek önemde olmadığı hemen anlaşılır. Aslında, bırakalım işin ekonomik ve sosyal yönünün tartışılmasını bir yana, olayın boyutları koparılan fırtınalara ve gürültülere uygun düşmemektedir. Öte yandan Maliye Bakanlığında halen kayıtlı özel hisse senetlerinin toplam değeri 7 milyar Türk lirasını aşmış olmakla birlikte, Borsanın 1973 yılının ilk 9 ayı içindeki muamele hacmi ancak 47 milyon lira civarında kalmaktadır. Yani, çeşitli nedenlerle (tasarruf yetersizliği, güvensizlik, sermaye piyasasını düzenleyen bir kanunun yokluğu, hisse senetlerinin bedelinin piyasaya süren tarafından keyfi olarak belirlenmesi ve resmî bir değeri olmamasının yarattığı kuşku) hisse senetleri çok az el değiştirmekte, hisse senetleri alımına rağbet fazla olmamaktadır.

Belki de bu kadar büyük reklam ve propaganda, böyle bir yapıyı kırmaya da yönelmektedir?

Tekelci sermaye grupları neden halka açılıyor?

Önce kendi ağızlarından dinleyelim...

Eczacıbaşı'nın şu sözü önemli: «Şirketlerimizi ancak halka açarak tarihin bizi affedeceğini sanıyorum.»

Neyi affedecek tarih? Hangi günahı? Demek ki ortada bir günah var. Peki şirketleri halka açmak bu günahın kefareti olabilir mi? Aksine yeni günahlar ekler hesap hanesine... Bunu ilerde ele alacağız.

Eczacıbaşı, daha çok işin sosyal yönünü ön plana çıkarıyor: İçinde bulunduğumuz toplum koşullarında varlığın halka yayılması gerek» diyor. Eczacıbaşı grubunun genel koordinatörü halka açılmada diğer nedenleri önemli görmüyor, özellikle, «Gel beraber kazanalım, yatır al kârını» anlayışı üzerinde duruyor. Yani Eczacıbaşı, diğer halka açılanların da önemli nedenlerden biri saydıkları sosyal nedeni, toplumsal uyanış karşısında sermayenin sevimli ve mülkiyeti yaygınlaştırır görünmesi zorunluluğunu, aksi halde toplumsal patlamaların kaçınılmaz olduğu görüşünü ön plana alıyor.

Vehbi Koç, «Halka açılmak mecburiyetindeyiz» diyor. Koç Holding İcra komitesi Başkan Yardımcısı Can Kıraç «Koç topluluğunun halka açılmasında ana faktör, ortak pazar koşullarında rekabet gücüne sahip olabilecek daha modern teknolojiye dayalı kuruluşları gerçekleştirebilme zorunluluğudur» diyor. Şöyle devam ediyor: «Üçüncü Beş Yıllık Planla başlayan dönemde, optimal büyüklükteki yatırımların gerçekleştirilmesini temin amacıyla halka açılmak zaruret halini almıştır.» Yani, Kıraç'a göre halka açılmaktaki en önemli neden, özel kesimin yeni dönemde zorunlu olduğu yeni büyük yatırımların ek finansman ihtiyacının karşılanmasıdır. Büyük sermaye güçsüzlüğünü, halkın küçük tasarruflarını kullanarak

kapatmaya çalışıyor. Ama Koç topluluğu da sosyal nedeni inkâr etmiyor. «Bunun yanında sosyal gayeleri gerçekleştirmek özlemi de bulunmaktadır. Nitekim Koç topluluğunun ürettiği mamulleri ve hizmetleri kullanan halk topluluklarının hissedarlığı hem psikolojik yönden hem de menfaat açısından dengeli bir uygulamaya vücut verecektir. Bir manâda şirketlerin bu genişlikte halka açılması, demokratik düzenin iş hayatına geçişini sağlayacaktır.» diyor Can Kıraç...

Sakıp Sabancı (Hacı Ömer Holding) da ekonomik nedene ağırlık tanıyor «Artık Müşterek Pazarda rekabet edebilecek kuruluşlar gerekli. Türkiye sanayileşirken, en son teknolojiye dayalı, büyük, ekonomik, fizibil kuruluşlara ihtiyaç var» diyor Sabancı. «100 milyonun var, bunun yanına 100 milyon daha temin edebilirsen, daha büyük ve ekonomik bir kuruluş kurmak mümkün olur. Bir tesisi iki katı büyüklükte kurunca sabit maliyetler düşecek, Müşterek Pazarla rekabet edebilecek bir işletmeye sahip olma imkânı doğacak» diye devam ediyor. Öte yandan işin sosyal yönünü de unutmuyor. «Ancak sanayi kuruluşlarına halkı da ortak etmek sadece finansman darlığına bağlanmamalıdır. Bunun bir de sosyal yönü var. En çok bunun üzerinde duruyoruz» diyor.

Bir de, şirketlerinin hisselerini satışa çıkararak sermaye büyütenler genel olarak kredi yetersizliğinin ve güçlüğünün kendilerini böyle bir yola itmekte etkili olduğunu kabul etmekle birlikte, kredi konusunda bazı noktalarda anlaşamıyorlar. Eczacıbaşı grubu ve Sabancı, sanayi kredisi yokluğundan ve özellikle Merkez bankasından şikâyetçiler. Buna karşılık Koç grubu ve eski İstanbul Sanayi Odası Başkanı Soysal, kredilerin pahallı ve temini güç olduğunu kabul etmiyorlar. Can Kıraç, «kredi bulunabiliyor, ancak borçlanmayı sağlıklı bir yol kabul etmiyoruz,» diyor... Yani, Koç grubunun Bankalar ve kredi sisteminden şikâyeti fazla değil. Bu yüzden de halka açılmanın kredi darlığının yarattığı bir zorunluluk olduğunu kabul etmiyor...

Şirketlerini halka açanların gerekçelerini sermaye sahiplerinin ağzından toparlarsak, ortaya şu nedenler çıkıyor: A) Ekonomik nedenler: sermaye yetersizliği, nakit darlığı, ek finansman darlığı... Yani Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullarda ve Ortak Pazar olgusu karşısında sermayelerini büyütme, daha fazla sermayeye ihtiyaç gösteren ileri teknolojiye dayalı işletmeler kurma zorunluluğunun doğurduğu yeni kaynaklar bulma ihtiyacı... Sanayi kredilerinin yetersizliği yani Bankaların gerek kendi yetersizliklerinden gerekse sistemin henüz bütünüyle sanayi tercihine ayarlanamamış olması yüzünden uzun ve orta vadeli kredi konusunda sanayiciyi doyuramaması. Öte yandan bir çeşit borçlanma olan kredi sistemi yerine, halkın tasarruflarına el koyma sisteminin tercih edilişi... B) Sosyal nedenler: Bir süreden beri Türkiye'de gözlenen ve 14 Ekim seçimlerinden sonra somutlanan sosyal uyanış karşısında, sosyal baskının etkisiyle kendine çeki düzen verme zorunluluğunun duyulması. Aile şirketlerinin, yani tekelleşmiş sermayenin toplum katlarında doğurduğu düşmanlığı yenme ve mülkiyeti yaygınlaştırır gibi görünme isteği...

Bunlar, şirketlerini halka açanların ortaya açıkça koydukları gerekçeler. Peki, halka açılma furyasının başka nedenleri yok mu?

İşin içindeki iş

Sanayicilerin dile getirdikleri gerekçelerde doğru payları var. Temel gerekçe olan ekonomik nedenin yanında, sosyal neden de, sadece şirin görünmek için gelişigüzel belirtilmiş değil.

Biz de işi bu iki gerekçeye göre ayrı ayrı ele alalım ve nasıl birbirlerini tamamladıklarını görelim.

Ekonomik nedenler :

Türkiye'de tekelci geçmişi ve yapısıyla büyük sermaye, 1974 başlarında varlığını sürdürebilmek için yeni bir atılım daha yapmak, yani daha fazla tekelleşmek, büyük ölçeklere ulaşmak ve küçük işletmeleri ortadan silmek zorunda... Belki Ortak Pazara yirmi iki yıl içinde tam üyelik söz konusu olmasaydı, bu derece zorlanmazdı. Kendi yağıyla kavrulmaya ve küçük işlerden büyük kapkaççı kârları edinme geleneğini sürdürmeye çalışırdı. Ancak Ortak Pazar içinde rekabet ve ayakta kalma sorunu, tekelci sermaye kesimini firma ölçeklerini büyütmeye, daha ileri teknoloji kullanmaya, daha verimli işletmelere gitmeye, yani daha çok ve daha ucuz üretmeye zorluyor. Çağın koşulları, hele Ortak Pazar koşulları zaten uzun vadede ancak tekelci kesime şans tanıyor. Ama daha fazla büyümek, daha fazla güçlenmek, daha fazla tekelleşmek şartıyla... Daha fazla büyümek ve güçlenmek daha fazla sermaye, yani ek finansman demek. Nereden sağlanacak bu sermaye? Türkiye'nin uzun süreler asalak yaşamış, kapitalizm öncesi sermaye kesimleriyle gerici ittifaklar kurmuş, sanayie ancak son 20, hatta son 10 yıldır gerçek anlamda yönelmiş büyük sermaye kesimi, sömürü oranlarını ne kadar arttırırsa arttırsın, tarihsel güçsüzlüğü yüzünden yeterli birikimi yapabilecek imkânlara sahip değil. Sermaye birikimi ve tekeleşmesinde son dönemlerde görülen gelişme, kendi boyutları içinde ne kadar önemli olursa olsun, dünya kapitalizmi ölçeğine vurulduğunda yetersiz kalıyor. O zaman gerekli ek finansmanı sağlamanın belli başlı iki yolu çıkıyor ortaya. Ya 12 Mart sonrasında denenen yol. Yani açık veya örtük faşizm altında emekçi sınıfların kanını iliğini kuruturken, devleti de bütünüyle elegeçirmeye çalışarak, kısa dönemde (ve uzun dönemi hiç hesaba katmadan) sermaye birikimi sağlamak... Ya da bu yolun geçersiz kaldığı anlaşıldığında, kitlelerin demokratik mücadelesi ve anti-tekel kesimlerin direnişleriyle bu yol kapandığında, yeni ve daha demokratik görünümlü yollar aramak... Yani kapitalist Batı ülkelerinde denenmiş bazı yolları Türkiye'ye uygulamak... İşte bu yollardan biri, küçük tasarrufları toplamak ve gerekli ek finansman ihtiyacının bir kısmını bu yoldan karşılamaya çalışmak...

Halka açılmakta şüphesiz ki temel neden bu. Ama bir başka neden daha var: 11 Ocak tarihli Cumhuriyet gazetesinin ekonomi yorumunda da belirtildiği gibi, büyük sermaye pazarlama güçlükleriyle karşı karşıya. Büyük işletmeler, otomobil vb. gibi dayanıklı tüketim maddeleri satışını arttırmak ve üretimi durdurmamak için, yani tüketim toplumunu yaratabilmek ve daha çok üretip, daha çok kâr edebilmek için halkta sunî de olsa, halkın imkânlarını aşsa da, tüketim isteği ve tüketim imkânı yaratma peşindeler. Bunca ekonomik güçlük arasında halk nasıl tüketime zorlanacak? Taksitli satışlar yoluyla... Ama bunun için de finansmana ihtiyaç var. Büyük sermaye bir zamanlar bir taksitli satışlar finansman örgütü peşinde koşmuştu; olmadı. Bir çare bulması gerek. «Bu güçlüğü halka açmak zorunlu deniyor» yorumda. «Bunun için de, daha çok pazarlama çalışmaları yapacak olan, hiçbir şirketin kontrolüne sahip olmayan, sadece çeşitli özel işletmelerin hisselerini portföyünde tutan şirketler olacak. Tasarrufu olan da bunlardan hisse senedi alarak güçlüklerin yenilmesine ortak olacak»...

Bir de tekelci kesimin halka açılmakta tam 1974 başlarını seçmesinin bir başka nedeni olduğu düşünülebilir. 1974 yılı bütün kapitalist dünya ile birlikte Türkiye için de ekonomik güçlükler ve bunalımlar yılı olacaktır. Böyle bir dönemde yatırımların risk payı artacaktır. Bu risk, halkın küçük tasarruflarının toplanmasıyla bir ölçüde önlenmiş, daha doğrusu yaygınlaştırılmış ve halkın sırtına yüklenmiş olur.

Büyük sermayenin halka açılmaktan umduğu bu kadarla da kalmıyor, şir-

ketlerini halka açan sermaye grubu, eski şirketlerin hisselerini yeni ortaklara kendi tesbit ettiği bir fiyattan satıyor. Yani kuruluşta örneğin 500 lira olan bir hisse senedini, şirketi halka açarken 5000 lira olarak değerlendirebiliyor. Bunun kontrol imkânı yok. Küçük tasarruf sahibi yeni ortak, büyük sermayenin değerlendirmesine uymaya mecbur.

Öte yandan bir «servet vergisi» söz konusu olmadığı için, belli bir holding sermayesini bu yolla 10 misline yakın arttırdığı halde vergi vermemekte ve bundan da yararlanmaktadır.

Yine tekelci gruplar piyasada, yeni yatırımlara veya rakip holdinglere yönelebilecek tasarruf kalmasını istememekte ve mevcut tasarrufların kendi ellerinde toplanması için çalışmaktadırlar. Holdinglerin «halka açılma» rekabeti de buradan doğmaktadır.

Kısaca ekonomik açıdan bakıldığında «halka açılma», tekelci kesimin sermaye birikimini faşist yöntemlerle gerçekleştiremediği yerde bulduğu yeni bir «halkın sırtından çıkarma» ve tekelleşme yöntemidir. Böylece, ufukta görülen ekonomik bunalım, kredi darlığı, Banka sisteminin yeni sanayi koşullarına tam uyum sağlayamaması, pazarlama güçlükleri, sermaye yetersizliği, rekabet kuşkusu gibi çözüm bekleyen sorunlarını, sanayie yönelen tekelci sermaye bir ölçüde bu yolla çözümlemek istemektedir.

Sosyal nedene gelince. Sosyal neden şüphesiz ki ekonomik nedenlerle iç içedir. Başlangıcı daha eskilere gitmekle birlikte, halka açılma atılım ve tartışmalarının 1973 sonu ve 1974 başında alevlenmesinin nedeni, ekonomik olduğu kadar sosyal kökenlidir. 14 Ekim ve 9 Aralık seçimlerinin ortaya koyduğu sonuçlar ve giderek hükümeti Ecevit'in kuraoağının belli olması, toplumsal uyanışı sermayenin gözünde de somutlaştırmıştır. Öte yandan ufukta, kısa bir süre içinde yeni bir 12 Mart görünmemektedir. Bu durumda tekelci kesimin de kendini yeni toplumsal koşullara uydurması söz konusudur.

Bu zorunluluğun en iyi sözcülüğünü, büyük sermayenin bir bölümünün şimşeklerini de üstüne çeken eski Istanbul Sanayi Odası Başkanı Ertuğrul Soysal yapmaktadır. «Kapitalin belli gruplarda toplanarak, gelir bölüşümünde adaletin bozulmasına toplumların tahammülü kalmadı.» «Düne kadar, halka açılmak tezini komünistlik sayan öfkeli anlayış, gerçeklere inmekte, sosyal baskının önünde direnmekten vaz geçmektedir» demektedir Soysal. Ve halka açılmayı, «yetersiz olmakla birlikte ileri bir adım» olarak nitelemektedir.

Tekelci sermaye, 14 Ekim seçimleri öncesinden beri toplumsal uyanıştan ve demokratik baskılardan korkmakta, «sosyal adalet» kavramının, giderek sınıf bilinçlenmesinin, bir avuç aydını aşarak kitlelere yayılmaya başladığını gözlemektedir. Özel sohbetlerde, tekelci kesimin başta gelen temsilcilerinin «Ben bu serveti, bu işletmeleri halka açmazsam bir gün gelir kendileri alırlar» gibi laflar ettikleri sık sık duyulur. Büyük sermaye, toplumsal uyanışı ve bilinçlenmeyi bu defa «herkesi mülkiyete ortak etme» aldatmacası ile engelemeye çalışmaktadır. Gerçekten de bu yöntemin küçük tasarruf imkânına kavuşmuş orta sınıflarda, küçük burjuvazinin zaten yalpalamaya ve burjuvaziye meyletmeye eğilimli kesimlerinde etkili olabileceği kabul edilebilir. 400 milyon sermayeli bir holding'in dört bin veya 10 bin liralık hisse senedine sahip ortağı, yıl sonunda almayı ümid ettiği yüzde 10-12 oranındaki temettü de hesaba katılacak olursa, kendini mülk sahibi sınıftan hissetmekte, büyük sermaye safları yeni müttefiklerle güç kazanmaya çalışmaktadır.

Yönetimde payı olmasa da...

Hisse senedi sahibi, yönetimde hiç payı bulunmadığını bilse de, bu gerçek temelde değişmemektedir. Gerçekten de şirketlerini halka açan sermaye grup-

larından hiçbiri, bugünlerde o kadar davetkâr bir şekilde yaklaştıkları «halktan ortaklarına» yönetim hakkı vermek niyetinde değildir. Bunu başta Koç olmak üzere hepsi açıkça tekrarlamakta ve ortaklık mukavelesinde sağlama bağlamaktadırlar. (A) grubu hisse sahiplerinin, kurucuların, yönetim kurulunda çift oya sahip olmaları veya sonradan satışa çıkarılan hisselerin tümünün yönetim kurulunda tek bir oyla temsil edilmesi, yönetimi elde tutmanın yollarından bazılarıdır. Bu tutum, müteşebbisin hakkı, yönetim bilgisi gibi sözler altında maskelenmek istenmektedir. Böylece toplanan milyonlarca liralık sermayenin nereye, nasıl, ne zaman, ne şekilde yatırılacağı ve buna bağlı bütün kararlar, şirketlerini sözde halka açan tekelci kesimin elinde kalmaktadır...

Yetkililer teşvik ediyorlar.

Cumhurbaşkanı, «tasarruf sahiplerinin zarar görmemesi» gibi, ilk bakışta haklı bir gerekçeyle halka açılacak şirketlerin büyük, köklü, güven kazanmış sermaye gruplarının yönetiminde olmasını önerdi. Gerçekten de geçmişteki bazı deneyler, ne idiğü belirsiz halka açılmaların, sonunda halkın küçük tasarruflarını batırıp kaçmak olduğunu öğretmişti. Ancak ilk bakıştaki bu haklı gerekçe, eninde sonunda yine tekelci kesimi ekonomik olduğu kadar siyasal bakımdan da güçlendirme sonucunu doğuruyor... Ticaret Bakanı, yeni şirketler yerine, oturmuş güçlü kuruluşların halka açılmasını istedi. Sanayi ve Teknoloji Bakanı, halka açılmayı kendi bakanlığının teşvik ettiğini, hatta zorladığını, teşvikleri büyük sermaye kuruluşlarına ancak halka açılma şartıyla vermiş olduklarını belirtti. O da halkın güvenini kazanmış, inanılır firmaların halka açılmasından yanaydı.

Yani yetkililerin tümünün görüşleri bir kaç tekelci grubun bu işi en iyi ve en fazla güven vererek yapacakları noktasında, kısaca tekelci kesimi güçlendirme noktasında toplanıyordu.

Halk sektörü ve halka açılma

Bazı CHP'li milletvekilleri, halka açılma tartışmalarının kızışması üzerine, halka açılma girişimlerinin CHP iktidarının yaratmak istediği halk sektörüne karşı planlanmış bir tuzak olduğunu, bununla halkın bilinçlenmesinin önlenmek istendiğini ileri sürdüler.

Halka açılmaya karar veren sanayiciler de kendi aralarında CHP'nin «halk sektörü»nü tartışmaktaydılar. Tekelciler genellikle, CHP'nin «halk sektörü»nü belirsiz ve uygulanma kabiliyeti olmayan bir hayal olarak nitelemekte ve eninde sonunda bu sektörün büyük sermayenin denetimindeki halka açık şirketlerle bütünleşeceğine, aynılaşacağına inanmaktaydılar. Bu bakımdan da, halka açılmanın CHP'nin Akgünler bildirgesinde vaad ettiği 'halk sektörü korkusundan ileri geldiği söylenemez. Büyük sermaye, üretim ilişkilerini kökünden değiştirmeyi amaçlamayan, kapitalist mülkiyet ilişkilerinin özüne dokunma niyet ve gücünde olmayan bir iktidarın girişimlerinin eninde sonunda belli düzenlemeler ve kısıtlamalar getirse bile kendi kucağına düşeceğinden emindir. İş ki bu iktidar daha da radikalleşmesin. CHP'nin halkçı ayağının ve dayanaklarının yıpranması ve güçten düşmesini önümüzdeki dönemde büyük sermaye başlıca uğraş edinecek, bu uğraşta adımlardan biri de toplumsal uyanışı, hiç değilse orta sınıflar seviyesinde geciktirecek «halka açılma» demagojisi olacaktır.

Bırakalım ekonomik faktörleri bir yana, sadece psikolojik faktör bile, küçük tasarruflarını değerlendirmek isteyen kişiyi CHP'nin kurmayı vaad ettiği, henüz kâr garantisi, güvenilirliği, geçmişi olmayan halk sektörüne değil, tanınmış büyük sermaye gruplarının halka açtıkları şirketlerin hisse senetlerine yö-

neltecektir. Kısaca «halka açılma», halk sektörü fikir ve uygulamasının gelişmesine bir ölçüde engel olabilecektir. Ama sırf halk sektörünün gelişmesi korkusundan doğduğu söylenemez.

Peki bu halk kim?

Halka açılma konusunda mutlaka sorulması gereken soru, açılınan halkın kimler olduğudur. Bankaya her an çekilebilecek birkaç bin liralık küçük tasarrufunu yatırmakla bir şirketin hisse senetlerini satın almak oldukça farklıdır. Küçük tasarruf sahibinin hisse senedi satın alabilmesi yani belli bir temettü karşılığında parasını bir yere bağlayabilmesi için tasarrufunun belli bir bir oranın üstünde, gelir seviyesinin belli bir gelir dilimini aşkın olması şarttır.

Gelir dağılımı araştırmalarına şöyle bir gözatmak Türkiye'de nüfusun yüzde 40'dan fazlasının yılda 5000 liralık gelir dilim'nin altında olduğunu; belli bir tasarruf imkânına sahip olanların, nüfusun yüzde 10'u, başka araştırmalara göre yüzde 15'i üstüne çıkmadığını gösteriyor. Bu durumda, halka açılan şirketlerden hisse senedi satın alabileceği varsayılan «halk», nüfusun sadece yüzde 10'unu meydana getiren kesimdir. Yani kendileri bir iş kurma imkânına sahip bulunmayan, bir çeşit rantiyelik diyebileceğimizi, hisse senetlerinin getireceği kâr payından yararlanmayı amaçlayan küçük bir azınlık.

Şu halde şirketlerin hisse senetlerinden satın almaya davet edilen bu «halk» aslında emekçi halkın büyük ölçüde dışında sayılabilecek bir azınlıktan başkası değildir. Emeklilik ikramiyesi, Ordu Yardımlaşma ikramiyesi gibi özel koşullardan yararlanan bir kısım küçük burjuva da, hisse senedi satın alabilecek bu halka dahil olacaktır. Öte yandan büyük sermaye yurt dışında çalışan işçilerin hiç de azımsanmayacak tasarrufların kullanmak istemektedir İşçi tasarrufları da büyük sermayenin başlıca ek finansman kaynağı olarak görülmektedir.

Ancak tasarruf imkânına sahip nüfusun bu kadar dar olduğu ve gittikçe ağırlaşan ekonomik şartlar karşısında daha da daralacağı bir yapıda, «halka açılmayı», büyük sermayenin kendi ekonomik ve sosyal çıkarları için saflarını güçlendirmeye çalışması olarak anlamak gerekir. «Halk»la «emekçi kitleler»le hiç bir ilişkisi yoktur halka açılma olayının...

Sermaye Piyasası Kanun Tasarısı tartışmalarının konuyla bağlantısı nedir?

Ne zamandır tartışılan, bir türlü çıkarılamayan, Meclis'lerde 1967'den bu yana 2 defa kadük olan (görüşülmediği için kendiliğinden düşen) bir sermaye piyasası kanun tasarısı var. Halka açılma furyasıyla birlikte konu yeniden gündeme girdi...

Şu anda Türkiye'de tahvil ve hisse senetleri satışlarını düzenleyen bir kanun yok. Hisse senetlerinin nasıl, hangi değerle el değiştireceği, değerinin ne olduğu kanunlarla bir esasa bağlanmış değil. Tasarruf sahiplerinin küçük tasarruflarını değerlendirmeyi, kontrolü altına almayı ne zamandan beri amaçlayan büyük sermaye, en azından bir güven ortamı hazırlayacak ve kendi yararına hükümler getirecek bir sermaye piyasası kanunu çıkarılmasına çalışmaktaydı. Bu çalışmalar fazla başarılı olamadı. Başarısızlık bazılarınca Banka sisteminin direnmesine bağlandıysa da, aslında 1969'da geçersiz olan ilk tasarı, hisse senedi ihraç edecek olan tekelci kesime 1969 şartlarının ve sınıf dengesinin müsade edemeyeceği imtiyazlar tanıdığından, denge politikasına o dönemde her zamankinden daha fazla önem vermeye başlayan Demirel tarafından da pek benimsenmemişti. Seçimden sonra Demirel hükümeti, büyük sermayenin bastırmaya başlamasıyla, ilkinden pek de farklı olmayan yeni bir tasarıyı Parlamentoya gönderdi. Demirel tasarısı yine bir denge tasarısısıydı. Yani bir yan-

dan tasarruf sahiplerinin tasarruflarının güvenliğini sağlıyor, öte yandan da tekelci kesime geniş malî imtiyazlar tanıyordu. Tasarı 1971 Nisanında bir Geçici Komisyon tarafından incelendi. Ve reform kabinesinin havasının da etkisiyle kökünden değiştirildi. Şirketlere tanınan malî imtiyazlar azaltılarak banka sisteminin rolü arttırıldı. Yeni tasarı büyük sermaye kesiminin şiddetli tepkisiyle karşılaştı. Ve kanunlaşma imkânı olmadan 1973 seçimlerinden sonra kadük oldu. Şimdi şirketlerini halka açanların bir kısmı, «iyi ki o tasarı çıkmadı» derlerken, Ertuğrul Soysal, «o da birşeydi. Şu anda çıkmış olsaydı halka açılma daha kolay ve yaygın olabilirdi» diyor.

Sonuç :

Tekelci kesimin, bir kısım şirketlerine ortak ederek kurduğu yeni bazı yatırım ve pazarlama şirketlerini halka açması olayı etrafında, işin boyutlarını aşan bir gürültü yaratıldı. Oysa olay, sermaye ve kredi ve pazarlama sıkıntısı çeken, önümüzdeki günlerde bu sıkıntıların daha da derinleşeceğini bilen büyük sermayenin, faşizan yöntemleri geçerli görmediği bir ortamda ve Ortak Pazar'la rekabete hazırlandığı bir dönemde, kendine yeni çıkış yolları bulması denemesinden başka birşey değildi. Halka açılma tartışmaları ise çoğunlukla «şimdi de halkın küçük tasarruflarına göz diktiler» temeli üzerinde yürütüldü. Oysa tekelci kapitalist gelişmenin 1974'lerde karşı karşıya bulunduğu dar boğazların ekonomik ve sosyal zorlanmalarının doğal bir sonucuydu halka hisse senetleri satılması. Öte yandan, karşıdaki alternatif CHP'nin önerdiği «halk sektörü» olarak alınırsa ve tarif edildiği ve açıklandığı kadarıyla böyle bir halk sektörünün tekelci sermayenin girişimleri karşısında başarısız kalmaya mahkûm olduğu bilinince, tartışmayı «halkın küçük tasarruflarına el konuluyor» gibi doğru fakat yetersiz bir temele oturmamak gerekiyor.

Üretim ve mülkiyet ilişkilerini kökünden değiştirmeye yönelinmedikçe, tekelci kesim, bugün «halka açılma» yutturmacası, yarın başka bir yöntemle hatta halk sektörünü kullanarak varlığını koruyup güçlenmenin yollarını bulacaktır.

Ancak, Türkiye'nin ekonomik yapısı ve tasarruf kıtlığı içinde, şirketlerin halka açılmasının şimdilik büyük sermayenin beklediğinden de daha az sermaye birikimine yol açacağını, büyük rağbet görmeyeceğini sanıyoruz. Öte yandan halka açılmanın sosyal yönü ve bu konuda yürütülen propaganda da, söz konusu halkın nasıl dar ve küçük bir azınlık olduğu ve amacın ne olduğu iyice ortaya çıktıktan sonra, kitleleri kandırmakta ve tekelci kesimi sevimli göstermekte umulduğu kadar etkili bir araç olamayacaktır.

Kısaca «halka açılma» tekelci sermayenin kendisini bekleyen güçlükleri ve engelleri aşabilmek için, kuzu postuna bürünüp bu defa kendine yeni müttefikler ve güçlüklerini paylaştıracağı yeni ortaklar aramasından başka birşey değildir.

---

28 ARALIK 1973

● Eski Cumhurbaşkanlarından tabiî senatör İsmet İnönü, büyük resmi törenler le Anıt Kabir'e gömüldü.

Dolar yine yükseliyor

● Petrol ambargosunun başlangıcından beri yükselmeye devam eden dolar ve altının değeri, OPEC ülkelerinin son petrol zammından sonra en yüksek düzeyine ulaştı. Londra'da, bir sterlin 2,3158 dolardan; Frankfurt'da bir dolar 2,6900 mark ve Zurich'de bir dolar 3,2505 İsviçre frangından işlem gördü.

● Basra körfezi ülkelerinden sonra Venezüella da petrole yüzde yüz oranında yeni bir zam yaptı. Venezüella hükümeti, 1 Ocak 1974' den itibaren petrolün varilinin 14.08 dolardan satıla-

cağını açıkladı. Hükümet ayrıca yabancı şirketlerden aldığı vergiyi de arttırdı. Bu son kararla, Venezüella, ürettiği petrole 1 Ocak 1973'den bu yana toplam olarak yüzde 400 oranında zam yapmış oldu.

29 ARALIK 1973

● Cumhurbaşkanı Korutürk, Talu'nun görevden affedilmesi ricasını kabul etmeyerek Millet Meclisinde kuvvetli desteğe sahip bir koalisyon hükümetinin kurulması için temaslara devam etmesini istedi.

CHP yetkilileri, sağ koalisyon formülünün ciddi olarak denenmesi gerektiğini bildirirlerken, Kontenjan grubu, Millî Birlik grubu, Demokratik Parti ve Türkiye Birlik Partisi başkanları CHP'nin azınlık hükümeti kurmasının denenmesini istediler.

MSP Millet Meclisi Grup Başkanvekili Süleyman Arif Emre ise, bir demeç vererek, hükümet bunalımının sorumlusunun AP olduğunu ileri sürdü. Emre şöyle dedi: «İki aydan uzun bir süredir, başta sayın Cumhurbaşkanımız olmak üzere gösterilen gayretli çabalara rağmen bugüne kadar hükümetin kurulamayışının baş sorumlusu kanaatimizce Sayın Demirel ve etrafındaki yöneticilerdir... Bugün de bir AP-MSP-DP koalisyonunun kurulmasını engelliyorlar.»

● Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar, yeni yıl ve Kurban bayramı için yayınladığı mesajda «silahlı kuvvetlerimizin her çeşit politik ve ideolojik cereyanların üstünde ve dışında kalacağına bütün varlığı ile inanan Türk milleti bu inancın güven ve huzuru içindedir» dedi.

● Dört Bask milliyetçisi, Fransanın Bordeaux şehri yakınlarında düzenledikleri bir basın toplantısında İspanya Başkanı Blanco'yu kendilerinin öldürdüklerini açıkladılar. Komandolar İspanya'ya dönmek için hazırlık yaptıklarını, Madrid polisinin suikastçı olarak yakaladıkları veya aradıklarının hiçbirinin suikastle ilişkisi olmadığını söylediler.

30 ARALIK 1973

● Anayasa Mahkemesi, geçen yasama dönemi içinde çıkmış olan Dernekler Kanununda yapılmış bazı değişiklikleri Anayasanın özüne aykırı bularak iptal etti. AP'nin oylarıyla kabul edilen yeni Dernekler Kanunu'nun iptali için CHP, Anayasa mahkemesine müracaat etmişti.

31 ARALIK 1973

● İsrail'de genel seçimler yapıldı. İki milyonu aşkın İsrailli seçmen Parlamentonun 120 üyesini seçmek üzere oy kullandı. Seçime 21 siyasal parti katıldı.

İsrail'de 4 yılda bir yapılan seçimler aslında Ekim ayı için planlanmıştı. Ancak aniden patlayan Orta Doğu savaşı, muhalefetin teklif etmesi ile seçimlerin ertelenmesine yol açtı. Orta Doğu'da ateşkesin sağlanması üzerine seçimlerin 31 aralık günü yapılmasına karar verildi. Araplar ile yapılan savaş ve ufukta görünen barış görüşmeleri gibi konular doğal olarak İsrail partilerinin seçim propagandalarında ön planda yer almıştı.

İsrail parlamentosu (Knesset) 8 i Araplara ayrılmış 120 sandalyeden oluşmaktadır. Ülkede başlıca iki büyük parti vardır: 1930 da kurulan ve 43 yıldır İsraili yöneten İşçi Partisi (Mapai) ve muhalefetteki Likud (Birlik partisi). Menahem Begin'in başkanlığındaki Likud, ekim savaşından bir süre önce General Ariel Sharon tarafından birleştirilmiş 4 merkez-sağ partiden meydana gelmektedir.

İsrail halkı seçimlere, bu iki büyük partinin birbirlerine kıyasıya saldırıları arasında hazırlanmıştı. Halk, Golda Meir yönetimindeki İşçi partisi kadrosunun artık ihtiyarladığını, halkın problemlerinden koptuğunu ve ülkenin sorunlarına çözüm getiremediğini söylüyordu. Öte yandan sağcı Likudun da İşçi partisinden fazla bir çözüm getireceğine inanılmıyor, ancak yeni çehrelerden medet umuluyordu.

Seçim kampanyasının odak noktası olan İsrail — Arap savaşı ve Cenevre barış görüşmeleri konularında iki parti arasında görüş ayrılıkları vardı. Golda Meir, İsrail'e bazı hakların tanınması karşılığında işgal edilen toprakların bir kısmından çekilmeye ve Araplarla barış görüşmelerine başlamaya razıydı. Oysa sağcı militanlığı ile tanınan Menahim Begin barış görüş-

melerine karşı koymamakla birlikte, özellikle Kudüs'te bir Müslüman idare kurulmasına ve Golan tepelerindeki bazı köylerin Ürdüne geri verilmesine karşı çıkıyordu.

1973'ün son günü ülke seçmenlerinin yüzde 83 ü sandık başına gitti ve seçmenlerin çoğunluğu oylarını yine İşçi Partisine verdi. Ancak bu kez İşçi partisi parlamentodaki 57 sandalyesinden altısını kaybetti.

Hükümetle ilgili temaslar yeniden başladı.

● Naim Talu, Ecevit ve Demirel'le görüştü. Ecevit, Talu'ya, görüşlerinde bir değişiklik olmadığı yolunda cevap verdi. Daha sonra gazetecilerin sorularını cevaplandıran Ecevit, «*CHP hükümette yer alacaksa o hükümeti bizim kurmamız gerekir. Bu demokrasinin doğal kuralıdır*» dedi. Koşulsuz katılabilecekleri tek hükümetin, en geç Mayıs ayında seçimleri yenileyecek bir seçim hükümeti olduğunu tekrarladı.

Ecevit, Talu'nun yapabileceği bir tek şey kaldığını; CHP nin katılmayacağı, Mecliste çoğunluğa dayanan bir hükümet kurmaya çalışması gerektiğini, böyle bir hükümetin de ancak AP nin katılmasıyla mümkün olacağını belirtti. AP bu öneriyi kabul etmezse «Sorumluluk AP ye ait olur» dedi.

1 OCAK 1974

● Libya, Bolivya ve Nijerya petrole çeşitli oranlarda zam yaptılar. Libya ürettiği petrolün varil fiyatını 18.77 dolara çıkararak petrol zammı konusunda bir rekor kırdı. Bolivya hükümeti de ürettiği petrolün varıl fiyatını 9.80 dolardan 16 dolara çıkardığını açıkladı. Nijerya'nın 1974'ün ilk üç ayında geçerli olacağını açıkladığı zam oranı ise yüz de 77...

● Petrol üreten ülkelerin son yaptıkları zamlardan Türkiye'de petrol üretmekte olan yabancı petrol şirketlerinin de aynı oranda yararlanacakları açıklandı. Başta Mobil ve Shell olmak üzere, Türkiye'deki yabancı petrol şirketlerine de, petrol kanunundaki bir maddeye dayanılarak, Türkiye topraklarından ürettikleri petrol için zamlı fiyat ödenecek. Türkiye'deki yabancı petrol şirketlerine ödenecek zamlı fiyatın bütçeye yılda 80 milyon liralık bir ek harcamaya mal olacağı açıklandı. Petrol konusunda doğan bu son durumun, yıllardan beri uygulanmakta olan yanlış ve gayri millî petrol politikasının sonucu olduğu ileri sürüldü.

2 OCAK 1974

● Sağ koalisyonun kurulabilmesi için AP'nin kararı bekleniyor. MSP ve DP, CHP dışı koalisyona evet dediler. AP'de katılmayı kabul ederse hükümet kurulabilecek.

● Sosyal Demokrat sendikacılar başkanı Abdullah Baştürk, Türk-İş'i «sermaye sınıfının siyasal iktidarı için payanda olmakla» suçladı. 10 sendikanın, 50 bin üyeli Metal-İş Federasyonundan ayrılarak, 26 bin üyeli Çağdaş Metal-İş sendikasını kurmaları olayına da değinen Baştürk, bu konuda Türk-İş yöneticilerinin sorumlu olduğunu söyledi. «Türk-İş yönetimi, kapitalizmin işbirlikçisi, yandaş kuruluşu olma politikasını terketmezse, işçi sınıfı kendi kaderini kendi eline almasını bilecektir. Hemen belirtmek isteriz ki 1,5 milyon işçimiz, parça bölük küçük örgütler halinde, sermaye kuruluşlarının elinde ezilmeye mahkûm bir duruma düşürülmeyecektir. Her gün biraz daha büyük parçalar olarak Türk-İş dışına düşmeye veya itilmeye zorlanan işçi sendikalarının derlenip toplanarak, işçi hareketimizin amaç ve ilkelerine bağlı sendikalarla birlikte vaziyet alma zamanı gelmiştir» dedi.

3 OCAK 1974

● 1974 ithalat rejimi yürürlüğe girdi. Bir basın toplantısı yapan Ticaret Bakanı Ahmet Türkel, on aylık fiyat artışlarının yüzde 21'i bulduğunu açıkladı, 1974'ün fiyatlar bakımından daha da sıkıntılı bir yıl alacağını, ne kadar bol ithalat yoluna gidilirse gidilsin fiyat artışlarının önüne geçilemeyeceğini bildirdi.

4 OCAK 1974

● İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana sanayicileri, iş adamları, ithalat ve ihracatçılarla, özel sektör yöneticileri, 1974'de Türkiye'yi etkileyecek iki ana soru

nun fiyat hareketleri - enflasyon ve işsizlik olduğunu belirttiler.

5 OCAK 1974

● Başbakan Naim Talu, İstanbul Bayram gazetesine verdiği demeçte, kurmakla görevlendirildiği hükümet konusuna ve hükümet bunalımına değindi. AP'nin cevabını sükûnetle beklediğini ama fazla umutlu olmadığını söyledi. AP, tekliflere «hayır» der ve bir sağ koalisyon ihtimali ortadan kalkarsa, Talu görevi iade edecek.

● İngilterede yayınlanan «Times» gazetesi, dünyanın çeşitli ülkelerinde faaliyet gösteren çeşitli terörist örgütleri, bu arada Kara Eylül, İRA gibi büyük teşkilatları Libya Devlet Başkanı Kaddafi'nin desteklediğini iddia etti.

7 OCAK 1974

ABD tehdit ediyor

● ABD Savunma Bakanı James Schlesinger, Washington'da yayınlanan bir demecinde Arap ülkeleri petrol ambargosunu kötüye kullanırlarsa, Amerikan kamuoyunun, yönetimi bu ülkelere karşı kuvvete başvurmaya teşvik edebileceğini söyledi. Schlesinger, «Egemen devletler, bağımsız yetkilerinden sanayileşmiş dünyayı zarara sokacak şekilde yararlanmamalıdır. Böyle bir davranışa yeltenmek çok büyük bir tehlikeyi göze almak olur» dedi. ABD Savunma Bakanı petrol üreten ülkelerin son günlerde ambargoyu gevşettiklerini ve baskılarını azalttıklarını bunun memnu niyet verici olduğunu da sözlerine ekledi. Schlesinger'in demeci, ABD nin petrol konusunda Arap ülkelerine ilk ultimatomuydu.

8 OCAK 1974

AP direniyor

● AP Genel İdare kurulu, yaptığı toplantıda Naim Talu başkanlığında bir koalisyona katılmama kararı aldı. Genel İdare Kurulu, tarafsız bir Başbakanın kuracağı millî koalisyon kararında israr etti. Böylece sağ koalisyon ihtimali ortadan kalktı. AP ortak grubu ve Genel İdare Kurulu'nun Demirel'i destekledikleri ve başta DP olmak üzere diğer sağ partilerin Demirel'i yıpratma ve AP Genel Başkanlığından düşürme manevralarının AP yönetici kademelerinde başarıya ulaşamadığı görüldü. Koalisyon ve hükümet bunalımının geçirdiği safhalarda seçmenin gözünde ve kamuoyunda yıpranan Demirel, partisi içinde şimdilik gücünü pekiştirmiş oldu.

● ABD Savunma bakanının, Arap ülkelerini bir askerî müdahale ile tehdidi üzerine, Suudî Arabistan hükümeti, böyle bir müdahale halinde bütün petrol kuyularının havaya uçurulacağını bildirirken, Kahire'de yayınlanan El Ahbar gazetesi de, «Petrol üreten bölgelere yapılacak herhangi bir askerî müdahale, kalkınmış ülkelerde büyük karışıklıklara sebep olacak ve onların felaketiyle son bulacaktır. Böyle bir müdahale yapılırsa Araplar hiçbir ülkeye bir damla bile petrol göndermeyeceklerdir. 19. yüzyılın silah diplomasisi artık dünya yüzünden kalkmıştır» diye yazdı.

ABD Başkan Yardımcısı Gerald Ford, petrol Ambargosu uygulayan Arap ülkelerini, bu ülkelere yiyecek maddeleri satışının yasaklanması ile tehdit etti. «ABD dünyanın en büyük tahıl ve soya üreticisidir. Amerika diğer bazı ülkelerle birlikte söz konusu bölgenin halkının beslenmesini sağlamaktadır. Ortadoğu'dan petrol akışının kesilmesi, Amerika'da tarım üretiminin azalmasına sebep olabilir. Bu takdirde, Amerika'nın Ortadoğu'ya yiyecek maddesi sevkini durdurması gerekebilir» dedi.

● Avrupa'da birçok havalanında, yeni terörist eylemlere karşı sıkı güvenlik tedbirleri alındı. Roma'nın Leonardo da Vinci havaalanında 400 silahlı asker tetikte beklerken, Paris'in Orly havaalanına 700 kişilik bir güvenlik birliği yerleştirildi. Madrid, Atina ve Beyrut havaalanlarında güvenlik kuvvetlerinin alarm halinde olduğu. Batı Almanya'nın üç büyük havaalanında da güvenlik tedbirlerinin sıkılaştırıldığı bildirildi. Öte yandan, İngiltere'de ordu birlikleri —resmî açıklamaya göre— Arap gerillaları ve İRA militanları tarafından girişilmesi beklenen terörist eylemlere karşı ikinci dereceden alarma geçirildi. İkinci dereceden alarm savaş alarmına son

derece yakın bir durumdu. Çeşitli tedbirler yanında, caddelere barikatlar kurulduğu da gözden kaçmadı. Scotland Yard yetkilileri bu alarmı önceleri bir genel manevra olarak adlandırmışlardı. İngiltere'deki ikinci dereceden alarmın ve alınan tedbirlerin, görünüşte terörist örgütlerin eylemlerine karşı olmakla birlikte, aslında, son günlerde ülkenin içine düştüğü derin ekonomik ve sosyal bunalımın yol açabileceği sosyal patlamalara, özellikle de işsizliğin, işçi çıkarmaların arttığı ve işyerlerinin ancak haftanın üç günü işçi çalıştırabildiği bir dönemde işçi sınıfından gelebilecek hareketlere karşı olduğu söylentisi ve görüntüsü de yaygınlaştı.

9 OCAK 1974

● AP yetkili organlarının, hükümet sorunu üzerinde üç günden beri süren çalışmaları resmen sona erdi ve AP Genel İdare Kurulu, partiler dışı bir kişinin başkanlığında sağ koalisyona katılmayacaklarını, sola karşı bir koalisyon düşünülüyorsa bunun AP önderliğinde kurulması gerektiğini ve AP'nin böyle bir hükümeti kurmaya hazır olduğunu bildirdi. AP Genel Başkan Yardımcısı Sezgin sağ koalisyon hükümetiyle ilgili olarak, «Millî koalisyon için geçerli ve kabule şayan görülebilen partiler dışı bir Başbakanın, normal bir koalisyon modelinde de muhafazası, demokratik kurallarla bağdaştırılamaz. Böyle bir hükümeti 12 Mart sonrası hükümetlerinin devamı görüntüsünden kurtarmak mümkün değildir. Eğer sol karşısında, milliyetçi, medeniyetçi, memleketçi ve hürriyetçi bir hükümet teşkili isteniyorsa, bu ihtiyacı duyan ve AP ile işbirliğine rıza gösteren partilerin AP'nin öncülüğünde birleşmeyi kabul etmeleri gerekir» dedi.

«Başında bulunmayacağı çekilip çekilmemesi kararını re'sen veremeyeceği bir hükümetin baş sorumluluğunu AP'den istemenin demokratik kurallar ve geçmişin tecrübeleriyle bağdaştırılacak bir tutum sayılamayacağını» belirten Sezgin, 12 Mart sonrası hükümetlerde hoşa gitmeyen bütün icraatın hesabının, en büyük ortak olduğu iddiasıyle hep AP'nin üzerinde kaldığını ve bunun bilinen sonuçlarının açıkça görüldüğünü kaydettikten sonra şöyle devam etti.

«Ülkemizin sorunları ne kadar çetin olursa olsun AP'nin bunları çözmek için sorumluluk taşıyacak bir iktidara katılmaktan çekingenliği söz konusu olamaz, Şu kadar ki, yükleneceği sorumlulukla dengeli yetkilere sahip olmayı istemek, elbetteki AP'nin tabiî hakkıdır.»

Sezgin, AP Genel İdare Kurulunun kararının sonuç bölümünü şöyle açıkladı.

«Netice olarak; AP Genel İdare Kurulu, ülkemizin ve dünyanın bugünkü şartları karşısında, sayın Cumhurbaşkanınızca teklif edilen millî koalisyon şeklindeki hükümeti, aynı nedenlerle ve ülkenin acele çözüm bekleyen sorunlarını dikkate alarak olumlu karşılamış, böyle bir hükümetin süratle kurulup bir süre hizmet etmesinde yarar görmüştür. Bu fikrimiz bugün için de geçerlidir. Ancak, millî koalisyonun teşkili imkânsız hale gelirse, bu takdirde, demokratik kurallara bağlı kalınarak değişik tertiplerde koalisyon hükümetlerinin kurulabileceği inancımızı muhafaza etmekteyiz.

AP, hükümetin bir an önce kurulabilmesini sağlamak için üzerine düşen her türlü samimî gayreti göstermiş, demokratik kurallar içinde bütün çalışmalara yardımcı olmuştur. Gelişmelerin bugünkü noktasında CHP dışında ve dolayısıyla solun karşısında kurulacak bir hükümetin partimizin öncülüğünde teşkili, demokratik kuralların tabiî bir gereğidir. Bu nedenle. AP olarak millî koalisyon niteliği taşımayan ve tarafsız Başbakanın başkanlığında kurulacak böyle bir koalisyonda yer alamayacağımızı, CHP dışında ve AP önderliğinde teşkil edilebilecek bir koalisyon hükümetini kurmaya hazır olduğumuzu muhterem kamuoyuna saygıyla arezederiz..»

10 OCAK 1974

CHP - MSP koalisyonuna doğru

● Hükümeti kurmakla görevlendirilen Başbakan Naim Talu, görevi Cumhurbaşkanına iade etti. Korutürk, Talu'nun isteğini kabul etti. Talu «tahminim

CHP - MSP koalisyonudur» dedi. Ecevit, MSP Genel Başkanıyla üç saat görüştü. Gazetecilerin israrlı soruları karşısında Ecevit, «Görüşmemizin bu kadar uzaması, görüşlerimiz arasında da çok ayrılıklar olduğundan değil, karşı karşıya bulunduğumuz sorunun üzerinde çok etraflı konuşmayı ve düşünmeyi gerektiren bir sorun olduğundandır» dedi. CHP-MSP koalisyonu ihtimali arttı.

Öte yandan CHP ve MSP Meclis Komisyonları başkanlıkları için anlaştılar ve aralarında yaptıkları görev bölümünde komisyonlardaki tüm görevler iki parti arasında paylaşıldı. Dışişleri, İçişleri, Sağlık ve Sosyal İşler, Bayındırlık, İmar, Ulaştırma, Turizm, Tarım, Orman, Köyişleri Komisyonları Başkanlıklarına CHP'liler; Anayasa, Millî Eğitim, Millî Savunma, Sanayi ve Teknoloji, Ticaret Komisyonları Başkanlıklarına MSP'liler seçildi.

Aynı gün, 28. Tümen Kargâhında yapıldığı haber verilen brifing, çeşitli yorumlara, kuşkulara yol açtı. Genelkurmay Başkanı'nın da katıldığı brifing hakkında kısa bir resmî açıklama yapıldı. Hükümet bunalımının uzamasının ve millî koalisyon ihtimalinin ortadan kalkmasının, silahlı kuvvetlerin bazı kesimlerini huzursuz ettiği ve müdahale eğilimlerinin belirdiği konusunda yabancı gazetelerde bir süreden beri çıkan yorumlar, endişeleri daha da arttırdı.

● Türkiye Barolar Birliği'nin yedinci Genel Kurulu Ankara'da başladı. Genel Kurul da yapılan konuşmalarda, başta Barolar Birliği Genel Başkanı Faruk Erem olmak üzere çeşitli konuşmacılar, son üç yıldır hukuk ve adalet alanında ortaya çıkan anti - demokratik ve adaleti zedeleyici uygulamaları eleştirdiler. Faruk Erem, «savunmaların kısıtlanması üzerinde durdu. «İtham - savunma diyalektiği sayesinde sonuç adil bir mahkemenin hükmü olarak toplumca benimsenir. Savunma olanağı tanımayana hakim, savunmayı değerlendirmeyene mahkeme hükmü denemez» dedi. Genel kurulda işkence konusu da ele alındı ve çeşitli konuşmacılar, işkencenin yarı resmî bir müessese haline geldiğini açıkladılar.

bir yorum

Hak arama hürriyeti

Necla Fertan

Anayasa'nın «Temel Haklar» bölümünde yer alan «Hak Arama Hürriyeti» bugün tam olarak kullanılabilir halde değildir. Mevzuat ve uygulamalarla bu özgürlük alabildiğine kısıtlanmış, adeta kullanılamaz hale getirilmiştir.

Hak arama hürriyetinden tam olarak söz edilebilmesi için herşeyden önce savunma dokunulmazlığının varlığı gerekir. Nitekim Ceza Kanunu'muzun 468 inci maddesi ile dokunulmazlık getirilmişti. Madde aynen

> «Tarafların veya vekil, müdafi, müşavir yahut kanunî mümessillerin bir dava hakkında kaza mercilerine verdikleri dilekçe, lâyiha veya sair evrakın, yahut yaptıkları iddia ve müdafaaların ihtiva ettiği hakareti mutazammın yazı ve sözlerden dolayı takibat yapılamaz.»

şeklinde idi. Bilâhare maddeye 6123 Sayılı Kanun'la bir fıkra eklendi ve bu suretle bir istisna hükmü getirildi. Getirilen istisna şöyle tesbit edildi;

> «Dava ile ilgili olmayan ve ilgili olduğu takdirde dahi iddia ve müdafaa hududunu aşan hakareti mutazammın yazı ve sözler yukarki fıkra hükmünden hariçtir.»

Bu durumda ortada bir kural, bir de istisna hükmü var gibi görünüyor. As-

lında bu iki hükmün birlikte yorumuna imkân yoktur. Zira, savunma dokunulmazlığından söz edilebilmesi için savunmanın sınırını aşması lâzımdır. Savunma kendi sınırları içinde kaldıkça ona bir dokunulmazlık tanımağa gerek yoktur. Sınır aşılıp bir suç işlenmiş olmalıdır ki dokunulmazlıktan söz edilebilsin.

486 ıncı madde, savunma sınırının aşılması halinde bir dokunulmazlık getirmekte, fakat eklenen hüküm ile de bu dokunulmazlık ortadan kaldırılmaktadır.

Bu durumda, sanık veya vekili, herşeyden önce, söylediğinin ve yazdığının suç sayılıp sayılmayacağını düşünmek zorundadır. Savunma, 486 ıncı maddeye eklenen istisna hükmünü bir an aklından çıkarmamak, nelerin suç sayılıp sayılmayacağı gibi zor bir hesabı hiç durmadan yapmak zorundadır. «Müdafaa hududu» kesin bir kavram değildir., Takdire bağlı, indî bir kavramdır. Nitekim maddenin iptali için açılan dava sonunda, Anayasa Mahkemesi'nce verilen red kararının muhalefet şerhinde;

> «Anayasa'nın müzakeresi sırasında yapılan konuşmalardan (meşru vasıta ve yollar) tâbirinden (hukuk nizamına uygun vasıta ve yollar)ın kastedildiği anlaşılmaktadır. İddia ve savunma hudutları içinde kalan hususlar için bir dokunulmazlık hakkının kabulüne lüzum ve ihtiyaç yoktur. Zira iddia ve savunmanın icap ettirdiği ve meşru kıldığı hususlarda, hakareti mutazammın olsalar dahi, kasdın bulunmaması dolayısıyla bir suçtan bahsetmek imkânı olmamak iktiza eder. Asıl iddia ve savunma hududunun aşıldığı ileri sürülen hallerdir ki iddia ve savunma hakkını himaye bakımından bir dokunulmazlık sözkonusu olabilir. Haddizatında iddia ve savunma hakkında bir sınır ve onun nerede başlayıp nerede bittiğini tâyin eden sarih bir ölçü bulmak da mümkün değildir. Bu sınır iddia ve savunmanın mahiyetine göre değişebileceği gibi sanıklara, davacılara ve bunların müdafilerine ve nihayet hâkimlere göre de değişebilir. Daima takdire bağlı bir husustur. Binaenaleyh, tâyin ve tesbiti indî kalacak bir keyfiyettir. Her an bu gayri sabit sınırı aşmamak gayret ve endişesi bundan mütevellit tereddütler savunmayı bağlayacaktır.» denilmektedir.
> (8.5.1965, 1963/163-1965/36)

Nitekim son yıllarda «Sorgu sınırı aşılmıştır», «Savunma sınırı aşılmıştır» gerekçesi ile pek çok sanık ve avukat hakkında soruşturma açılmış, avukatlar bu nedenle göz altına alınmış, duruşmaları tutuklu olarak icra edilmiş ve hapis cezaları ile tecziyeleri yoluna gidilmiştir.

Savunma dokunulmazlığının bulunmadığı bir ülkede savunm aözgürlüğü tam olarak kullanılamaz. Bir kimse içinde «Şunu söylersem suç kabul edilir mi?» diye bir muhasebe yapmağa zorunlu kılınıyorsa, savunma özgürlüğü kâğıt üzerinde kalmıştır.

Savunma hiçbir şekilde sınırlandırılamaz. Sanık veya müdafii süre ile bağlı olmadan savunma yapabilmelidir. Son sözün sanığa ait olduğu ve kesilmeden dinletilmesi gerektiği, hukukumuzun benimsediği ve yıllar yılı uyguladığı bir usul olduğu halde, 353 Sayılı Askerî Yargılama Usulü Kanunu'nun 160 ıncı maddesine 1596 Sayılı Kanun'la (8.6.1972 tarihinde) eklenen bir fıkra ile bu usul de kaldırılmıştır. Eklenen fıkraya göre; savaş halinde sözlü savunma veya yazılı savunmanın okunması süre bakımından kısıtlanabilir. Sıkıyönetim sırasında Sıkıyönuetim Mahkemeleri'nde bu madde uygulandı. Sıkıyönetim kalktı, aynı mahkemelerde madde halâ uygulanıyor.

Savaş haline T.B.M.M. nin karar verebileceği yasa hükmü olduğuna, bu yolda bir meclis kararı da bulunmadığına göre, Sıkıyönetim Mahkemeleri'ne tanınan bu yetkinin Anayasa'ya aykırılığı bir yana, savunmanın zamanla sınırlandırılması, savunma hakkının kısıtlanması, giderek ortadan kalkmasıdır.

Çok defa görüldüğü gibi sözlü savunma zamanla sınırlanmakta, fakat, yazılı savunmanın aynen dosyaya konmasına izin verilmekte ve okunacağı da ayrıca açıklanmaktadır. Yani savunma, alenî bir celsede yapılmayacak, fakat yazılı savunma, yargıçlar tarafından okunacaktır. Ayrıca okumak da bir zaman isteyeceğine göre, sınırlama bir yerde mahkemelerin aleniyetini ortadan kaldırmaktadır. İtham yapılmış, deliller toplanmış ve dava evrakı çeşitli dosyalar halinde biriktikçe birikmiş, sanık veya vekili günlerce uğraşmış, son sözlerini söylemeye hazırlanmışken, buna saat veya dakika ile sınır konması, savunma özgürlüğü ile bağdaşamaz.

Sanığın, kendisini yargılayan yargıcın tarafsızlığı hakkında hiçbir kuşku taşımaması ve böyle bir kuşkuya haklı olarak düştüğü anda o yargıcı reddedebilmesi, savunma özgürlüğünün gerektirdiği bir haktır.

353 Sayılı Askerî Yargılama Usulü Kanunu'nun 40 ıncı maddesinin 1596 Sayılı Kanun'la değiştirilmesi ile sanığın elinden bu hak alınmıştır. Ve sanığın, yargıcın tarafsızlığını kuşkuya düşürecek nedenlerden dolayı bir yargıcın reddi isteminde bulunamıyacağı hükmü getirilmiştir. Bu hüküm bütün Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde uygulanmış ve halen de uygulanmaktadır.

Şu veya bu karardan sonra mahkemelerde yargıçların değiştirilmesi, hatta mahkemelerin lağvedilmesi hakkı vardır da, tarafsızlığından kuşkuya düşülen yargıcı red hakkı yoktur. Ve bu değişikliği getiren kanunun gerekçesi de «...adaleti şaibe altında bırakmamak»tır. Oysa ki, aksi, kanaatımızca adaleti daha çok şaibe altında bırakır.

353 Sayılı Kanun'un 143 üncü maddesi de savunma özgürlüğünü zedeleyecek biçimde değiştirilmiş ve duruşmanın inzibatını bozan sanık ve müdafilerin duruşmadan çıkartılacağı, birden çok salondan çıkan sanık ve müdafiin bir daha davayla ilgili duruşmaya katılamıyacakları hükmü getirilmiştir. Güvenlik Mahkemeleri Kanunu'nun 27 inci maddesi de aynı hükme yer vermektedir.

Bugüne kadar yapılan duruşmaların inzibatı böyle bir kanun bulunmamasına rağmen korunabildiği halde, bu hususta bir kanun değişikliğini anlamak olanaksızdır.

Ehil hâkimler elinde mahkemenin yalnız inzibatı değil, mehabeti de korunur ve korunmuştur da. Bu bakımdan Güvenlik Mahkemesi adı altında kurulan mahkemeye ait kanunda da bu hükmün yer alması önce bu bakımdan izahsızdır.

Ayrıca madde «inzibat» kavramının ölçüsünü de getirmemiştir. Bir avukat savunma yaparken istediği etkiyi temin için el-kol hareketi yapar, bağırır veya kürsüsüne yumruğunu vurur. Bunlar yalnızca bir söyleyiş biçimidir. Ve avukatın görevidir. Mahkemenin inzibatı yasal bahanesiyle bütün bunlara engel olunduğunda savunma görevi yapılamaz.

Hele indî bir ölçü ile mahkemeden iki kez çıkarılan sanık veya müdafiin duruşmalara alınmaması ile savunma hakkının kullanılabildiği iddiası asla telif edilemez.

Danıştay Kanunu'na bir fıkra eklendi. Kanunun 82 inci maddesine eklenen bu fıkrada;

> «Görevli daire veya kurul veya kanun sözcüleri tarafından getirilen veya idarece gönderilen gizli her türlü belge ve dosyalarla reddi hâkim üzerine bu hususta verilen cevap taraf ve vekillerine incelettirilemez.»

dendiğine göre bir davada taraf olan kişi veya vekili, dosya içindeki bir evrakın gizli evrak mütalâa edilmesi halinde evrakı tetkik edemiyecekler. Bu suretle yapılacak bir yargılamanın adı alenî yargılama olamaz. Ve henüz ithamı bilmeden savunma yapabilmek hüneri icat edilmemiştir.

Anayasa'da ifadesini bulan hak arama hürriyeti kısıtlayan ,adeta kullanılamaz hale getiren mevzuat elbette bundan ibaret değildir. Burada bir kaç örnek verilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca savunma özgürlüğü yalnızca mevzuatla değil, uygulamalarla da kullanılamaz haldedir.

Avukat, tutukevindeki müvekkili ile serbestçe görüşemez. Bazı tutukevlerinde sanıkla yan yana oturabilirsiniz, fakat başınızda mutlaka bir görevli vardır. Bazı tutukevlerinde bu daha mümkün değildir. Tel örgü veya cam arkasında görüşmek mümkündür. Ne bir not almağa olanak vardır, ne de söylenilen sözleri doğru dürüst anlamağa. Avukatın sanığa bir dilekçe vermesi veya onun hazırladığı bir lâyihayı elinde alıp tetkik etmesi mümkün değildir. Bunlar görevlilerin nezdinde günlerce kaldıktan sonra mahzur mütalâa edilmezse avukata veya sanığa verilir.

Bu örnekleri uzatmağa gerek yok sanırım. Bu kadarı dahi uygulamalarla savunma hakkının aldığı şekli açıkça tesbite yeterlidir. Bu şartlarla yapılan savunma, Sayın Prof. Faruk Erem'in deyimiyle «Savunma benzeri» dir.

Savunma hakkının daha teminatlı, daha etkili bir hale getirilmesine çaba sarfedilmesi gerekirken, daha kısıtlı bir hale getirildi. Savunma hakkının kullanılmasını temin ve onu korumakla görevli olanların hiç vakit kaybetmeden soruna eğilmeleri gerekir.

Eğer, hâkimlerin arkasındaki duvarlarda yazılı olduğu gibi, adaletin, mülkün temeli olduğuna inanıyorlarsa.

---

11 OCAK 1974

● Naim Talu'nun görevi ikinci defa iade etmesinden sonra kamuoyuna bir mesaj yayınlayan Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Senato ve Meclis Başkanlarıyla görüşerek kendilerinden hükümetin kurulabilmesi için formül istedi.

Korutürk'ün mesajı

«Aziz vatandaşlarım,

Yeni hükümeti kurmakla görevli Cumhuriyet Senatosu üyesi Başkan Sayın Naim Talu, 10 Ocak 1974 tarihinde, başarıya ulaşamadığından bahisle bu görevden bağışlanmasını dilemiş ve bu isteği kabul edilmiştir. Bu durumda, yeni hükümetin kuruluşuna kadar evvelce olduğu gibi, Başbakanlığındaki hükümetin göreve devamı, kendisinden rica olunmuştur.

14 Ekim genel seçimlerinden sonra siyasî partilerimizden hiç birisinin tek başına hükümet kurma imkânı bulunmadığı belirince demokratik usullere göre koalisyon hükümeti kurulması şekilleri denenmiş ve fakat, bilindiği gibi bu görevi alan, en çok sandalyeye sahip iki büyük siyasi parti genel başkanları parlamentoda yeterli bir çoğunluk sağlayamadıkları mucip sebebiyle vazifeden bağışlanmalarını dilemişlerdir.

Hükümet kurulmasının daha da gecikmemesi maksadıyle Devlet Başkanı olarak görüş ve düşüncelerimi 4 Aralık 1973 tarihinde kamuoyuna açıklamak zaruretini duydum ve bu görüşler hakkında siyasî parti genel başkanlarıyle basından ve meslekî kamu kuruluşlarıyla vatandaşlarımız-

dan düşüncelerini bildirmelerini rica ettim. Tarafımdan açıklanan görüşler, vatandaştan, çeşitli kamu kuruluşlarından ve hatta bazı siyasî partilerden yakın bir ilgi görmüş olmasına ve genellikle olumlu karşılanmasına rağmen müsbet bir sonuç almağa yardım etmedi.

Memleket dışında ve içinde beliren sorunların gittikçe ağırlaşmakta olması karşısında, 15 Aralık 1973 tarihinde, artık, (olağanüstü hallerin formülü) olarak kabul ettiğimiz (millî koalisyon) için gerekli şartların doğmuş olduğu kanaatine vardım ve hür-demokratik parlamenter sisteme sadık kalarak, bir koalisyon kurulması zaruretini açıklayan konuşmam ile bütün siyasî partileri o koalisyonda birleşmeğe davet ettim. Bu maksatla tarafsız bir Başbakan başkanlığında, vatandaşın çözüm bekleyen çok önemli sorunlarına süratle eğilmek üzere, siyasî partilerimizin bir siyasî mütarekeye girmeleri ve genel seçimleri, aralarında mutabık kalabilecek leri bir tarih üzerinde, kanunî süresinden önceye alabilecekleri tavsiyesinde bulundum.

Vazifemin gereği, Türkiye Büyük Millet Meclisi dışında bulunduğum cihetle, parlamento içinde cereyan eden bir takım siyasî parlamento taktiklerini bahis konusu yapmıyorum, uzayıp giden hükümet kurulamama sorununu bir çözüme bağlamak için, Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden ve fakat meclisten kuvvetli destek görecek bir hükümet çıkarabilmek yolundaki çalışmalara bir yön vermek üzere, 25 Aralık 1973 tarihinde bütün siyasî parti genel başkanlarını bir sohbet masası etrafında topladım. Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi başkanlarının da davet edilmiş olduğu bu sohbet toplantısında. Milli Koalisyon düşüncemin filhakika, bütün siyasî partilerimizin iştirakiyle memlekette bir müddet için olsun bir siyasî mütarekeye girmek ihtiyacından doğduğunu ve fakat bu kabil olmadığı takdirde, maksadımın, meclislerimizden kuvvetli bir destek görecek mahiyette ve bugünkü tablosu ile bütün siyasî partileri kapsamasa dahi, ağırlığı ister sağda ister solda olsun, geniş tabanlı ve fakat herhalde meclislerimizden kuvvetli bir destek görecek nitelikte bir hükümet çıkarmak olduğunu açıkladım. Evvelce tarafımdan bu cihetin kâfi derecede açıklanmamış olduğu tereddütlerini gördüğüm içindir ki, bu izahlarımla, Cumhuriyet Senatosu üyesi sayın Naim Talu'ya, hükümet kurma çalışmalarına, yeniden devam etmesi yolunda ricada bulundum.

Neticede, kamuoyu önünde cereyan eden, ayrıntılarıyle yaptığım temas ve istişareler göstermiştir ki, siyasî partilerimiz, parlamento içi taktiklerden arınarak karşılıklı samimî bir anlayış havası içine girmedikleri takdirde, tek başlarına iktidarı alamadıkları gibi herhangi bir koalisyon dahi sağlıyamamış ve bu durumda sağlıyamıyacaklardır. Başka ülkelerden emsal getirilen azınlık hükümetine gelince, bu, bizde desteklenmek şöyle dursun, siyasî partiler genellikle bu şekil hükümeti asla desteklemiyeceklerini kamuoyu önünde açıklamış bulunmaktadırlar. O halde 14 Ekim seçimleriyle vücut bulmuş olan bugünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi, bir hükümet kurmak imkânından mahrum bir duruma girmiş görünmektedir.

Genç demokrasimizin bu vakıadan alacak pek çok dersleri vardır. Bu cümleden olarak:

1 — Nisbî temsil sisteminin islaha muhtaç taraflariyle birlikte memleket şartlarına uygun bir hale getirilmesi.

2 — Önseçim sisteminin, hep birlikte şikâyet konusu olan cepheleriyle memleket yararına uygun bir karara bağlanması.

3 — Siyasî partilerde, gittikçe kuvvetlenen ve etkisi demokratik anla-

yışa daha çok zarar getireceğe benziyen parti oligarşisine mani olunacak müeyyidelerin konulması.

4 — 16 küsur milyon olan oy sahibi vatandaş kitlesinin 5 milyon küsurunun siyasî hak ve vecibesinden uzak kalmasındaki şu veya bu sebeplerin izale edilmesi, ve benzeri tedbirlerle, Batı demokrasilerinde görülen emsalini ziyadesiyle aşan bugünkü durumun ilgililerce behemahal olgunlaştırılması zaruridir.

Bilindiği gibi, bugün bizim Anayasamızda Devlet Başkanının seçimleri yeniletmek hakkı yoktur. Vatandaşta beliren, bu verimsiz temas ve istişarelerden doğan bezginlik karşısında, hükümet kurulamamasından doğan sakıncalı bu durumdan nasıl çıkabileceği yolunda istişarede bulunmak üzere 11 Ocak 1974 tarihinde Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Başkanlarını davet ettim. Konuşmamda, kendilerinden siyasî partilerimizden oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisi içinden, kuvvetli ve inandırıcı destek görecek bir hükümetin nasıl ve kimin başkanlığında kurulabileceğini mümkün görüyorlarsa bana bu formülü getirmelerini rica ederim.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, iktidara gelecek ve muhalefette kalacak yurtsever siyaset adamlarıyla, bütün anayasal kuruluşlarıyla ve yarım yüzyıl içinde sağduyusunu dünyaya göstermiş olan Türk milletinin tümüyle Ortadoğu'da barışın teminatı olarak dimdik ayakta ve Anayasa nizamı içinde kalacaktır.

Vazifeye başladığım tarihten itibaren her vesile ile açıkladığım gibi, ben de, hürriyetçi demokratik parlamenter sisteme olan inancım içinde 6 Nisan 1973 tarihinde. Türkiye Büyük Millet Meclisi huzurunda verdiğim söze sonuna kadar sadık kalarak üzerime aldığım görevi yerine getirmek için bütün gücümle ve varlığımızla çalışacağımı büyük milletime bir daha tekrarlar ve hepinizi sevgilerle selâmlarım.»

12 OCAK 1974

- CHP-MSP koalisyonu temasları önemli gelişmeler gösterdi. İki parti yetkilileri bir prensip anlaşması için çalışıldığını bildirdiler.
- Elektrik mühendisleri Odası enerji bunalımına çözüm olarak linyit yatakları nın derhal devletleştirilmesini istedi.

13 OCAK 1974

- CHP ve MSP, hükümet ortaklığı için anlaştılar. 5 günden beri geceli gündüzlü sürdürülen çalışmalardan sonra CHP ile MSP arasında prensip anlaşması oldu. Anlaşmaya göre MSP'ye kabinede yedi bakanlık verilecek. Bu bakanlıklar, çeşitli görüşme, tartışma ve pazarlıklardan sonra, şimdilik Adalet, içişleri, Ticaret, Sanayi, Tarım, Devlet bakanlıkları ve Başbakan yardımcılığı olarak tesbit edildi. Bakanlıkların dağılımı konusunda atlatılması oldukça güç engeller ve uzlaşmazlıklar çıktı. MSP ilk teklifinde İçişleri, Millî Eğitim, Millî savunma ve Başbakan Yardımcılığı da dahil olmak üzere 8 Bakanlık istiyordu. Bu konudaki pazarlıklar sonucunda CHP, Başbakan yardımcılığı ile bir Devlet Bakanlığı, Adalet, Sanayi, Ticaret, Tarım ve Maliye Bakanlıklarını MSP'ye vermeye razı oldu. Ancak CHP'deki bazı yetkililer ve uzmanlar özellik Maliye bakanlığının MSP'ye verilmesine karşı çıkıyorlardı. Bu konu koalisyon ön görüşmeleri sırasında, ilk ciddî ihtilaf olarak ortaya çıktı. CHP durumu yeniden inceledikten sonra, Maliye bakanlığının kesinlikle MSP'ye verilemeyeceği kararını aldı. MSP Genel Sekreteri Asiltürk, «Hükümetin üç ayağı vardır: Siyasî ayağı, İçişleri; sosyal ayağı, Millî Eğitim; Ekonomik ayağı da Maliye bakanlığıdır. Bu üç bakanlıktan birini mutlaka almamız lazım. Bunlardan birini almazsak ortaklığı kurmayız» dedi. Uzun tartışmalar ve partilerin yetkili kurullarında görüşmelerden sonra, İçişleri Bakanlığı MSP'

ye verildi. Başbakan yardımcılığına da Erbakan ge tirilecekti. Erbakan önce Başbakanlığın bazı yetkilerinin kendisine verilmesinde, örneğin Planlama Teşkilatının kendisine bağlanmasında israr ettiyse de Ecevit'in böyle bir yetki bölünmesine kesinlikle karşı çıkması üzerine vaz geçti. Böylece iki partinin liderleri prensipte anlaşıldığını, bir CHP - MSP koalisyonu nun gerçekleşebileceğini açıkladılar.

● Barolar Birliği yedinci Genel Kurulu sona erdi. Yayınlanan bildiride, temel hak ve özgürlükler ve kişi güvenliği konusunda bazı temennilerde bulunuldu. Genel Affın geciktirilmeden çıkarılması ve savunma hakkını kısıtlayıcı uygulamalara son verilmesi istendi.

14 OCAK 1974

● İngiliz BBC radyosunun, önceki gün, Türk komutanların bir sağ koalis yon istedikleri yolundaki haberi, bir yetkili tarafından kesin şekilde yalanlandı. İlgililer, ileri sürülen id dianın kesinlikle asılsız olduğunu bildirdiler.

● Hükümet kurulmasına ilişkin CHP - MSP temasları sürüyor. Bu arada iki parti arasında anlaşmaya varılan konular da belli olmaya başladı. CHP'nin, ko operatifçilik Bakanlığı kurulması, 18 yaşın seçmen yaşı olarak tesbiti gibi, MSP' nin de Ortak Pazar'dan çıkış gibi tekliflerinin kabul edilmediği belli olan anlaşmaya göre, yurt dışındaki işçilerin oy kullanabilmesi, faiz oranlarının düşürülme si, Ortak Pazarla ilişkilerimizin yeniden düzenlenmesi ve katma protokolun değiştirilmesi, yatırımların bütün yurt çapına kaydırıl ması kaydıyla özel teşebbüsün güvenliğinin sağlanması konularında CHP ve MSP görüş birliğine vardılar, Genel Af ise kurulacak hükümetin ilk ve en acil gö revi olarak tanımlandı.

● Seyfi Demirsoy Londra' da bir ameliyat sonunda öldü.

Demirsoy'lar kuşağının sonu

Aydın Engin

Seyfi Demirsoy öldü. Türk sendikacılık hareketinin içinde 1946'lardan beri varolan ve 1960'dan bu yana kader ve yol arkadaşı Halil Tunç ile birlikte yurdumuzun en büyük işçi kuruluşunun yönetimini elinde tutan Demirsoy, aynı zamanda bir kuşağın da simgesidir. Kestirmeden «1946 Sendikacıları» olarak adlandırılan bu kuşağın tanınması ve tanımlanması, işçi sınıfı hareketinin bu günkü durumunu kavramak için zorunludur.

Gerilere gidelim. Ikinci Dünya Savaşı sonrasının sosyal çalkantıları Türkiye'yi derinden derine zorluyor, sosyalist aydınların yaygınlaştırdığı «sosyal ıslahat» istekleri işçi sınıfı içinde etkili olmaya başlıyor. Tek parti yönetimi önce Çalışma Bakanlığını kuruyor, ardından da (10 Haziran 1946) Dernekler Kanununu değiştiriyor. Sınıf esasına dayalı mesleki yada siyasi örgüt kurma serbest bırakılmıştır. Bir anda, başta Istanbul olmak üzere Çukurova, Izmit, Sakarya, Izmir, Gaziantep gibi yerleşme merkezlerini bir sendikal örgütlenme dalgası kaplıyor. Üstelik Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi gibi legal siyasi örgütlerle bütünleşme eğilimleri gösteren sendikal hareketlerdir bunlar. Doğurgan bir düşünsel karışıklık ortamıdır bu. Çatladıkapı'da dokuma işçileri, Tophane kahvelerinde dok işçileri, Uzunçarşı'nın ayakkabı işçileri, adı ünü bu günlere ulaşmamış sosyalist aydınlarla «sendikal örgütlerin nitelikleri ve

eylem yöntemleri» üzerine heyecanlı tartışmalar sürdürüyorlar. Tek Partinin görevlilerince kurulan Türkiye İşçiler Derneği gerekli etkinliği bir türlü sağlamıyor. Kısaca, Cumhuriyet döneminden beri — hatta daha da öncelerinden— bazan yasalarla bazan da faşizan tedbirlerle bastırılan işçi hareketi, bu kısmi özgürlük ortamında, tek parti diktası için tehlikeli sayılabilecek bir sosyal uyanışın içindedir.

Ve bir sıkıyönetim bildirisi

Altı ay kadar süren bu ortam, hakim sınıflarca uygun bulunmamıştır. Missuri gemisinin Türkiyeyi ziyaretinin yaklaştığı Truman Doktrininin, Marshall Yardımının tezgahlanması için ön çalışmaların sürdürüldüğü, daha da önemlisi tekelci sermayenin diğer gerici müttefikleriyle birlikte iktidar ağırlığını artırmaya hazırlandığı yıllarda, işçi sınıfının sosyal uyanışına giden bu yolun tıkanması gerekliydi; tıkandı. 16 Aralık 1946 günü Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Asım Tınaztepe'nin beş maddelik bildirisi ile bütün sendikal örgütler, bütün sosyalist eğilimli partiler ve gazeteler kapatıldı.

20 Şubat 1947'de ufak tefek değişiklikler bir yana bırakılırsa, taa 1963'e kadar yürürlükte kalacak olan Sendikalar Kanunu, Meclis'ten çıktı. Grev ve toplu sözleşme hakkından söz bile edilmiyordu. Siyasetle uğraşmak kesinlikle yasaklanmıştı. «Işçi ve işveren sıfatı ile çalışmayan kimselerin sendikalara girmeye hakları olmadığı» kuralı getiriliyor ve sosyalist aydınlarla, işçi sınıfı arasındaki —zorunlu— bağ koparılıyordu.

1946 Sendikacıları doğuyor

İngiliz uzmanların hazırladığı bu kanun yürürlüğe girdikten sonra CHP'de «işçi bürosu» oluşturuldu. Rebii Barkın, Sabahattin Selek gibi parti görevlilerinin yürüttüğü ve yönettiği bu bürolar, iktidara bağlı, işçi sınıfından kopuk sendika liderleri «ortaya çıkarmayı» üstlenmişlerdi. Bunu başardılar.

Amerikan sermayesinin bir ülkeye girmeden önce, o ülkenin şartlarında gerekli değişiklikleri yapma programının bir parçası olan bu sendikacılık anlayışı artık 25 yılı aşkın bir süre Türk işçi hareketini etkileyecek, güdük, kısır kalmasının başlıca sorumlularından biri olarak yargılanacaktır.

Nitekim Amerikan Sendikacılığının kalesi olan AFL — CIO'nun Uluslararası ilişkiler Dairesi Başkan Yardımcısı Irwng Brown'nun — Bir CIA Ajanı anılarında Irwing Brown'nun CIA'ya bağlı olarak çalıştığını açıklamıştır— çabalarıyla Amerikan sendikacılığı, Türk Sendikacılığına damgasını vurmuş, «eğitilmek» üzere ABD'ye gönderilen sendikacılar ise «ekonomik mücadelenin yeterliği, siyasal mücadelenin gereksizliği», «Türk işçisi sınıf şuuruna sahip değildir ve olmayacaktır. Bununla öğünürüz» gibi parlak bilgilerle donanmış olarak Türkiye'ye dönmüşlerdir.

Demirsoy gerçeği

Yazımıza konu olan Seyfi Demirsoy işte bu anlayışın en mutemet temsilcilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Yıldızının parladığı 27 Mayıs 1960 sonrasından ölümüne kadar da görünüşte dalgalanmalı, özünde son derece tutarlı bir yol izleyerek Türkiye İşçi Sınıfı hareketini siyasal mücadelenin ve sınıf bilincinin dışında tutmaya çabalamıştır. İtiraf etmek gerekir ki Demirsoy bu misyonunu uzunca bir süre başarmıştır da...

Demirsoy'u, Türk İş Genel Merkezini ziyaret eden Demirel'e «bizi en iyi anlayan politikacı sizsiniz» dediği için «AP eğilimli bir hain», DISK'e bağlı bir sendikanın yürüttüğü grev sırasında DISK'li sendikacılarla birlikte gözaltına alı-

nınca, koalisyon hükümetinin başkanı İnönü'ye çektiği «İçerideyiz. Selâmlar...» telgrafı yüzünden «samimi bir özgürlük savaşçısı», Çalışanlar Partisi girişiminden dolayı, «Marksist olmayan ancak siyasi mücadele gereğini benimsemiş bir işçi önderi» olarak nitelemeye çalışanlar «Demirsoylar»a olmayan nitelikleri yakıştırmaktadırlar.

Demirsoylar'ın özellikleri nelerdir?

Seyfi Demirsoy ve Halil Tunç ikilisinde en iyi ifadesini bulan kısaca «1946 kuşağı» olarak adlandırılan sendikacıların ve sendikal hareketin özellikleri, nitelikleri geniş bir incelemenin konusu olmalıdır. 1946 — 1974 arasında Türkiye, başka çok az ülkenin geçirdiği sosyal ve ekonomik değişimleri yaşamıştır. Bütün bu dönemlerde Demirsoy'lar kuşağı işçilerin ekonomik örgütlerinin liderleri olarak sahnede kalmışlar, örgütlere yön vermişler, kendileri de yönlendirilmişler, sosyalist gelişimi engelleme planının vazgeçilmez unsurları olarak görev yapmışlardır. Ancak biz bu kısa yazıda Demirsoyların temel bazı özelliklerine değinmekle yetinebiliriz.

Temel özellikleriyle yetinebiliriz çünkü irili ufaklı hemen bütün Türk İş Sendikalarının yönetici takımları bu özellikleri taşırlar. Nitekim bu sarı özellikleri reddeden ve bir dönem aynı örgütler içinde bulunan ve daha sonra DISK'i kuran sendikacılar, artık «1946 kuşağı» olarak tanımlanamamaktadırlar. DISK kurucularının bir çoğu 1946 yıllarında sendikacılığa başlamalarına rağmen, devrimci görüşleri yüzünden Türk İş yönetici takımınca daima reddedilmişlerdir. Nitekim DISK'in kuruluşu da Demirsoylar kuşağının aşağıda sıralayacağımız özelliklerini sürdürmekte ısrarlı ve kararlı oluşlarından bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bu özelliklere bir göz atalım:

Demirsoylar sınıf gerçeğini ve mücadelesini reddetmektedirler. Bu kuşağın en belirgin niteliğidir bu. Tunç gibi eyyamcılardan, Şevket Yılmaz gibi en azılı sağcılardan, en hızlı sosyal demokrat sendikacılara kadar uzanan bu kuşağın tümü de «sınıfların varlığına» ya karşı çıkmakta yada çarpıtmaktadırlar. Sınıf mücadelesini reddetmek ise hepsinin ortak yargısıdır.

Tek silahları anti-komünizmdir : 1974'lerde artık işlemez hale gelen hattâ yer yer geri tepen anti-komünizm silâhı 1946'dan beri bu kuşağın dilinin sakızı olmuştur. Nitekim Demirsoy, Erzurum'da toplanan 8. Türk-İş Genel Kurulunda, «Biz bu mevkilere, elde demir çubuk, sendikalardaki komünistleri temizleye temizleye geldik» diye tanımlamıştır kendini, 1946'da Beyazıt'a devrimci işçilerin düzenlediği bir toplantıyı basıp, demir çubuklarla işçileri yaralayan grubun içinde ve başında Demirsoy yer alıyordu.

Görevlendirilmişlerdir: Tekelci sermayenin ve yerli işbirlikçilerinin çıkarları nı korumak ve kollamakla görevli olanları, maaşlı bir CIA yada MIT ajanı şeklinde tanımlayarak basitleştiren yalınkat düşünce bu iddiamızı kabullenmeyebilir. Ancak maaş almadan, gizli ajan toplantılarına katılmadan kısaca «casusçuluk» oynamadan da kişiler ve kurumlar tekelci sermayenin çıkarları koruyabilir ve kollayabilirler.

Nitekim A.I.D., ICFTU (Amerikanın denetimindeki uluslararası işçi örgütü, AFL — CIO (Amerikanın en büyük işçi örgütü) gibi kuruluşlarla sıkı fıkı ilişkiler içine giren Türk İş yönetimi, sağlanan geniş maddi yardımlarla(1) Amerikayı inceleme gezileriyle(2) beslenmesinin karşılığını en genel politik konulardan, sözgelimi emek — sermaye ilişkilerinden, en küçük grev uygulamalarına, sözgelimi TPAO grevlerine kadar her fırsatta ve defalarca ödemişlerdir ve ödemektedirler.

Demirsoylar emek-sermaye ilişkisini şöyle açıklamaktadırlar: Say ile sermaye elele, mamur ve müreffeh Türkiyeyi inşaa...

Bir pazarlık yapılmıştır ve yürürlüktedir

Türk İş ile Tekelci sermayenin iç ve dış temsilcileri arasında zımni bir pazarlık yapılmıştır ve bu pazarlık yürürlüktedir. Kanımızca Demirsoy kuşağının varlığı, varlığını sürdürebilmesi bu zımni pazarlıkta açıklığa kavuşmaktadır:

Demirsoylar işçi sınıfı hareketini kesinlikle sosyalist mücadeleden tecrit edecekler, ekonomik mücadelenin sınırlarını taşmasına olanak vermeyeceklerdir. Bu amaç bazan «Çalışanlar Partisi» girişimleri ile sağlanmaya çalışılacak, bazan Komünizmi tel'in mitingleriyle, bazan «partilerüstü sendikacılık» tezi ile gerçekleştirilecektir.

Buna karşılık tekelci sermaye kendi elleriyle yetiştirip, işçi lideri(!) haline getirdiği bu kuşağın adeta —kaydıhayat şartıyla— işçi örgütlerinin başında kalmalarını sağlayacaktır. Cemiyetler yada Sendikalar Kanunları bu amaca hizmet eder biçimde düzenlenecek, bir zamanlar CHP iktidarının tayin ettiği bu işçi liderlerinin(!) bütün sendikal seçimleri kazanmaları, karmaşık tüzük hükümleri ile sağlama bağlanacaktır(3)

TIP ve DISK TOKATLARI

Say ile sermaye elele mamur mesut yaşayıp giderlerken kulak tozlarında patlayan TIP olayı Türk - Iş'de tam bir bozgun havası yarattı. Çalışanlar Partisi girişimi ile TIP'i engelleme hesaplarının suya düşmesinden kısa bir süre sonra DISK kuruldu. Bozgun daha da büyüyerek sürüyordu. Çözümü kendi kısır dünya görüşlerine uygun bir yolda aradılar. Sendikalar Kanununu değiştirerek eski günleri şadetmenin yollarını aradılar. 15 - 16 Haziran tokadı bu girişimi de etkisiz kıldı. Taban kayıyordu. Taban umulanın da üstünde bir hızla kayıyordu.

Demirsoylar kuşağı bir de içlerinde bölündüler tam bu sıralarda. 4'ler, derken 12'ler, derken 24'ler oluveren ve adlarına sosyal demokrat sendikacılar denen CHP eğilimli bir grup, «partilerüstü sendikacılık» yavesine saldırmaya başladılar.

Demirsoylar kuşağı 1973'e böyle girdi. 1971 - 1973 baskı dönemi bile imdatlarına yetişememişti. Artık örgütlerinin başında, içlerinden bir sendikacının yerinde deyimiyle «işverenlerin ve hükümetin desteği ile» kalabiliyorlardı. 1973 de yapılan Türk-Iş Genel Kurulunu da Demirsoy ekibi kazandı. Ancak genel kurulun sonucu —ki Demirsoyun listesi eksiksiz kazanmıştır— Türk - İş içindeki güç dengesini yansıtmaktan çok uzaktı artık. Bütün alametler belirmiş ve bir kuşağın sonu gelmişti. Işçi sınıfına ihanetleriyle, yetersizlikleriyle, tayin edilmişlikleriyle, olanca sarılıklarıyla bir kuşak, «1946 Sendikacıları» tarihin çöplüğündeki yerlerini almaya hazırlanıyorlardı.

Ve 1974 Ocak'ında Seyfi Demirsoy tutulduğu amansız hastalıktan kurtalamayarak Londra'da öldü. Ölümünün ardından Türk İş'e bağlı kuruluşlarla birlikte bütün sermaye örgütlerinin de içten üzüntülerini ilan etmeleri, Demirsoy'un yaşantısının özeti gibiydi adeta. Sanırız Demirsoy için tek mutluluk, kuşağının kaçınılmaz sonunu yaşamadan ölmek olmuştur.

Geride kalan Halil Tunçlar, Şevket Yılmazlar, Ziya Hepbirler, Kemal Özerler, Vahap Güvençler Etem Özgüler, Ömer Ergünler ise bütün afur tafurlarına rağmen Türk işçi hareketinde alternatif olma şansını kaybetmiş birer siyasi mevta halindedirler artık.

Işçi sınıfının sendikal mücadelesinin yönünü önümüzdeki günlerde sosyal

demokrat sendikacılarla, sosyalist sendikalar arasındaki yarış tayin edecektir. Sanayileşememiş ve Tekelci sermayenin ağına düşmüş ülkelerde sosyal demokrasinin tarihsel acziyse bu son yarışın da sonucunu şimdiden ilan ediyor.

---

(1) Türk İş 1960 - 1970 arasında A.I.D.'den 13.447.614,03 TL. OEDC'den 382.076,16 TL, ICFTU'dan 733.005,00 TL. yardım almıştır. Aynı yıllar içinde Türk İş'in toplam aidat geliri ise (üye sendikaların aidatı) 13.544.926,65 TL'den ibarettir.

(2) Yalnız 1967 — 1968 yıllarında 200 Türk İş Sendikacısı, eğitim gezisi için ABD ye gitmişlerdir.

(3) Bu gün Türk İş içinde öyle sendikalar vardır ki 20 bini aşkın işçiyi temsil ederler, genel kurulları 120 delege ile toplanır ve bu 120 kişinin 85 tanesi Genel Merkez tarafından tesbit edilir.

---

15 OCAK 1974

● CHP ile MSP arasında bir koalisyon hükümetinin kurulması konusundaki anlaşmaya dayanarak Cumhurbaşkanı Korutürk, yeni Hükümeti kurma görevini Ecevit'e verdi. Görevi alan Ecevit verdiği ilk demeçte «Geniş kapsamlı bir af çıkarılacağını» söyledi.

● Bakanlar Kurulu devlet memurlarının maaş göstergelerinin tümünde artış yapılması kararı aldı. Talu hükümetinin aldığı bu karara uygun olarak, en düşük maaş 490 liradan 875 liraya çıktı. Er, onbaşı ve çavuş harçlıkları da üç misli artırıldı. Yapılan zamların bütçeye 2 milyar liralık bir ek finansman zorunluğu yükleyeceği belirtildi.

● CHP ile MSP arasındaki hükümet kurma görüşmeleri sürüyor. Ecevit ile Erbakan koalisyon protokolunu görüştüler.

16 OCAK 1974

● CHP ile MSP arasındaki koalisyon temasları sürüyor. Ecevit ve Erbakan koalisyon protokolu hakkında bir toplantı yaptılar.

● Ekmeğe İstanbulda yüzde 20 zam yapılması kesinleşti. Yiyecek fiyatlarının bir yılda yüzde 23 oranında artış gösterdiği açıklandı.

17 OCAK 1974

● Talu Hükümetinin benzin, gazyağı, motorin gibi akaryakıt istikrar fonuna dahil petrol ürünlerine zam yapmaktan kaçınmasının son 22 gün içinde hazineye 200 milyon liraya mal olduğu açıklandı Talu hükümetinin, yapılması kaçınılmaz hale gelmiş olan zamları, yeni hükümeti güç durumda bırakmak amacıyla kasten ertelediği öne sürülüyor. Hükümetin bu tutumuyla ilgili eleştirilerin yaygınlaşması ve sertleşmesi üzerine Bakanlar Kurulunun en geç 21 Ocak gününe kadar zam konusunda bir karara varacağı bildirildi.

● Mısır ve İsrail'in, Sina cephesindeki birliklerinin birbirinden uzaklaştırılması ile ilgili görüşmelerin sonuca bağlandığı ve iki tarafın da tam bir anlaşmaya vardığı açıklandı. Kissinger'in çabalarıyla sağlanan anlaşma Suriye tarafından tepki ile karşılandı. Kahire, Kudüs, Moskova ve Washington'da aynı anda açıklanan ortak bildiride iki tarafın birlikleri arasında 10 kilometre genişliğinde bir koridor oluşturulması kararlaştırıldı.

18 OCAK 1974

● CHP — MSP koalisyonuyla ilgili protokol toplantısı başladı. Liderlerin katılmadığı toplantı «CHP ve MSP'nin kurmayları» olarak adlandırılan ekipler tarafından yürütülüyor.

■ Erbakan, CHP ile ortak hükümet kurulması yüzünden MSP milletvekili kadrolarında çatlama olduğuna ilişkin söylentileri yalanladı. «Anlaşma imzalandıktan sonra 48 milletvekilimizin tümü yekvücut halinde hükümete güven oyu vereceklerdir» dedi.

● Fiyat Kontrol Komitesi, Sümerbank tarafından

yapılan zam talebini karara bağladı. Sümerbankın pamuklu mamüllerine yüzde 75, yünlü mamüllerine ise yüzde 40 zam yapılması kararlaştırıldı. Kararın spekülasyonu önlemek amacıyla gizli tutulduğu söyleniyor.

● Ortadoğu'da, Mısır ve İsrail kuvvetlerinin birbirinden uzaklaştırılmasını sağlayacak olan anlaşma Süveyş — Kahire karayolunun 101. kilometresinde imzalandı. Anlaşmanın Mısır ile İsrail arasında 25 yıldan beri imzalanabilen ilk ve tek anlaşma olduğuna işaret ediliyor.

Cenevre barış konferansı nasıl başladı nasıl geçti

6 Ekim 1973 günü Mısır birlikleri, gemi leşleri ile dolu Süveyş kanalına köprüler atarak İsrail işgali altındaki Sina yarımadasına çıkarma yaparken, Suriye birlikleri de kuzeyde Golan tepeleri üzerinden İsrail'e hücum ettiler. Bu olay Araplar ve İsrail arasındaki 25 yıldır süren anlaşmazlıkta dördüncü kez patlayan kanlı bir savaşın başlangıcıydı.

Mısır devlet başkanı Enver Sedat yaptığı konuşmalarda «bizim bütün isteğimiz Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin aldığı kararın yerine getirilmesidir. Bunu barış yoluyla sağlayamadığımız için silaha başvuruyoruz» diyordu. Güvenlik konseyinin 1967 yılındaki altı gün savaşlarından sonra aldığı 242 sayılı kararın maddeleri şöyleydi:

«1. İsrail silahlı kuvvetleri, son savaşta işgal ettiği topraklardan geri çekilmelidir.

2. Bütün saldırganlıklar sona erdirilmelidir. Bölgedeki bütün devletlerin egemenliği, toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı ve güvenilir, tanınmış sınırlar da barış içinde, tehdit ve zorbaca hareketlerden uzak şekilde yaşama hakları tanınmalı ve bu haklara saygı gösterilmelidir.

Konsey ayrıca 1.) Bölgedeki uluslararası deniz yollarından faydalanma özgürlüğünün garanti edilmesi, 2) Mülteci sorununa adil bir çözüm yolu getirilmesi ihtiyacını da tasdik eder.»

Arap ülkeleri, güvenlik konseyinin bu kararındaki birinci maddeye dayanarak İsrail'in derhal işgal altında tuttuğu bölgelerden çekilmesini istiyordu. Oysa İsrail kararın ikinci maddesini öne sürerek değişik bir yorum getiriyordu. İsrail'e göre ikinci maddedeki «güvenilir ve tanınmış sınırlar» sözleri, işgal ettiği topraklardan çekilmemesi için yeterli sebepti. 1967 savaşından önceki sınırlarına döndüğü takdirde sınırlarının güvenilir tarafı kalmayacak, her an Araplar tarafından saldırıya uğrayabilecekti. Oysa Sina yarımadası ve Golan tepeleri İsrail için tam bir tampon bölge meydana getiriyor, İsrail orduları bu bölgelerde kendini savunma imkânını bulabiliyordu.

Uyulmayan ateş-kes

Orta Doğu bunalımının bu yeni safhasında milyonlarca dolar, bir o kadarlık savaş malzemesi, uçak, tank, füze ve binlerce insan Sina çölü ve Golan Tepelerine saçıldı gitti. Dünyayı sarsan savaş üçüncü haftasındayken gerginliğin Orta Doğu sınırlarını aşması ile Amerika Birleşik Devletleri dışişleri bakanı Henry Kissinger, Arap ülkelerini ve İsrail'i fırdolayı ziyaret ediverdi ve 22 ekim günü kâğıt üzerinde de olsa bir ateş - kes imzalandı.

Sıra Orta Doğu'da kanlı bıçaklı olan tarafların barış masasına oturmalarına gelmişti.

Oysa Süveyş - Kahire yolunun 101. kilometresinde yapılan görüşmeler, tarafların kolay kolay uzlaşamayacaklarını açıkça gösteriyordu. Üstelik İsrail kuvvetleri ateş-kes'in hemen ertesi günü büyük bir saldırıya geçerek Süveyş kanalının batı yakasında yani Mısır topraklarında ilerlemişler, kanalın güney ucundaki Süveyş şehrine 18 kilometre yaklaşmışlardı. Bu, kanalın doğu yakasındaki Mısır üçüncü ordusunun, İsrail kuvvetleri tarafından tamamen kuşatılması demekti. Fakat 24 ekim 1973 günü taraflar yeni bir ateş-kes hakkında anlaşmaya vardıklarını söylediler. Aynı gün Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyi Orta Doğu görüşmelerine başlıyor ve Amerika ve Sovyetler Birliğinin Orta Doğu'ya ateş - kes'i kontrol etmek üzere birliklerini göndermeleri hakkındaki Mısır teklifini inceliyordu. Amerika teklifi derhal reddetti. Sovyetler birliği BM delegesi Yakup Malik ise teklife cevap vermedi, ancak «Amerika İsrail'i yerinde tutmak için gücünü kullanmalıdır.» dedi.

Uluslararası alarm konferansı çabuklaştırıyor

25 ekim günü Amerika dünya çapındaki bütün birliklerini alarma geçirerek uluslararası bir şaşkınlığa yol açtı. Kissinger Amerika'nın Sovyetler Birliği ile bir çatışmaya girmeye niyeti olmadığını ancak Sovyetlerin Orta Doğuya müdahale edeceği söylentilerinin çıkması üzerine alarma gerek gördüklerini açıkladı. Uluslararası ilişkilerdeki bu derece büyük bir kriz uzun sürmedi. Amerika ve Sovyetler Birliği, Güvenlik konseyinde yapılan görüşmelerde anlaşarak Orta Doğu'ya ABD ve Sovyet güçleri dışında bir barış gücü gönderilmesini kararlaştırdılar.

İlk partide Kıbrıs'tan çekilen Birleşmiş Milletler barış gücü birliklerinin savaş cephelerine varması üzerine çatışmalar yavaş yavaş duruldu. Buna karşılık barış konferansı için yapılan çalışmalar hız kazandı.

Kasım 1973 içinde Arap ülkeleri, İsrail, Amerika ve Sovyetler Birliği arasında yoğun bir diplomatlar trafiği dikkati çekti. Mısır bir barış konferansına en yatkın görünen ülkeydi. Ancak Enver Sedat İsrail'in 22 ekim ateş-kesi sırasındaki sınırlarına geri çekilmesi şartıyla görüşmelere başlayabileceğini söylüyordu. Suriye ise, İsrail ile aynı masaya oturmanın Arap davasına kesinlikle ihanet olduğunu belirtiyor ve ancak İsrail işgal ettiği topraklardan tamamen geri çekilirse görüşmelere katılacağını açıklıyordu. Irak Suriye'nin, Ürdün ise Mısır'ın görüşüne katılıyordu. İsrail'de ise partiler birbirlerine düşmüşlerdi. Golda Meir, işgal edilen topraklardan çekilinmeyeceğini, ancak barış görüşmelerine katılmaya hazır olduklarını bildiriyor, muhalefetteki Begin'in Ulusal Din partisi ise kazanılan zaferden sonra bir adım bile geri çekilmeyi Siyonist davaya ihanet sayıyordu.

Washington, Moskova, Kahire ve Tel-Aviv'de yine Kissinger'in aracılığı ile yapılan temaslar sonuçlandı ve 22 Aralıkta Cenevre'de barış konferansının toplanması konusunda anlaşmaya varıldı. Konferansı Birleşmiş Milletler düzenleyecek, başkanlığı sırayla Sovyetler birliği ve Amerika yapacaktı. Mısır, İsrail ve Ürdün konferana katılacaklarını açıkladılar. Suriye ise savaşan taraflardan biri olduğu halde son dakikaya kadar konferans çağrısına cevap vermedi, sonunda da katılmayacağını açıkladı.

Barış konferansı başlıyor

21 Aralık 1973 te, Cenevre'deki Uluslar sarayında İsrail, Mısır ve Ürdün 25 yıldan beri ilk kez olarak karşılıklı masaya oturdular. 10.30 da başlayacak olan konferans 45 dakika gecikmişti. Çünkü uzun uğraşmalardan sonra hazırlanan 7 masa yuvarlak bir şekilde yerleştirilmiş, ve tarafların alfabetik sıraya göre

oturmaları öngörülmüştü. İsrail dışişleri bakanı Abba Eban kendi delegasyonunun Birleşmiş Milletler masası ile boş Suriye masası arasında olduğunu görünce toplantıyı terkedeceğini söyledi. Derhal görevliler toplandı ve yeni tartışmalardan sonra İsrail'in yanına Sovyet delegelerinin oturtulmasına karar verildi.

Bu büyük (!) sorun da çözümlendikten sonra açılış konuşmalarına geçildi. Gözlemciler, konferanstan önemli bir karar çıkmayacağını görüşmelerin daha sonra yapılacak toplantılara yol açar mahiyette olduğunu önceden belirtiyorlardı.

Tarafların umutları

Taraflar Cenevre'ye çeşitli şartlarla gelmişlerdi. Henry Kissinger Arap ve İsraillileri bir araya getirebilmek için yaptığı ziyaretlerin ilki olarak gittiği Şam'da Hafız Esat ile görüşmüştü. Bu görüşmede iki diplomat Cenevre konferansı için yazılacak davetiye üzerindeki sözleri incelemişlerdi. Kissinger, yaptığı görüşmeden memnun, Suriye devlet başkanına veda etmek üzereyken son bir soru olarak «acaba sizin yönünüzden başka bir sorun daha var mı?» diye sormuş ve şu cevabı almıştı: «Evet, davetiye bir yeri hariç gerçekten güzel. Bir satırda «Cenevre konferansına katılmayı kabul eden ülkeler» sözü geçiyor. Biz ise böyle bir şeyi kabul etmiyoruz.»

Kissinger Suriye'nin konferansa katılmayı reddetmesinden sonra Tel-Aviv'e hareket etmişti. İsrail başkentinde Golda Meir ile konuşan Kissinger, başbakana Hafız Esat'ın İsrail savaş esirlerine iyi davranıldığı hususundaki sözünü iletmişti. Meir ise Kissinger'den Amerika'nın işgal edilen topraklardan geri çekilmesi için baskı yapmayacağı konusunda teminat almıştı. İsrail aynı zamanda konferans masasına oturacak delegasyonlardan istemediklerini veto edebilme yetkisini koparmış, böylece Filistin Kurtuluş Örgütünün konferansa katılmaya kalkması durumunda müdahale edebilmeyi garantilemişti. İsrail, kuvvetlerini Sina'nın ortasına kadar çekmeye itiraz etmiyordu; ancak bunun karşılığında egemenliklerinin Arap devletleri tarafından tam anlamıyla tanınmasını istiyordu.

Mısır, taraflar arasında görüşmelerden en umutlu olan ülkeydi. Sina'da askerden arınmış bölgeler kurulmasına razıydılar. Süveyş kanalı açılırsa İsrail'in kanalı kullanmasını engellemeyeceklerdi. Fakat sonunda konferansın elle tutulur somut noktalara varmasını arzuluyorlardı.

BAŞLANGICIN SONU

Birleşmiş Milletler genel sekreteri Kurt Waldheim'in açış konuşmasından sonra söz alan Kissinger, Arapça «Illi fat mat» (geçmiş ölüdür) diyerek geleceğe bakılmasını tavsiye ediyor, «Tarihteki büyük trajediler doğrunun yanlış ile karşılaşmasından değil, iki doğrunun yüzyüze gelmesi ile doğar» diyordu.

Mısır Dışişleri Bakanı İsmail Fehmi, İsrail'in 1967 savaşından önceki sınırlarına çekilmesi konusunda ısrar ediyor, İsrail devletini, saldırganlık, kütle cinayetleri ve şiddet hareketleri ile suçluyordu. İsrail dışişleri bakanı Abba Eban derhal aynı kızgınlıkta cevap veriyor ve hükümetinin güvenilir sınırlar içinde olmak ihtiyacından bahsediyordu. Eban'a göre İsrail biraz geri çekilebilirdi fakat işgal ettiği bütün toprakları bırakması kesinlikle söz konusu değildi.

Konuşmalar bu minval üzere devam ederken kulis çalışmaları çok daha yoğun oluyordu. Henry Kissinger ve Andrei Gromiko ayrı ayrı İsmail Fehmi ve Abba Eban ile yemek yiyorlar, kahvaltı ediyorlardı. Amerikan ve Sovyet dışişleri bakanları bifteklerini keserlerken İsmail Fehmi'ye, İsrail'in El Ariş-Şarm El Şeyh arasında çizilecek bir hattın doğusuna çekileceğini söylüyorlardı. Amerikan diplomatları görüşmelerden bu konuya dair bir karar alınabileceğini ümit etmişlerdi ama, Golda Meir hükümeti seçimler yaklaşırken böyle bir taviz vermeyi tehlikeli bulmuştu.

İki gün süren Cenevre barış konferansı sonunda taraflar Süveyş kanalında askeri birliklerin birbirlerinden uzaklaşmaları konusunu görüşmek üzere askeri görüşmelerin başlamasını öngören bir karara vardılar. Bu görüşmeler ocak ortasında başlayacak, bu arada taraflar elçilik seviyesinde ilişkilerini sürdüreceklerdi.

Tarihi görüşmelerin sonucunda somut bir karar çıkmamıştı ama birbirlerinin yüzüne dahi bakmayı reddeden taraflar bir masaya oturtularak bundan sonraki görüşmelerin daha kolaylıkla sürdürülmesi sağlanmıştı.

Askeri görüşmeler

26 Aralıkta yine Cenevre'deki Uluslar sarayında Mısır ve İsrail askeri delegeleri arasında birliklerin geri çekilmesi için müzakereler başladı. Toplantılara Birleşmiş Milletler barış gücünün Süveyş kumandanı general Ensio Silasvuo başkanlık ediyordu. Mısır delegelerinin başında General Taha El Magdub, İsrail delegelerinin başında da General Mordekay Gür vardı.

90 dakika süren görüşmeler İsrail seçimlerinden sonraya ertelendi.

Seçimlerde yine Golda Meir'in İşçi Partisinin kazanması üzerine askeri görüşmelere devam edildi. Fakat bir çok detay üzerinde uzun uzun görüşülmesine rağmen, görüşmeler 9 ocak günü çıkmaza girdi. Generaller hükümetlerine danışmak üzere ülkelerine döndüler.

Kissinger bir tur daha yapıyor

Cenevre askeri görüşmelerini çıkmaza girmesi üzerine Henry Kissinger bir kez daha Tel-Aviv ile Kahire arasında mekik dokumaya başladı. İsrail Sinadaki kuvvetlerin geri çekilmesi konusunda bir plan hazırladı. Bu plana göre:

1. İsrail kanalın batı ve doğu yakalarındaki kuvvetlerini kademeli olarak geri çekecek, böylece Mısır topraklarında İsrail askeri kalmayacağı gibi kuşatılan Mısır üçüncü ordusu da kurtulmuş olacaktı.

2. Buna karşılık Mısır kanalın doğu yakasındaki askeri birliklerini azaltacaktı.

3. İki ordu arasında Birleşmiş Milletler kontrolünde askerden arınmış bölge meydana getirilecekti.

4. Mısır Süveyş kanalını açabilecek ve kanal bölgesindeki Süveyş, Kantara ve İsmailiye şehirlerini tekrar yerleşme alanı haline getirecekti.

5. Mısır saldırılara son verdiğini bildirecekti.

6. İsrail kanaldan 30 kilometre doğuda meydana getireceği sınırın geçici bir sınır olduğunu ve barış imzalanınca bu sınırların değişeceğini bildirecekti.

Mısır askeri yetkilileri önceleri bu maddeleri askeri açıdan çok tehlikeli buldular. Mısır'ın Sina'daki birliklerini azaltması büyük bir hata olarak görülüyordu. Ayrıca komutanlar Mısır topraklarındaki İsrail kuvvetlerini artık darmadağın edecek durumda olduklarını bildiriyorlardı. Çeşitli politik baskılar altında kalan Enver Sedat İsrail planını tam olarak kabul etmedi. Ancak Kissinger ile Assuan'da yapılan görüşmeler sonucu, 18 Ocak 1974 günü Washington, Moskova, Kahire ve Tel-Aviv'de ayrı ayrı yapılan açıklamalarla, kuvvetlerin birbirinden uzaklaşmaları konusunda anlaşmaya varıldığı bildirildi.

Anlaşma ilk görüşmelerin başladığı 101. kilometrede imzalandı. Bu Araplar ve İsrailliler arasında 25 yıldan beri imzalanan ilk somut anlaşma oluyordu.

Anlaşma metninde Mısır ve İsrail'in ateş-kese kesinlikle uyacakları, anlaşmanın imzalanmasından sonra her türlü askeri ve benzeri hareketten kaçınacakları belirtilmişti. İsrail birlikleri Süveyş kanalının 32 kilometre doğusuna

çekilecekler, fakat Mitla ve Gidi geçitlerini tutmaya devam edeceklerdi. İki ordu arasında Birleşmiş Milletler barış gücü askeri yerleşecekti. Zaten bu işlemler 40 gün içinde gerçekleşecekti. Bu arada Süveyş bölgesindeki asker ve silâh sayısında indirim yapılacaktı.

Ancak anlaşmanın son maddesi bunun bir barış anlaşması olmadığını kaydediliyordu.

Böylece Orta Doğu bunalımının bir safhası daha kapanmış, başka bir safhaya geçilmiş oldu.

19 OCAK 1974

● CHP ve MSP kurmayları arasında sürdürülen koalisyon protokolu çalışmalarının olumlu sürdüğü, toplantı sözcüsü Oğuzhan Asiltürk tarafından açıklandı. Asiltürk, MİT'in, MSP'li Başbakan Yardımcısına bağlanacağı yolundaki söylentileri de yalanladı ve «MİT Başbakana bağlıdır ve öyle kalacaktır» dedi.

● Siyasal Bilgiler Fakültesi eski dekanı ve Anayasa Profesörü Mümtaz Soysal, Ankara 3 numaralı Sıkıyönetim mahkemesi tarafından 5. defa 6 yıl 8 ay hapse mahkum edildi. Daha önce Askeri Yargıtay ilgili dairesinin iki, Askeri Yargıtay Daireler Genel Kurulunun da ayrıca iki bozma kararına rağmen, mahkeme, kararında ısrar etti. Mahkeme bu arada konunun «ehil bilirkişilere incelettirilmesine» ilişkin Yargıtay kararına da uymama ya karar verdi. Dava şimdi Askeri Yargıtay 1. dairesince yeniden incelenecek.

● Ege illerindeki A.P. örgütlerini temsil eden bir kısım AP yöneticileri tarafından yürütülen, AP yönetimini değiştirme çalışmaları yaygınlık kazanıyor. Bu hareketin organı olarak yayınlanan «Ocak» gazetesi olağanüstü kongre için imza toplanacağını açıkladı.

● Bakanlar Kurulu fiyat kontrol komitesince zam yapılması kararlaştırılan Petrol, şeker ve Sümerbank mamüllerine zam yapılmasını reddetti. Bakanlar Kurulunun üç buçuk saat süren toplantısından sonra alınan kararları açıklayan hükümet sözcüsü Devlet Bakanı İsmail Hakkı Tekinel özellikle petrole zam yapılmayışını «Dünya petrol fiyatlarındaki artıştan dolayı ortaya çıkan fark akaryakıt istikrar fonundan karşılanmalıdır. Kaldı ki yeni Dünya fiyatları kesin seviyesi belli olmadı» şeklinde ifade etti. Farkın akaryakıt istikrar fonlarından karşılanması yüzünden hazineye günde 10 milyon liraya yakın bir yük yüklendiği bildiriliyor.

21 OCAK 1974

● CHP ile MSP hükümetinin protokolünün hazırlanması görüşmelerinde, taraflar 8 konu üzerinde anlaşamadıklarını bildirdiler. Bu konuların çözümü Genel Başkanlara bırakıldı. Anlaşma sağlanamayan konular arasında, CHP'nin lokavtın kısıtlanması isteği, MSP'nin Yüksek Planlama Kurulunun Erbakan'ın başkanlığında toplanması ve Bakanlıklar arası ekonomik kurulun üye sayısının beşe indirilmesi isteği, toprak reformu konusu, seçmen yaşının 18'e indirilmesi de var.

● Sovyet bilim adamı Şunurov'un dilimize çevrilen «Türkiye Proletaryası» adlı eseri, İstanbul 1. Sulh Ceza yargıçlığının 8.11.1974 ve 1974/2M sayılı kararıyla toplatıldı.

● Fransa'nın frangı dalgalanmaya bırakmasından sonra, frankla yapılan işlemler durduruldu. Frangın dalgalanmaya bırakılmasının Avrupa Birliğine ve Avrupa Para birliğine indirilmiş yeni bir darbe olduğu; bu kararın Fransa için maskelenmiş bir devalüsyon kabul edilebileceği bildirildi.

22 OCAK 1974

● CHP - MSP hükümet protokolünün hazırlanması sırasında ortaya çıkan pürüzler bugün de giderilemedi. Ecevit'le Erbakan yeniden görüştüler ve protokol hazırlıklarıyla görevli «ortak kurul»un yeniden toplanacağını bildirdiler.

● CHP ve MSP milletvekillerinden kurulu «Ortak Af Komisyonu, bütün ölüm cezalarının 30 yıla, bütün

müebbed hapis cezalarının da 20 yıla indirilmesini, bazı istisnalar dışında tüm cezalardan da 12'şer yıl indirim yapılmasını kabul etti. Ancak, affın en önemli yönü olan siyasî af konusunda bazı pürüzler çıktı. MSP laikliğe aykırı suçlarla ilgili 163. maddeyi ve buna karşılık da 142. maddeyi af tasarısı kapsamına alırken, 141. maddeyi fikir suçu kapsamı dışında sayarak, affın dışında tutmak istiyor.

● Fuel Oil'in zamla satışına başlandı. Enerji ve Tabiî kaynaklar Bakanlığının kararı ile fuel-oil iyatlarına yüzde 50'ye yakın zam yapıldı. Fueloil zammı bakanlar kurulu ile ilgili değil, Petrol Kanununa göre, fiyat kontrol komisyonundan da geçmedi.

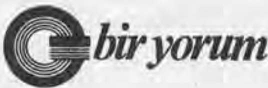
● Yunanistan'da öğrenciler, demokratik özgürlüklerin iadesi için boykot ve eyleme başlayacaklarını açıkladılar. Öğrencilerin istekleri arasında, gözaltında tutulan bütün öğrencilerin ve aydınların derhal serbest bırakılması, eğitimin demokratik hale getirilmesi, Akademik özgürlüklerin tanınması, Yunanistan'ın «Amerikalılara satılması na bir son verilmesi», ülkenin tamamında siyasî özgürlüklerin iadesi de yer alıyor.

23 OCAK 1974

CHP - MSP koalisyonu kesinleşti

● Koalisyon protokolunun hazırlanışı sırasında CHP ile MSP arasındaki görüşmeler gerginleşti ve kopma safhasına geldi. Özellikle «memurların atanmaları» konusunda Erbakan'ın istediği onay yetkisi, ortaklığı bozacak havayı doğurdu. CHP'li yetkililer bu istek kabul edildiği takdirde hükümetin «iki başlı» hale geleceğini bildirdiler. Ecevit, gazetecilerin bir sorusu üzerinde, «Ya bu iş bu gün biter, ya da BİTER» dedi. Bu son derece kritik noktada CHP'li Baykal ile MSP'li Asiltürk arasında, MSP'nin isteği üzerine saat 17'den sonra yeniden başlayan görüşmelerde olumlu sonuç alındı. Gece, Ecevit'le Erbakan bir ortak açıklama yaparak anlaşmaya vardıklarını, protokolün cuma günü imzalanacağını ve aynı gün hükümet listesinin belli olacağını bildirdiler. İki parti arasında ilişkilerin kopması noktasına kadar gelen anlaşmazlıklara çözüm yolu şu şekilde bulundu: MSP, Türk Ceza Kanunu'nun 141. maddesine giren suçların fikir suçları olduğunu ve af kapsamına alınmaları gerektiğini kabul etti. Yüksek dereceli memurların atanması konusunda, MSP'nin istediği onay yetkisi yerine, danışma esası getirildi. Bakanlıklararası ekonomik kurul 10 üyeden 9 üyeye indirildi ve 4 üyelik MSP'ye verildi. Din derslerinin ihtiyarî buna karşılık ahlak derslerinin mecburî olması üzerinde anlaşıldı. Seçmen yaşının 18'e inmesi ve lokavt hakkının kısıtlanması konuları protokolde yer almamakla birlikte, özellikle 18 yaş konusunda ilke birliğine varıldı. Koalisyon ve hükümet düğümü böylelikle çözülmüş oldu.

(İLKE'nin hükümet sorunu ile ilgili geniş incelemesi, incelemeler bölümünde yer almaktadır).

Ekonomik güç ve siyasal erk

Mete Tuncay

«Bir memleketi kim yönetir?» gibi bir soruya cevap vermek güç değildir; hükûmet diyebiliriz — başbakan, bakanlar vb... Ama bir memlekete kimin egemen olduğu sorulunca, iş değişir. O ülkedeki rejimin adına demokrasi deniyorsa, «halk» egemen olmalı diye düşünebiliriz. Ama, demokrasi adını takınmakla «gerçekten» demokratik olmak aynı şey mi? Sonra, «halk» soyut bir söz. Bunu daha somutlaştırmak gerekir. «Bir ülkede yaşayan herkes» desek olmaz: yabancılar

var. Öyleyse, «yurttaşlar» diyelim. Bizde siyasal bakımdan kadın-erkek ayrımı yapılmıyor; ama ülkede bulunmak koşulu var (yurtdışındaki işçilerimiz oy veremiyor), yaş sınırı var (CHP berikine el atacağı gibi, herhalde seçmenlik yaşını da 18'e indirmeye çalışacak). Fakat, «egemenliğin sahipliği» sorusunu karşılayalım derken, yine siyasal yöneticileri seçme hakkını tanımlamaya kalktık. Oysa, toplumsal sınıf gerçeği, kendisini en çok bu iki sorun arasındaki ayrımda belli eder. Adına demokrasi denen bir ülkeyi, halk oyuyla seçilenler yönetir; ama o ülkeye egemen olanlar seçimle belirlenmez; onlar ekonomik güçleri dolayısıyla egemendirler; başka şeyleri onlar belirler — bu arada seçim sonuçlarını da geniş ölçüde etkilerler.

Egemenlik, belki pek işlemsel olmayan bir kavram. Öyle, kendi dışında hiçbir şeye bağlı olmadan dilediğini yapma olanağı, belki tarihte bile yoktu; bugün, hele bizimki gibi bir ülkede, mutlak anlamıyla hiç sözü edilemez. Dış güçler karşısında bizim yerli egemen sınıfımız (diyelim, FoMoCo önünde Anadol'umuzun yapımcıları), ancak göreli olarak egemendir. Ekonomik güç ile siyasal erkin ilişkilerine bakarken, bu önemli olguyu hiç unutmamalı.

Çoğu insanlar için, siyaset bir araç, ekonomik düzeni etkileyecek bir araç niteliğindedir. Demokrasinin doğuşunda, burjuvazi ekonomik egemenliğine dayanarak siyasal erki de ele geçirmişti. Bu birlikte gidiş, (ekonomik bakımdan egemen durumda olmayan) daha geniş kitlelerin, tersinden, siyasal erki ele geçirdikten sonra, toplumdaki üretim ilişkilerinin kökünden değiştirmeden ekonomik egemenliği de kazanabilecekleri sanısını uyandırdı. Oysa, bu iki kavram, «siyasal erk» ile «ekonomik egemenlik», karşılıklı bir ilişki içinde olmaktan çok, tek yanlı bir ilişkiyi tanımlar. Siyasal erke sahip olan, kendiliğinden ekonomik egemenliğe de erişebilseydi, bir kere aristokrasi elindeki erki burjuvaziye kaptırmazdı. Ütopyacı sosyalistler, bu noktayı kavramadan siyasal erk uğrunda mücadeleye atıldılar. Burjuvazi, kendi içinde iki partiye ayrıldı. Bir kesimi kitlelere siyasal mücadele hakkını tanımayı tehlikeli saydı; bunlar Tutuculardı. Öteki kesimi oluşturan Liberaller ise, bu gibi hakları tanımakta büyük bir sakınca görmediler. Kitlelere siyasal haklar vermek, siyasal erki vermek değildi; kaldı ki, siyasal erki de verseler bile, ekonomik egemenliklerine bir zarar gelmeyecekti. Hatta bazan siyasal erki halktan yana dil kullanan bir takımda —bir süre için— bırakmakta, kendileri bakımından kitlelere avuntu sağlamak gibi bir yarar vardı. Oysa burada direnmek, toplumsal bir patlamaya yol açabilirdi. Son yüzyılın tarihi, burjuvazi açısından genellikle Liberal görüşü haklı çıkarmıştır. Zaten, kapitalist bir düzende, birçok can alıcı kararı hükûmetler ya da parlamentolar değil, borsalar, bankalar, büyük şirketlerin idare meclisleri vb. vermektedir.

Fakat acaba Tutucu burjuvazi korkularında toptan haksız mıydı? Siyaset, ekonomik ve toplumsal düzeni etkilemek bakımından «kısır» bir uğraşı mıdır? Gerçekten Marxizmi böyle yorumlayarak bu gibi olumsuz sonuçlar çıkartanlar olmuştur (örneğin, Georges Sorel'in Sendikalizmi). Fakat siyasetin yalnızca biçimsel, yüzeysel bir mekanizma olduğunu sanmak yanlıştır. Kapitalistlerin ekonomik egemenliklerini, onların bu egemenliği elde ettikleri yoldan, ancak başka kapitalistler alabilir. Oysa halk kitlelerinin, ekonomik gücü kendi denetimleri altına sokmalarının yolu yine siyasal erk mücadelesinden geçecektir.

Siyasal erkin biçimsel ya da yüzeysel kalmayıp ekonomik ve toplumsal düzende köklü değişiklikler yapabilecek yolda kullanılması, ele geçiriliş yöntemiyle oldukça ilişkili görünüyor. Eğer bir temel düzen çeşitli sağlam kazıklara bağlandıktan sonra, çok sınırlı bir alanda siyasetçilik oynanması için halk oyuna açılmış olursa, seçim mekanizmasından yararlanarak başa geçen bir parti, önceki pazar-

lığına sadık kalmak üzere, kurulu düzende pek az değişiklik yapabilir. Yine ekonomik güçlerin etkilediği, siyasal erkten özerk kılınmış başka bir takım kurumlar onu çeşitli yollardan frenlerler; son çare, karşısına zor da dikilir. Devrim yoluyla siyasal erke sahip olununca, böyle yerleşik sınırlamalar elbette yoktur. Fakat o zaman da, pek yanlış adımlar atılmasa bile, üstesinden gelinmek durumunda kalınacak direnmeler yüzünden, toplumsal maliyet çok yükselebilir.

Siyasal erkin ele geçiriliş biçimi kadar önemli bir öğe de, bu manivelânın olanakları, bununla nelerin, nasıl yapılabileceği konusunda bilinç ve uyanıklıktır. Seçimler yoluyla erki elde eden —sandıktan çıkan bir siyasal parti, çabalarını eğer bağımlı değişkenler üstünde geniş ölçüde boşa harcamazsa, toplumsal temelleri değiştirmek yönünde, halkın eğilimlerine ve yararlarına uygun girişimler yaparsa, giderek ekonomik egemenliği etkilemek, gerçekten düzen değiştirici sonuçlar sağlamak olanağını bulabilir. Bunları, söylediği gibi, istiyorsa da, tabii.

— Başbakan Naim Talu, işkence iddialarını reddetti. Başbakan, çeşitli iddialar üzerine Genelkurmay Başkanlığı, Adalet, Millî Savunma ve İçişleri Bakanlığı ile MİT müsteşarlığından yazılı bilgi istendiğini, gelen cevaplardan işkence iddialarının geçerli olmadığının anlaşıldığını bildirdi ve bu vesile ile bütün ilgililere ve «memleket müdafaasında kendine düşen görevi daima en iyi şekilde yapmış olan Şanlı Ordu»ya takdir ve şükranlarını sundu. Aynı gün çeşitli sıkı yönetim mahkemelerinde sanıkların işkence iddiaları dinlendi ve zapta geçirildi. Gerçekliği artık kamuoyunca kabul edilmiş olan işkence iddialarının yaygınlaştığı bir sırada, Başbakan'ın gider ayak yaptığı yetersiz «açıklama» dikkati çekti.

Hükümet bunalımından hükümet kuruluşuna

Oya Baydar

«Hiç bir parti, tek başına iktidar olamıyacak» yargısı, seçimlerden önce de oldukça yaygındı. Umulan, bir AP - CGP koalisyonuydu. Ya da, AP'nin DP veya MSP ile ortaklık kurmasının, yani bir egemen sınıflar koalisyonunun mümkün olabileceği sanılıyordu. Gerçi seçim propagandaları sırasında CHP'nin 150'nin, hatta 170'in üstünde milletvekili çıkarma tahminlerinin pek de bol keseden olmadığı sezilmeye başladı ama, 14 Ekim seçimlerinin sonuçları pek çok kimse, en fazla da büyük sermaye için gerçek bir sürpriz oldu. Tekelci kesimin Ertuğrul Soysal gibi akıllı «liberal» sözcüleri, daha ilk sonuçlar alınır alınmaz Ecevit'e tebrik telgrafı göndermekte acele ederken; bunca yıllık çabaların, hele son üç yılın maliyeti pek de düşük olmayan baskı ve terör uygulamasının «millî iradenin bir yanılgısıyla bir anda heba olacağından» endişe duyan sermaye çevreleri, kara kara düşünmeye ve plânlar kurmaya başladılar. Bu daha ilk şaşkınlık ve ilk panikti. Sonraki günlerde, zaman zaman hırçınlaşan zaman zaman pusuya yatan, zaman zaman kendine çıkar yollar bulan ve yeni taktikler uygulamak zorunda kalan, ama kendi gücünü ve karşısındakilerin gücünü umulandan daha iyi değerlendiren tekelci burjuvazi, 14 Ekim seçimlerinin sonuçları karşısında, belli bir esneklik ve soğukkanlılık göstermesini, biraz geç de olsa başardı.

CHP seçimlerden, gerek aldığı oy oranı gerekse çıkardığı milletvekili sayısı bakımından başta gelen parti olarak çıktı. Büyük sermaye bu kadarını ummamıştı doğrusu. Hele, sermayenin ve tekelci kapitalizmin uzun vadeli çıkarları için zaman zaman belli bağımsızlıklar koyan, bu yüzden de zaman zaman yedeğe alınan veya yedeğe alınmasına izin verilen, ama eninde sonunda tekelci burjuvazinin has evlâdı olarak kalan Demirel'li AP'nin, bu kadar yıpranacağı düşünülmemişti. En önemlisi de, AP'ye koalisyon ortağı olarak CGP'ye umut bağlarken, DP ve MSP'nin bu derece gelişebilecekleri hesaba katılmamıştı.

Kısaca söylenecek olursa, 14 Ekim seçimlerinin sonucunu, yüreği biraz titremekle birlikte yine de fazla bir endişeye kapılmadan bekleyen egemen sınıflar ve

onların en güçlüsü tekelci sermaye kesimi, son üç yılın emekçi kitleler üzerindeki etkisini, demokratik özlemlerin yaygınlığını, baskı ve terörün geri tepişini ve daha da önemlisi, kendi eski ortaklarının, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte tekelcilikle, sanayi tercihiyle, hızlı kapitalist gelişmeyle artan çelişkilerini ciddiye almamış, gerektiği ölçüde hesaba katmamıştı.

Ama olan olmuştu işte. Büyük sermayenin kalemşörlerinden birinin deyimiyle, «Millî irade ne eylerse güzel eylerdi ama, bu defa istediğini eyleyememiş» ti. Daha doğrusu, millî iradeyi istediği yönde «eyletmeğe» alışık büyük sermayenin istediğini eylememişti.

Yine de, öyle büyük bir paniğe gerek yoktu. CHP seçimlerden en başarılı parti olarak çıkmıştı ama, tek başına hükümet kurabilecek güçte değildi. Tekelci kesimin yüreğine su serpen bir başka nokta da, CHP'nin doğal bir koalisyon ortağına sahip olmayışıydı. MSP'nin, gerek sınıf tabanı gerekse savunduğu bir kısım görüşler yüzünden CHP'nin doğal koalisyon ortağı olabileceğini hatırlatanlara tekelci kesimin kızgınlığı bundandı. Ama eninde sonunda bu da o kadar korkulacak bir şey değildi. Tekelci kesim MSP'yi — sonunda — avucunun içinde biliyordu. Fazla yanıldığı da söylenemezdi belki.

Hükümet kurulmasının böyle kolay kolay mümkün olamıyacağı daha ilk temaslarda ve ilk günlerde belli oldu. Zaman geçtikçe de, büyük sermayenin kuşkuları dağıldı. Hatta bir kesimi, belki de en akıllıları seçim sonuçlarının kendi açılarından hayırlı olduğunu, emekçi kitlelerin sola açıldığının görüldüğü bir dönemde, «sol» u, belini bir daha doğrultamayacak biçimde ezmenin yolunun, onun ılımlı kanadını iktidara ortak etmekten geçeceğini, bu arada da AP'ye çeki düzen vermenin mümkün olabileceğini düşünmeye başladılar.

Kendi aralarında bu konuda fikir ayrılıkları ve tartışmalar çıktı...

Bu arada hükümetin kuruluşu uzadıkça uzadı. Bir ay derken iki ayı, üç ayı buldu. Ecevit'e, Talu'ya bir kaç kere görev verildi. Hatta, gerek AP içinde gerekse sermaye kesiminin ve seçmenin gözünde prestijini kuvvetlendirmesi, kendisine de Başbakanlık verilebileceğini ispat etmesi için, sonucun olumsuz olacağı açıkça bilindiği halde, Demirel'e bile görev verildi. Çeşitli formüller ortaya atıldı, hatta zorlandı. Ama olmadı... Tâa ki yeniden başlangıç noktasına, yani bir CHP - MSP koalisyon hükümetine dönülene kadar...

Zaman zaman, bazı çevrelerce rejim bunalımına dönüştürülmek istenen, çeşitli tehditlere ve korkulara konu yapılan hükümet bunalımı boyunca, bir kaç önemli nokta dikkati çekti : Bu noktaları, Demirel'in ve AP'nin iktidar isteksizliği, CHP yi muhalefette bırakma korkusu, CHP hükümeti korkusu, CHP'yi AP ile yedekleme ve ehlileştirme isteği, egemen sınıfların kendi içlerinde adeta uzlaşmaz çelişkilere düşmeleri ve bir sağ koalisyon kurmaktaki başarısızlıkları olarak özetlemek mümkün.

1973 sonları 1974 başlarında, kendini hükümet bunalımı olarak gösteren egemen güçler bunalımının nedenlerini ve üç ay sonra nihayet hükümetin kurulabilme imkânının nasıl doğduğunu açıklayabilmek için, 1973 sonu 1974 başlarında, Türkiye'de sosyal sınıfların konumuna ve egemen sınıfların bunalımına kısaca da olsa değinmek gerek.

Hükümet Bunalımında Sınıfların Yeri

Toplumu kabaca, egemen sınıflar ve emekçi halk kitleleri olarak ikiye ayırırsak, belli bir noktada siyasal dengeyi bu iki kesim arasındaki ilişki ve çelişkilerin belirlediğini, ama gerek egemen sınıfların, gerekse emekçi yığınların kendi içlerindeki sınıf ve zümre çıkarlarının da bu belirlemede aynı derecede önemli etken olduğunu görürüz.

Son hükümet bunalımında, egemen sömürücü sınıflarla emekçi kitleler arasındaki çelişkilerin derinleşmesi ve belirlenmesi kadar, egemen sınıfların kendi içlerindeki çıkar ve sömürüden pay alma çatışmalarının yoğunlaşmasının da büyük etkisi vardır.

Egemen sınıflar

Kısa da olsa, açık bir sınıf tablosu çizebilmek için önce «egemen sınıflar kimlerden, hangi kesimlerden meydana geliyor?» sorusunu sormamız gerekir. Egemen sömürücü güçler arasında, varlığı, gücü, belirleyiciliği ve ekonomik ve siyasal kararlardaki etkinliği tartışma götürmeyecek olan, «büyük sermaye kesimi» olarak da adlandırdığımız, günümüzde sanayici yanı ağır basmaya başlayan «tekelci burjuvazi» dir. Tekelci burjuvazinin yapısal ve tarihsel özelliği, uluslararası finans kapitalin ortağı ve uydusu olması, yani dışabağımlılığı; rekabetçi ve devrimci bir aşamadan geçmemiş olması yüzünden, uzun dönemler asalak ve sanayiden çok ithalât — ihracat kârlarına dönük kalması; yine aynı nedenlerle, prekapitalist (kapitalizm öncesi) geri sömürgen sınıflarla gerici ittifaklar kurması, yani kapitalizmin gelişme süreci içinde bu kesimleri tasfiye etmek yerine kendisine bağlayarak ve kârdan pay vererek yaşatmasıdır.

Dışa bağımlı kapitalizm ve büyük sermaye kesimi, özellikle 1960'dan sonra tüketim maddeleri üretmek üzere sanayie yönelmiştir. 1960 sonrasında, hele 1968 - 1970'lerden sonra sanayinin ağırlık kazanmaya başlaması, büyük sermayenin tekelci yapısının güçlenmesine yol açmıştır. Yani belli sermaye gruplarından oluşan çok küçük bir azınlık, üretim ve dağıtımın çok önemli bir oranını kontrolleri altında tutarlarken, öte yandan da malî sermaye (Banka sermayesi) ile bütünleşme süreci hızlanmıştır. «Parababaları», «Malî oligarşi», «büyük sermaye», «büyük sanayiciler», «tekelci burjuvazi», «finans kapital»gibi çeşitli terimlerle adlandırılan tekelci sermaye kesimi, 1973 - 1974'lerde, ekonomik ve siyasal kararlardaki ağırlığı, devleti bütünüyle ele geçirmekte ve bürokrasiyi tümüyle kendisine bağlamakta gösterdiği gelişme, başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi kitlelere karşı örgütlenmesi ile, egemen sömürücü sınıflar arasında en güçlü olanıdır.

Egemen sınıflar bütünü içinde, aracı - tefeci - tüccar kesimler olarak adlandırabileceğimiz kesim, yaygınlık ve gerek ekonomik gerekse siyasal ağırlık açısından, hemen tekelci kesimden sonra yer almaktadır. Aslında, prekapitalist ilişkiler içinde palazlanmış, asalak ve kapkaççı kârlara alışmış, sanayi kapitalizmine göre «geri» olarak nitelenebilecek bu toplum kesimleri, öteden beri, tekelci burjuvazinin baş ortağı ve müttefikidir. Tekelci kesimin sömürü ağlarını, büyük merkezlerden en ücra kasabalara ve köylere kadar yayanlar, bu arada kendi sömürülerini de sürdürenler bunlardır.

1970'lere gelindiğinde, tekelci sermaye ile eski ortakları arasında, sömürüden pay alma ve çıkar çatışmaları başlamış, bu çatışmalar, ilerde göreceğimiz gibi yeni siyasal örgütlenmeler doğurmuştur.

Egemen gerici güçler bütünlüğü içinde yer alan bir diğer sermaye kesimi de, tekelci olmayan, büyük sermayenin kendi çıkarlarını baltalaması yüzünden şimdilik anti - monopolist (tekelciliğe karşı) bir nitelik taşıyan, tekelci burjuvazinin dışında ve karşısında kalan orta ve küçük sermayedir. Bunları daha çok, Anadolu'nun tarım veya tefeci - aracı kökenli küçük sanayicisi, imalâtçısı, müteahhidi, tüccarı olarak somutlayabiliriz. Özellikle bu sermaye kesiminin çıkarları, 1970'lerden sonra tekelci kesimle iyiden iyiye çatışmaya başlamış, bu kesim gelişme imkânlarının tekelcilik tarafından baltalandığının bilincine varmıştır.

Yukarda saydığımız sınıf ve tabakalara, tarımdaki egemen sınıf ve tabakaları da ekleyecek olursak, egemen sınıflar tablomuz biraz daha tamamlanmış olur. Tarım kesiminde, tekelcilerle bütünleşmiş olan, yani kolları sanayi, ticaret, hatta bankacılığa uzanan az sayıdaki büyük tarım kapitalistleri dışında, bazı büyük toprak sahipleri, ağalar, zengin köylüler kalmaktadır. Büyük ve orta mülkiyet sahibi bu tabakaların tümünün çıkarları, günümüzde sanayie gittikçe daha fazla yönelen ve bu tercih yüzünden bütün kaynakları sanayie çıkarları doğrultusunda seferber etmeye çabalayan büyük tekelci kesimin çıkarları ve uygulamalarıyla çatışmaktadır. Çeşitli tarım çıkarlarıyla tekelci kesimin çıkarları arasındaki bu

çatışma, son yıllarda hemen her ekonomik kararda ve uygulamada kendini göstermiştir.

Emekçi kesimler

Belli başlı öğelerini yukarda saydığımız egemen sınıfların karşısında, başta işçi sınıfı olmak üzere, yoksul köylülük ve dış ve iç egemen güçlerin sömürüsünden zarar gören kır ve şehir küçük burjuvazisi çeşitli kesimleriyle yer almaktadır.

Daha önce de değindiğimiz gibi, burjuvazinin 1960 sonrasında sanayie yönelmesi ve bu alanda adımlar atması, onun tekelci yapısının güçlenmesine yol açmıştır. Bu süreç bir yandan uluslararası finans kapitalin uzantısı durumundaki yerli tekelci burjuvaziyi güçlendirirken, işçi sınıfını da nicelikçe büyütmüş; sermaye temerküzü, doğal olarak sanayinin de belli bölgelerde yoğunlaşmasını getirdiğinden, işçi sınıfı, sayıca çoğalmasının yanısıra, Türkiye ölçülerinde belirli sanayi bölgelerinde ve birimlerinde yoğunlaşarak, nitelikçe de gelişmek için elverişli objektif koşullara ulaşmıştır.

1960 sonrası Türkiye'si, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki mücadelenin eskiye nazaran daha büyük önem kazandığı bir dönemi getirmiştir. Şu halde günümüz Türkiye'sine bakarken, işçi sınıfı ile genel olarak burjuvazi arasındaki habire derinleşen çelişkinin ve bunun çeşitli yansımalarının esas olarak alınması, artık her türlü ilerici çevrenin mutlaka kabul etmesi gereken bir gerçekliktir.

Bugün işçi sınıfımız milyonları aşmış ve kapitalizmin gelişmesine de bağlı olarak hızlı bir uyanış ve bilinçlenme sürecine girmiştir. Son yılların ekonomik ve siyasal baskıları bu süreci daha da hızlandırmıştır.

Yine kapitalizmin, kentlerde olduğu kadar kırlarda da gelişmesi, yoksul köylülüğü her geçen gün biraz daha güç yaşama koşullarına itmekte ve yoksul köylülerin kırsal nüfusa oranı kabarmaktadır. Mülksüzleşme hızlanmış ve kırlar dışarıya (hatta Almanya'ya kadar) gittikçe artan sayıda ve oranda adam kusmaya başlamıştır.

Öte yandan, kır ve şehir küçük burjuvazisi; esnafı, zenaatkârı, memuru, aydını, serbest meslek adamı, küçük üreticiler olarak adlandırabileceğimiz küçük ve orta köylüsü ile, egemen sınıfların, özellikle de tekelci kesimin sömürüsünden her geçen gün biraz daha zarar görmekte ve biraz daha güç yaşama koşullarına itilmektedirler.

1974 Başlarında Türkiye'nin sınıfsal görünümü kabaca budur.

Egemen sınıfların bunalımı ve siyasal yansıması

Yerli egemen sınıflar daha 1971 öncesinde bunalıma düşmüşler; bir yandan gelişen ekonomik, demokratik ve siyasal hak mücadelesi karşısında çıkarlarını korumak isterlerken, öte yandan birbirleri arasında sömürüden pay alma çekişmesine girişmişlerdi.

Tekelci gidişten çıkarları bozulan bir kısım sermayenin, Odalar Birliği'nde Erbakan'ı yönetime getirmesi ve tekelci sermayenin hükümetin yardımıyla, Erbakan'ı toplum polisi marifetiyle makamından atması bunun somut belirtilerinden biriydi. 1969 seçimlerinden sonra, devletin karar mekanizmalarında daha büyük güç sahibi olmak isteyen tekelci kesim, bir kısmı aracı - tefeci - tüccar sermayeye de dayanan ikinci derecedeki sömürücü güçlerin bazı belli başlı temsilcilerini kabineye almayınca, AP içinde muhalefet doğmuş, bütçeye oy vermeyen bu temsilciler Demirel'i düşürmüşlerdi. Demirel bazı milletvekili transferleriyle az farkla yeniden güven oyu aldı; ama 40'dan fazla milletvekilinin ayrılarak DP'yi kurmasını önleyemedi. Kimilerinin sandığı gibi, bu olay basit bir parti içi iktidar kavgası olmayıp, tekelci gidişten etkilenen tefeci - tüccarlıkla bir kısım orta ve büyük toprak sahiplerini, hatta toprak ağalarının bir bölüğünü de arkasına alan bir sosyal zümre çekişmesiydi.

Böylece 1970'lerde emekçi kesimlerin uyanışını ve hak istemelerini önleyemeyen tekelci burjuvazi, kendi temel müttefiki ile de kısmen ihtilâfa düşmüştü.

Sonra, bilindiği gibi bazı «eylem» ler

bahane edilerek «olağanüstü» adı verilen anti - demokratik döneme girildi. Bu dönemden asıl amaç, emekçilerin ekonomik ve siyasal hak mücadelesini önlemek ve sosyalizmi hatta genel olarak solu ezmekti. Ama büyük sermaye bununla yetinmeyerek aynı dönemde kendi iş ortakları üzerindeki gücünü de arttırdı; tekelleşmesini pekiştirdi. Tekelci burjuvazinin olağanüstü şartlardan yararlanıp daha çok güçlenmesinden, diğer yerli sömürücü güçler de zarara uğramıştı. Bunların başında tekelci kapitalizmden dolayı çıkarları bozulan, tekel dışı kalmış bir kısım orta sermayeciler geliyordu. Bunların bir kesimi tekelci sermayeye karşı olan muhalefetini, küçük burjuvazinin muhalefeti ile birleştirerek CHP saflarına geldi. Gerçekten de, küçük sanayici, küçük müteahhit vs. den meydana gelen bu kesim yine tekelci burjuvazinin gidişinden etkilenen esnaf, zenaatkâr, memur vs. gibi şehir küçük burjuvalarıyla ortak bir programa gelmiş; yeni CHP, kır küçük burjuvazisinin de kısa vadeli bazı ekonomik - demokratik haklarını savunduğundan, başta büyük şehirler veya şehir merkezleri olmak üzere kırsal kesimde de güçlenmişti.

14 Ekim seçimlerinden güçlenerek çıkan ve 1969'da henüz kurulmamış olan iki parti vardı. Büyük burjuvazi, kırsal alanda aracı - tefeci - tüccar kesimine dayanarak göstermelik bir demokrasi oyununu sürdüregelmiş, ama kendi iç ortaklarıyla çatışması ve çekişmesi sonucunda hep kendisine akan blok halindeki bilinçsiz oyların yarısı bu defa iki yeni parti tarafından bölüşülmüştü.

Demokratik Parti, kurulduğundan bu yana geçen zaman içinde tavrını ve sosyal tabanını daha da netleştirmiş, ve ortakları üzerinde güçlenmekte olan tekelci sermayeye karşı tefeci - tüccar kesiminin ve toprak çıkarlarının savunuculuğunu ve kısmen temsilciliğini almıştı. Tefeci - tüccarlığın daha gelişmiş, ve tekelci kapitalizmin yeni girişimlerinden normal payını almağa devam etmiş kesimi yine AP'deydi ama, çıkarları daha fazla bozulmuş olan ve özellikle gelecekte daha çok bozulacağını gören bir diğer dilimi de DP saflarında toplanmıştı. İlerde de belirteceğimiz gibi DP'nin, seçimlerden sonra Demirel başkanlığında bir koalisyona girmemekte direnmesini basit bir politik manevraya veya parti taktiğine bağlamak doğru değildir. Hatırlanacağı üzere, DP, Demirel ve çevresini kabineden uzak tutmak isterken, «iş alemiyle içli dışlı olmamış kimseleri belirterek», tekelci sermayeye dengeli bir iktidar paylaşımı teklifinde bulunmuştu. Bu teklif kabul edilmedi.

Egemen sınıfların 1970 sonrasında belirginleşen çıkar çatışmasının bir başka siyasal ürünü olan MSP'ye gelince; tekelci kesimle çıkar çatışması içinde olan küçük sanayici, müteahhit, tüccar kesimlerinin, yani Anadolu sermayesinin bir bölümü bu partiye akmıştı. Ayrıca MSP içinde, tefeci - tüccarlığın tekelci gelişmeden en fazla zarar gören kesimleri de bulunmaktaydı.

Kısaca özetleyecek olursak, büyük sermayenin sanayie yönelerek tekelleşmesini daha da hızlandırması, 1970'lerden sonra sermaye cephesini, egemen güçler bütünlüğünü böldü. Tekelci burjuvazi, eski müttefikleri olan tefeci - aracı - tüccarın sömürüden aldığı payı kısıtlamak için yeni tedbirlere yöneldi. Tefecilik - aracılık ve topraktan gelen servetlerle sanayie yönelen Anadolu burjuvazisi tekelci kesim karşısında güdük kalmaya mahkûm olduğunu gördü. Sanayi çıkarlarının ön plana geçmesi ise tarım çıkarlarını ve toprak sahiplerinin durumunu sarstı.

Egemen sınıflar içindeki bu çıkar çatışmaları ve çatlaklar, 1970'den sonra farklı siyasal partiler, başlıca da DP ve MSP ile siyaset planına yansıdı. Bilinçsiz oyları, büyük burjuvazinin hegemonyasındaki bir hakim sınıflar partisine kanalize etmek imkânı kayboldu. Çeşitli sermaye kesimlerinin oyları ve peşlerinden sürükledikleri kitlelerin oyları bölündü. Hatta bu oyların bir kısmı da CHP'ye kaydı.

Böylece, egemen sınıfların bunalımı ve çıkar çekişmeleri önce yeni siyasal partilerde somutlaşıp, seçim sonuçlarına, giderek hükümet bunalımına yansıdı,

14 Ekim seçimleri ve egemen sınıfların bunalımı

Egemen sınıflar, 14 Ekim seçimlerine böyle bir bunalım içinde ve çeşitli partilere bölünmüş olarak gittiler. Buna karşılık emekçi halk kitleleri, özellikle son üç yılın siyasal ve ekonomik baskı döneminin yarattığı bilinçlenme ve demokratikleşme isteği ile büyük ölçüde tek bir partiyi, CHP'yi desteklediler. MSP'nin aldığı oyların büyük bir kısmı da, aynı demokratikleşme ve «düzen değişikliği» isteğinin bir başka süzgeçten geçerek aynı hedefe yönelmesi olarak yorumlanabilir.

Beklendiği gibi, oylar büyük ölçüde bölündü. 1969'daki AP oylarının bir kısmının DP ve MSP tarafından alındığı seçim sonuçlarından anlaşıldı.

Böylece seçimlerde en büyük şamarı yiyen AP ile birlikte büyük burjuvazi oldu. Artık kitlelerin siyasal tercihlerini körükörüne kendi doğrultusunda kanalize edemeyeceğini anladı. Siyasal bakımdan gerilemesinin başlıca nedeninin ise, kitlelerin bilinçlenmesi ve uyanmasıyla birlikte, kendi ortaklarının cephe alması olduğunu farketti.

Büyük sermayenin önerdiği çözüm: CHP - AP koalisyonu

Seçimlerde beklediğinin de üstünde başarısızlığa uğradığını gören tekelci burjuvazi, ilk günden itibaren bir CHP - AP koalisyonu için çaba gösterdi. CHP'yi kabineye almak isteği, şüphesiz ki büyük sermayenin geri bir adımıydı. Ama kendine göre akıllıca bir adım. Böylece bu partinin muhalefette kalarak radikalleşmesini ve güçlenmesini önleyecekti. Ayrıca CHP'yi kabineye almak, onu ehlileştirmek ve kontrol altında tutmak demekti. Bu durum sonuçta, CHP içinde sağ ve sol ayrılığını derinleştirecek ve belki de partiyi zaafa uğratacak, hatta bölecekti. Büyük sermayenin CHP üzerindeki bir küçük hesabıydı bu. Sözkonusu sürede tekelci kesim vakit kazanmış olacaktı. Ya kendi anti - demokratik parlamenter iktidarını yenileyip güçlendirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunarak ittifaklarını yeniden tazeleyebilecek bir kadroya kavuşacak ve örneğin artık kendi işine yaramayan Demirel'i tasfiye edecekti; veya açık faşizm şartlarını kısa sürede hazırlamak için çok yönlü faaliyet gösterecekti. Daha doğrusu, her iki alternatifi de uygulayabileceği hazırlıklar içinde olacaktı. CHP'yi hükümete ortak etmekle vereceği taviz, bazı siyasal ve demokratik tavizlerdi. Bu tavizlere karşılık, CHP'nin tekelci kesime karşı alacağı ekonomik tedbirleri önlemiş, veya etkisizleştirmiş olacaktı. Gerçi CHP tek başına veya ekonomik bakımdan yakın düşünceli bir ortakla iktidar olabilse bile tekelci burjuvazinin ekonomik çıkarlarına kolay kolay dokunamayacak, örneğin en küçük bir devletleştirme hareketine girişemeyecekti ama, karma ekonominin sonucu bir kısmı devlet elinde bulunan ve gitgide artan oranlarda tekelci sermayeye hizmet eden fonların diğer sermaye kesimlerine veya emekçi sınıfların ekonomik isteklerinin karşılanmasına kaydırılması ihtimali vardı. Tekelci sermaye, devlet üzerindeki mutlak otoritesini, ancak her türlü bürokratik mekanizmayı elinde tuttuğu takdirde sürdürebilirdi. Hükümette büyük burjuvazinin temsil edilmemesi, derinleşen ekonomik kriz ortamında ona pek çok güçlük çıkaracaktı.

Öte yandan CHP'nin sınırlarını, kendi gücünü, emperyalizmin oyunlarını ne kadar iyi tanırsa tanısın ve bu açılardan ne kadar rahat olursa olsun; tekelci burjuvazi, bir CHP hükümeti altında işçi sınıfının ve köylülüğün ekonomik ve siyasal mücadelesinin güçlenmesinden, kitlelerin talepleriyle uyuştuğu görülen demokratlaştırma ve demokrasinin sınırlarının genişletilmesinden, bunun doğal sonucu olabilecek güçlü bir işçi sınıfı ve emekçi halk örgütlenmesinden korkuyordu. Başka bir biçimde de olsa, 1968 - 1970'in sosyal ortamına bir daha dönmek istemiyordu.

CHP, bir süre için AP ile ortaklaştırılabilirse, bütün bu sakıncalar büyük ölçüde giderilebilecekti.

İşte büyük sermaye çevrelerinin ve örgütlerinin Cumhurbaşkanlığınca da benimsenen CHP - AP koalisyon önerisinin altında yatan hesaplar bunlardı. Açık faşizme henüz hazır ve niyetli olmayan büyük sermaye, kitlelerin uyanışıyla ve eko-

nomik olduğu kadar demokratik özlemleriyle de karşı karşıya gelince, geri adım atmış ve CHP'ye hükümet vermeye razı olmuştu. Ancak, AP ile ortaklık şartıyla. Yoksa «yaramaz çocuğu» tek başına bırakmaya fazla gönüllü değildi.

CHP ve AP diretiyorlar

Öneri koalisyon ortağı olarak düşünülen taraflarda rağbet bulmadı, CHP - AP koalisyonu çevresinde yaratılmak istenen kamuoyu desteği de, sermaye ve sermayeye şu veya bu biçimde yakın çevreler dışında sağlanamadı.

CHP, kendisine oynanmak istenen oyunun farkındaydı. AP ile ortaklık demek hiçbirşey yapmamak, eli kolu bağlı kalmak ve bu arada, durduğu yerde yıpranmak demekti. Önümüzdeki güç dönemde, hiç bir gerçek yetkiye sahip olmadığı halde bütün toplumsal ve ekonomik bunalımların ve darboğazların günahı kendisine yükletilecek ve seçmen desteğini kaybetmesi sağlanacaktı.

Öte yandan, AP de büyük sermayeye karşı bir çeşit bağımsızlık koyarak, bu öneriye yanaşmadı veya CHP'nin kararlı tutumu karşısında yanaşmaz göründü. CHP ile, Ecevit'in Başbakanlığında yapılacak bir koalisyon AP'yi yıpratacağı gibi Demirel'in de sonu olurdu. Demirel, tekelcilerin, bu formülü kendisini yıpratmak üzere önerdiklerini bile düşünüyordu.

CHP - AP koalisyon hükümetinin imkânsızlığı kısa zamanda görüldü.

Bunun üzerine ortaya iki yeni formül atıldı : Tarafsız bir başbakanın başkanlığında erken seçimi de gerçekleştirecek millî koalisyon veya bir sağ koalisyon...

İktidardan Kaçanlar

Artık AP için iktidardan kaçma dönemi başlamıştı. AP iktidar istemiyor, egemen sınıfların bunalımını, bir millî koalisyon hükümeti döneminde atlatmak istiyordu. Böylece bir yandan AP toparlanmak için zaman kazanacak, tekelci kesimin siyasal örgütlenmesine yeniden yön ve çeki düzen verilecek, öte yandan da hükümetin ağırlığı CHP'ye verilmemiş olacaktı.

Tek şartı erken seçim kabul edilmeyince, CHP bu oyuna da gelmedi. O zaman ortada, sağ koalisyon alternatifi kaldı. Yani AP - DP - MSP - CGP'nin ortak hükümetleri. Ama, daha önce açıkladığımız egemen sınıfların kendi iç çatışmaları yüzünden, böyle bir koalisyon ihtimali daha başlangıçtan yoktu. Bu konuda da en büyük direnç yine AP'den geldi. DP sağ koalisyonun, Demirel'in harcanması, yani tekelci kesimin artık ipliği pazara çıkmış olan temsilcisi yerine «iş alemiyle o kadar içli dışlı olmamış» yeni bir kadronun getirilmesi şartiyle, en ateşli savunucusu oldu. Ve bir sağ koalisyonu savunurken, tekelci kesime, kendilerinin de belli çıkar paylarına sahip olabilecekleri dengeli bir sermaye hükümeti önerdi. Yani egemen sömürücü sınıflar arasındaki dengenin yeniden onarılması için çalıştı. Ama tekelci kesim, şimdilik böyle bir uzlaşmadan yana görünmedi. Hatta böyle bir uzlaşma uğruna, zaman zaman feda etmekten hiç çekinmemiş olduğu Demirel'i bile bu defa feda etmedi.

Egemen sınıfların kendi iç bunalımlarının sanıldığından da derin olduğu bir kere daha görüldü ve dönüldü dolaşıldı ilk çözüme, yani CHP - MSP koalisyonuna gelindi.

CHP - MSP ortaklığı çözümü

Seçimlerin hemen ertesinde, bir CHP - MSP koalisyonu imkânı üzerinde durulmuştu. İlk bakışta son derece aykırı görünse de, böyle bir imkân ve ihtimal nasıl çıkıyordu ortaya? Ve sonunda da nasıl gerçekleşti?

Bu sorunun kısa cevabı, bize göre, iki partinin sınıfsal yapısının benzerliğinde ve bu sınıfların bazı ortak özlemlerinde aranmalıdır.

CHP, kır ve şehir küçük burjuvazisinin ve köylülüğün çeşitli kesimlerinin çıkarlarının ve tekelci kesim dışında kalan, «anti - tekel» olarak adlandırabileceğimiz sermaye kesimlerinin, meselâ küçük sanayicinin, imalâtçının, tekelci olmayan iş adamının tekellerle çatışan çıkarlarının sözcülüğünü yapan bir partidir. Bu küçük burjuva, anti - tekel burjuvazi ağırlığı, tüm emekçi yığınlarına

yönelen bir halkçılıkla da şimdilik uyuşmaktadır. Bütün bu toplum kesimlerinin ekonomik çıkar yakınlığı kadar ve hatta daha fazla birleştikleri nokta «demokratik özlemler» olmuştur. CHP, 14 Ekim seçimlerinde, emekçi halktan, özellikle işçi kesimlerinden, dönemin şartlarında demokrasiyi geliştirmeye ve demokratikleşmeyi hızlandırmaya aday olarak görüldüğü için oy almıştır.

CHP'ye oy veren, onu destekleyen seçmen çoğunluğu ne istiyordu? Halkı ezen, sömüren tekelci kesimlerin dizginlenmesini, ekonomik haklarının verilmesini, ulusal zenginliklerden kendisine daha fazla pay ayrılmasını, ekonomik bunalımın etkilerini daha az duymayı, yoksullaşmanın yavaşlamasını ve demokratik mücadele ortamının yaratılmasını, demokrasinin sınırlarının genişletilmesini...

MSP'li seçmen de aynı şeyleri —daha bilinçsiz bir şekilde de olsa— istemekteydi. Özlemleri bazı noktalarda büyük ölçüde birleşiyordu. Bu birleşmenin temelinde de şüphesiz temsil ettikleri sınıf çıkarlarının aynılığı vardı. MSP de anti - tekel sermaye kesimlerinin bir kısmını, Anadolu'nun küçük sanayicisini, küçük iş adamını, müteahhidini barındırıyordu içinde. MSP'de de şehir ve kır küçük burjuvazisinin, yoksul köylülüğün, küçük üreticinin bir kesimi yer alıyordu. Bu sınıf ve zümrelerin en bilinçli kesimleri CHP'de, dinsel motiflerden en fazla etkilenen, sınıf bilincine henüz sahip olmayan, özellikle sosyo - ekonomik bakımdan en geri bölge ve illerde yer alanları MSP'de toplanmıştı.

Sınıf yapısının yer yer benzerliği, çıkarların ve özlemlerin benzerliğini getirmeden edemezdi. İşte bu bakımdan, MSP, CHP'nin koalisyon ortağı olabilirdi.

Ama öte yandan, MSP'nin yönetici kadrolarında yer alan tefeci - aracı kesimler, farklı sınıflar arasında bir harç görevi gören dinsel ideoloji, fanatik ve bilinçsiz sol düşmanlığı, farklı lâiklik yorumu, iki partiyi uzaklaştırıyor; sınıfsal yapının ve ortak özlemlerin kısmen mümkün kıldığı ortaklığı geciktiriyordu.

MSP'nin herşeyden önce CHP ile hükümet ortaklığı için kendi yönetici kadrolarını, bu kadroların en fanatik olanlarını ikna etmesi gerekti. Hatta bu amaçla üç ay süren uzun manevralara bile girişildi. «Biz sağ koalisyon için her şeyi yaptık. Ama onlar razı olmadı. Biz de vatanî görev olarak CHP ile koalisyona razı olmak mecburiyetinde kaldık» diyebilmek için AP'ye çeşitli koalisyon teklifleri götürüldü. Sonunda kısmen başarıya ulaşıldı da...

Böylece, bu yorum hazırlandığı sıralarda, Ecevit'in başkanlığında bir CHP - MSP koalisyonu hazırlıkları olgunlaşma sahasına girdi. İki partinin, Cumhurbaşkanı'na kendi aralarında anlaştıklarını haber vermeleri üzerine, Cumhurbaşkanı da fazla direnmeden demokrasinin kuralını uyguladı ve görevi, bir CHP - MSP koalisyon hükümeti kurulması için, yeniden Ecevit'e verdi.

Bazı çevrelerce istenen, beklenen kışkırtılan müdahaleler gelmedi. Tekelci kesim bir geri adım daha attı ve kendi hesaplarını ve oyunlarını sürdürmekten asla vazgeçmeden ve böyle bir koalisyondan nasıl yararlanabileceğini en ayrıntılı hesaplarını yapmaya devam ederek, CHP - MSP hükümetine razı oldu.

Hükümet bunalımı ve bunalımın çözümü, hele kendi içinde bunalım geçirmekte olduğu dönemlerde, burjuvazinin pekalâ geri adım atacağını; onun, karşısında el bağlayıp oturmaktan başka yapacak bir şey olmayan bir kadir-i mutlak olmadığını halkın demokratik mücadelesi, hele hele işçi sınıfının kararlı siyasal ve ekonomik mücadelesi karşısında gerileyebileceğini gösterdi. Ama uyuyacak mı? İktidarın elinden alınmasına müsaade edecek mi? Şüphesiz ki hayır. Bu konuda hesaplarını yapacak. Neye, kime, nereye kadar hakim olabileceğini; kimi nereye kadar ehlileştirebileceğini; en karşı görünen güçlerle bile, birlikte yürüyebileceği bir asgarî yol olup olamayacağını görmeye çalışacak. Karşısındakileri tartacak, biçecek ve karşı saldırıya hazırlanacak. Hele, hükümetin iktidar demek olmadığı; iktidara gelmek isteyen sınıf, toplumdaki bütün üretim ilişkilerini ve mülkiyet ilişkilerini kendi lehine değiştirmedikçe eninde sonunda ekonomik iktidara sahip

sınıfların siyasal iktidarı da ele geçirecekleri hatırlanacak olursa, büyük sermayenin fazla telâşlanmasına da gerek kalmayacak.

Çünkü o da bilyor ki, bir CHP - MSP hükümetine rağmen iktidarın burjuva özü değişmeyecek. Belki iktidar yeryer anti - tekel sermaye kesimleri ve küçük burjuva kesimlerce belli ölçülerde paylaşılacak ama, köklü toplumsal dönüşümler, giderek devrim gerçekleştirilmedikçe, iktidarın sınıf yapısının özü değişmeyecek.

Bir CHP - MSP hükümetinin geleceği üzerine bazı notlar...

CHP - MSP hükümetini bekleyen somut güçlükler, böyle bir hükümetin alabileceği tedbirler, yapabileceği işler neler olabilir? İktidarın sınıfsal özü değişmediğine, büyük sermayenin iktidarı bir CHP - MSP hükümetiyle kolay kolay sarsılmayacağına göre, yeni hükümeti bekleyen sorunlar neler?

Basit bir noktadan girelim konuya. İlk teknik pürüz, böyle bir koalisyonun Senatoda çoğunluğu sağlayamamasından doğacağa benziyor. Gerçi Senatonun güven oyunda bir etkinliği yoktur ama kanun çıkarmak için senato çoğunluğu önemlidir. Kanunların senatodan dönmesi işi uzatacak ve belirli taviz ve törpülemeleri zorunlu kılacaktır.

Daha önemlisi tekelci burjuvazinin hükümete her istediğini yaptıramadığı bir dönemde, çeşitli devlet kurumlarının yeri önem kazanmaktadır. Cumhurbaşkanı başta olmak üzere, Milli Güvenlik Kurulu'nun, Silâhlı Kuvvetler Komuta kademesinin, MİT'in, hatta Anayasa Mahkemesi'nin, TRT'nin takınacağı tavırlar nasıl olacaktır? Bu soruların cevabını önümüzdeki aylarda göreceğiz.

Biz şimdilik bu gibi soruların üzerinde durmayacağız. Bir CHP - MSP koalisyonun karşılaşacağı iç pürüzlerin ve sürtüşmelerin yaratacağı güçlükleri de şimdilik bu yazının dışında bırakıyoruz.

Asıl ele alacağımız konu, bu hükümetin sınıfsal yapısının, Türkiye'deki ekonomik - politik iktidarı, bir başka deyimle tekelci burjuvazinin egemenliğini ne ölçüde etkileyeceğidir.

Bir kere daha tekrarlarsak, CHP-MSP koalisyonu, tekel dışı burjuvazinin ve küçük burjuvazinin politik iktidara ağırlık koyma çabası biçiminde somutlaşacaktır. Bu nedenle, hem hükûmet politik iktidara istenildiği şekilde sahip olamayacağından, hem de küçük burjuva yapısının ve görüşlerinin her iki partide de radikal ekonomik - politik tedbirler biçiminde somutlanmamasından ötürü, koalisyonunu tekelci burjuvaziye karşı ciddi ekonomik girişimlerde bulunacağını düşünmek bugünün şartlarında hayalcilik olur. Örneğin, her iki parti için de büyük sermayenin elindeki üretim araçlarının kamulaştırılması söz konusu değildir. Hükûmetin en büyük zaafı bu olacaktır. Oysa Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerde ancak büyük üretim üniteleri ve bankalar, dış ticaret, sigortacılık kamulaştırılarak küçük burjuvazi ve anti tekel burjuvazinin iktidarı pekiştirilebilir. Oysa ne CHP'nin ne de özellikle MSP nin böyle bir girişim tasavvuru yoktur. Şu halde hükümet radikal bir hükümet olmayacaktır. Dolayısiyle bu hükümet sırasında tekel dışı burjuvazinin tekelci burjuvaziye karşı ağırlığı fazla hissedilmezse, küçük burjuvazinin ekonomik ve demokratik özlemleri radikal tedbirlerle beklenildiği şekilde çözüme bağlanmazsa şaşmamak gerekir.

Ama, tekelci kesimi rahatsız edici hiç bir uygulama yapılmayacak mıdır?

Karma ekonomi gereği ve geçmişteki devlet kapitalizminin kalıntılarından ötürü, Türkiye'nin ekonomik hayatında devletin belirli bir ağırlığı inkâr edilemez. Özellikle 1950'den sonra devletin elindeki fonlar, artarak tekelci burjuvazi hizmetinde kullanılmıştır. 1971'den sonra getirilen çeşitli ekonomik yasa ve tedbirler, yine tekelleşmenin lehinedir. Tekelci sermayenin yeni hükümetten uğrayacağı ilk zarar, devlet fonlarının, teşvik ve kredilerin eski ölçülerde kendi hizmetinde olmamasıdır.

Bu konuda bankaların yeri de eskiye nazaran daha büyük önem taşımaktadır. Bir kısım özel sermaye bankalarının yanısıra, özellikle İş Bankası gibi devlet hissesinin de bulunduğu bankaların kredi ve yatırım politikasının tekelci gidişi ne ka-

dar etkileyeceğini yakında göreceğiz. Ama büyük sanayie yönelinmesi ve Ortak Pazar'da rekabet şartlarının yaratılması gereğinin herkesçe kabul edildiğini düşünürsek, girişilecek yatırımlarda en büyük hisse sahibi yine büyük sermaye olacaktır. Bu konuda halka açık anonim şirketler denilen yatırımlar farklı adlarla her iki partinin de programında yer almıştır. Tekelci sermaye küçük burjuvazinin bankalarda tuttuğu küçük tasarruflarını, hisse senedi ve tahvil yoluyla zaten doğrudan doğruya kontrolu altına almaktadır. Küçük tasarrufların bankalarda bulunması eninde sonunda tekelci sermaye hizmetinde olması demektir, ama bu fonların hisse senetlerine veya tahvillere yatması, küçük burjuvanın kendi parası üzerindeki tasarruf hakkını tamamen silip, onu süresiz veya süreli olarak tekelci sermaye hizmetine vermektedir. Ne halka açık şirketler uygulaması ne de «halk sektörü» bu özü değiştirmeyecektir. Yeni hükümet bu konuda küçük burjuvazinin haklarını koruyucu bazı ilkeleri getirebilir ama işin özünde küçük tasarruflar yine tekelci burjuvazinin kontrolüne girecektir. Koalisyon hükümetinin yapabileceği şey bu yatırımlarda devletin payını ve ağırlığını, mümkün mertebe üstün tutmağa ve tekelci sermaye çıkarını elinden geldiği kadar kısmağa çalışmaktan ileri gidemez. MSP'nin önerdiği işçilerin fabrikalara ortak edilmesi ise Türkiye için bir hayal mahsulüdür. Küçük bir iki örnek denense bile bunun göstermelik kalacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Kaldı ki, böyle durumlarda bile ancak aristokrat işçiler bu haktan faydalanabilecektir. Hem CHP'nin, hem de MSP'nin programlarında yer alan işçinin çalıştığı fabrikaya ortak edilmesi veya halk sektörü önerisi, tekelci kesim bütün gücüyle yaşadıkça, bir hayalden veya tekelcilere yeni bir yemden öteye gidemez.

Devletin ne kadar ağırlığı olursa olsun, yeni hükümetin halk sektörü ve halka açık şirketler projeleri kapitalizmin mekanizmasını değiştirmeye asla yetmeyecektir. Halka açık şirketler —diyelim ki tekelci burjuva aleyhine— tutsa bile ne olacaktır? Kapitalist sömürü son mu bulacaktır? Belki şehir küçük burjuvazisinin çok dar bir kesiminin durumu geçici *olarak* biraz düzelecektir, ama gerek işçi sınıfı üzerindeki temel sömürü, gerekse her türlü kapitalist ve tefeci - tüccar sömürüsü egemenliğini sürdürmeyecek midir?

Yeni hükümetin karşısına dikilecek bir başka sorun pahalılıktır. Koalisyon hükümeti pahalılığı önleyici yönde tedbirler almağa çalışacaktır. Bu tedbirlerin tekelci burjuvaziye karşı ne kadar etkili olacağı şüphelidir. Belki aracı - tefeci - tüccar kârını azaltarak hızlı fiyat artışlarını yavaşlatmak yoluna gidebilir; ama aracı ve tüccarlığa, tefeciliğe karşı ne derecede etkili olacağı MSP içindeki tefeci - tüccar diliminin bundan ne kadar hoşlanacağı doğrusu su götürür...

Öyle anlaşılıyor ki, aracı kârını ortadan kaldırmak için, yeni hükumet ancak üretim ve tüketim kooperatiflerini teşvik edebilir. Böylece köylü elindeki ürünü daha iyi değerlendirme olanağını bulur. Yine şehir küçük burjuvazisi için çeşitli üretim kooperatifleri teşvik edilerek, bir kısım esnaf ve zanaatkârın çıkarları kollanmış olabilir. Öte yandan, yeni hükümet tüketim koperatiflerini teşvik edebilir. Tüketim kooperatifleri malları, büyük burjuvaziden direkt olarak alacağı için, tekelci sermaye kârında bir azalma olmaz. Burada rahatsız olan bir kısım aracıdır. Fakat et, sebze, zahire vb. gibi birtakım gıda malları zaten tefeci - tüccar elinde olduğundan, AP iktidarının bile büyük şehirlerde uyguladığı tanzim satışları tefeci - tüccarı fazla rahatsız etmeyebilir. Yeni kabine, bu tanzim satışlarını ve yeni tüketim kooperatiflerini Anadolu'nun diğer şehirlerine de yaymağa çalışmalıdır. Bu satışlar ve tüketim kooperatifleri, öyle görünüyor ki, daha çok büyük şehirlerde ve özellikle memur kesiminin işine gelirken CHP ve MSP'nin destekçileri arasındaki esnafın hoşuna gitmeyecektir. İşçilerin böyle tüketim kooperatiflerinden sağlayacağı avantaj ise azdır. Çünkü işçi semtleri büyük kentlerin kenar mahallelerinde olduğundan, işçi zaten günlük alışverişini mahalle pazarlarından yapmaktadır. Belki önümüzdeki dönemde işçilerin

de tüketim kooperatifleri kurdukları veya işçi semtlerinde tanzim satış şubelerinin açıldığına şahit olabiliriz. Ama sık sık belirttiğimiz gibi, bütün bunlar kapitalizmin bütünlüğü içinde üstünkörü tedbirledir. Geçici çözüm yolları bile değildir. Zaten kapitalizm içinde kalındıkça her tedbir üstünkörü kalmağa mahkumdur.

Yeni kabinenin işsizlik sorununu hafifletmesi de zordur. Çünkü koparılan bütün, görültülere rağmen Türkiye'nin sanayileşmesi öylesine yavaştır ki, toprağından bağımsızlaşan ve işçi olmak zorunda kalan büyük köylü kitlesini istihdam etme imkânı hemen hemen yoktur. İşsizliği köklü olarak önlemenin yolu, büyük sanayi atılımları yapacak bir merkezi plan sistemidir. Bu da ancak, sosyalizmle, veya işçi sınıfının da ağırlığını duyurduğu bir demokratik halk iktidarıyla mümkündür.

Genel çizgilerle yeni hükümetin köklü tedbirler getiremeyeceğini belirtmeğe çalıştık. Ama bütün bunlar CHP - MSP hükümetine bir tekelci burjuva hükümeti gibi bakmamız demek değildir

I. Büyük Millet Meclisi dönemide dahil olmak üzere, belki de bu kabine Türkiye tarihinin en demokratik ve halka en yakın hükümetidir. Ama koalisyon ortağı olacak her iki parti de, kendilerini sosyalizme karşı bir emniyet süpabı olarak görüyorlarsa, hükümet radikal bir niteliğe bürünemeyecek, sadece tekelci burjuvaziye karşı «sosyal adalet»i biraz daha geliştirici bir tutumda bulanacak ve işçi sınıfına yaslanmadığı için de kısa zamanda yıpranacaktır.

Daha ileri bir demokrasi için

Koalisyondan önemli ekonomik atılımlar beklemediğimizi tekrarladıktan sonra, bu hükümetin demokratik ve siyasal fonksiyonunu aynı şekilde görmediğimizi söyleyelim. Yeni hükümetin demokrasi anlayışı Batı demokrasisine yakındır. Özellikle CHP'nin bu konuda samimi olduğunu söyleyebiliriz. Şu halde kabineye önemli demokratik görevler düşmektedir. Bu görevlerin başında anti-demokratik tutumlara sor verilmesi ve anti-demokratik kanunların ayıklanması gelmektedir. Eğer kabine biraz daha uzun ömürlü olabilirse, Türkiye'de demokrasinin kurumlaşması yani kökleşmesi doğrultusunda adım atmalıdır. Demokrasinin kökleşip kurumlaşması ise onun gerçek sahibi olan emekçi kitlelerin ve özellikle işçi sınıfının demokrasiye sahip çıkıp ağırlık koymasıyla mümkün olacaktır. Sayın Ecevit, eski bazı demeçlerinde ve Özgür İnsan dergisinde yazdığı bir yazıda, «Türkiye'de demokrasi rejiminin kalacağına inandığı, çünkü işçilerin demokrasiye sahip çıktığını» belirtmişti. Bu teşhıs çok önemlidir ve doğrudur. Şimdi uygulamada, Ecevit'in bu teşhis doğrultusunda davranmasını ve asıl tarihsel görevini yerine getirmesini bekliyoruz.

Demokrasi demek, sadece egemen sınıf ların değil, ama özellikle toplumun büyük çoğunluğunu meydana getiren emekçi sınıfların ve başta işçi sınıfının siyasal özgürlükleri demektir. Emekçilerin siyasal ve ekonomik mücadelelerini yürütebilmeleri için örgütlenmeleri demektir. Şu halde bilimsel ve tarihsel akış içindeki anlamıyla demokrasi, emekçilerin bağımsız örgütlenebilme hakkıdır. Emekçi kesimlerin başında ise toplumun en dinamik en yaratıcı, en ileri kesimi olan işçi sınıfı gelmektedir. İşçi sınıfı ve diğer emekçi katlar şüphesiz ki bağımsız ekonomik ve politik örgütlenmeleri yolunda mücadele vereceklerdir. Bu mücadelenin yeni hükümet tarafından engellenmemesi ona «samimî demokratik» niteliğini kazandıracaktır. Zaten fikir özgürlüğü denen şey de, burjuvazi tarafından lanetlenen sömürü düşmanı fikirlerin örgütlenme özgürlüğünden başka birşey değildir. Yani, demokratik özgürlüklerin temelinde siyasal örgütlenme vardır. Yeni kabine, demokrasinin kitlelere malolmasını önlemediği, hatta yardımcı olabildiği sürece ilerici sayılacak ve tarihteki demokratik misyonunu yerine getirebilecektir. Aksi halde bunca lâfı edilen demokrasi anlayışı bir küçük burjuva demokrasisi ölçülerine bile varamadan lafta kalacaktır.

Demokratik özlemler halkın özlemleridir.

Hemen şunu da belirtelim ki, en gerici sömürücü sınıflar ve onların politikacıları, yazarları, ideologları, halkımızın ve işçi sınıfımızın demokratik özlemlerini

«komünistler veya aşırı solcular» dedikleri dar «elit» bir gurubun, birkaç bin kişinin özlemiymiş gibi göstermektedirler. Yeni hükümetin nisbeten demokratik olabilecek tutumlarına karşı bu çıkar korosu, «aşırı solcular himaye ediliyor» diye saldırıya ge çecektir. Bu kimselere göre Ecevit de aşırı solcudur. Anti - komünizm silahını ona karşı kullanmaktan da çekinmemişlerdir. Türkiye'deki işçi sınıfı devrimcilerini «aşırı solcular» diye yaftalayıp, toplumdan ve işçi sınıfından tecrit etme çabası, uluslararası ve yerli tekelci burjuvazi ile onun diğer gerici müttefiklerinin ya da uşaklarının domuzuna bilinçli bir ayak oyunundan başka birşey değildir. Eğer CHP'nin ağırlığındaki koalisyon bu provokasyonlara kapılarak, kendi burjuva demokratik an layışından bile taviz verirse, ülkemizdeki «hakim sınıflar demokrasisini» bir batı de mokrasisi haline bile getirmekten çekinirse, tüm demokratik görünümü ve istekleri, tarih ve toplum önünde gayrısamimi kalacaktır.

Gericilerin ve çıkarcı uşaklarının «aşırı solcular» ithamıyla kin ve nefret körüklemeğe çalıştığı işçi sınıfı devrimcileri, demokrasiyi kendi zümresel çıkarları için arzu etmiyorlar. Demokrasi onların malı değildir. Tersine demokrasi, başta işçiler olmak üzere tüm emekçilerindir. Sosyalist aydınlar, tarihin akışını ve bilimsel doğruları gördükleri için işçi sınıfının yanında yer almışlardır ve demokrasinin işçi sınıfına maledilmesi, işçilerin ve emekçilerin gözüne indirilmiş anti-demokratik perdenin kaldırılması için demokrasiyi savunurlar.

Israrla belirtiyoruz ki, gerici sömürücülerin «aşırı sol» dedikleri devrimci aydınların tüm çabası, demokrasiyi bilimin ışığında işçi sınıfına ve tüm halka maletmek, onların örgütlenmesinde yardımcı olabilmektir.

CHP ağırlığındaki koalisyon hükümeti, halkın her seviyede örgütlenebilmesini kolaylaştırır, demokratikleşme sürecini vaad ettiği demokratik hak ve özgürlükleri getirirse tarihsel misyonunu bir ölçüde yerine getirmiş olur. Bunun daha ötesi, ancak mülkiyet ilişkilerini daha temelden değiştirmeye yönelen, kapitalizme son vermeyi amaçlayan, radikal eğilimli ve küçük burjuvazi ile anti - tekel burjuvazi yerine işçi sınıfına ve emekçi kitlelere dayanan bir hükümet ve iktidarın işidir.

Ufukta görünen CHP ağırlığındaki hükümetten neler bekleyip neler bekleyemeyeceğimizi iyi bilelim ki, yanlış yerde destekleme, yanlış yerde düşmanlaşma yanılgısına düşmeyelim.

Onun verebileceği şeyler var, veremeyeceği şeyler var. Verebileceklerini ve kendi sınıfsal yapısının ve programının sınırları içinde kalanı vermezse, kısa sürede tekelci sermayenin kucağına düşer. Ancak ondan, yine sınıfsal yapısının ve programının ötesinde şeyler beklemek de ham hayalcilik olur.

İşçi sınıfı, ve sosyalistler yeni hükümeti kendi bağımsızlıklarından asla taviz vermeden dikkatle izlemeli; gereğinde uyararak, gereğinde eleştirerek ve yapıcı muhalefete geçerek, gereğindeyse destekleyerek — ama gerektiği noktaları doğru seçerek — CHP ağırlığındaki hükümete daha ileri bir demokrasi yolunda yardımcı olmalıdırlar.

MSP olayı ve bazı yanılgılar

Ömer Burçak

Özellikle 14 Ekim seçimlerinden sonra, kamu oyunu ve demokratik ilerici kadı en çok meşgul eden konulardan biri de Millî Selamet Partisi oldu. Seçim öncesinde Demirel, kendisinden oy alacağını bildiği bu partinin kapatılması gerektiğini belirtirken, seçimlerden sonra bu partiye İslam Sosyalisti ve hatta «devrimci» payesini verenlere rastlandı. MSP' nin hükümet kurulmasında gösterdiği çeşitli yalpalama ve davranışlardan sonra, CHP ile koalisyona karar vermesi konuya daha da önem kazandırdı.

Herhangi bir siyasî partiyi veya akımı incelerken, onun sınıf yapısını, sosyal tabanını, savunduğu ekonomik - sosyal görüşleri incelemek esastır. Bu inceleme sonucunda o siyasal parti veya akıma has bazı kategorik, belirleyici özellikler ortaya çıkar. MSP'yi incelerken partinin kendine özgü heterojen (çok cinsli, karışık) sınıf yapısı, bu yapının ilerde göreceğimiz özellikleri yanında, dinsel temaya ağırlık vermesi, geçmişteki dinci akımının 1973' de büyük ölçüde bu partiye akmış bulunması, «millî görüş» adı altında ortaya attığı görüş, üzerinde durulması gereken kategorik özellikler arasında yer alıyor.

14 Ekim seçimlerinden pek de beklenmeyen bir başarı ile çıkan, 48 milletvekili çıkararak hükümet ortağı olan, AP ve DP'nin suçlamalarına hedef olan, hükümet bunalımı sırasında çeşitli yalpalamalar gösteren, 9 Aralık mahallî seçimlerinde önemli oy kaybına uğrayan MSP'yi incelerken, önce partinin sınıf yapısı ve ekonomik - siyasal görüşleri üzerinde durduktan sonra, «din»in MSP'deki ve günümüzdeki yerine değinip, son olarak da, MSP ile ilgili olarak sol kanatta ortaya çıkan ve bazı temel sapmalardan kaynaklanan yanlış görüşleri kısaca ele alacağız.

Kısa bir tarihçe :

1965 sonrası hatırlardadır... Hele 1968 - 1969 yılarında, Millî Selamet Partisinin yapısıyla doğrudan doğruya ilgi olan «dincilik», basit bir propaganda aracı olmaktan çıkıp, egemen sınıfların sosyalizme ve ilerici hareketlere karşı vurucu gücü niteliğine bürünmüştü. Aynı yıllarda, Ülkü Ocaklarının güçlenmesi ve sivil vurucu güç durumuna getirilmesiyle, karşıdan tek bir blok halinde görülen «sağ cephe» içinde islamcı - ırkçı ihtilafı derinleşiyor, dinciliğin gövde gösterileri azalırken, komandolar egemen sınıflarca, başlıca provokasyon aracı olarak kullanılıyordu.

İşte bu yıllarda, Odalar Birliğinde Erbakan, Anadolu tüccarını ve küçük imalatçısını, küçük müteahhidini temsilen muha-

lefet yaparak şöhret topladı. Erbakan'ın kendi ifadesine göre, «Odalar Birliği'nin, tümüyle komprador - mason bir azınlığın vasıtası halinde çalıştığı anlaşılmıştır. Koca teşkilat komprador ticaret ve sanayiin mutlak kontrolu altındadır... Bunlar Anadolu tüccarının gelişmesini istemezler.»

Erbakan'ın görüşleri tekelci burjuvazinin etkin olduğu İstanbul ve İzmir Ticaret odalarının sert tepkileriyle karşılaştı. Odalar Birliği Başkanlığı, Ticaret Bakanı tarafından tanınmadı. Bu arada, 1969 seçimleri için AP'den Konya aday adaylığı da veto edildi. Erbakan, bağımsız olarak girdiği 1969 seçimlerinde Konya'dan, tek başına yeterli oyu toplayarak milletvekili seçildi. 1970'de, Erbakan grubu Ankara ve taşrada Ticaret Odaları seçimlerini kazanmakla birlikte, İstanbul'da kaybetti. Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ile Borsalar Birliği seçiminde de Erbakan ve grubu, tekelci kesimin temsilcisi Medenî Berk'in listesine karşı yenilgiye uğradı. Bundan sonra Erbakan hareketi 26 Ocak 1970'de Millî Nizam Partisi adı altında ve A.P.'yi yabancı sermaye ile işbirliği yapmış millî olmayan bir kuruluş olarak niteleyerek, bir siyasal parti şeklinde örgütlendi.

Millî Nizam Partisi 12 Mart 1971'den sonra laikliğe aykırı eğilimler nedeniyle Anayasa mahkemesi tarafından kapatıldı.

İşte 1972'de aynı doğrultuda kurulan Millî Selamet Partisinin kısa geçmiş bu... MSP kurulduğunda Başkan durumunda bulunmayan Erbakan, seçimlerden sonra yeniden partinin başkanlığına getirildi...

MSP'nin sınıf yapısı

14 Ekim seçimlerinde, MSP toplam 1 milyon 265 bin 771 oy, yani geçerli oyların yüzde 11.8'ini alarak 48 Milletvekilliği kazandı.

MSP'nin yöneticilerine, oy dağılımına, bu partiyi destekleyen kitlelere ve partinin savunduğu ekonomik ve sosyal görüşlere ilk yaklaşım, Millî Selamet Partisinin yapısını incelerken başlıca üç ayrı faktörü ele almamız gerektiğini ortaya koyuyor: 1 — Parti yöneticilerinin ve gövdesinin sınıf yapısı, 2 — Partiyi destekleyen, oy veren sempatizan kitlesinin sınıf yapısı. 3 — Bu iki kesimin ortak görüşlerini savunan partinin, ekonomik ve sosyal görüşlerinin «kategorik olarak» hangi sınıf ve zümreleri temsil ettiği...

Parti yönetici kadrolarının sınıf yapısı

Erbakan hareketi, daha doğuşunda, Anadoluda tefeci - tüccarlıktan, burjuvalaşmaya doğru giden küçük sanayici, müteahhit, imalatçı veya varlıklı zanaatkâr gibi kesimlerin çıkarlarını kapsıyordu. Bu kesimlerin, AP'de temsilcisini gördükleri tekelci kapitalizme, tekelci burjuvaziye karşı belirli bir anti - monopolist (tekelciliğe karşı) tutumları vardı. Erbakan siyaset sahnesine, bütün diğer sınıf ve zümrelerden önce Anadolu tüccarının, Anadolu küçük sanayicisinin, müteahhidinin, yani 1969 — 1970'lerde gelişen tekelci kapitalizm karşısında çıkarları iyiden iyiye sarsılmaya başlayan ve istedikleri gelişmeyi gösteremeyen sermaye kesimlerinin sözcüsü olarak çıktı. Böylece, tekelciliğe karşı olan gelişmemiş sömürücü kesimler, bir bölüğüyle hele 1973 lerde CHP'yi desteklemeye başlarken, öbür bölüğüyle de MSP'ye geçiyordu. Özellikle dinci ideolojinin etkisi altında olan Anadolunun küçük sermaye sahipleri MSP'de toplanıyorlardı. MSP'nin şimdiki yarı resmî organı olan Millî Gazetede yayınlanan dinî bayramları kutlama ilanları arasında, bu türden küçük sermayedarların ilanları az değildir.

Anadolu'nun tefeci - tüccar kökenli olup da burjuvalaşmaya doğru giden yada burjuvalaşmayı amaçlayan küçük sanayici, tüccar ve müteahhidi yanında, tefeci — tüccarlığın bir bölümünün de MSP'de, özellikle de partinin yönetici kadrolarında toplandığını gözden kaçırmamak gerekir.

Özetlersek, MSP'nin yönetim yapısında, hem anti - monopolist küçük sermaye, hem de bir kısım tefeci tüccar bulunmaktadır. Bu partinin yönetici kadrolarının sınıf yapısı, çeşitli sosyal olaylar içinde, ilerde daha da belirginleşecektir.

Taban teşkilatının ve seçmenlerinin sınıf yapısı

Partinin taban teşkilatında ve özel-

lıkle sosyo - ekonomik yönden geri kalmış bölgelerde çeşitli teşkilat kademelerinde, küçük burjuvazinin temsilcileri de vardır. Emekçi kesimlerden MSP'yi destekleyenler, büyük ölçüde esnaf, zenaatkâr, serbest meslek erbabı ve kır küçük burjuvazisidir. Gerek yönetim kadrolarındaki, gerekse sempatizanlar arasındaki, mühendis, avukat, doktor gibi serbest meslek adamlarının bir kısmı da kökenlerinin halâ kırda ve köylülükte olduğunu belirtmektedirler. Bunlara ek olarak bir kısım yoksul köylü özellikle geri ve yoksul tarım bölgelerinde, kapitalist tarımın tam anlamıyla gelişmediği, basit meta üretiminin egemen olduğu bölgelerde, MSP'yi desteklemiştir.

Kır küçük burjuvazisinin bir bölümünün ve bir kısım yoksul köylünün MSP'yi desteklemesinin nedeni tesadüfi değildir. Tekelci burjuvazinin azgın sömürüsü altın da büyük iktisadi sıkıntı çeken emekçilerin bir bölümü yıllardır sürüp gelen dinsel şartlanmanın etkisiyle, sosyal muhalefetini dinci ve maneviyatçı görüşün bayraktarlığını yapan MSP'ye aktarmıştır. Sınıf bilincine sahip olmadığı için bir yandan kurtuluşunu maneviyatçı açıdan çözmeğe çalışırken, öte yandan partiden gelen iktisadi önerileri de kendi derdine tercüman saymaktadır.

Şu halde, MSP'nin sınıf yapısında toptanca ve başlıca üç kesimi görüyoruz: Anti - monopolist burjuvazi, tefeci - tüccarlık ve bir kısım şehir ve köy küçük burjuvazisi. Bu kesimlere ek olarak bir kısım yoksul köylü de MSP'yi desteklemiştir.

MSP modern toplumun sınıflararası kristalleşmesinin belirli bir aşamasında, özellikle dini motiflerle, bu farklı kesimleri bünyesinde toplayabilmiştir.

MSP'ye oy veren emekçi kitlelerin gerçek iktisadi çıkarlarını görerek, bu partiye bilinçli bir şekilde yöneldiklerini iddia etmek doğru değildir. Büyük sermayenin yirmi yılı aşkın zamandır kullandığı dinci ideoloji şimdi kendisinden kopuşan küçük sermaye kesimlerinin ardında, bir kısım kır küçük burjuvasını bu partiye itmiştir. Şu farkla ki, bu parti içindeki egemen sınıf temsilcilerinin kendi iktisadi çıkarları, tekelciliğe karşı tutumları, dinsel temalarının yanısıra, küçük burjuvazinin de derdine tercüman olur gözükmektedir.

Heterojen sınıf yapısı

MSP'nin sağda mı solda mı olduğu ve ya hem sağda hem solda mı olduğu ya da seçimler sonrasında niçin yalpaladığı sorusunun izahını yukarıda özetlemeğe çalıştığımız heterojen sınıf yapısında aramak mümkündür. Buna bir de üst yapı faktörleri eklenirse garip gibi görünen durumun aslında garip olmadığı ortaya çıkar. Dinsel motifler etrafında birleşmiş başlıca üç farklı dilimin, iktisadi çıkarları da geçici olarak ortak gibi gözükmektedir. Burada biri biriyle uyuşmayan iki kesim tekelciliğe karşı burjuvazi ile tefeci tüccar temsilcileridir. Partinin politikasında bu iki kesimin çekiştiği hemen her olayda göze çarpmaktadır. Aslında tekelci burjuvazinin gelişmesi kırsal sömürücü kesimler ve özellikle tefeci - tüccarlık arasında da çeşitli eğilimlere yol açmıştır. Tefeci - tüccarlığın halinden memnun olan kesimi, yani büyük sermayeyle iyi ekonomik ilişkiler içinde bulunanları AP'de kalmışlar, büyük sermaye karşısında çıkarları nisbeten bozulan ve bunları telafi etmek isteyenleri, çeşitli orta tarım kapitalistleri ve rantıyelerle büyük toprak sahipleri DP'ye geçmişler, tekelci burjuvazinin güçlenmesinden en fazla zarara uğrayanları ise (kısmen dinci ideolojinin de etkisiyle) MSP tarafını tutmuşlardır.

MSP programında ve sloganlarında da tekelci sermayeye karşı çıkmakta; Büyük sermayenin tahakkümüne karşı direnmektedir. Faizi reddederken —dikkat edilirse— tefeci faizini değil de daha çok büyük sermaye faizini reddetmekte, adil ve faizsiz banka kredileri dağılımını istemektedir. Yine MSP ticaret kârına karşı değildir.

MSP bu konuda dikkatli olmuş, gerek kuruluşuna katılan tefeci - tüccarların etkisiyle, gerekse o kesimin elindeki dinciliği daha kolay alabilmek için tefeci faizini görmezlikten gelmiştir.

MSP'nin kır küçük burjuvazisini ve yoksul köylüyü arkasına almak için savunduğu görüşler içinde sömürüye karşı çıkmak vardır. Gerek programda, gerekse

demeç, yazı ve röportajlarda sömürüye sert bir dille karşı çıkılmaktadır. Burada kastedilen sömürü, küçük sermaye sömürüsü değildir. Yazılı belgeler dikkatle incelenirse, sadece büyük sermaye sömürüsüne ve tahakkümüne karşı çıkıldığı görülür. Parti yöneticileri tarafından «liberal zihniyet» diye belirtilen tutum tekelci sermaye tutumudur. Yani MSP sınıf yapısının da gereği olarak anti - kapitalist değil, anti - monopolisttir.

MSP'nin ekonomik görüşleri

MSP Siyaset sahnesine üçüncü ve yep yeni bir görüş sahibiymiş gibi çıkmış, bunun da adını «Milli Görüş» koymuştur. Ekonomik bakımdan MSP'nin şüphesiz ki barındırdığı kesimlerin ortak çıkarlarını temsil ve telif eden bir görüşü vardır. Yer yer popülizmle ve kapitalist yatırımlara halk katılımcılığıyla beslenmiş bu görüş, gerçekte tekelci burjuvazinin gelişiminden en fazla zarar gören sömürücü kesimlerle, esnaf, zenaatkâr gibi bazı üretim aracı sahiplerinin, aynı zamanda da emekçi dilimlerin ortak menfaatlerini temsil eder. MSP kır küçük burjuvazisinden, orta, küçük ve yoksul köylüden de destek kazanmak için programına ve çalışmalarına popülist kısımlar almıştır. MSP'nin program ve tutumuna baktığımızda, onun kapitalizme değil, yerli tekelci burjuvaziye ve Ortak Pazar emperyalizmine karşı çıktığını görüyoruz. MSP Liberal görüşün baş temsilcisi olarak gördüğü AP'yi «mutlu azınlığın partisi» olarak niteler. Liberal zihniyet dediği şeyi de «bir avuç mutlu azınlığın sömürü ve tahakküm sistemi» olarak tarif eder. MSP o mutlu azınlığın (tekelci sermayenin) sömürü ve tahakkümü atbaşı götürdüğünü; sömürünün tahakkümü ve istibdadı (anti - demokratik) tutumu getirdiğini; tahakkümün ise sömürüyü kolaylaştırıp güçlendirdiğini belirtir. (Erbakan'ın 7/10/1973 Taksim mitingi konuşması ve hemen hemen tüm seçim konuşmaları, çeşitli demeçler vb.)

MSP, AP döneminin sanayileşmesini eleştirirken, yani bir başka deyimle tekelci kesimin sanayileşmesini, tekelleşmesini irdelerken şunları söylüyor.

«AP iktidarı zamanında... 1 — sanayi kurulurken ciddi bir plan yapılmamıştır, 2 — Sanayileşme coğrafi ve zümrevî bakımından dengesiz olmuştur, 3 — ... sanayileşmeden sadece bir mutlu azınlık faydalanmış, büyük cirolu sahalar bir mahdut zümreye parsellenmiştir, 4 — Sanayileşmede devlet ve hükûmet hızlı güçlü ve topyekun sanayileşmek için gerekli lokomotif hizmetini yapamamış, lokomotifliği sadece kâr gayesi güden bir mutlu azınlık yapmış, AP iktidarları bu lokomotife vagon olmuştur. 5 — Kurulan sanayi birçok bakımdan dışa bağımlı olarak kurulmuştur. Hakiki sanayi değil, daha ziyade dışarıdan parça getirip monte sanayii genişlemiş, kurulan tesislerin çoğu ham madde ve yarı mamul itibariyle dışa bağlı sanayi olarak kurulmuştur. (Erbakan'ın 4.10.1973 tarihli radyo konuşması)

Aşağıda MSP'nin çeşitli ekonomik görüşlerinden bazı bölümleri okuyalım:

«Partimiz yatırım müesseselerini devlete maleden sol görüş ile yatırım müesseselerini belirli bir zümreye veren dengesiz liberal görüşlerin karşısındadır.

Ekonomideki temel prensibimiz gelir ve servet dağılımından bütün vatandaşların adilane bir şekilde hisse almasını sağlayacak yaygın kalkınma prensibidir.

Böylece partimizin karşısında olan görüşler kalkınma prensipleriyle geniş vatandaş kitlesine sadece nafakası karşılığında işçilik vaad ederken, partimiz yatırım ve tesislerin sahibi olarak kazancından da hisse alma ve daha fazla müreffeh ve zengin olma imkânlarını bahşetmektedir.» (S. Arif Emre, 6.10.1973 Milli Gazete)

Milli Selamet partisi, tekelci burjuvazinin kâr etme mekanizmasını, bir örnek vererek şöyle açıklıyor.:

«Şimdi bir banka, mesela yem ticaretini organize ediyorsa, Türkiye'deki bütün yem fabrikaları ile bağlantı temin etmiştir. Başka yere yem satmayacaklarına dair taahhüt almıştır, ve yemin kilosunu elli kuruşa mal eden yem sanayicilerinin elinden elli beş kuruşa almaktadır. Ondan sonra bütün yem depolarını inhisarı altına olarak yemin kilosunu bir liraya satmaktadır. Yani mallar yarı fiyatla alınmakta, iki misli pahalı satılmaktadır. Böylece iş-

çi, çalıştığının ancak dörtte birini alabilmektedir. Bunun yeğâne kaynağı faiz ve tüccara verilen kredi sistemidir. Tüccar avans vermekte ve malı yarı fiyatla almakta, veresiye ve iki misli pahalı satmaktadır. Aradaki fark banka ile bölüşülmektedir. ... Karma ekonomi mensupları arasındaki çekişme sistemde değil, sadece rakamlardadır. Ortanın solunda olanlar kâr haddini ve faiz haddini düşük tutuyorlar, işin çoğunu devlete veriyorlar; ortanın sağında olanlar kâr haddini yüksek tutuyorlar ve faiz haddini yüksek tutuyorlar ve işin çoğunu özel sektöre veriyorlar. Aralarındaki çekişme bundan ibarettir, yoksa esasta bir ayrılıkları yoktur. (Milli Gazete, 21.10.1973, Partinin resmi düşüncelerini yansıtan Tek Yol sütunundaki imzasız yazı...)

«Gayri milli sermaye, mali tahakkümünü sürdürmek için siyaset alanında da at oynatmak mecburiyetini hissetmektedir. Bu itibarla gayrı milli sermaye kendi kanadına bağlı siyasi cepheleri sırasıyla afişe çıkararak toplumun sempatisini daima kendine tâbi güçler üstünde tutmak ister, yapar, ve başarır da. Gayrı milli sermayenin manşetindeki Çoban Sülü eskidiği için Karaoğlan alınmıştır. Ve Sayın Demirel'e bir alternatif olarak Karaoğlan ileriye sürülmüştür... Çıkar çevrelerine menfaat sağlayan politikanın bu tarzı baskısıyla (tahakküm) çıkarcı gayrı milli sermayenin menfaatleri korunulmaktadır. Süfli menfaatlere karşı çıkan tenkitçi, çileli, milli demokratik güçler daha ağızlarını açtıkları anda susturulmaktadır... 14 Ekim seçimlerinde ... kazanacak olan her zaman gayrı milli sermaye kesimi olup, AP veya CHP arada sadece bir vasıtadır. Zahiri zafer kâh AP'de kâh CHP'de gösterilecek fakat istediğini elde eden daima gayrı milli sermaye olacaktır. (Attilâ Özdür, Milli gazete, 6.11.1973).

Millî görüş, gerçekte emek - sermaye uzlaşmasının maneviyat yaldızıyla süslenmesinden başka bir şey değildir. İşte bir örnek:

«Bugünkü rejimler halkı işçi olarak kabul etmektedirler. İşçilik ise kölelikten başka birşey değildir. Gelişmiş memleketlerde işçilerin müreffeh olması onları kölelik vasfından kurtarmaz, sadece onları daha pahalı köle haline getirir. Biz kölelerin ucuz veya pahalılığından değil, bizzat işçinin köle olduğundan bahsediyoruz.»

«Köle demek çalışıp yaşayan, mülk edinerek çalışmamak imkânından mahrum olan insan demektir. Sonra sosyalistlerde de işçiler köledir, sadece devlet kölesidir. Devlet kölesi ama yine de köle...»

«Kapitalistlerde üretme vasıtaları zenginlerin elindedir, sosyalistlerde ise devletin elindedir. Karma ekonomide ise üretim vasıtaları bir kısmı devletin, bir kısmı zenginlerin elindedir. Milli görüş ise üretme vasıtalarının halkın, yani çalışanların elinde olmasını esas almaktadır. Hem de bu sistemi mülkiyet haklarına dokunmadan yapmağı esas almıştır.

a) Çalışanları üretim vasıtalarına sahip kılabilmek için çalışanlara faizsiz çalışma kredisi verilmek gerekir.

b) Diğer tarafta ticarette tekeli kaldırmak için ticari kredi kesilmelidir ve sermaye vergisi alınmalıdır. Buradaki sermayeden kasıt döner sermayedir. Sabit sermaye ise vergiden tamamen muaftır. (Milli görüş ve ekonomik rejimler, 21.10.73 Milli Gazete)

Yukarıdaki temel düşünce bizi faizin yasaklığı ve ticaretin serbestliği esasına götürür... «Esasen tarihte bu sistem küçük sanayi devirlerinde uygulanmış ve binlerce yıl insanlar mesut bir şekilde yaşamıştı. Bizim yaptığımız sadece aynı sistemin büyük sanayie de cevap verecek şekle sokulmasından ibarettir.»

Aynı yazının devamında, «Kredi nasıl dağılacak» başlığı altındaki bölümü okuyunca iş büsbütün karmaşıklaşıyor: «Krediyi iki şekilde mütalaa etmek gerekecektir. Bunlardan biri yatırım kredileridir. Kapitalist görüş yatırım işlerini zenginlere vermekte, yatırım kredilerini de onlara açmaktadır. Sosyalist görüş ise yatırım işlerini devlete vermekte ve kredileri devlet, hükümet eliyle kullanmaktadır.»

... Milli görüş kredi konusuna şöyle devam ediyor «Karma ekonomide ise yatırım işlerinin bir kısmı zenginlere, bir kısmı devlete verilmekte, kredinin bir kısmını hükümet, bir kısmını da zenginler kul-

lanmaktadır. Milli görüş ise yatırım kredilerini halka dağıtmaktadır...»

Millî görüş devam ediyor: «Şöyle ki (Milli görüş) her çalışana bir yatırım kredisi vermekte; kendisine bu krediyi dilediği teşebbüste kullanma hakkını tanımak tadır. Çalışan nerede çalışmak istiyorsa o teşebbüsün hisse senedini alacak ve o fab rikaya ortak olacaktır. Hisse senedinin parasını ise, hissedarı borçlandırarak Dev let ödeyecektir. İşyeri faaliyete geçince şahıs çalışmağa başlayacak ve aldığı ücretle geçinecek, işletmede meydana gelen kâr ile (devlete) hisse senedinin borcunu ödeyecektir. Borcunu ödedikten sonra da hissedar karını da almağa başlayacak ve başka yatırımlara girişecek.»

MSP'nin yukarda bazı tipik bölümleri aktarılan ve «Millî Görüş» adını da alan ekonomik görüşlerinin tek belirli ve açık noktası, gayrî millî olarak nitelediği uluslararası finans kapitale bağımlı yerli tekelci sermayeye, yani tekelci kapitalizme karşı olmaktır. Bu karşı oluş MSP'nin sınıf tabanıyla açıklanabilmektedir.

Bunun dışında MSP, gerek bütün yurt taşları mülk sahibi yapmak, gerek kredi ve faiz politikası, gerek işçileri köle olarak görüp, fabrikalarda hisse sahibi yapa rak işçilikten çıkarma ve küçük burjuvalaştırma önerileriyle, hayalci, hayalci olduğu kadar soyut, böyle olduğu için de asla uygulanma kaabiliyeti olmayan ve bilimsel hiçbir temele dayanmayan bir ekonomik program, daha doğrusu «laf salatası» sunmaktadır kitlelere.

Millî görüş, sonunda ne orijinaldir, ne de tarihteki örneklerinden pek farklıdır. Tekelci kapitalizm çağında, anti monopolist sermaye kesimlerinin ve orta sınıfların bir hayalinden ibarettir.

MSP ve fikir özgürlüğü

MSP fikir özgürlüğünü savunur gözükmektedir. Bu tutumun nedeni bürokrat küçük burjuvazinin laiklik anlayışı ve dinci akımlara karşı sürdürdüğü düşmanlıktır. Dincilik büyük burjuvazinin güdümünden çıktıktan sonra, yerli tekelci sermaye ile bürokratlarının, dinci akımları daha ko lay ezebileceği, 12 Mart sonrasında —şiddetli olmayan uygulamalarla bile— bir kez daha anlaşılmıştır.

Şu halde MSP'nin fikir özgürlüğünü savunması işçi sınıfı düşüncesine karşı olmadığı için değil, kendi ideolojik tutumunun gereğidir.

Ama MSP'nin henüz tekelci burjuvazi nin güdümünde olmadığının kanıtlarından biri de bu tutumdur. Uluslararası ve yerli büyük burjuvazi, sosyalizmi umacı gibi gösterip, sosyalizm tehlikesi var diyerek iktidarını pekiştirme oyununu son yıllarda oynamıştır. Bunu yaparken bir kısım bürokrat küçük burjuvaziye yaslanması, doğal olarak dinci ideoloji sahiplerini de zara ra sokmuştur. Finans kapitalin, bu anti-demokratik dönemde gerçekte her türlü ta hakküme niyetli olduğu bir kez daha açıkça ve daha geniş zümreler ve kitleler tarafından anlaşılmıştır. Büyük sermayenin izlediği politikanın sadece emekçileri değil, tekel dışı burjuva dilimini de etkilediği görülmüştür. Şu halde tekelciliğe karşı olan burjuva kesimi, «aşırı sol» tehlikesini bahane ederek faşizme yönelen tekelci mih rakın, fırsattan istifade ederek tekelci olmayan kesimler üzerinde de üstünlüğünü güçlendirdiğini görmüştür. MSP'nin fikir özgürlüğün kısıtlanmasına karşı çıkması, içinde barındırdığı zümrelerin ekonomik çı karlarıyla temellenmekte, dinci fikriyatında bu arada bastırılıyor olmasıyla pekişmektedir. Ayrıca, bu kesimler ancak dinci ideoloji ile, büyük destek sağlayacaklarını hesaplamakta, tabanlarını CHP'ye veya işçi sınıfına kaptırmamak için alabildiğine yaygın dinî propogandaya ihtiyaç duymaktadırlar.

Din'in siyasal etkinlikte bir araç olarak kullanılmasına bu gün, yıllar yılı aynı aracı kullanmış ve halâ da kullanmakta olan AP'nin karşı çıkması, Süleyman Demirel'in, seçimler öncesinde, MSP'nin ka patılmasını istemesi, MSP hakkında Meclis yetkili komisyonlarında bekleyen 40'a yakın dosya, MSP'nin başı üzerinde sallanan demoklesin kılıcının halen kalkmadığını göstermektedir. İşte MSP yöneticileri özellikle bu açıdan ve bu nedenlerle, şim dilik geniş bir demokrasiye sahip çıkar gö rünmekte ve gerçekten de sahip çıkmaktadırlar. Demokratik görünümlerinin al-

tında yatan gerçekler, başta af konusu olmak üzere çeşitli konularda, kısa sürede denenme imkânı bulacaktır.

MSP'nin geleceği

MSP'de toplanan toplum dilimlerinin kategorik yeri, uzun vadede MSP değildir. Tekel dışı burjuvazinin çıkarlarını gelecekte CHP temsil etmeğe adaydır. Öte yandan MSP'yi destekleyen kır küçük burjuvazisinin çıkarlarını da şimdi ve yakın bir gelecekte ağırlıklı olarak CHP temsil edecektir. Tefeci - tüccarlığın, toprak rantiyelerinin ana partisi ise DP'dir. Şu anda MSP'nin içindeki güçsüz tefeci - tüccar zümrenin gerçek yeri ilerde DP veya benzeri bir partidir.

MSP'yi destekleyen yoksul köylünün yeri ise şüphesiz işçi kesiminin en yakınıdır. Esasen yoksul köylülerin bir kesimi geçmişte zaten TİP'i (şimdi de ancak CHPyi) desteklemişlerdir.

Ayrıca işçi sınıfı hareketi geliştikçe, gerek şimdi CHP'nin yanında yer alan şehir ve kır küçük burjuvazisi, gerekse yoksul köylüler işçi sınıfın yanına geleceklerdir. Ama bu CHP'nin veya MSP'nin tamamen kaybolacağı anlamına gelmez. Önemli olan öncülük meselesidir. Ve toplumun öncüsü hiç şüphesiz işçi sınıfıdır.

Geleceğe dönük olarak, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki çelişki ve mücadele derinleştikçe bütün partiler yeni yapısal değişikliklerden geçeceklerdir.

Fakat bu MSP veya benzeri bir partinin yokolacağı anlamına gelmez. Sosyal tabanı başka siyasal örgütlere kaysa bile yüzyıllardır sürüp gelen dinci ideolojinin taraftar bulmayacağını ve siyasal arena dışına düşeceğini söylemek hayalcilik olur. Ama yine gerçektir ki kapitalizm geliştikçe, toplumun modern niteliği arttıkça, dinsel motiflerin etkisi hiç şüphesiz azalacak ve uzun vadede yerini ister istemez sınıfsallığa bırakacaktır. MSP'nin bugün sadece dinsel ideolojiyle yetinmemesi ve büyük sermaye diktasına, sömürüsüne karşı çıkması bile bunun çok somut belirtisidir. Zamanla ekonomik slogan ve motifler o akımda bile ağır basacaktır.

Gözden kaçırılmaması gereken bir nokta olarak, MSP'nin Amerikan emperyalizmi ile olan bağıntıları şimdilik bir soru halinde duruyor. Bilindiği gibi ABD Ortadoğuda birtakım tarikatları ve gizli dinsel dernekleri beslemektedir. MSP'nin bu derneklerle bağıntılı olduğunu ileri sürmüyoruz. Ama Ortak Pazar'a karşı çıkıp, emperyalizme karşı çıkmamak zihinlerde çeşitli sorular uyandırmaktadır. Eğer MSP topyekun bir anti - emperyalist tutum gösterebilseydi şüphesiz ki daha inandırıcı bir tutum içinde bulunacaktı.

Millî Selamet Partisi'ni incelemeye çalışırken, heterojen sınıf yapısı, özlemleri, hayalleri, tutarsızlıkları yanında, «din» faktörünün bu partiyi açıklamaktaki ve heterojen yapıyı bütünleştiren bir harç olmaktaki önemine yer yer dikkati çektik. Gerek bu açıdan, gerekse MSP ve benzeri hareketler konusundaki bazı yanlış görüş ve teorilere temel olması açısından «din» konusuna ve bugün MSP'nin sahip çıktığı dinci ideolojinin Türkiyede çeşitli sınıflar ve örgütler tarafından tarih boyunca nasıl kullanılmış olduğuna bir göz atmakta yarar var.

Günümüzde dinin yeri:

Sosyal olaylara ancak temeldeki ekonomik - sınıfsal nedenleri esas kabul ederek teşhis koyabiliriz. Ama bu bilimsel gerçek üst yapı faktörünün bir etki sahibi olmadığı anlamına gelmez. Özellikle din gibi binlerce yıldır insan topluluklarında sosyal, düşünsel, hatta ekonomik - siyasal bir doktrin görevi yapmış, üstelik insanoğlu'nun doğa karşısında yenemediği güçlerden doğan çekingenliğiyle bir inanç ve «öldükten sonra da var olabilme» umudu halinde bireylerin de psikolojisini etkilemiş bir üst yapı kurumunun, yeryüzünden kolayca silineceğini toplumа veya onun belirli kesimlerine hiç bir etkimede bulunmayacağını düşünmek yanlış olur. Din, doğayı idealist - metafizik güçlerle izah eden bir «öğreti» olmasından öte, bir sosyal şartlanma, bir toplumsal kategoridir. Tarihte pek çok ilerici ve gerici hareketler dinsel motiflerle beslenebilmiş ve dinsel ideolojilerle insanlar harekete geçirilebilmiştir. Hatta bugüne dek süregelmiş olan dinlerden, Musevilik Mısır, Hristiyanlık Roma, Müslüman-

lık ise Arabistan egemen sınıflarına karşı bir ideolojik silah, bir sosyal öğreti ve hatta örgütlenme biçiminde ortaya çıkmışlardı. Keza, Protestanlık mezhebi bir kısım Avrupa burjuvazisinin feodal sınıflara karşı mücadelesinde, köylüleri daha kolay arkasına alabilen bir bayrak olabilmiş, Orta - Doğu'da ise Alevilik tarihte pek çok ilerici hareketin inanç unsuru olmuştur.

Ne var ki din bugün artık yaygın olarak emperyalist güçlerin ve diğer ortaklarının, özellikle az gelişmiş ülkelerde emekçi hareketlerine ve işçi sınıfı düşüncesine karşı kullandıkları propaganda ve tahrik araçlarından biridir.

Bunun dışında, örnekleri dünyamızda çok az olan bir kısım emekçi hareketlerinin veya etnik grupların, ya da etnik özelliğe bürünmüş toplulukların hakım sınıflara ve sömürüye karşı verdikleri mücadelede, idealist - metafizik motifler bir birleştirici unsursa, bu hareketin ideolojisinin, önünde sonunda bilimsel temele ve çağdaş ilerici düşünceye ulaşması da zorunlu ve kaçınılmazdır.

Emekçilerin sömürüye karşı mücadelesi her şekilde şüphesiz ki olumludur, ama bu mücadelelerin ideolojisi maddeci dünya görüşünü temel almıyorsa, o hareketin er geç yokolup yenilmesi veya bilimsel düşünceye ulaşıp tarihsel öncüsüne kavuşması determinizmin kaçınılmaz sonucudur.

Küçük burjuva ilericiliği, radikalizmi veya halkçı milliyetçilik, milli kurtuluşçuluk gibi akımlar, sosyalizmden etkilenmiş ve esinlenmiş oldukları için, demokrasiyi ve son tahlilde üretim güçlerini geliştirme yolunda davrandıkları için veya böyle düşünüp davrandıkları sürece ilericidir. Çağdaş toplumda bağımsızlıkçı, özgürlükçü, demokratik akımlardan, eskaza dinsel bağımsızlıkçı, özgürlükçü, keza dinsel motifli olanları varsa, onlar da ancak toplumun gelişim doğrultusunda yani işçi sınıfının yanında veya yönünde adım atıyorlarsa ilerici sayılmalıdır. Böyle hareketlerin ilericiliği, onların doğasından değil, işçi kesiminin devrimciliğinden ileri gelir.

Bugün Dünyanın pek çok yerinde gerici egemen sınıflar emekçilerin inanç ve duygularını istismar edip, onların din duygularını kötüye kullanıp bu vasıtayla emekçileri bizzat emekçi hareketine karşı kışkırtmağa çalışmaktadırlar. Pek çok ülkede kanlı faşizmleri kurum olarak destekleyen Katolik kiliselerinden, Endonezya'da bir milyon kişinin öldürüldüğü korkunç sosyalist avına ve katliamına kadar, din yaygın biçimde bizzat ileri halk hareketlerine ve demokrasiye karşı, sömürücü güçler tarafından kullanılmıştır.

20. ci yüzyıl Türkiye tarihinde de, emperyalizm ve yerli ortaklarının, kitleleri dinsel istismar ile ileri hareketlere karşı kışkırtıp kan döktüğünü biliyoruz. 31 Mart'da Anzavur isyanlarında emperyalist burjuvazi ile iç ortaklarının provokasyonunu herkes bilmektedir. Böyle olaylardaki bilinçsiz kitlelere bakıp, «madem ki burada halk var, şu halde bu hareket ilericidir» demek en azından halk dalkavukluğudur.

Ama öte yandan, laikliği tekelci burjuvaya hizmet edecek şekilde kullanarak emekçilerin dinsel duygularını zor ve baskı yoluyla ezmeğe çalışmak, demokrasiyle ve insancıllıkla asla bağdaşmayan bir zorbalık değil midir? Ya da solculuğu dine ve dindarlara düşman olmakla, ilericiliği ise soyut bir laiklikle bir gören sözde ilericiler, gerçekte büyük burjuvazinin laiklik ve dincilik kuklalarını bir ideolojik akım haline getirip, iplerini kendi ellerinde tutarak, kâh birini kâh diğerini veya çoğu zaman ikisini birden kullanıp oynatmak istediğinin farkında değildirler. Böylece, kaderleri son tahlilde ortak olan kır ve şehir küçük burjuvazisi içinde çeşitli etki alanları yaratıp, onları bu iki ideolojiden birinin peşine takarak uyanma süreçlerini geciktirmeğe çalışan ve küçük burjuvazinin çeşitli zümrelerini biribirine düşman edip oyalayan, hedef şaşırtan çabaların tarihimizdeki yerini görmemek imkansızdır.

Örnegin 1950 öncesi CHP iktidarında, bürokrat küçük burjuvaziyi soyut bir laiklikle bezendirip, halkın bilinçsizce sahip çıktığı dine saldırtmak ve ilericiliği öyle göstermek tutumunda olan yerli burjuvazi, 1950'den sonra, arkasında daha güçlü

olarak dürtüsünü hissettiği emperyalizmle birlikte, bu kez dini körükleyip, iktidardan alaşağı ettiği laik kadrolara karşı kullanma oyununu oynamadı mı? Dinin teşvik edildiği Demokrat Parti döneminde, Bayar dahil DP kadrosunun kurmayı arasında ve devletin kilit noktalarında masonlar bulunmaktaydı. 1960'larda DP'nin devamı gibi görünen ve dini istismar ederek oy toplama taktiğini sürdüren AP'nin yeni lideri Demirel'in de masonluğu belgesiyle ispatlanmamış mıdır?

Din konusunda iki yanlış görüş:

Türkiye solunda geçmişte yer alan, bugün de varlığını sürdüren ve yazımızın sonunda ele alacağımız iki uç görüşten biri, 1950 öncesindeki laik küçük burjuvaziyi ilerici gösterirken, diğer görüş ise laikliğe karşı olan Dogucu - İslamcı cepheyi ilerici ilan etmişti.

Kurtuluş Savaşımızın milli burjuvazisi ve onun kadroları ne kadar zamanda emperyalizme yeniden teslim olmuştur? Bağımsızlık mücadelesinde kanını döken işçi sınıfı ve genel olarak halk, devrimden sonra kaç yıl içinde, ve hatta devrim yılları zarfında baskı altına alınmış, her türlü demokrasi ve özgürlükler ne zamandan itibaren ve nasıl da şiddetle ezilmeğe başlanmıştır olgusunu tesbit etmeğe çalışırken, bir Terakkiperver Fırka'yı, veya Serbest Fırka'yı, Demokratik Parti Hareketini ve doğurduğu çocuklarını, torunlarını «onların desteği halktı» gerekçesiyle ilerici göstermek, iki gericilikten birini seçmektir. Burjuvazinin elli yıllık tırmanmasını görmemek, tek kelimeyle sınıfsallıktan uzaklaşmaktır. Bu durum insanı DP iktidarının yani tekelcileşmekte olan burjuvazinin üretici güçleri geliştirdiğini, iddia etmeğe kadar götürür. Böylelikle devrimcilik - ilericilik adına yerli burjuvaziye, onun son derece gerici, başlıca iç ortaklarına, kırsal sömürü kesimlerine ve tüm bu güçlerin ardındaki emperyalizme övgü düzülmez de ne yapılmış olur?

Din kimlerin aracı oldu?

Burjuvazinin 1946 sonrasında tefeci - tüccarlıkla kurduğu ekonomik ve siyasal ittifak, kısa zamanda 1950 iktidarını doğurmuştur. Parlamenter sisteme geçişte büyük burjuvazi tefeci - tüccarlıktan sadece bir ekonomik güç olarak yararlanmamış, aynı zamanda onun kitlelere kadar uzanan yaygın niteliğinden de faydalanarak kitlelerden oy toplayabilmiştir. Oy toplamada başlıca propoganda aracı, bürokrat aleyhtarlığı ve din olmuştur ki, her iki motif de biribirini bütünlemektedir. Bürokratların laik olmasına karşılık, tefeci — tüccarlık dincidir. Halkın dinci ideoloji altındaki dinsel özlemleri tefeci - tüccarlık kanalıyla büyük burjuva yedeğine aktarılabilmiştir. Bu durum 1973 seçimlerine kadar sürmüş, tekelci burjuvazi dini tamamen kendi amaçları için bir araç olarak kullanabilmiştir.

İlk olarak son seçimlerde, dincilik silahı tekelci burjuvazinin emrinden kısmen çıkmıştır. Silah bu defa Milli Selamet Partisi'nin eline geçmiştir.

Egemen sınıfların son yıllardaki bunalımından zarar gören emekçi kesimlerin dinci ideoloji etkisi altındaki bir bölümü, artan iktisadi sıkıntılarla, bugün Milli Selamet Partisine oy vermişler, ve Masonların gerçekte büyük kapitalistler olduğunu kavramışlar, ama buna alternatif olarak solu seçecek bilince gelmediklerinden, yıllarca süren derin dinsel şartlanmaların etkisiyle, Milli Selameti tercih etmişlerdir.

Konuyla ilgili olarak geçmişe biraz daha dikkatlice bakacak olursak şunları görürüz:

1950'den sonra dinciliği kendi amaçları için kışkırtan büyük sermaye, aynı zamanda onu belirli sınırlarda zaptetmeğe de çalışmıştı. O yıllarda, bilindiği gibi burjuvazinin müsaade ettiği sınırları zorlayan dincilik, daha çok gizli tarikatlar halinde beliriyor, hükûmet buna kısmen göz yumuyor, kısmen bastırıyordu. 1950'lerin hemen öncesinde Ticanilik tarikatı revaçtaydı. Tarihsel çıkışı alevilik ve ilericilik olan ama zamanla sunnileşip gericileşmiş olan bu tarikatın üyeleri bere giymeleriyle tanınırlar, zaman zaman Atatürk heykellerine saldırıda bulunurlardı. Laik küçük burjuvaziyi çileden çıkaran bu hareketlere burjuvazi müsaade etmedi, ve çabuk bastırdı. Böylece Ticanilik gelişmeden kaldı.

Lideri Pilavoğlu'nun yolu ise erkek çocuklara tasallut suçundan hapishaneye kadar uzandı.

1950 Sonrasının asıl mezhep hareketi Nurculuk oldu. Aslında CHP devrinde var olan ve belirli bir tarikat geleneğini kuran Saidi Nursi (Saidi Kürdî veya Bediüzzaman) bütün koyu dindarların efsanevi bir sembolüydü. Saidi Nursi, DP devrinde nisbeten serbestlik buldu ve dinci ideoloji başlıca bu tarikat etrafında toplandı. Ama hiç bir zaman su yüzüne çıkamadı...

Dincilerin meşru siyasal ideologluğu ise o zamanlar Necip Fazıl Kısakürek'in elindeydi. DP iktidarı bazan ona el altından para vererek dergi çıkarttırıyor (Büyük Doğu) bazan da dergisini kapatıyordu. Burjuvazi o yıllarda kendi kalıpları içinde tuttuğu ölçüdeki dinciliği bir yandan resmi bakımından sürdürürken, (radyo yayınları İmam Hatip okulları v.b.) gazete sütünlarında ise Peyami Safa', sonradan Kadircan Kaflı vb. gibi ideologların kalemleriyle dinciliği, burjuvazinin sınırları içinde zaptetmeğe çalışıyordu.

Dinciliğin örtülü biçimi ve büyük burjuvaziden özerkleşmeğe aday olan akımı Nurculuk'tu. Nur risaleleri gizli yayınlardı. Ve DP'nin dinsel, tavizciliği altında bile Nurculuk ve Nur toplantıları gizliydi.

1960'dan sonra gelen özgürlük ortamında,dinci ideoloji tarikat niteliğini sürdürmekle birlikte, ayrı yayın organları biçiminde belirdi, ortak davrandığı ırkçı - faşistlerden ayrılarak, Bugün, Babıâli'de Sabah gibi gazetelerle güçlendi. Mehmet Şevket Eygi, Ergun Göze, Ahmet Kabaklı Şule Yüksel Şenler gibi yeni ideologlar ortaya çıkardı.

Bu aşamada burjuvazi, sözkonusu yayınları ve yazarları sosyalizme ve sola karşı kullanmakla yetiniyor, ama yavaş yavaş bunun kendi kontrolünden çıkmakta olduğunu da görüyordu. 1965'de Tekin Erer ile Ergun Göze arasındaki küfürlü polemik buna bir örnektir. AP milletvekili Tekin Erer burjuvazinin sözcülüğünü yaparak «milliyetçi cephede Atatürkçülüğü» savunuyor ve dinci akımı «yeşil komünizm» olarak niteliyordu. (Bak. Yeşil Komünizm; Ergun Göze Tekin Erer kavgası, Bedir Yayınları). Aynı, «yeşil komünizm» terimi yıllar sonra 1973 seçimleri için Son Havadis'in seçim çağrısında yine kullanılacaktı. (13.10.1973).

Daha sonra yıldızı aniden parlayan Mehmet Şevket Eygi sosyalizme uzun süre söverek büyük şöhret yaptıktan sonra, bu kez kapitalizme de sövmeğe başlıyor, Türkiye'nin her tarafında düzenlediği sabah namazlarına «ümmeti müslümanı» çağırarak bir çeşit gösteri ve cihad provaları yaptırıyordu. Konya - Kayseri - Kanlı Pazar olayları dinciliğin saldırgan politikasının egemen olduğu bu dönemlere rastlar. Yine bu yıllarda dünyada üç çeşit enternasyonalin varlığında söz ediyorlar, Kızıl Enternasyonalin karşısında, başını Amerikanın çektiği bir Mavi Enternasyonalin bulunduğunu, kendilerinin ise Yeşil Enternasyonale (İslam Enternasyonaline) bağlı bulunduklarını belirtiyorlardı... Bu gelişmeler de Amerika'nın ve Aramco'nun ne kadar rolü olduğu herkesçe bilinir.. Ama zamanla bu hareketler de aşıldı, Bu yıllarda dincilik basit bir propaganda aracı olmaktan çıkıp, egemen sınıfların, sosyalizme karşı vurucu gücü niteliğine bürünmüştü.

İşte bu dönemde Odalar Birliğinde Erbakan hareketi ortaya çıktı. Anadolu tüccarını ve küçük imalatçısını, küçük müteahidini temsilen muhalefet yaptı. Ve tekelci kesime karşı muhalefetini bu kesimi masonlukla suçlayarak yine din temeli üzerine oturttu.

Böylece din silahı ve halkın din duygularının siyasal amaçlarla istismarı tekel ci burjuvazinin elinden ve kontrolünden çıkarak, Erbakan'ın partisinin, yani anti - monopolist kesimlerin eline geçti.

Tekelci burjuvanın, AP ve Demirel'in MSP'yi laiklik adına suçlamaları da hemen arkasından kendini gösterdi. Tekelci kesimin sözcüleri ve Demirel, Millî Nizam Partisini «dinî siyasete alet etmekle» suçluyorlar; bir yandan kendileri de bu silahı yer yer kullanmaya devam ederken öte yandan MSP'nin kapatılmasını bile istiyorlardı. Din, tekelci kesimin tekelinden ve kontrolünden çıkmıştı. Hatta kendisine karşı çevrilmiş bir silah haline gelmeye bile başlıyordu.

MSP'nin din silahını da kullanarak 14 Ekim seçimlerinde başarı kazanması din ve islamcılık tezlerinin de işin içine karıştığı eski bir tartışmayı ve eski yanılgıları, bu defa MSP olayı etrafında yeniden gündeme getirdi.

Gündeme gelen eski yanılgılar

Millî Selamet Partisini ve dolayısıyla din konusunu incelerken, Türkiye ilerici hareketinin çok önemli bir tartışma konusuna kısaca da olsa değinmeden geçemeyiz.

Özellikle 1961 sonrasında sol kanatta büyük tartışmalara yol açan, birçok bölünme ve kopuşmanın, ya da ihtilafın ideolojik yansıması haline getirilen bu nokta *bürokrat küçük burjuvazinin* Türkiye'deki yeri konusudur...

1971 Yılına kadar gitgide artarak sürüp gelen ve son zamanlarda yeni yansımalar gösteren «bürokrasi orunu» üzerine görüş sahibi olmayan, veya geçmişteki tartışmaya katılmayan ilerici çevre yok gibidir. Biz burada bu çeşitli görüşlerden MSP konusundaki yanılgıları da açıklayabilecek iki uç üzerinde durmak istiyoruz.

Bu görüşlerden birisi, bürokrat küçük burjuvazinin Türkiye'deki «büyük devrimci misyonunu(!)» vurgulayan ve ancak asker-sivil aydın zümre öncülüğünde devrimci akımın birinci etabının başarıya varacağını; sosyalizm yolunun, işçi sınıfının güçlenmesi ve iktidara ağırlık koyması kapısının oradan açılacağını savunan görüştür. Bu görüşler kimi ilerici tarafından açık açık savunulmuş ve radikal küçük burjuva akımı halinde belirmiş, kimi ilerici tarafından ise işçi sınıfı devrimciliği terminolojisi ile bir «devrim stratejisi» olarak yarı açık-yarı kapalı ifade olunmuş, olayların tekzip edici gelişimi ve yöneltilen eleştiriler, bu tezi zamanla kısmen düzeltmiş işçi kesiminin öncülüğü meselesi genel olarak — kâğıt üzerinde de olsa — benimsenmiştir.

Diğer uç görüş bürokrasiyi, Osmanlılardan sürüp gelen egemen sömürücü sınıf olarak gören ve sınıf tahlillerini «halk — bürokrat çelişkisi» üzerine inşa eden tezdir. Bu görüşün sahipleri Osmanlıların imparatorluk döneminde bürokrasinin bir egemen sınıf haline dönüştüğünü ve artıürüne el koyduğunu belirten varsayımdan kalkarak ve burjuva demokratik devriminden sonra da bürokrat küçük burjuvazinin 1950'ye kadar artı - değere el koyan başlıca hakim sınıf halinde kaldığını ileri sürerek bürokrat küçük burjuvazinin elan halka karşı, gerici, tutucu bir zümre olduğu sonucuna varmaktadırlar.

Her iki uç görüş de kapitalist toplumda temel sınıfların yerini isabetle teşhis edemeyen; küçük burjuva ağırlığını ilerici hareket lehine veya aleyhine abartarak, ya öncü devrimci veya egemen gerici güç olacak kadar önemseyen hatalı görüşlerdir.

Bürokrat küçük burjuvanın yerini halk lehine abartan görüşün yani radikal küçük burjuva çizgisinin son yıllarda uğradığı değişim henüz belirginleşmemiştir. Fakat diğer görüş, 12 Mart sonrasında devam etmiş, çeşitli biçimler ve türevler doğurmuş, seçim öncesinde ve sonrasında en eski çizgisiyle yeniden derinleştirilerek ortaya sürülmüştür. Ayrıca bu ikinci tez, dinsel temaya daha fazla önem vermektedir. Bu nedenle, MSP'yi de aldıktan sonra sözkonusu ikinci temel görüşü irdelemek ister istemez zorunlu oluyor.

Sözkonusu görüş, 1971 öncesinde de ileri sürülmüş ve pek itibar bulmamıştı. 1971 sonrasının getirdiği şartlarda çeşitli konuların sınıf açısından tartışılması mümkün olmadı ama bahsedilen görüşün çeşitli biçimleri ortaya çıktı. Daha sonra MSP ile ilgili olarak bir canlanma gösterdi.

Sözünü ettiğimiz görüş, Osmanlı Toplumundaki burjuvalaşma hareketinin (ve burjuvazinin) fikriyatını yapan Jön Türk'lerin, zamanla *«Batıcı-Laik»* ve *«Doğucu - İslamcı»* şeklinde iki kanada ayrıldıklarını, batıcı - laik kanadın halktan koparak tarihin akışına ters bir tutum izlediğini ve halka karşı despotizm uyguladığını; doğucu - islamcı kanadın ise halkçılığı ve demokrasiyi temsil ettiğini ileri sürer. Bu görüşe göre, üretici güçlerin gelişmesini ancak halkla birlikte «Doğucu - İslamcı» kanat gerçekleştirmiştir. Yine aynı tez sahiplerine bakılırsa, batıcı - laik kanadın ve onun iktisadi politikasının yenik düştüğü, doğucu - islamcı cephenin iktidara geldiği 1950 seçimleri bir devrim niteliğin-

dedir. DP ve onu izleyen AP hareketi ve liberal kapitalizm, üretici güçlerin gelişmesini sağlamış; bu gelişimin önündeki ba tıcı - laik bürokrat engelleri ortadan kaldırmış; demokrasiyi halkçılığı ve kalkınmayı getirmiştir. Aynı iddia, Hürriyet ve İtilâf, Terakkiperver, Serbest Fırkalarla Demokrat Parti ve AP'yi «sol» parti ilân eder.

Toplum olaylarında bilimsel olmak demek onlara sınıfsal açıdan bakmak, ayrıca sosyal olayları, olguları çarpıtmadan görmek demektir. Modern çağda, yani kapitalist toplumda sınıfsal gelişmeye burjuvazi ve işçi sınıfı çelişkisi açısından bak mayan, çelişkiler yumağını kapitalizmin temel çelişkisine oturtmayan ve bunun hemen yanısıra büyük etki sahibi olan emperyalizm ile anti - emperyalist güçler arasında çelişkinin dünyamızda oynadığı rolü önemsemeyen görüşler önemli yanılgıları içerir. Bu yazıda ele aldığımız görüş de, olaya, temel belirleyici öğeler olan bu çelişkiler açısından bakmayarak, Türkiye toplumunun cumhuriyet dönemini «halk - bürokrat çelişkisi» açısından değerlendirdiği, yani kapitalist bir toplumda başlıca hakim sınıfı görmediği, ve bu hakim sınıfın müttefiği durumundaki - kapitalizm öncesinden süregelen - diğer sömürücü sınıfları önemsemediği için; egemen sınıf olarak halkın karşısına —kendisi bir sınıf olmayan— bürokrat zümreyi burjuvaziden soyutlanmış bir güç, bir umacı diye koyduğu için daha konuyu ele alışta yanılgıya düşmektedir. Buradan kalkan görüşler burjuvazinin karşısındaki işçi sınıfını esas ve ölçüler olarak alacak yerde, burjuvazinin gelişimini gözönüne almakta ve tekelci burjuvazinin gelişimine övgüler düzmekte, hatta 14 Mayıs 1950'yi *«halk devrimi»* gibi gösterebilmektedir. Böylece işçi sınıfının gelişimi ve ilericiliği söz konusu edilmemekte, «kapitalizmin üretici güçleri geliştirdiği» gibi, ancak kapitalistlerin işine yarayan tezler öne sürülmektedir.

Bütün bu görüşler içinde, «bürokratların laisizmine» karşı; müslümanlığın, dinci ideolojinin, ilericiliği ve halkçılığı temsil ettiği öne sürülerek, ikinci bir yanlışa gidilmekte, işçi sınıfının fikriyatı bir kez daha unutturulmaktadır. Oysa biz ister burjuvazinin, ister diğer ara tabakaların, kırsal sömürücü veya emekçi kesimlerin ilericiliğini veya gericiliğini, sadece bir tek çizgiye göre belirleyebiliriz. Bu çizgi işçi kesiminin burjuvaziye ve onun dahil olduğu emperyalizme karşı bağımsız fikriyatı ve bağımsız siyasal çizgisidir 20. Yüzyılda, hele hele bu yüzyılın ikinci yarısında, sınıfları, zümreleri ve olayları bu açıdan değerlendiremezsek, ileri - geri meselesini statik olarak alırsak bunun kıstası için işçi sınıfının bağımsız çizgisini esas almazsak sonunda altından kalkamayacağımız büyük yanlışlara düşer, hatta burjuvaziye, tekelci burjuvaziye övgüler donatır duruma geliriz.

Aynı çarpık görüş silsilesinin yeni yansımaları Ortak Pazar emperyalizmini ve Süleyman Demirel'i ilerici ilan etmek, ya da MSP'yi sınıf açısından soyutlayarak devrimci payeye ulaştırmak vs. şeklinde ortaya çıkıyor ve bu bilim dışı çarpık görüşler, meseleleri henüz kavramamış bazı kimselerce benimseniyor, bazı kimselerin de kafasını karıştırıyor.

İlerde uzun uzun ele alınması ve Türkiye'de burjuva demokratik devrim, bürok rasinin yeri gibi önemli sorunların incelen mesiyle derinleştirilmesi gereken bu önemli yanlış görüşe, MSP'yi ilerici hatta «toplumcu», «devrimci» saymaya kadar gittiği ve bu partinin sınıf gerçeğini çarpıttığı için burada kısaca değindik.

MSP'nin seçim başarısını, Doğucu - İslamcı cephenin bürokrasi üzerindeki yeni bir zaferi olarak ilan eden bu görüş, nasıl bir zamanlar bürokrasinin arkasındaki büyük sermayeyi, tekelci kesimi görmemiş ve DP hareketini halk devrimi saymışsa, bugün de MSP'nin yönetici sınıf yapısını bir yana bırakıp, ekonomik çıkarlar ve dinsel motifler yüzünden MSP'nin arkasına takılmış olan emekçi kitlelerin, tekelci sermaye ve kapitalizmle olan çelişkilerini görmezlikten geliyor.

MSP'yi ve MSP'nin hükümete katılmasını, «gardrop Atatürkçülüğü» ve yanlış bir laiklik anlayışıyla değerlendiren görüş nasıl MSP'yi ve MSP içinde yer alan dinci

ideolojinin etkisindeki bilinçsiz kitleleri bütünüyle karşısına alma yanlışına düşüyorsa, MSP'yi doğucu islamcı cephenin bürokrasiye karşı açtığı cihad'ta bir merhale olarak ele alan görüş de Millî Selamet Partisini hak etmediği yanlış bir yere koyma hatasından kurtulamıyor. Bütün mesele ise ilericiliği, gericiliği işçi sınıfına göre konumun belirlediğini unutmaktan doğuyor.

Bu incelemede MSP konusuna bir ilk yaklaşımda bulunmaya çalıştık. Türkiyenin, özellikle kırsal yapısının ve tekelci kesim yanında ikinci derecedeki sömürü güçlerinin değişim ve kristalleşme geçirdiği bir dönemde, bu kesimlerin bir kısmına dayanan MSP konusunda, çeşitli yanılgılara düşmek mümkün. Burada sadece bir tartışma açıyoruz. Bu tartışmanın çeşitli eleştiri düzeltme ve geliştirmelerle bizleri, sadece MSP konusunda değil, pek çok temel konuda daha ileri görüş birliğine götüreceği inancındayız.

Finans kapital solculuğu ve AP goygoyculuğu: "Türkiye'de 1971 rejimi"

Ali Tümer

İşçi sınıfı düşüncesine karşı; Türkiye burjuvazisi, geçici egemenliğini, sadece baskı ve şiddet tedbirleriyle, terörle, işkenceyle, «faili meçhul» cinayetlerle değil, ideolojik silahlarla da savunmak zorunluğunu duydu daima. Bununla beraber, yaratıcı, olumlu ve dinamik bir geçmişten yoksun oluşu; tarih ve toplum sahnemize, baş langıcından beri, tefeci - bezirgân gelenek leriyle asalak olarak girişi, uluslararası ka pitalizme bağımlı bulunuşu gibi nedenlerle; yerli büyük burjuvazi uzunca bir süre kullandığı, ama artık ipliği çoktan pazara çıkarılmış «kadroculuk»un ideolojik safsata ve salatalarıyla ve bir süre sonra da damad-ı şehriyarilerin, Kayseri'li bezirgânların ilkel anti - sosyalizmi, ucuz provokasyonları, kaba sövgüleri ve cadı kazanlarıyla yetinmek zorunda kaldı. Ancak son yıllarda, efendisi Batı finans oligarşileri gibi; tekelci kapitalist sömürünün en yoğun, en keskin, en yalın biçimlerini, «tarım toplumu'ndan sanayi toplumuna geçiş aşama sı»nın tarihsel gerekleri olarak sunmağa cüret eden; çok daha bilgiç, çok daha kaypak, çok daha çağdaş çığırtkanlarla, kalp düşünürleri çağırdı yardımına. İnsan üretici güçlerini kasıtlı bir şekilde unutarak ve unutturarak, soyut bir «tekniği» bütün ekonomik ve sosyal gelişmelerin tek itici gücü olarak tanımlayan bu «özgün» düşünürlerse, «tarihsel zorunluklar» ve «sosyal gerçeklikler» adına, toplumcu aydınlarla gençlerden ve çalışan kitlelerden anti - demokratik baskılara, teröre ve işkenceye seve seve katlanmalarını talep ettiler; bin türlü cilveyle, bin türlü el çabukluğuyla, bin türlü ayak oyunuyla kapitalizmi ve özellikle tekelci kapitalizmi, gizli yada açık bir şekilde savunarak yüceltmeğe çalıştılar.

Türkiye'nin Sosyal gerçekliğini ve ülkemizde 60 yıldan beri sürdürülen işçi sınıfı hareketini, yani demokrasi ve sosyalizm mücadelesini, tekelci sermaye çıkarları adına mekanik bir şekilde yorumlayarak kadroların ve giderek kitlelerin bilinçlerini bulandırmağa çalışan bu kalpazan yazarlarla, sözde düşünürlerin etkisi, 1971 öncesinde önemsenmeyecek kadar azdı. Bütün yaptıkları bunak kocakarı gevezeliğinden küçük burjuva zevzekliğinden başka bir şey değildi. Hatta örgütsel disiplinin büyük ölçüde ortadan kalktığı, egemen sınıfların her türlü provokasyonu rahatça tezgâhlıyabildiği, küçük burjuva dükkâncılık eğilimleriyle saplantılarının gün geçtikçe zararlarını arttırdıkları genel bir a-

karşi ortamında dahi, devrimcilerin bir tekini bile, tekelci kapitalizmle A.P. nin ilerici oldukları ve Demirel'in A.B.D. Emperyalizmi'ne karşı mücadele ettiği şeklindeki bir kuyruklu yalana inandırma olanağı yoktu. Diğer bir deyişle, tekelci burjuvazinin en kaypak sözcüleri, bütün cilve ve kırıtmalarına rağmen; dar bir ahbap çavuşlar çevresinin dışına bir türlü çıkamıyor; son tahlilde, sadece kendileri için çalıyor, kendileri için söylüyorlardı.

Parlak kısmet: 1971

Bununla beraber bu evde kalmış kızlara; A.B.D. Emperyalizmi'nin izni ve yerli tekelci burjuvazinin inayetiyle, çok parlak bir kısmet çıkıverdi birdenbire: Bu pırıl pırıl sırmalı ve sıra malı kısmetin adı ise, hepimizin çok iyi bildiği gibi, 1971 rejimi idi. «Makable çamil» kanunların tezgâhlandığı, sosyalist aydınlarla gençlerin rehin alındığı, işkence ve terörün olağanlaştığı emekçi mücadelesinin bastırılmağa çalışıldığını «olağanüstü» dönemde; tekelci burjuvazinin sevgilileri, yerleştikleri yeni kucağın zahiri ve geçici gücünün güven ve güvencesiyle zihinleri rahatlıkla bulandırabilme olanaklarına kavuştular; yılgınlık ortamını en seviyesiz bir şekilde istismar ederek, «Bakın, biz size ne dediydik? Türkiye finans kapitali tekin değildir. Ona karşı destursuz su döken çarpılı çarpılıverir. Hadi bir daha toyluk etmeyin» edasıyla, geçmişin ve geleceğin sivil faşizmini demokrasi diye yutturmağa çalıştılar. Baskılardan, terörden ve işkenceden uluslararası ve yerli büyük burjuvazi ile diğer müttefiklerini ve uşaklarını değil; sosyalistlerle emekçi kitleleri sorumlu tuttular.

Yerli tekelci burjuvazinin bu üstün yetenekli ve parlak sözcülerinin başında ise, ülkemizin bir yerde en «özgün» yazarı, en «özgün» düşünürü, en «özgün» bilgini ve bilgici Ali Gevgilili geliyordu. Yaşıyan ve yaşıyacak kuşaklar için ne büyük bir mutluluktur ki «Türk toplumunun geçirdiği bunalımı, tarihsel gelişimi içindeki yerine koyabilen ve yaşadığımız dönemi en iyi yorumlayan Gevgilili, gelecek kuşakların 1970'lerin Türkiyesini anlıyabilmeleri için» her biri, uzun yıllar süren, sabırlı, disiplinli, inançlı bilimsel çalışmalarının ve devrimci gözlemlerinin ürünü olan yazıcıklarını «Türkiye'de 1971 Rejimi - Tarım Toplumu'ndan Sanayi Toplumuna Geçiş Aşaması» adındaki üstün bilimsel «yapıt»ta topladı ve 1971 rejimi'nin ve «tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin» genel ve özel koşulları altında sadece küçük burjuva zevzekleri arasında değil, birtakım kılıç artıkları ve dönekler arasında da yankı buldu bu görüşler. Sonunda «hakikati» görerek, «Kemal-e» ve «hidayete» eren bu molla bozuntuları, özeleştiri yapmak bahanesiyle, tekelci kapitalizmden, A.P.den, Demirel'den özür dilediler; «üretim güçlerini geliştiren ve A.B.D. Emperyalizmi'ne karşı yiğitçe mücadele veren bu «yurtseverler»den, «Türkiye'nin Gözbebekleri»nden tarih ve toplum adına, bağışlanmaları talebinde bulundular. Böylece, bir yandan gerçek sosyalist düşünürlerle bilim adamlarının susturulması ve emekçi kitlelerin demokratik - toplumsal mücadelesinin baskı altına alınması, diğer yandan da bir takım mürtedlerin «hakikatı» görmeleri sonunda; Türkiye tekelci burjuvazinin en parlak sözcüsünün etkinliği demek, parmak olsun arttı; hem dünya hem de kendi devrimci pratiğimizle ipliği çoktan pazara çıkartılmış görüşler, yeniden gevezelik ve zevzeklik konusu olmağa başladı sosyalizmin bilimine ve kitlelere inancını yitirmişler arasında. Ama Gevgilili'nin de çok iyi bildiği gibi, goygoyculuğun da, çığırtkanlığın da, bezirgânlığın da kaçınılmaz bir sonu vardır. Cici balonunu patlatırlar adamın günün birinde ve işçi sınıfıyla sosyalistlerin koyun sürüsü olmadığını öğretiverirler modern Abdurrahman Çelebi'lere.

Türkiyede bürokrasi - halk çelişkisi tali bir çelişkidir. Toplumumuzda, tekelci sermaye ile halk ve özellikle işçi sınıfı arasındaki çelişki çok daha önemlidir.

Gevgilili'ye göre, ülkemizin ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan geri kalışının başlıca ve hattâ tek nedeni; Osmanlı düzeninden bu yana, devlet bürokrasisinin, diğer bir deyişle «sünuf-u devlet»in toplumumuzda ağırlığını tutucu bir şekilde duyurması, artı-ürün yada artı-değerden aldığı payı sürekli bir şekilde arttırmağa çalışarak, yatırım fonlarını kısıtlaması ve

dolayısıyla üretim güçlerinin gelişimini engelleyişi, hiç değilse yavaşlatışıdır .

Nitekim 1950 yılından bu yana, önce D.P. nin ve daha sonra da A.P. nin liberal ve ilerici ekonomi politikalarıyla, bürokrasinin etkinliği ve gücü giderek azaltılınca; üretim güçlerinin gelişimi de hızlanmış ve Türkiye tarım toplumu'ndan sanayi toplumuna geçiş aşamasına girmiştir. Eğer devlet bürokrasisi tutucu bir güç şeklinde toplumumuzda ağırlığını duyurmasaydı, Türkiye çok daha önceden ileri bir sanayi toplumu olabilecekti. Gevgilili biraz Küçükömer'den, biraz Kemal Tahir'den, biraz da Divitçioğlu ve M. Sencer'den esinlenerek ve fakat bu araştırıcılarla yazarların görüşlerini belirli ölçüde tahrif ve vulgarize ederek oluşturduğu bu çok «özgün», bu çok «çarpıcı», çok «devrimci» düşünceleri şöyle dile getiriyor:

Üretim güçlerini kısırlaştıran eski düzene baş kaldırma hareketi olarak gelişen D.P. yığınlarla organik bağlar kurmayı başarmış ve Türkiye'de kapitalizmi geliştirirken, toplumun içindeki en dinamik sınıfların ekonomik, sosyal ve siyasal haklarını genişletmesine de tarihsel bir kaçınılmazlıkla yardım etmişti.» (Ali Gevgilili, Türkiye'de 1971 Rejimi. s. 192).

Bu görüş teorik bir bütünlük kisvesi altında daha ilerde şu şekilde açıklığa kavuşturulyor:

«Yaratılan artık - değere (Acaba artı - ürüne mi demek istiyor?) *ortak olan merkezi otoritenin çevresindeki asker ve sivil bürokrasi bastıkları toprağın ayakları nın altından kaydığını gördükçe, toplumun ekonomik ve soyal yapısında ancak kendi çıkarlarını azamileştirici yönde olacağını umdukları rasyonelleştirmenin yollarını aramıştır. Devlet bürokrasisinin değil toplumcu, halkçı olmaya bile uygun düşmeyen zümresel durumu Türk sosyo/ekonomik sistemini:*

— Ulusal burjuvazinin topluma ve sonunda devlete kendi damgasını vuracak ölçüde güçlenmesini sürekli olarak önlerken.

— Burjuvazisini geliştiremeyen bir top lumu ileri burjuva toplumlarının üstyapı kurumlarının dışardan getirilmesi gibi bir deneye sürüklemiştir... Burjuva devlet ve ekonomi sisteminin üst yapısını, çöken Osmanlı İmparatorluğu'na getirmeye çalışan asker ve sivil bürokrasi yada merkezi otorite, o sisteme özünü katacak olan burjuvazinin kendisini ve onun üretim tarzını özgür biçimde geliştirmesine destek olacak yerde, açıkça engel olmuştur... Sivil ve asker bürokrasisiyle merkezi devlet otoritesinin geniş kadrolarının, ne tarımda ne de ticaret ve sanayide üretim araçlarının asıl sahipleri olmadıkları halde salt iktidarlarını sürdürebilmek amacıyla üretim biçimi nin kapitalizme doğru evrimine ayak bağı olmaları, kendileriyle birlikte, toplumun da çöküşünü hızlandırmaktan başka sonuç yaratmayacaktır... 20. Yüzyıl Türk tarihi, içinde iki evren savaşının da bulunduğu yetmiş yıllık süre boyunca, Türk halkının ve burjuvazinin kendilerini gelişmekten alıkoyan tarihsel ayak bağlarına karşı farklı nedenlerle giriştikleri mücadelelerin aşamalarıyla doludur...
(a.g.e. s. 209-210)

Bir kere, her egemen sınıf daima kendi çıkarlarını azamileştirici yöndeki rasyonelleştirmeleri destekler ve uygular. Egemen oldukları sürece asker - sivil bürokrasiyi kendi çıkarlarını azamileştirmeye çalıştıkları için kimse ayıplayamazdı. Fakat böyle bir yaklaşım bile tek taraflı ve mekanik bir yaklaşım. Tarihimiz «sünuf-u devlet» artıklarının yüzyıla yakındır, aldıkları her rasyonaleştirme kararının, temelde kendi değil, Türkiye burjuvazisinin çıkarlarını azamileştirdiğini açıkça ortaya koyuyor. Bu arada kendilerine de kılıçlarının hakkı olarak belirli bir «baç» düşüyor elbette. Öte yandan toplumcu bilimin kurucularının insanları, kendi haklarındaki sübjektif yargılarıyla değil ancak somut davranışları ve faaliyetleriyle değerlendirebileceğimizi bilimsel bir veri olarak, koydukları tarihten bu yana, bir asırdan fazla bir süre geçmiş bulunuyor. Önemli olan «sünuf-u devlet» artıklarının ne düşündükleri değil, ne yaptıkları. Batı'nın üst yapı kurumları da «Biz öyle istedik, öyle oldu» havasıyla getirilmiyor Osmanlı toplumuna. Bu kurumların benimsenmesi dış ve iç koşulların bir sonucu. Bir yandan dünya kapitalizmi diğer yandan levanten kapitalistler ve hatta şu veya bu şekilde kamu ma-

lını gaspedenler, hep Batı'dan aktarılacak kurumlarla mülkiyet hakkının güvenceye alınmasını istiyorlar. Yoksa sivil - asker bürokrasi oturup kendi kendine keyfi bir kararda bulunmuyor. Yağma mı var? Kısacası ayak bağı filân olmuyor merkezi bürokrasi, aksine benimsediği her batı kurumuyla, aldığı her rasyonelleştirme kararıyla, çoğu zaman kendi iradesine ve isteklerine rağmen dünya kapitalinin kontrolunda, dışa bağımlı bir kapitalistleşmenin yol larını açıyor bir yerde. Gevgilili tarih içinde giderek gücünü ve erkekliğini yitiren merkezi bürokrasimizden ne bekliyordu? Sermayenin tekelleştiği bir çağda «milli burjuva» ve «sanayici» yaratmasını mı? Osmanlı toplumu Japonya yada İngiltere değil. Sınıflı toplumun, özellikle Orta Doğu'ya özgü tefeci tüccarlığı insan üretici güçlerinin yaratıcılığını tümüyle yoketmemişse de asgariye indirmiştir.

Öte yandan sınıflı toplumlarda, devlet bürokrasisini toplumcu yada halkçı olmadığı için suçlamak onu sınıflar üstü bir güç, veya bir sınıf olarak görmek değil midir? Bürokrasiyi, hizmet ettiği burjuvaziden soyutlamak mümkün mü? Ancak sınıfsız bir topluma varıldığında bürokrasinin de bürokrasi olarak, ortadan kalkacağını; böylece halkçı yada toplumcu bürokrasilere bile gerek kalmıyacağını, toplumcu bilimin alfabesini yeni yeni hecelemeğe başlıyanlar dahi bilmiyor mu? Sınıflı toplumlarda, devlet bürokrasisinin, egemen sınıflardan yana oldukları, egemen sınıfların buyruklarını yerine getirdikleri en açık bir gerçek değil mi? Denilecek ki bizim bürokrasimiz başkaydı, başkadır. Evet ama, bazı özelliklere sahip olması onu ardındaki burjuvaziden bağımsız gösterecek bir mad rabazlığa neden olabilir mi? 1973 Türkiyesinde bunu yapmak tekelci burjuva tahakkümünü bürokrasi tahakkümü biçiminde gösterip, finans kapital despotizmini temize çıkarmak, anti - demokrasiyi bürokrasiye mal edip, büyük burjuvaziyi, demokratik, ilerici bir alternatif olarak dönekler, korkaklar ve cahiller pazarına sürmek değil mi? Gevgilili'nin hedef şaşırtma manevrasının en can alıcı noktası burasıdır. Türkiye emekçilerinin felâketini kapıkulları üzerine yıkıp, onun efendisini apayrı gösterereк aklamak çabasının güya sinsice tezgâhlanışıdır bu!..

Aynı bürokrasinin Çağımızdaki uzantısı memur kitlesine şöyle ateş püskürür Gevgilili:

«Orta sınıftaki huzursuzluğu gidermek amacıyla memur ordusuna yapılan milyonlarca liralık ek gelir transferi bir yandan mal stoklarını eritici milyonlarca liralık ek gelir transferi bir yandan mal stoklarını eritici roller oynarken, diğer yandan da ekonominin iç dengesini daha da bozar. Kamu fonları yatırımlar yerine memur maaşlarına aktarılınca ekonomide özel bir yeri bulunan sanayi kesimine yönelen fonlarda belirli bir daralma olmuştur.» (a.g.e. s. 305 - 306)

Gevgilili bir yerde sadece dar gelirli memurlarımıza yapılan ek transferleri görüyor, karma ekonomi devletçilik yoluyla uluslararası ve yerli malî sermayeye aktarılan milyarlarca liralık transferleri, kulağının arkasına atıyor. Şu memurcuklar olmasa, devlet baba işçinin ve köylünün sırtından çıkardıklarının tümünü tekelci sermayeye o da sanayie aktarırdı ve böylece Türkiye de, bir bakardın, göz açıp kapayıncaya kadar sanayi toplumu aşamasına geliverirdi. Şaka bir yana, Gevgilili de çok iyi biliyor memur maaşlarına yapılan zamların ekonomimizin iç dengesini bozmadığını. Ekonomimizin bütün iç dengesi çoktandır yabancı ve yerli finans kapital ortaklığı tarafından bozulmuş ve ortaya da, hepimizin bildiği gibi, tekelci burjuva ile tefeci - tüccar kırması, bir hilkat garibesi, çıkmış sonunda. Şimdi iyice biti kanlanmış olan bu ucube'nin, Gevgilili gibilerin ebeliğine de ihtiyacı yok. «Benim veled-i zinâ olmadığımı, neseb-i sahih olduğumu kanıtlayın, ispatlayın, bu bana yeter de artar» diyor. Öte yandan memur maaşlarına yapılan zamlar nereye gidiyor? Sonunda kimin kontrolunda «yatırıma» dönüşüyor? Bürokrasinin gücünü abartan ve tarihsel fonksiyonları ile eylemlerini tah rif ederek veren görüş, daha ilerde şu biçime bürünüyor:

«Türkiye'de tarihsel bürokrasinin toplumu durdurucu nitelikteki geçmiş uygulamaları sonucunda...» (a.g.e. s. 321)

Daha önce de değindiğimiz gibi, bürokrasi-

nin toplumu durdurmağa çalıştığı tümüyle bilim ve gerçek dışı bir görüş. Bürokrasi Gevgilili'nin «özgün» deyimiyle, «mevcut olan koşullarda», Türkiye kapitalizminin gelişmesi için birşeyler yapmış ve yapıyor.

Bu gibi örnekleri daha da arttırmak mümkün, ama Gevgilili'nin ne demek istediğini anlamak için bu kadarı bile fazla belki!..

Amaç: Hedef şaşırtma

Bürokrasi ile halk arasındaki tali çelişki, bir yerde toplumumuzun baş çelişkisi gibi konulunca kadrolara ve giderek işçi sınıfına hedef şaşırtılacak, uluslararası ve yerli tekelci burjuvazi ile halkımız arasındaki uzlaşmaz çelişki gözlerden saklanacak.

Oysa artık açıkça ve kesinlikle biliyoruz ki, dünya kapitalist düzeni bir bütündür ve bu bütünün bir kesiminde Batı Avrupa'yla Kuzey Amerika'nın ileri kapitalist ülkeleri, diğer bölümünde de emperyalizmin sömürü ağı içindeki, geri bıraktırılmış Asya, Afrika, Lâtin Amerika ve Orta Doğu ülkeleri bulunur. Diğer bir deyişle ileri gitmişlikle geri kalmışlık aynı diyalektik ve tarihsel sürecin, birbirlerini tamamlayan iki halkası, iki yüzüdürler. Ve Türkiye de dünya emperyalizminin sömürü ağı içerisindeki ülkelerden birisidir. Bugün Türkiye'nin geri kalmışlığından sorumlu olan, bu geriliği kendi çıkarları için kasıtlı bir şekilde sürdüren, artık tarihsel nedenler değil, ülkemizdeki dışa bağımlı yerli tekelci burjuva, tefeci-tüccar ortaklığıdır. Diğer bir deyişle, üretim güçlerinin gelişimini engelleyen, özellikle işçi sınıfımızda somutlaşan insan üretici güçlerini baskı altında tutarak daha üstün bir toplum düzenine geçmemizi zorlaştıran ve iktidarını sürdürebilmek için, gerektiğinde, ülkemizde zaten bütünüyle hiç bir zaman yerleşmemiş bulunan burjuva demokrasisinin, en temel kurallarını gözünü kırpmadan «demokrasi» adına çiğneyen, işkenceyi ve terörü «olağanlaştıran» da uygulayıcı olan emir kulu ve kapı kulu bürokrasimiz değil, gene yerli tekelci sermaye'dir. Bilindiği gibi, dünya kapitalizminde tekelleşme 19. Asır'ın sonlarına doğru güç ve hız kazanmış, böylece serbest rekabetçi evre kesinlikle kapanmıştır. Yine aynı yüz yılın ortalarına doğru ise, Türkiye gitgide artan bir hızla Batı kapitalizminin egemenliğine girmeğe başlamıştır. Yabancı finans kapital kontrolundaki birkaç şirket, Osmanlı Devleti'nin ekonomisine, maliyesine, en belirgin üretim dallarına el atmış ve böylece ülkede serbest rekabetçi kapitalizmin gelişimi, daha doğru dürüst başlamadan durdurulmuştu. Kapitalizmin, bilinçsiz de olsa, tek gelişim belirleyicisi olan rekabete izin ve olanak verilmeyen bir düzende ise, asalak kapitalizm halinde belirerek her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi, daha ana rahminde iken boğmağa çalışacağı ortadaydı ve Türkiye'de böyle oldu.

Kısacası, merkezi bürokrasi, Türkiye kapitalizminin gelişmesine, katkıda bulunmuş, hele hele Cumhuriyet Tarihi boyunca, Gevgilili'nin ağzında geveledıklerinin aksine, Türkiye tümüyle kapitalizmin, hatta giderek tekelci kapitalizmin, gelişmesine izin veren bir yapıya sahip olmuştu. Bürokrasinin, «sûnüf-u devlet»i, ikide bir hortlatıp işçi sınıfının, çalışan kitlelerin, bir kelimeyle halkın karşısına burjuvaziden soyut bir umacı gibi çıkartıp hedef şaşırtmak, yerli egemen sınıfların eski oyunlarından birisidir. Nitekim D.P. nin 1950 lerde ve A.P. nin ise 1960 larda oynandığı oyun da aynı oyundu. Devlet kapitalizminin en azgın sömürüsüyle inim inim inleyen halk kitlelerinin karşısına «sünüf-u devlet» düşmanlığıyla çıkıp, devlet kapitalizminin yerli büyük burjuva fideliği olduğunu gizledin miydi, oylar da keklik gibi cepte olurdu. Fakat, giderek bilinçlenen halkımızın gözleri önünde bu oyun, bir defa da toplumculuk maskesiyle oynanınca, artık hiç çekilmez oluyor.

Gevgilili'nin D.P. ve A.P. övgüsü, temelde tekelci kapitalizmin ve giderek sivil faşizmin övgüsüdür

Gevgilili'ye göre, merkezi bürokrasinin bütün direnişlerine ve tepkilerine rağmen, önce D.P. ve daha sonra da A.P., Türkiye'de kapitalizmi ve üretim güçlerini geliştirmişler; kitlelerin ekonomik, sosyal ve demokratik haklarını genişleterek, toplumumuzu tarım toplumundan sa-

nayi toplumu aşamasına getirmişlerdir. D. P. ile A.P.'nin liberal ekonomi politikalarına, toplumdaki etkinlikleri giderek azalan ve azaltılan bürokrat küçük burjuvazi, en etkin kanatlarıyla ve bütün meşru ve hatta gayrı meşru olanak ve yöntemlerle karşı çıkmış, artı-değerden alacakları payın da azaltılacağı korkusuyla toplumu giderek bir sosyal ve ekonomik bunalım ve anarşiye sürüklemekte zerre kadar tereddüt etmemiştir. Böylece küçük burjuva terör ve anarşi hareketleri sonunda, kaçılmaz bir şekilde, 1971 rejimi'ne gelinmiştir. Dolayısıyla anti-demokratik baskıların artmasından, terör ve zulümden, çalışan kitlelerin demokratik ve iktisadi mücadelelerinin kilit altına alınmasından; demokrasiyi her zaman içtenlikle savunan A.P. ve Demirel değil, tarihsel misyonunu tamamlamış, daha doğrusu değişen dünya koşulları karşısında asalak yaşantısının sonuna gelmiş bulunan merkezi bürokrasiyle, her toplumsal bunalımda anarşiye kayan küçük burjuvazi sorumludur.

Bu parlak görüşleri şu şekilde dile getiriyor Gevgilili: *«Halk yığınları 1945 sonrasının siyasal eylemini, kendilerini daha özgür bir biçimde geliştirebilecek tek yol olarak görmüşlerdi. Bu 1960'lar sonrasında A.P. lideri olan Süleyman Demirel'in «ekspansiyonist» dediği, geleneksel sınırların ötesine çıkan «genişletici» bir iktisat siyaseti izleyen, bürokrasinin gücünü geriletirken, aydınlar değil ama halk bakımından demokratik hakları geliştiren bir eylemdir.» (a.g.e. s. 24)*

Aydınların demokratik hakları kısıtlanırken, kitlelerin demokratik haklarının genişletildiği şeklindeki safsata, özünde sivil faşizmin övgüsünden başka bir şey değildir. «Aydın» denilince; daha ileri, daha «aydın», daha adil bir toplum düzenini düşünen ve savunanlar anlaşılır. Faşizmi, terörü, işkenceyi, düşünce özgürlüğü üzerindeki baskıları savunanlara hiç bir zaman aydın gözüyle bakılmamıştır toplumumuzda. Türkiye'de «aydın»ların demokratik hakları kısıtlanırken, kitlelerin demokratik hakları genişletilemez. 1971 Rejimi bu gerçekliği, en çarpıcı bir şekilde, ortaya koymadı mı? Zındanlara tıkılanların, eziyete uğrayanların büyük çoğunluğu «aydın» değil mi? Ve «aydın»lar susturulurken, işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin demokratik, iktisadi ve siyasi mücadeleleri, zincir ve kilit altına alınılmağa çalışılmadı mı? Eski - yeni her türlü gericiliğin en açık sözcüleri «Asarsın 30 profesörü, bu işde burda biter. Anarşinin başı üniversitedir,» demediler mi? Gevgilili'nin hayran olduğu Menderes de, her olumsuzluktan «kara cübbeliler»i sorumlu tutmadı mı? Biraz ciddi olalım. Kimse «aydınlar öz güçtür, temel güçtür» demiyor. Ama gerçek «aydın»larla kitlelerin, halkımızın, arasına suni uçurumlar koymak, halkı aydınlara ve aydınları halka yabancılaştırmak ancak halk düşmanlarının işidir ve Türkiye'de «aydınlar»ın halk için, sosyalizm için yapacakları çok şeyler var daha.

AP'ye görevi halk vermedi

«Halk iktidar göreviyle birlikte, önce likle kendi durumunu geliştirme ve —aydınları değil— kendisinin özgürlüklerini arttırma görevini de vermektedir A.P.ye..» (a.g.e. s. 25)

Gevgilili kuruntuya kapılmasın! Halkımızın A.P. ye görev filân verdiği yok. A.P. ye temel görevini uluslararası ve yerli tekelci burjuvazi ile iç ortakları vermişti A.P. de kendisine buyurulan direktiflere sadık kalarak, işbaşına geldiğinden bu, yana hatta iş başından göreli olarak uzaklaştırılmasından sonra bile, sadece aydınların değil, çalışan kitlelerin ve özellikle işçi sınıfımızın özgürlüklerini azaltmak için elinden geleni ardına koymuyor. Halkın hangi özgürlüğünü arttırdı yada arttırmağa teşebbüs etti A.P.? 1961 Anayasası'nı sakıncalı bulduğunu ve yeterli çoğunluğu elde ettiği taktirde Anayasa'yı baştan aşağı değiştireceğini defalarca kamu oyuna duyuran kimdi? Ve halkımız, sonunda, gerçekleri belirli ölçüde görerek; demokrasiyi açma, özgürlükleri genişletme, tek bir kelimeyle «olağanüstü» döneme son verme görevini, oylarıyla kime verdi 1973 Seçimlerinde? Palavra sıkmadan önce bile, dönüp etrafta bilen birisi var mı diye bakınır sağına soluna insan. Ama Gevgilili ne sağa, ne sola, hep «ileri»ye bakıyor, onun için mazur görülebilir.

«Demirel'in deyişiyle «dinamizmasını»

geniş köylü yığınlarının daha iyi bir dünya ve daha geniş demokratik özgürlükler için duyduğu özlemlerden alan A.P. iktidarı...» (a.g.e. s. 36).

Yine bildiğimiz gibi, A.P. «dinamizmasını» köylülerden değil, tekelci burjuvazi ve ortaklarından alıyor. A.P. iktidarı, geniş köylü yığınlarının «dinamizmasını» komando ve jandarma baskısıyla, toprak ağalarının provokasyonları ile «statikleştirmeğe» çalışmadı mı? Tekelci Sermayenin en yalın ve en kesin sömürü biçimleri için politik ortam hazırlamakla görevlendirilmiş siyasal kuruluşların, halkın «dinamizması»ndan kaynaklandıkları nerede görülmüş? Geniş köylü yığınlarının daha iyi bir dünya ve daha geniş demokratik özgürlükler için büyük bir özlem duyduğu doğru; ama A.P. nin bu özlemleri ya Kur'an kurslarıyla ya da dipçikle karşılamağa çalıştığı da açıkça ortada.

«Var olan iç ve dış koşullar altında 1945'lerde «kaçınılmazlaşmış» bulunan kapitalizmi, daha ileri aşamlara götürebilecek durumdaki büyük burjuvazi ile yoksul halk çoğunluğu arasında 1970'lere kadar süregelen ittifak...» (a.g.e. s. 79.)

Kendisini gaddarca sömüren ve hiç bir «dinamizması» bulunmayan asalak sömürücü güçlerle, halkımızın ittifak halinde olduğu Gevgilili'nin en «özgün» buluşu olsa gerektir. Yerli büyük burjuvaziyi geliştirmek için uygulanan devlet kapitalizminin yarattığı tepkileri bürokrasiyi öne çıkartarak ona yönelten ve belirli bir süre kalpazanca istismar ederek, kendi gerçek varlığını ve niteliğini gizleyen ve ancak bu şekilde iktidara gelebilen D.P. ve A.P. nin aldığı oyları (ki bu oylar bilindiği gibi giderek büyük bir hızla azalmaktadır) halkımızla gerici sömürgen güçlerin siyasi örgütleri arasındaki bir ittifakın somut sonuçları olarak koyabilmek için insanın ya kör yada Gevgilili gibi tekelci sermayenin sevgilisi olması gerekiyor. Oysa biliyoruz ki «çok partili» siyasi hayata girişimizden bu yana da halkımızın gerçek bir seçim alternatifi olmadı. T.İ.P. de fazla sert geldi egemen çevrelere.

«C.H.P. de, İkinci Savaş ertesinde, bütün yıpranmışlığına rağmen, toplumu ileri bir aşamaya doğru yeniden düzenleme zorunluğunu sezmiş ve sanayileşme öncesinin sorunlarını azaltacak bir toprak reformunu gerçekleştirmeye çalışmıştır. O gün de büyük topraklıları ve mütegallibeyi temsil eden kanat, partide başkaldırmıştır. Yapısı bu değişikliği tek başına gerçekleştirmeğe uygun olmayan köhnemiş iktidar partisi C.H.P., başta Menderes olmak üzere, başkaldıran grubu partiden uzaklaştırmaktan başka bir şey yapabilecek durumda değildi. Ne varki, toplumun kabaran ekonomik ve demokratik özlemlerini o anda ustalıkla kullanan, Menderes ve çevresindekiler kurdukları yeni partiyle, bürokrasinin yorgun siyasal kuruluşu C.H.P.yi iktidardan uzaklaştıracak çarkı işletebilmiştir.» (a.g.e. s. 115.)

Görüldüğü gibi, bütün yıpranmışlığına rağmen, «toplumu ileri bir aşamaya doğru yeniden düzenleme zorunluğunu» seziyor birdenbire C.H.P. Niye? İşte öyle. Bulutlar yarılıyor ve C.H.P. ye malûm oluyor. Oysa bulutları yaran da, C.H.P. yi dürten de hep aynı iyi saatte olsunlar, yani yerli büyük burjuvazi. Dünya ve özellikle Amerikan finans kapitalini arkasında duyuyor üstelik o sırada. Ama büyük toprak sahipleriyle mütegallibeler karşı çıkıyorlar C.H.P. ye. Menderes ve çevresindekiler de «toplumun kabaran ekonomik ve demokratik özlemlerini o anda ustalıkla kullanıp» «bürokrasinin yorgun siyasal kuruluşu C.H.P.» yi iktidardan uzaklaştırıyorlar. Allah söyletiyor Gevgilili'yi. Demek ki tefeci - tüccarlık, resmen üç kâğıda getiriyor halkımızı. Halkı ustalıkla kullanmanın tek anlamı bu. Öte yandan, artık «ekmeğe epe, zurnaya sopa» diyen bebelerin de çok iyi bildiği gibi CHP bürokrasinin değil, Türkiye burjuvazisinin partisiydi. Dolayısıyla, C.H.P. nin iktidardan uzaklaştırılmasıyla, iktidarın sınıfsal sahibi de değişmiş olmuyor; Büyük Sermaye değişen iç ve dış koşullarda, yeni bir biçimle ve yeni bir politik örgütle damgasını vuruyordu siyasi hayatımıza. Devlet kapitalizmi, görevlerinin büyük bir kısmını yerine getirmiştir; politik iktidarın kendilerinde olduğuna vehmettirilen «sünuf-u devlet» artıkları ancak «aba altından sopa göstermek» yada «olağanüstü» dönemleri meşrulaştırmak için göreve çağırılmak ü-

zere, ikinci plâna itilebilirlerdi. İktidar değişikliğinin temel anlamı buydu. Ancak 4 yılda bir sandık başına giden kırsal kesimlerde, tefeci - bezirgânlığın kontrolundaki halk çoğunluğunun, iktidarla uzaktan yakından bir ilişkisi yoktu.

Yine hedef şaşırtma

«Sanayi ve tarımda beliren üretim daralmaları, kamu harcamalarının sağlam kaynaklardan karşılanamayışı dolayısıyla şiddetlenen enflâsyon ve hayat pahalılığı, dış ticaretteki darboğaz, A.P. yi geniş halk yığınlarının çıkarı ile sayıca daha az olan yüksek gelir gruplarının çıkarları arasında bir seçim yapmaya itmektedir.» (a.g.e. s 139-140)

Bir kere hayat pahalılığı ve enflasyon, «kamu harcamalarının sağlam kaynaklardan karşılanmayışından» değil, Türkiye kapitalizminin tekelci yapısından ileri geliyor. Yine hedef şaşırtıyor Gevgilili. Öte yandan. A.P. nin geniş halk yığınlarının çıkarını düşündüğüne inanabilmek için, gerçekten de çok safdil olmak gerekli. A.P. deki çelişki, yığınların çıkarlarıyla yüksek gelir gruplarının çıkarları arasında bir tercih yapma zorunluğundan değil, finans kapitali ile iç müttefikleri arasındaki ittifakın çatırdamasından kaynaklanıyor. İki cami arasında binamaza döndü. A.P. Yukarı tükürse tekelci sermayeden şamarı yiyor; aşağı tükürse özellikle aracı - tefeci - tüccarlığın ve kısmen ağalığın kontrolundaki oyları yitiriyor. Mesele bu kadar basit ve bu kadar karmaşık.

«A.P. siyasal iktidarı, yüksek ve orta gelir gruplarının varlık ve gelirlerini, düzeni daha da rasyonelleştirici biçimde törpülemeğe çalışan tedbirlere başvurduğunda, kendisini fırtınaların içine atmıştı. Siyasal iktidar toplumun alacağı yeni biçimde önceliği büyük sanayi burjuvazisi ile, işçisi ve köylüsü ile geniş üretici güçlere vermeğe çalışıyordu.» (a.g.e. s. 157)

Aynı hikâye! A.P. nin işçilerle köylülere, yani «geniş üretici kitlelere» kendiliğinden birşey vermeğe ne niyeti var ne de gücü. Çalışan kitleler ve özellikle işçi sınıfımız; A.P. nin her fırsatta sınırlamağa, hatta ortadan kaldırmağa teşebbüs ettiği, ekonomik ve demokratik haklarını, uzun yıllar süren mücadeleler sonunda, Türkiye büyük sermayesini ve A.P. gibi siyasi örgütleri sıkıştırarak, zorlayarak bileklerinin hakkıyla aldılar. Öte yandan, Gevgilili'nin ileri sürdüğü gibi; Türkiyede, tekelci sermayeyle uzlaşmaz çalışkiler ve kıran kırana bir mücadele içerisinde olan bağımsız bir sanayi burjuvazisi de mevcut değil.

Emperyalizmlerden emperyalizm beğen!

«Ekonomide gelir dağılımını kendi çıkarına değiştirmek isteyen küçük burjuvazi ile eski durumunu korumaya çalışan büyük burjuvazi arasındaki çatışma, hiç de şaşırtıcı olmayan sonuçlar yaratacaktır. Bu sonuç her iki sosyal sınıfın farklı nedenlerle de olsa, siyasal iktidarın öncelikle sanayii ve işçileri geliştirici «hızlı» iktisat siyaseti karşısında duyduğu güçsüzlükte belirir. Siyasal iktidarın düşürülmesi ortak hedef halini almakta ve bu durum Avrupa Parlementosu Türk Grubu Başkanı'nın açıkladığı dış iradenin isteklerine de uygun düşmektedir. Türkiye'nin Arap ve özellikle sosyalist ekonomilerle kurduğu ilişkiler, Anadolu'da Doğu kredileriyle yükselmekte olan sanayi tesisleri, Orta Doğu ve Akdeniz bölgelerindeki güç değişiklikleri karşısında Ankara'nın takındığı barışçı tavır. A.P. iktidarının «istenmeyen» ekonomik felsefesinin siyasal yönünü bütünler.» (a.g.e. s. 160).

Bu çapraşık, karmaşık ve mahçup ifadeyle, Gevgilili şunları söylemek istiyor özetle: Halkımızın yararına çalışarak üretim güçlerini geliştiren A.P. Türkiyeyi ekonomik ve politik bakımdan Batı Avrupa'ya yamamak ister ve bu arada «sosyalist» ülkelerin kredilerinden yararlanmak için cilve yaparken, eski belâlısı A.B.D. emperyalizmi, kapatmasının yeni dost tutmasına içerliyor ve küçük burjuvaziyi kışkırtıyor ülke içerisinde. Yani, bir bakıma, yeni ekonomi politikasıyla A.B.D. Emperyalizmi'ne karşı mücadele veriyor. A.P...

A.B.D. Emperyalizmi'nin, geri bıraktırılmış ülkelerde genellikle faşist cuntaları desteklediği; buna karşılık Batı Avrupa'nın hem «demokratik» şirinlik muskasıyla hoş görünüp dünya sömürü alanlarını kapmak, hem de Avrupa işçi sınıfının

geçmişteki mücadelesi ve günümüzdeki örgütlü durumu gibi nedenlerle, parlementer faşizmi tercih ettiği gerçekten de doğru. Aynı gerçeklik Türkiye tekelci burjuvazisine ve onun en güçlü siyasi örgütü A.P.ne de yansıyor kaçınılmaz olarak. A.P.nin Ortak Pazar karşısında aldığı tavır, A.B.D. Emperyalizmi ile bütün bağların, hatta önemli ilişkilerin koparılması özlemlerini taşımıyor. Bin kocadan arta kalan Türkiye büyük sermayesi, değişen dünya koşullarında daha sağlam ekonomik dayanaklar ve olanaklar arıyor. Nasıl A.B.D. Emperyalizmi ile, örneğin Alman Emperyalizmi arasındaki çıkar çelişkileri; zaman zaman sertleşmelerine rağmen, hiç değilse şimdilik ve hatta gelecekteki uzunca bir süre için uzlaşmaz çelişkiler niteliğinde görünmüyorlarsa; A.P. nin Ortak Pazar politikası da, Türkiye tekelci sermayesinin A.B.D. Emperyalizmi'nin nüfuz bölgesinden çıkabilmek için amansız bir mücadele verdiği anlamına gelmiyor. Çünkü dünya kapitalist düzeninin gerçek yöneticisinin Amerikan tekelci sermayesi olduğunu, değil geri bıraktırılmış ülkelerin dışa bağımlı, güdük büyük burjuvaları, Batı Avrupa'nın bağımsız gelenekli, güçlü tekelci kapitalleri bile çok iyi biliyor artık. Bu gerçeği bir an için unutup şımaranlara da. Amerikan petrol şirketlerinin de kışkırttığı son petrol olayı gereken cevabı vermiş, haddini bilmeden küstahlık yapmağa kalkışanları, hiç değilse şimdilik, hizaya sokmuş bulunuyor. Türkiye tekelci kapitali, «sağa» ve «sola» cilve yapabilir, ama gerçek belâlısının kim olduğunu hiç aklından çıkarmıyacaktır.

«İdris Küçükömer'in ilginç deyişiyle 12 Mart öncesindeki dönem, Demirel'in emperyalizmin bazı pratikleriyle çelişkiye düştüğü dönem»dir. (a.g.e. s. 472).

Burada bir başkasının arkasına saklanarak yine, Demirel'in A.B.D. Emperyalizmine karşı mücadele ettiği görüşünü savunmak istiyor Gevgilili. Bunun için «çelişki»den sözediyor. Oysa çelişkinin, her yerde, her zaman mevcut olduğunu çok iyi biliyoruz. Dolayısıyla A.P. nin ekonomi politikası ile, diyelimki A.B.D. Emperyalizmi'nin arasında bazı çelişkilerin ortaya çıkması doğaldır. Fakat burada önemli olan, doğrudan doğruya çelişkinin varlığı değil,' niteliği, kapsamı ve keskinliğidir. İsmet Paşa da «Yeni bir dünya kurulur, Türkiye bu dünyada yerini alır.» derken Türkiyedeki siyasi iktidarla A.B.D. Emperyalizmi arasındaki çok daha somut ve keskin bir çelişkinin varlığına parmağını basıyordu. Fakat bu çelişkiden hareketle, son Osmanlı Paşası, gerçekten de A.B.D. Emperyalizmi ile bütün bağları koparmaya niyetli miydi? Niyetli olsa bile yerli tekelci kesim buna izin verir miydi? Nitekim yukarıdaki sözler İsmet Paşa'nın sonunun başlangıcı olmadı mı bir yerde?

Biliyoruz ki Türkiye büyük sermayesi ile A.B.D. Emperyalizmi arasındaki çelişkiler, uzlaşmaz çelişkiler değildir. İşçi sınıfımızın ekonomik ve politik mücadelesinin ezilmesinde, demokrasinin sınırlı olanaklarının ve koşullarının da ortadan kaldırılmasında, sosyalist düşüncenin baskı altına alınmasında, aydınlarla gençlerin zındanlara tıkılmasında, A.B.D. Emperyalizmi'nin en açık, en hayasız, en azgın sözcüleri ve savunucuları ile A.P. «mensupları», meclis içinde ve dışında, defalarca biraraya gelir, «birleşirler» 1971 rejimi'nde ve bu «birleşme» bütün edep ve ar duyguları bir kenara itilerek, alenen, göstere göstere, herkesin gözleri önünde olur. Balyozcu Erim'le liberal Demirel arasındaki atışmanın, kayıkçı döğüşünden, dost cilvesinden, Karagöz oyunundan başka bir şey olmadığı hemen çıkar su yüzüne. Balyozcu «Şükür, Allaha limanlarımız dost ve müttefik Amerikan harp gemilerinin rahatça girip konaklayabilecekleri dost limanlar haline geldi» diyerek A.B.D. Emperyalizmi'ne teminat verirken, Balyozcu'nun alter-egosu Melen «Hepimizi Sibiryaya süreceklerdi» diye akıl ve mantık dışı beyanlarda bulunurken, Demirel'den de, A.P. den de hiç ses çıkmaz, aksine onaylanır bütün anti - demokratik gelişimler, bütün çağdaş, ama insanlık dışı işkence ve terör uygulamaları.

Doğal gelişim temposu ne?

«Adalet Partisi ve lideri toplumu kendi doğal gelişim temposundan çok daha büyük bir hızla ileriye götürmüş olmanın dramını yaşamaktadırlar.» (a.g.e. s. 230).

Toplumumuzun «doğal gelişim» temposu bir asır önce kapitalizm ve levanten (komprador) kapitalizm ortaklığı tarafından belirlenirken günümüzde levanten kapitalizminin yerini yerli tekelci kapital almış bulunuyor. Dolayısıyla, topluma egemen olan sınıfların ve toplumun sınıf yapısının üstünde, dışında, bağımsız ve soyut bir «doğal» gelişme temposu diye bir şey yok. Hiç bir toplumda ve tarihin hiç bir kesitinde de böyle soyut bir «doğal» gelişim temposuna rastlamak mümkün değil. Belki şu söylenebilir, Türkiye için: uluslararası ve yerli kapitalizmin en gaddar ve kanlı sömürüsüne rağmen; işçi sınıfımızın ve diğer çalışan kitlelerin ekonomik ve politik mücadelesi, bir yerde toplumumuzun «gelişim» temposunu, tekelci kapitalin tutacağı sınırların bir miktar ilerisine götürdü. Diğer bir deyişle, özellikle işçi sınıfımız karşısında belirli bir «rasyonelleşme» ye mecbur kaldı büyük burjuvazi. O zaman, madem ki işçi sınıfımızın gelişmesine yardım etti, o halde son tahlilde üretici güçleri de geliştirdi denilecek tekelci burjuvazi için. Yani, tarihin bu en asalak sömürücü yöntemi aklanacak. Ama yağma yok. Belirli bir gerçekliği ve tarihten bir kesiti alıp dondurmak, ebedileştirmek güdümlü kalemlere, özgüdür. Bugüne bakalım biz. Geçmişteki bilinçsiz rolü ne olursa olsun, bugün işçi sınıfımızda somutlaşan insan üretici güçlerini ve son tahlilde teknik üretici güçlerini zincir altında tutmağa çalışan, yerli tekelci burjuvazi; bir yerde daha ileri bir toplumsal düzene geçişimizi geciktiriyor.

«Kahrolsun küçük burjuvazi»

«Sarsılan, iktidar olarak etkisizleştirilen A.P. ideolojik özünü yansıtan programı gerçekleştirebilmek bir yana, böyle bir programa karşı olan küçük burjuvazinin, şiddeti de içine alan, eylemlerinin katılmasıyla, toplumdaki altüst oluşun birdenbire en üst düzeylerine çıkarıldığını görmüştür.» (a.g.e. s. 314.)

Yani, 1971 öncesinde ve sonrasında Türkiyenin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik bunalımda, Türkiye tekelci burjuvazisinin ve onun temel siyasi örgütü A.P. nin hiç bir rolü, hiç bir katkısı, hiç bir suçu yok. Herşey kahrolasıca küçük burjuvanın başının altından çıkıyor. Küçük burjuva A.P. nin elini kolunu bağlamasa, A.P. üretim güçlerini ve dolayısıyla kapitalizmi geliştirecek, kapitalizm gelişince tabii ki işçi sınıfı da gelişecek, topraksız ve az topraklı köylü giderek sanayi işçisine dönüşecek; küçük dükkân, küçük tezgâh, küçük araç sahipleri «mülk»lerinden «özgürleşip» işçi ordusuna katılacak; küçük burjuvanın topluma lök gibi çöken ağırlığı giderek ortadan kalkacak; bir yanda «sanayi burjuvası» öbür yanda proleterya olmak üzere modern bir sınıflar mücadelesi başlıyacak. Yani Hoca'nın yonca hikâyesi. Ama «yonca»nın yetişmesini bekleyecek eşek kalmadı ortalıkta. Gevgilili'nin gayreti boşuna.

«Adalet Partisinin kapitalizmin programın uyguladığı bir anda küçük burjuvazinin şiddet eylemleri ve sert protestoları arasında devrilişi..» (a.g.e. s. 322.)

Bir kere A.P. soyut bir kapitalizmin değil, Türkiye tekelci kapitalinin ekonomi politikasını uygulamağa çalışıyor ve bu politikayı da aracı - tefeci - tüccarlığa verilen belirli tavizlerle yürütüyordu. İkincisi, A.P. iktidarına, yani özünde finans kapital tahakkümüne karşı yükseltilen «sert protestolar» sadece küçük burjuvaya özgü değildi. Fabrika işgallerini, grevleri kimler yapıyordu? Merkezi bürokrasi mi? 15-16 Haziran İşçi Direnişi hareketi kimin eseridir Sünuf-u devletin mi? Nedense hiç söz etmiyor bu «sert protesto»lardan Gevgilili. Almış karşısına küçük burjuvayı, aklınca tokatlayıp duruyor. Neden? Şundan: İşçi sınıfına dil uzatsa o zaman takke düşüp kel görünecek, Gevgilili'nin kimin hesabına konuştuğu, kimler tarafından konuşturulduğu ayan beyan çıkacak ortaya.

Dinamizmi yaratan kim? Kalkınma nedir?

«Bunların en önemlisi, Türkiyede dinamizmi yaratan A.P....» (a.g.e. s. 328)

Daha önce de belirttiğimiz gibi, insan sosyal gerçekliğe kasıtlı bir şekilde mekanik olarak bakarsa, insan üretici güçlerini gözden kaçırıverir. Kapitalist düzende «dinamizmi» yaratan tek başına kapitalist sınıfı değil, işçi sınıfı ile kapitalistler arasın-

daki sınıf mücadelesidir. İşçi sınıfı bilinçlenip örgütlendikçe kapitalistler daha rasyonel, daha verimli, daha ekonomik üretim yöntemleri ve araçları aramak zorunda kalırlar, böylece bir yanda işçiler öbür yanda kapitalistler kapitalist toplumun «dinamiğini» belirlerlerdi. Ama tekelci kapitalizm aşamasıyla birlikte: burjuvazinin içinden çıkarak bütün ekonomiye damgasını vuran bir avuç para babasının egemenliği ele geçirmesi sonunda, bu dinamizm giderek ortadan kalktı; tekelci kapitalizmdeki üretim ilişkileri üretim güçlerinin gelişmesini engellemeye başladı. Üstelik daha ileri toplumsal düzenlerin gerçekleştirildiği, bir tarih döneminde kapitalizm, asalaklaştı. Bugün dünya kapitalist düzeninin, bütün kokuşmuşluğuna rağmen varlığını halâ sürdürebilmesi, bir yerde dünya sosyalizmi karşısında kendisine çeki düzen verme ihtiyacından, köpeksiz köyde değneksiz gezemediğinden, sosyalist üretim biçiminden bir şeyler öğrenebildiğinden ileri geliyor. Diğer bir deyişle, toplumların karşısında, sosyalizm alternatifi somut olarak belirince, tekelci kapitalizm bile, belirli «rasyonelleştirmeler»e, belirli plânlamalar'a gitmek gereğini duyuyor, hatta sosyal hizmetlere, eskiye kıyasla, daha büyük ağırlık tanıyor. Keynes'in ortaya çıkışı elbette raslantı değil. Kapitalizmin genel bunalım çağında ve sosyalist güçler karşısında, hastanın can çekişmesi uzatılırken, sosyalizmden de bir şeyler öğreniyor kapitalizm. Merkezi plânlama, makro - seviyede «girdi - çıktı» analizleri gibi sosyalist üretim biçiminin tekniklerinden yararlanılması da bu gerçeğin örnekleri olarak belirginleşiyor.

«Türkiye'de büyüyen ve gelişen kapitalizm» diyor Gevgilili. (a.g.e. s. 396)

«Gelişme» tek başına hiç bir şey ifade etmiyor. Nasıl bir gelişme? Hangi hızda ve hangi istikamette bir gelişme? Önemli olan bu. Biz gelişmeden üretici güçlerin gelişmesini anlarız. Çağımızda kapitalizmin üretim güçlerini geliştirdiği nerede görülmüştür! Gelişen üretici güçler değil, tekelci burjuvazinin kendisidir. Öte yandan daha önce de değindiğimiz gibi, çağımızda, «kapitalist olmayan» gelişme modelleri ve gerçeklikleri de var. Ayrıca Türkiye için sözkonusu olan, Batı Avrupa'nın feodalizmden kapitalizme ve giderek sanayi kapitalizmine geçerken tanık olduğu gelişme dahi değil; emperyalizm çağında, dünya finans kapitalinin kontrolu ve buyruğundaki dışa bağımlı bir «gelişme» daha doğrusu tekelci kapitalizmin üretici güçleri geliştirmek bir yana, frenlediği bir geri bıraktırılma süreci bu... Gevgilili de çok iyi biliyor bütün bu gerçekleri; ama «Sahibinin Sesi» tekniğini uygulama görevi verilmiş kendisine, o da bu görevi, seve seve getiriyor yerine.

«Gelişmek ve ilerlemek isteyen yeni Türk toplumu, var olan koşullar altında, ifadesini ancak A.P. de bulabilirdi.» (a.g.e. s. 432.)

«Varolan koşullar altında» deyip paçayı sıyırmak yok. «Önemli olan dünyayı tanımlamak değil, değiştirmektir» sloganı ortaya çıkalı bir asırı geçiyor. Gevgilili duymamış olamaz. O halde? Haldesi maldesi şu: Daha önce de bir büyük «feylesof», «Dünya, varolabilcek dünyanın en iyisidir.» dememiş miydi? İşin doğrusu da buydu. Yani A.P. yi öpüp başımıza koymalı, baştacı etmeliyiz kendimize. Çünkü tekelci - mekelci, tefeci - mefeci, bezirgân - mezirgân kör-topal bir şeyler yapıyor; son tahlilde kapitalizmi geliştirmiyor mu? Ayrıca ortalıkta fazlaca dolaşırsak, sadece A.P. ye ayak bağı olmakla kalmaz, fincancı değil ama Osmanlı katırlarını ürkütür, iyi saatte olsunları tedirgin ederiz. Onun için, iyisi mi, evli evine köylü köyüne, evi olmayan da mapusane deliğine.

«Orta sınıf kökenli grupları değil, geniş işçi ve köylü yığınlarını kalkınmadan yararlandırmayı tercih eden A.P....» (a.g.e. s. 433.)

A.P. nin geniş işçi ve köylü yığınlarını kalkınmadan nasıl yararlandırdığı ortada. Gevgilili'nin deyimleriyle «çıkarlarını ve gelişimin hangi yönde olduğunu çok iyi bilen» bu kitleleri, acaba 1973 seçimlerinde kim kandırdı?

CHP ile AP aynı kaba konur mu?

«Kapitalist gelişim modelini savunan Adalet Partisinin de, sosyal demokrat bir düzene yönelinmesini savunan Cumhuriyet Halk Partisinin de aralarındaki ekonomik

yörüş ayrılıklarına rağmen, halk yığınlarının demokratik hakları üstünde titizlikle birleşmeleri siyasal gerçekçiliğin bir ifadesidir..» (a.g.e. s. 452.)

Özellikle 1971 rejimi'nin «teessüsü»nden bu yana, A.P. ile C.H.P. nin, Cumhurbaşkanlığı seçimleri dışında, biraraya geldiklerini, hele hele halk yığınlarının demokratik hakları konusunda titizlikle «birleştiklerini» gören varsa beri gelsin.

Hatırlayalım ve hatırlatalım: Anayasanın katledilmesi sahte reformların, hele hele idamların gerçekleşmesi için A.P. adeta «olağanüstü» bir ilkellik ve şehvetle elinden geleni ardına koymazken, Cumhuriyet Halk Partisi hiç değilse bu anti - demokratik gelişmelere karşı, karınca kaderince direnmedi mi? Halkın demokratik haklarının kısıtlanmasına içtenlikle karşı çıkarak kendi küçük burjuva demokrat anlayışının elverdiği sınırlarda demokrasiyi savunmadı mı? Anti - demokratik baskılara, işkence ve teröre karşı mücadele etmedi mi? Bezirgânlığı, tekelci kapitalizmde doğrudan doğruya kendi sosyal varlığıyla simgeleyen Demirel'le, hiç olmazsa samimi bir küçük burjuva demokrasisine inanan Ecevit'i aynı sepete koymak mümkün mü? Gevgelili çocuk mu kandırıyor?

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş aşamasında değil, tekelci kapitalizm aşamasındadır Türkiye.

Türkiye de, Bektaşi'nin abdestsiz namaz kılması gibi, «ben kıldım oldu» kafasıyla, Türkiyenin feodal, hadi neyse yarı - feodal bir toplum olduğunu ciddi ciddi ileri sürenler vardı bir zamanlar. Buna karşılık bir başka bölük de, Türkiyeyi demokratik devrimlerini tamamlamış, sanayiini kurmuş bir batı kapitalist toplumu gibi görüyor, tarihimizle 50 yıllık bir mücadele geçmişinden soyutlanmış görüşleri, kurtuluş reçetesi olarak kadrolara ve giderek kitlelere sunuyorlardı. Ama her iki bölük de son tahlilde, işçi sınıfından, çalışan kitlelerden, demokrasi ve bağımsızlıktan yanaydılar. Diğer bir deyişle halkımızın ekonomik ve politik mücadelesinin içinde, içtenlikle yeralmışlardı. Hemen belirtelim ki Gevgilili bu iki bölükten de değil, «Onlar»dan; iyi saatte olsunlardan; Türkiye tekelci kapitalizminden, burası gün gibi açık. Tek bir gerçekliğin bilincinde Gevgilili: Türkiyenin kapitalist br düzene sahip olduğunu ve bu kapitalist düzenin tekelci kapitalizm olduğunu çok iyi biliyor. Bildiği içindir ki, tekelci sermayenin sözcülüğü görevini yükümlenmiş ve etkili olabilmek için de toplumculuk maskesi takmış.

Gerçekten de Türkiye'nin kapitalist bir düzene sahip olup olmadığını artık kimse tartışmıyor. Bir veri olarak alınıyor bu. Mesele bu düzenin nasıl bir kapitalist düzen olduğunda; belirli tarihsel ve toplumsal özellikler taşıyıp taşımadığında. Bu araştırmanın konusu, Osmanlı Toplumu'nun hangi iç ve dış dinamiklerin etkisiyle kapitalist dünya düzeninin sömürülen bir halkası haline geldiğini saptamak değil. Bu nedenle, araştırmanın kapsamı içinde kalmak üzere, Osmanlı toplumu tefeci - bezirgânlığın belirlediği iç dinamiğinin etkisiyle, tarihsel devrimler çağının kapandığı bir dönemde, batı kapitalizminin sömürü ağına girdi ve giderek yarı - sömürgeleşti demekle yetineceğiz.

Bugün içinde bulunduğumuz evreyi en genel ve kaba hatlarıyla ortaya koyabilmek için şu kadarını söylemek yeterli bizce: Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra; tefeci - bezirgânlıktan kökenini alan Anadolu burjuvasının bir bölüğü, istilâcı düşman kuvvetleriyle komprador burjuvaziye karşı yürütülen Kurtuluş Savaşı'na damgasını vurdu ve politik iktidarın da sahibi haline geldi. Diğer bir deyişle, «Milli Mücadele», Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin, yani Anadolu burjuvazisinin ideolojik ve örgütsel yönetimi ve denetimi altında yürütüldü; fakat «sünüf-u devlet» kalıntıları yönetici kadrolar halinde yer aldı tarih sahnesinde. Türkiye burjuvazisinin bir yandan yabancı finans kapitalle onun Türkiye'de ajanlığı görevini yükümlenmiş bulunan levanten kapitalistlere, yani komprador burjuvaziye, öbür yandan saltanat ve işgal kuvvetlerine karşı yürütülen mücadele sonrasındaki gelişimi ise artık bütün ayrıntılariyla biliniyor, Devlet kapitalizmi ve Türkiye burjuvazisinin allanıp pullan-

ması, dallanıp budaklanması ve giderek tekelci burjuva boyutlarına ulaşması. Bu süreci, İş Bankası'nın başdöndürücü gelişiminden izlemek, gerçekleri tüm çarpıcılığıyla ortaya koyuyor, 1924 Senesinde sadece 2 şubesi, 29 memuru bulunan İş Bankası'nda tasarruflarını biriktirenlerin sayısı 96 idi. 10 Sene sonra, yani 1934 senesinde, aynı bankanın şubeleri 49'a, memur sayısı 671'e ve hesap açtıranların sayısı ise 57.191'e yükseliyordu. Öte yandan 1924 senesinde 3 milyon TL. civarındaki bilanço tutarı, 1934'te 80 milyona ulaşıyordu. Banka daha kurulduğu sene kömüre tekel koyuyor, kuruluşunun dördüncü yılını tamamlamadan İttihatçı kompradorların Birinci Dünya Savaşı'nda kurdukları İtibar-ı Millî Bankası'nı bünyesine katıyor, demiryollarının finansmanıyla birlikte hükümetin bankalarla ortaklaşa oluşturduğu Konsorsiyum faaliyetlerine katılıyor, Ergani Bakır Madeninin işletmesini üzerine alıyor ve bütün bu işleri altı sene içinde başarıyordu... Bugün İş Bankası'nın, Türkiye ekonomisiyle politikasındaki ağırlığı ve etkisi ise herkesin malûmu. Bu banka; örneğin petrol, şeker, çimento, ağır metal, cam, tekstil sanayilerinin en güçlü iştirakçisi durumunda; ayrıca yabancı firmalarla ortaklıkta da başı çekiyor! General Elektrikle ampul fabrikası, buzdolabı, soğutucu sistem sanayiini kurup, lâstik sanayiinde Pirelli ile anlaşıyor ve yağ sanayiinde de Unilever ile ortaklığa gidiyor, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Amerikan Türk Dış Ticaret Bankası, Sınai Yatırım Bankası gibi bankaları da bir yerde egemenliği altına alıyor. Bütün bunları görmek için, öyle fazla rakkama ihtiyaç yok. Cebinizdeki İş Bankası takvimi bile durumu belgeler...

Böyle bir toplumsal yapıda; dünya finans kapitalinin temel belirleyici etkilemesiyle de, Batı Avrupa yada Kuzey Amerika'da olduğu gibi, bağımsız ve güçlü bir sanayi kapitalizminin ve sanayi sınıfının yeşermesi de tamamen olanaksızlaşır.

Bütün bu apaçık gerçeğe rağmen, Gevgilili şöyle buyuruyor bu konuda : *«50 yılda sanayileşmenin net sonucu, Türkiye'nin yaptığı tüketim malı ithalâtının % 5'in altına düşmüş olmasıdır. Cumhuriyetin tarihsel gelişme çizgisi Türkiye'ye % 75'i tüketim malı, % 15'i ham ve işlenmiş madde, % 10'u ise üretim araçları üreten bir sanayi vermiştir. Elli yıllık Cumhuriyet Türkiye'sinin bir tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşüm eşiğinde olduğunu belgeleyen bu büyük olay...» (a.g.e. s. 28.)*

Kısacası, az gitmişiz uz gitmişiz, dere tepe düz gitmişiz, bir de dönüp arkamıza bakmışız ki bir arpa boyu yol gitmişiz. Elli yılda sanayimizde üretim araçları üretiminin payı % 10'a yükseliyor ve biz de buna bakıp sevinçle ellerimizi çırpıyor ve «oh, işte nihayet sanayi toplumu olduk» diyoruz. Pes. Birisi, diyelim kazara sorsa : Elli değil, son yirmi yıl içinde Türkiye'nin çevresindeki ülkelerden, Bulgaristan, Romanya, hatta Irak, Suriye; değişik toplumsal düzenlerine rağmen, ne kadar ileriye gittiler; sanayilerinin yapılarında ne gibi değişiklikler ortayı çıktı; acaba nasıl bir «yanıt» yada «kanıt» verecektir Gevgilili? Biz verelim de gerçek açığa çıksın.

1953 - 1965 Yılları arasında, komşularımızdan Bulgaristan'da toplam üretim % 131, Yunanistan'da % 100, Irak'ta % 108, Romanya'da % 160, Suriye'de % 90. kadar artarken, bu artış Türkiye için sadece % 68 olmuştur. Toplam üretim yerine adam başına üretim alındığında Türkiye'nin güdüklüğü daha da belirginleşmektedir. 1953 - 1965 döneminde, adam başına üretim; Bulgaristan'da % 107, Yunanistan'da % 83, Irak'ta % 46, Romanya'da % 133, Suriye'de % 31 ve Türkiye'de ise % 21 artmıştır. Aynı şekilde, adam başına üretim artış hızı, Bulgaristan'da, 1952 - 1960 döneminde % 8.1 ve 1960 - 1965 döneminde ise % 5.7 olmuştur. Romanya için aynı değerler sırasıyle % 9.0 ve % 8.5, Yunanistan için % 4.5 ve % 6.8, Irak için % 3.8 ve % 1.8 ve Türkiye için % 3.4 ve % 2.3 tür. Yine 1966 yılında, Bulgaristan'da gayri safi millî hasılanın % 45'i sanayi sektöründe % 35'i ise tarım sektöründe oluşuyordu. Romanya için bu değerler, sırasıyla % 49 ve % 31, Suriye için % 14 ve % 28, Türkiye için % 18 ve

% 37 idi. Ayrıca 1966 yılında, Bulgaristan, adam başına Türkiye'nin 11 katı, Romanya 4 katı, Yunanistan 3 katı ve Suriye ise 2 katı ihracatta bulunuyordu. Aynı yıl içinde, örneğin Bulgaristan'da adam başına 205 kg., Romanya'da 213 kg., Yunanistan'da 97 kg., ve Türkiye'de 31 kg. çelik üretiliyordu. Görülüyor ki «sanayileşme»! çabalarına rağmen durumumuz hiç te iç açıcı değildi ve değildir.

Milli Gelir Masalı

«Fert başına milli gelir Türkiye'de belli başlı bütün az gelişmiş ülkelerin üstündedir.» (a.g.e. s. 100.)

Bir kere «fert başına milli gelir» bir burjuva kavramıdır. Sınıflı toplumda herkesin aynı gelire sahip olduğunu öngörür. Bir işçi yılda 10.000 TL., bir kapitalist te 1.000.000 TL. kazanmış olsa, «fert başına milli gelir» kavramına göre ikisi de yılda 505.000 TL. kazanmış olurlar. Ayrıca diyelim ki bir yıl sonra işçinin toplam ücretleri 10.000 TL.'dan 7.500 TL.'na düşse, buna karşılık kapitalistin kazancı 1.000.000 dan 1.200.000'e çıksa; fert başına milli gelirin 500.000 TL.'dan 603.750 TL.'na yükseldiği, yani % 20 kadar arttığı ileri sürülür. Oysa işçi ücretlerinde % 25 oranında bir azalma olmuş, buna karşılık kapitalistin kazancı % 20 artmıştır. Burjuva istatistik yöntemlerinin, böylesine aldatıcı olduğunu hepimiz çok iyi biliriz. Fakat Gevgilili bunun da ötesine giderek, resmen atıyor, Türkiye'de fert başına milli gelir hangi belli başlı «az gelişmiş» ülkelerin üstünde? Faşist İspanya ile Yunanistan'ın mı, Arap Şeyhliği Kuveyt'in mi, yoksa Afrika'daki aşiret toplumlarının mı?

Sanayileşme sarhoşluğu

«Sanayiin emek ordularına katılma çağrısı, dünün durgun köy ekonomisinin koyduğu bütün barikatları patlatmış ve özgürleşen emek, kentlerden gelen çağrıda, kendi özlemlerine derinden uyan bir ses bulmuştur.» (a.g.e. s. 219.)

Ne kadar lirik, ne kadar duygulu, ne kadar şairane değil mi? «Aşığıyım yıllar vardır o sesin, Ta derinden bir gün bana bir gün bana ta derinden gel desin.» Öyle bir şey işte. Sanki 20. Yüzyıl'ın Türkiye'sinde değil de, feodal düzenden kapitalizme geçiş sürecindeki Avrupa'da yaşıyoruz. Gevgilili'ye sanayiimiz, Mevlâna mistisizmiyle «Gel, bin kere de tövbe etmiş olsan, Köylü, Alevi hatta 'doğulu' bile olsan gene gel» diyerek kırsal bölgelerde yaşıyan kitleleri ağuşuna, sinesine, kucağına çekiyor. Kırsal bölgelerde yığılan nüfusun artan bir hızla şehirlere yöneldiği doğru. Ama bu yöneliş, Avrupa'daki köylülerin topraktan ve feodallerden «özgürleştirilerek» şehirlere ve sanayie çekilişlerine, ancak görünüşte benziyor. Orada, diyelim ki Batı burjuvazisinin geçmişte olumlu ve dinamik bir yanı vardı ve sanayileşme için köylünün topraktan kopartılması, ayrıca yedek emek - gücü kaynaklarının oluşturulması gerekliydi. Böyle bir süreç sonunda da bağımsız ve güçlü milli sanayilerle burjuva devleti oluşacak. Fakat treni çoktan kaçırmış Türkiye'de, tekelci burjuva despotizminin belirlediği bir şehirleşme hareketi, «feodal» düzenden kapitalizme geçişin zorunlu ve doğal doğum sancılarıyla hiç te eş anlamlı değil. Böyle bir süreç sonunda, ne bağımsız, ne güçlü ne de milli bir sanayi çıkacak ortaya. Ortaya çıkansa, her köşe başını dolduran kestaneciler, lâhmacuncular, köftecilerle İş ve İşçi Bulma Kurumları'nın önünde uzayan kuyruklar ve sayısız lumpenler!... Bilmiyor mu Gevgilili, sanayiin çağrısına uyarak şehirlere üşüşen köylü yığınlarının, işgücü potansiyellerini Avrupa finans oligarşisine peşkeş çekebilmek için azgın tekelci gidişten rahatsız olarak mızıldanmaya başlayan diğer sömürücü sınıf ve kesimlere de, aba altından (hatta üstünden) sopa göstermek görevini üstleniyor. Meşru, gayrı meşru her yoldan yararlandıklarını, bu olmazsa apartman kapıcılığı alabilmek için bile pey sürdüklerini? Denilecek ki Avrupa'da da öyle oldu ve sonunda Batı Avrupa toplumları «sanayi ötesi» toplum aşamasına bile geldiler böylece. Söyledik daha önce; tarihin belirli bir kesitinde ve belirli koşullarda gerçekleşti söz konusu süreç. Tekelci kapitalizm ve emperyalizm çağında, dünya emperyalizminin sömürü ağındaki geri bıraktırılmış ülkeler için

yok böyle bir olanak. Üstelik, varsayım olarak böyle bir olanağın bulunduğunu bir an için kabul etsek bile, daha üstün toplum düzenlerinin gerçekleştirildiği bir dönemde, aynı azaplı ve kanlı süreci tekrarlamanın amacı yine daha güçlü tekelci burjuva yaratmak değil mi? Üretici güçleri geliştirerek üretimi arttırmanın, sosyal ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmenin yolu, kapitalizmin kör ve bilinçsiz gelişiminden geçmiyor artık. Üstelik her türlü kör ve bilinçsiz kapitalist gelişmenin zenbereği olan serbest rekabetin bir asır önce kırılıp bir köşeye atıldığını da çok iyi biliyoruz. Gevgilili bir derviş gibi çilekeş olmaktan, kemale ermek için ruhunu ve bedenini azaba sokmaktan zevk alabilir; ama bıraksın da hiç olmazsa kaşığı bir kere de emekçiler alsınlar ele ve Hoca gibi bir kere de onlar ölsünler artık.

1970'lerin başında sanayileşme toplumun sınıf yapısında ve siyasal plâtformunda büyük sanayi burjuvazisinin iktidarını zorunlu kılıyor. Ekonomide, toplumda ve siyasette herşey büyük sanayi burjuvazisinin yararına göre düzenlenmelidir, çünkü sistemi yürütecek güç odur ve egemen sınıfların bütün öteki kesimleri üretici güçleri geliştirme göreviyle tarih sahnesinde yerini alan bu modern sınıfın, denetimi altına girmek zorundadırlar. Aksi halde üretici güçleri, sınırlı da olsa geliştiremiyen hiç bir gücün uzun bir sürede, hiç bir toplumda iktidar üstünde hakkı yoktur.» (a.g.e. s. 220.)

Tekelci burjuvaya bundan daha açık övgü düzmek olabilir mi? Gevgilili sadece büyük burjuva savaşını bir halk mücadelesi olarak yutturmağa çalışmakla ve bu masala inanmayanları, asla inanmıyacakları, dolayısiyle tüm emekçileri ikaz yollu açık - kapalı tehdit etmekten geri kalmıyor. *«Ağır sanayileşmeye geçiş dönemindeki Türkiye'de...» (a.g.e. s. 304.)* Ağır sanayileşme değil, ağır ağır sanayie geçme sürecinde olduğunu ileri sürseydi Türkiye'nin, belki gerçekleri bilmeyenlerin zihinlerini bir süre daha bulandırabilirdi Gevgilili. Ama öyle yapmıyor, yapamıyor; belki de ekonomimizde hafif sanayiin ağır basması bir yerde onu da hafifliğe itiyor. Şaka bir yana, Gevgilili dikkatleri, mevcut olmayan bir ağır sanayie çekerek, gerçekten de son yıllara kadar ekonomimizde de politikamızda da «ağırlığını» tek başına duyuran, tekelci burjuva gerçeğini gözlerden saklamağa çalışıyor. Ama işçi sınıfımımızın da ağırlığını duyurduğu bir aşamada bu çabalar tümüyle iflâsa mahkûm.

Daha sonra en temel gerçekliğimizi şöyle inkâr ediyor Gevgilili: *«Türkiye'de demokratik alternatifleri zorunlu kılan şey Türk kapitalizminin tekelci bir niteliğe tümüyle geçmemiş bulunuşuyla da son derece ilgilidir. Tekel koşulları, gerçi, otomotiv gibi sermaye yoğun teknolojili bir kaç sanayi dalında, ürünün niteliğine bağlı olarak gelişiyordu. Ama bunun dışında ülkeye karakterini veren tüketim sanayileri, tekelleşmek bir yana, genellikle dağınıklık ve düzensizliklerin izlerini taşır... Ekonomi o tekelci aşamaya gelmiş bulunsaydı, Türk kapitalizminin zaten kaynak kullanım ya da dağılımına ilişkin şikâyetleri ortadan kalkar, Finansman ve pazar darlıkları çözülür, ekonominin temel sorunları, bir kaç egemen tepe arasında en üst düzeyde iç ve dış dengelere kavuşturulabilirdi.» (a.g.e. s. 494 - 495.)*

Bir kere, Türkiye ekonomi politikasına tekelci kapitalizmin damgasını vurduğu, şimdiye kadar toplumcu bilim adamlar tarafından yapılan çalışmalarda hem nicel hem de nitel olarak konulmuş bulunuyor. Gevgilili, bu çalışmaları okumamış olamaz. Diyelim ki Gevgilili itibar etmek istemiyor, yeteri kadar «bilimsel», «objektif», «tarafsız» bulmuyor bu çalışmaları. O zaman neden kendi deyimiyle «Türkiye Sanayi Burjuvazisi»nin («Milli Burjuvazi»nin) en güçlü temsilcilerini bağrında barındıran, Eskişehir Sanayi Odası'nın bültenlerini okumuyor, okuyorsa kulağının ar kasına atıyor?

Türkiye'deki tekelci kapitalin emperyalist burjuvaziden fersah fersah geri olduğunu, kapitalizm öncesinden kalma sömürü güçlerine dayandığını vurgulayarak söyleyen bizleriz. Gevgilili hem yerli tekelci burjuvaziyi batıdaki gibi göstermeye çalışacak hem de tekelciliği örtbas etmek için bizim görüşümüzle güya bizleri vur-

mağa çalışacak!... Pes doğrusu... Örnek olarak da karşımıza üç plâstikçi ile beş makarnacıyı ya da yedi kumaşçıyı çıkartacak.

Ayrıca, Türkiye'de demokratik alternatifleri zorunlu kılan şey, Türkiye kapitalizminin tekelci bir niteliğe geçmemiş bulunuşu değil. Aksine uzun zamandır geçmiş bulunuşudur. Ezilen küçük burjuva kitlelerinin sözcüsü Ecevit ve C.H.P. bile bu gerçekliğin bilincine vardı yıllar önce.

Diğer yandan, kapitalizmin tekelci aşamasında, kaynak kullanımına yada dağılımına ilişkin şikâyetlerin ortadan kalkacağı, finansman ve pazar darlıklarının çözüleceği görüşü ise; tümüyle gerçek, bilim, hatta mantık ve akıl dışı bir görüştür. Tekelci kapitalizm de, serbest rekabetçi kapitalizme kıyasla daha bir üst düzeyde de olsa, kendi anarşisini, disiplinsizliğini ve kaçınılmaz çelişkilerini taşır içinde. Tekelci kapitalizmin en güçlç temsilcisi Amerikan kapitalizmini inceleyen Baran ve Sweezy «Monopoly Capital» (Tekelci Kapitalizm, Doğan Yayınevi, Ankara, 1970) adlı eserlerinde bu gerçeği ayrıntılı bir şekilde koyuyorlar ortaya. Tekelci kapitalizmin anarşisini, zulmünü ve gaddarlığını, hiç kuşkuya yer kalmıyacak şekilde kanıtlayan pek çok bilimsel çalışma var; bunların büyük bir kısmı da toplumcu yazarlarla bilim adamları tarafından değil, burjuva bilim adamları tarafından kaleme alınmış.

Öte yandan, bu çalışmaları hiç incelememiş birisi bile, salt gözlemle kendiliğinden bir takım sonuçlara, varabilir. Olaylar en iyi şekilde öğretmenlik ediyorlar. Mikro düzeyde, şirket düzeyinde belirli bir disiplin getiren ve üretim anarşisini azaltan tekelci kapitalizm; makro düzeyde, toplum ve dünya düzeyinde, her şeye rağmen anarşik ve düzensiz bir üretimin çelişkilerini taşır.

Özetle; tarım toplumundan «sanayi toplumu» na geçiş aşamasında değildir Türkiye. Ortak Pazar'ın «arka imalât avlusu» olmayı «sanayi toplumu» diye gösterme gayretkeşliğine karnı tok olan bir işçi sınıfı vardır Türkiye'de. Sayın yazar boşuna uğraşmasın.

İktidar boşluğu değil tekelci burjuva sarhoşluğu vardır 1971 rejiminde

Gevgilili'ye göre, Türkiye 1971 rejimi'ne, küçük burjuvazinin anarşi ve terör hareketleri sonunda gelmiş ve genel bir sosyal ve ekonomik bunalımın belirginleştiği sırada, «bürokratik devlet mekanizmaları» yeniden iktidar olma fırsatını yakalamışlardır. Böylece 1971 tarihinden başlıyarak en az iki yıl süreyle toplumumuzu etkileyen bir iktidar boşluğu çıkmıştır ortaya. Küçük burjuva radikallerinin, zaman zaman yapılan bir takım çıkışlarla, iktidar boşluğunu doldurma gayretlerine rağmen, sivil siyasi güçler de boş durmamışlar, rejimin sivilleşmesi için demokrasi mücadelesi vermişlerdir. Böylece 1971 rejimi, sadece anarşinin ortadan kaldırıldığı bir geçiş dönemi olarak geçmiştir tarihimize. Bu görüşleri şöyle dile getiriyor, Gevgilili : *«12 Mart Muhtırası, Adalet Partisi'nin siyasal iktidarına son verirken Türkiye'ye yeni bir hükümet tarzı da getiriyordu. Yeni tarz, partilerüstü hükümet modelidir. Belirli bir parti siyasetini yansıtmaması istenen partiler üstü hükümet aslında, Türkiye'de bir geçiş dönemine özgü yeni bir rejimin de habercisi olarak düşünülmelidir.*

Bu, bürokratik devlet mekanizmalarının her bunalım anında, iktidar olma fırsatını aradığı tarihsel deneylerin bir uzantışı olarak da sayılabilir.» (a.g.e. s. 236.)

Oysa, hepimizin bildiği gibi, 1971 rejimi ile A.P.'nin siyasal iktidarı geçici olarak yedeğe çıkarılırken «her ne hikmetse» Türkiye büyük burjuvazisinin kılına dokunmuyordu. «Beyin takımı» ile finans kapital sözcüleri arasındaki suyuna tirit reform döğüşü, son tahlilde ve «Beyin Takımı» nın belki de beyinsizce göremediği bir şekilde, I. Erim Kabinesi'nin gerçek niteliğini gizlemek için tezgâhlanan bir orta oyunundan ibaretti. Öte yandan belirli bir parti siyasetini yansıtmaması istenen partiler üstü hükümetin, gerçekte Türkiye tekelci kapitalinin ekonomi politikasını yürütmekle görevli bulunduğu, o zamanki C.H.P.'nin Genel Sekreteri Ecevit tarafından dahi görülmüştü. Diğer bir

deyişle, bütün zart - zurtlarına rağmen, «Koçaş»ların «Koç»ları hiç te aşamayacağı daha işin başında ortaya çıkıyor ve finans kapital kurulmadan önce damgasını vuruyordu I. Erim Hükümeti'ne. Belirli bir partinin siyasetini yansıtmaması gereken partiler üstü hükümet formülünden, tekelci sermaye demokrasinin, yani emekçi halk mücadelesinin boğulmasını, sindirilmesini hatta tekel dışı burjuvazinin geriletilmesini anlıyordu... Diğer bir deyişle; 1971 rejimi, bürokrat devlet mekanizmalarının iktidar olma fırsatını yakaladıkları tarihsel deneylerin uzantısı filân değildi, tersine, bürokratlar iktidar olma fırsatını yakalamak bir yana, kendileri yakalanmıştı finans kapital oltasına ve bütün çığırtkanlıklara rağmen, bal gibi, daha doğrusu zehir gibi, tekelci burjuva egemenliğiydi «olağanüstü» dönem. Zehrin tadını da, elbette Gevgilili değil, tadan ve zorla tattırılanlar bilirdi.

«Doğru kurulmamış bütün yapıların daha ilk darbelerle çöktüğü 1971 rejimi Türkiye'sinde...» (a.g.e. s. 282.)

Yani, Gevgilili'ye göre, Anayasamız doğru kurulmadığı için değiştiriliyor ve doğru kurulmadığı için kapatılıyordu, T.İ.P., T.Ö.S. ve gençlik kuruluşları. Çünkü bir şeyin nasıl kurulacağı, ancak balyozculardan öğrenirdi Türkiye'de ve tekelci burjuva zümresi, artık her şeyi yeniden kurmağa ve bundan böyle saat gibi işletmeğe kararlıydı. Çağın dışında kalanlara, «sanayi burjuvazimiz» e ayak bağı olanlara, hakettikleri ders veriliyordu sonunda. Bu zorunlu tarihsel evreden yakınmaya kimsenin hakkı yoktu.

«Türk kapitalizminin ekonomik olduğu kadar, politik cepheleri de bulunan yeni sorunları, o halde, 1971 sonbaharında seçtiği hedefleri, tarihsel durumu dolayısiyle kendi değerler sistemiyle çelişen bir bölüm bürokrasiye ne oranda kabul ettirebileceği sorusunda düğümlenmekteydi. Bu bir noktada kimin iktidar olduğu sorunudur.» (a.g.e. s. 310.)

1971 Rejimi ile birlikte. Türkiye tekelci sermayesi seçtiği hedefleri, bir bölüm bürokrasiye belirli bir oranda değil, mutlak olarak kabul ettiriyordu. Sorun iktidar sorunu değildi. Büyük burjuvazimiz de «bir bölüm bürokrasimiz» de iktidarın kimde olduğunu, işin başından beri biliyorlardı. İktidar, açık bir şekilde, tekelci sermayenindi. *«1945'lerden sonra kapitalizm doğrultusunda hız kazanan Türk toplumu, tarihin olağanüstülüklerinin soncu olarak, 1971'de sosyal anlamda bir* iktidar boşluğu *olayını yaşamaktadır.» (a.g.e. s. 321.)*

1971'de ne sosyal ne politik ne de ekonomik alanda bir iktidar boşluğu olayını yaşıyordu Türkiye. İşin doğrusu, iktidar boşluğu değil, işçi sınıfı, çalışan kitleleri, sosyalist aydınlarla gençleri baskı altına alarak sosyal mücadeleyi durdurduğunu sanan tekelci sermayenin iktidar sarhoşluğuydu. Diğer sömürücü kesimleri de hizaya getirmeğe kararlı olan yerli tekelci kapital, boşlukların nasıl doldurulacağını efendisi A.B.D. Emperyalizmi'nden iyi öğrenmişti. Gevgilili 1971'de bir iktidar boşluğu görebilirdi, mazurdu, öyle görmesi ve göstermesi isteniyordu kendisinden; ama bunu işçi sınıfına ve halka yutturmak eskisi kadar kolay değildi.

«1971 rejimi 1971 kışı yaklaşırken sosyal amaçları öne alan durgunluk programları ile ekonomik hedeflere öncelik veren büyüme programları ya da bu iki programda yansıyan burjuva ve küçük burjuva ideolojileri arasındaki iktidar mücadelesine tanık olmaktadır artık...» (a.g. e. s. 327.)

Küçük burjuva ve burjuva ideolojileri arasındaki bir mücadeleye tanık olunması sözkonusu değildi 1971 rejimi'nde. Çünkü ne böyle bir mücadele vardı ne de gerçekten tanıklık edebilecek olanlar. Sosyal mücadeleye katılanlar tanık değil sanık sandalyesindeydiler ve tanıklık artık «sayın muhbir vatandaş»ların inhisarındaydı. «Sanık» lara ise sadece finans kapitalin zulmüne, ve hepsinden iğrenci, sömürünün en gaddar biçimlerinin toplumculuk maskeleriyle sunulmasına tanıklık etmek kalıyordu.

«Orta sınıfların yukarıdan iktidar olma özlemlerinin yeniden deneme alanına çıktığı 1970'lerin ilk iki yılı» (a.g.e. s. 334.)

Ama, işin doğrusuna bakılacak olursa, «orta sınıflar» hadlerini biliyorlardı artık. «Yukarıdan iktidar olmak özlemleri» yazarın, ılımlı burjuvazi reformcusu 11'lere bile tahammül edemeyecek kadar tekelci yanlısı olduğu anlamına gelmiyorsa, nedir?»

«1971 rejimi'nin çözemediği iktidar kimin sorusu...» (a.g.e. s. 335) Oysa, 1971 rejimi'nin çözdüğü temel soruydu iktidar sorunu. Emekçi kitlelerin ve işçi sınıfının, ekonomik ve demokratik mücadeleleri sonunda, çatırdayan iktidarını yeniden güçlendiriyor,yeniden sağlamlaştırıyordu yerli tekelci sermaye. Sorun da soru da bu kadar açıktı işte.

«Aslında 1971 rejimi'nin istediği değişikliklerin önemli bir bölümü, daha önce Batı Avrupa'da denenmiş, ülkeleri ve uygulamaları ortaya konmuş şeylerdir. Geçmiş dönemlerde bu uygulamalar, giderek bir burjuva devlet düzeni yaratmanın klâsik araçları görevini yüklemiyorlardı. Batı'da...» (a.g.e. s. 426.)

Diğer bir deyişle sivil faşizmi tezgâhlama çabaları, Gevgilili'ye göre, burjuva devletinin kurulması yolundaki adımlardır ve bu adımlar daha önce Avrupa'da da atıldığına göre, kimsenin şikâyete hakkı yoktur. Oysa ağzında gevelemeyip, «Ben burjuva demokrasisinden de, burjuva devletinden de rekabetçi değil tekelci yani en gerici sermayenin egemen olduğu bir 'demokrasi' ve devleti anlıyorum» dese mesele kalmıyacak. Fakat bu yapılınca da toplumculuk maskesi düşecek.

Öte yandan, 1971 rejimi'nin istediği değişikliklerin, yani kitlelerin örgütlenme ve mücadele olanaklarının ortadan kaldırılmasının, düşünce özgürlüğüne kilit vurulmasının, yerli tekelci burjuvazi talepleri olduğunu artık herkes bilmiyor mu? 20. Yüzyıl'ın ikinci yarısında ve emperyalizm çağında, en koyu bir baskı sisteminin gerçekleştirilmesi için yürürlüğe sokulan faşizan uygulamaları burjuva devletinin kurulması yolundaki adımlar diye nitelemenin, tekelci sermaye tahakkümünü savunmaktan başka bir anlama gelmediği açıkça ortada değil mi? Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın?

«Bütün bu satranç, gerçekte, Türkiye'de tarihsel küçük burjuva radikalizmi'nin iktidar olma hevesleriyle, sivil sağ güçlerin iktidarı vermeme, giderek, kendi gerçek iktidarını yeniden yerleştirme oyunundan başka bir şey değildir.» (a.g.e. s. 477.)

«Tarihsel küçük burjuva radikalizminin iktidar olma hevesleri», 27 Mayıs'tan sonra, «Paşalarımız» ın «müdahaleleri» sonunda, resmen bildiğimiz kadarıyla, en az üç defa kursaklarında kaldı. Gevgilili, sevimli bir şaşkınlıkla, 9 Mart'la 12 Mart'ı özdeş kılıyor; Paşaların Paşası'nın «Çok önemli bir 24 saat geçirdik» dediğini unutuyor ve unutturuyor. 1971 rejimi'nde, «sivil güçler» e karşı, arada bir çıkış yapanlara ise, artık küçük burjuva radikalizminin temsilcileri gözüyle bakmanın olanağı kalmamış. Nitekim Cumhurbaşkanlığı'na muhakkak gözü ile bakılan Gürler Paşa da, hiç bir radikal desteği bulunmadığı için, paşa paşa gürleyip gidiyor.

Görülüyor ki kavram kargaşası yaratmak, ancak bir süre için etkin olabiliyor. Hangi hacıların koltuğu altından tekelci burjuva haçının çıktığının herkes görüyor ayan beyân. 1971 Rejimi'yle ortaya bir iktidar boşluğu çıkmadığını, aksine ekonomi ve politikamızda geçmişten arta kalan boşlukları da doldurarak, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, finans kapitalizmimizin, tek başına iktidar olma yolunda en belirgin adımı attığını, sadece sosyalistler değil kitleler de görüyor ve anlıyor artık.

Emperyalizm ve tekelci kapitalizm çağında, gerçek demokrasinin kurulmasında, başı burjuvazi değil işçi sınıfı çeker.

Gevgilili, daha efendice ve edepli bir tavırla, doğrudan doğruya kapitalist düzeninin savunuculuğunu yapmış olsaydı; yazdıkları kimsenin dikkatini çekmez, çok çok arada bir gülünüp geçilirdi. Ama çok daha «üstün» yeteneklere sahip Gevgilili ve «tehlikeli» yanı da bu zaten. Bütün düşüncelerini, bütün görüşlerini, bütün değerlendirmelerini hep toplumculuk maskesiyle sunuyor; son tahlilde, sosyalizmden yana olduğunu ileri sürüyor, devrimcilik ve sosyalizm adına ahkâm kesiyor. Bütün

bunları yaparken de, ekonomizme ve kuyrukçuluğa kaymış bir eski sosyalist tavrını takınıyor. Oysa tümüyle yapmacık bir davranış bu. Önce sosyalizmi benimsemiş, sonra da belirli ölçüde sapmış, iyi niyetli birisi değil Gevgilili. Daha işin başından beri, yerini, görevini ve sahibini çok iyi biliyor. Bu bakımdan takındığı maskeye ya da maskelere kapılmamak gerekli. Çünkü bazan hümanizm, bazan Mevlâna mistisizmi, bazan rasyonalizm, bazan da hepsinin karmaşığı olan maskeler takıyor, son tahlilde hep sosyalizmi savunduğunu ileri sürüyor. Ve nitekim, kendi içi geçmiş görüşlerini, kanıtlayabilmek için, bir ustanın aşağıdaki şu sözlerini bile tırtıklamaya cüret edebiliyor:

«İşçi sınıfının kurtuluşunu, kapitalizmin gelişmesinden gayrı bir yerde arama fikri gerici bir fikirdir. Geri ülkelerde işçi sınıfı, kapitalizmden çok, kapitalizmin gelişmesinin yetersizliğinden acı çekmektedir. Demek ki, işçi sınıfının, kapitalizmin en geniş ölçüde, en özgürce ve en büyük hızla gelişmesinde kesin çıkarı vardır. Burjuva devrimi, bu geçmişin kalıntılarını... süpürüp ortadan kaldıran ve kapitalizmin en geniş, en özgür ve en hızlı gelişmesini mümkün olduğu kadar, eksiksiz sağlayan altüst olmanın ta kendisidir... Burjuva devrimi proleterya için kesin olarak gereklidir... (Türkiye'de 1971 rejimi'nden naklen, s. 217.)

Hangi hakla, hangi cesaretle, kimden ya da nereden aldığı yetkiyle bu sözleri kullandığını; daha doğrusu bu sözlerin arkasına sığınmağa çalıştığını Gevgilili'ye sormanın, diğer bir deyişle hesap sormanın anlamı yok. Çünkü böyle bir soruyu sormakla Gevgilili'yi dönmüş bir eski sosyalist, bir kuyrukçu saymak özdeştirler bir anlamda. Oysa daha önce de değinildiği şekilde, Gevgilili sapmış filân değil. Yolu ve yordamı belli. Onun için sapmış bir sosyalistten soracağımız gibi hesap soramayız kendisinden; sadece maskesini yırtarız.

Yukarıdaki sözler, bir devrim ustası tarafından, en müstebit ve kokuşmuş bir saltanata karşı, toplumun tümüyle demokrasi mücadelesi verdiği sırada, söylendi ve hemen arkasından da eklendi ki; emperyalizm çağında burjuvazi tüm devrimci niteliklerini yitirdiği için, gerçek demokrasinin kurulmasında da, istibdata son verilmesinde de başı işçi sınıfı çekecektir. Gevgilili hiç sözetmiyor bu en temel ilkeden. Öte yandan bugünkü Türkiye içerisinde yaşadığımızı ve bu kaosun bir parçası olduğumuzu nasıl unutabiliriz? Türkiye kapitalizmine damgasını vuran bütünüyle kapitalist sınıfı değil, bir avuç tekelci burjuvadır. Sadece işçi sınıfı, topraksız ya da az topraklı köylüler değil; tekel dışı burjuvalar da mali sermayenin tahakkümü altında. 1900'lerden beri demokratik devrimini tamamlamağa çalışıyor Türkiye ve biliyoruz ki, uluslararası finans kapitalin yerli uzantısının tahakkümü altında, ulaşılacak demokratik pek çok hedef var önümüzde. Ve bu yüzdendir ki şimdi demokrasi mücadelesinin gündemde olduğu bir evrede bulunuyoruz. Bu mücadelede, işçi sınıfı kendi siyasi örgütüyle başı çekmedikçe de gerçek bir başarıya ulaşılması olanağı mevcut değildir. İşçi sınıfının partisi ve politik gücü olmadan halkımızın kurtuluşu imkânsızdır. O halde, şimdiye kadar dünyada olduğu gibi, günümüzde de demokrasi mücadelesinin öncülüğü demokrasinin asıl sahibi işçi sınıfına ve işçi sınıfının siyasi örgütüne düşüyor. Yani, geçmişin hatalarından, kapılınan provokasyonlardan tüm geçmiş deneylerden ders alınarak sekterliği ve maceracılığı bir kenara bırakarak, iki kitap okuyup teori kesmek yerine gerçek öğrenciliği benimseyerek; formüllerden, şemalardan, kalıplardan değil somut Türkiye gerçeklerinden yola çıkılarak oluşturulacak ve özellikle işçi sınıfına gerçekten mal olacak sosyalist partiye...

ÖZET:

Uluslararası ve yerli tekelci burjuvazinin 1971 yılında attığı adıma paralel olarak, Gevgilili de «Türkiye'de 1971 Rejimi» adlı «yapıt» ıyla, tekelci sermaye güçlerinin en yetkili sözcüsü olma yolunda somut, belirgin ve parlak bir adım atmış bulunuyor. Daha önce de belirttiğimiz gibi, toplumculuk maskesi takınarak atmasaydı bu adımı Gevgilili, kendi köşesinde rahat bırakırdık onu ve kervan da

devam ederdi yoluna. Fakat finans kapital tahakkümüyle sivil faşizm, üretim güçlerinin geliştirilmesinin tarihsel ve zorunlu gerekleri olarak, toplumculuk maskesiyle ileriye sürülünce ve bu görüşler bir takım gelgeç heveskârlar, korkaklar, döküntüler ve dönekler arasında günah çıkartmanın gerekçeleri biçimine dönüştürülüp kadroların zihinleri karıştırılmağa başlanınca, gerçekliğimizi ve gerçeklerimizi, hiç değilse en genel hatlarıyla, bir kere daha özetlemek ve sahte toplumcuların koltukları altlarındaki tekelci burjuva haçlarını, biraz kabaca da olsa, çekip çıkartmak boynumuza borç oldu.

Gevgilili'nin üstüne bir hoşgörü örtüsü koymağa çalıştığı 1971 rejimi, Türkiye tekelci sermayesinin gerçek yüzünü ve niteliğini; gerekli gördüğünde, terörü de, işkenceyi de, «faili meçhul cinayetleri» de sonuna kadar kullanmağa kararlı olduğunu açıkça ortaya koymuş bulunuyor. Bu rejim gökten zenbille inmedi, 1971 rejimi, A.P. ile ortaklarının uyguladığı ekonomi politikasının doğal, kaçınılmaz ve zorunlu sonucudur. Diğer bir deyişle, işçi sınıfımızla, çalışan kitlelerin ve sosyalistlerin demokratik ve ekonomik taleplerini dikkate almayan, 1961 Anayasası'nı rafa kaldırtan, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini silâhlı ajanlarla provoke etmeğe çalışan ve de eden, milyonlarca kişiyi Avrupa finans kapitaline peşkeş çeken, pahalılığın ve işsizliğin önlenmesi, hiç değilse azaltılması yolunda hiç bir tedbir almayan da hep tekelci burjuvazi ile aracı — tefeci tüccar ortaklığı adına hareket eden A.P. ve onun parlak lideri Demirel'di. Demokrasi aşığı olduğu ileri sürülen A.P. ile bulunmaz liderinin. Anayasa değişiklikleri, baskı kanunları ve idamlar sırasındaki tavrını halkımız artık unutabilir mi? Demirel ve A.P. demokrasi değil, sivil faşizmin mücadelesini verdiler ve veriyorlar.

Öte yandan, yine Türkiye'nin somut gerçeklerinin ortaya koyduğu gibi, bugün işçi sınıfımızla çalışan kitleler için önemli olan, kendileriyle «merkezi bürokrasi» arasındaki «çelişki» değil, uluslararası ve yerli tekelci kapitalle olan çelişkidir. Kitleler, hesabı, tarihin karanlıklarına gömülmüş ölülerden, ya da aba altından sopa göstermek için kıyam ettirilen hortlaklardan değil, çağımızın egemen sınıflarından soruyorlar ve biliyorlar ki örneğin Türkiye gibi bir ülkenin, sosyal ve ekonomik geriliğinin temel nedeni de, merkezi bürokrasinin tutuculuğu değil; tekelci sermaye tahakkümüdür. Gerçek demokrasiye de, bağımsızlığa da, daha üstün bir toplumsal düzene de düşman olan ve iktidarını artık ancak terörle yürütebildiği için, tarih karşısında tüm meşruiyetin yitiren de aynı tekelci sermayedir.

Olağanüstü dönemden, çok yavaş da olsa, giderek uzaklaşıyor; ekonomik ve demokratik mücadelenin yeniden güç kazanacağı bir evreye giriyoruz. Önümüz açık ve gizli provokasyonlar, ayak oyunları, gözboyamalar ve sahtekârlıklarla doludur. Ekonomizm ve kuyrukçuluk; değişik renklerle, değişik boyalarla, değişik maskelerle çıkacaklar ve çıkıyorlar işçi sınıfının karşısına. Uyanık olmak ve bu maskeleri teker teker düşürmek sorumluluğu tüm sosyalistlere düşüyor. Elbette ki işçi sınıfının siyasi örgütü kurulmadıkça finans kapital her düşürülen maskenin yerine yüz yeni maske, her susturulan sahibisinin sesi yerine bin yeni ağız yaratacaktır. Bu nedenle provokasyonlara gelmemenin, sekterlik ve maceracılık eğilimlerine kapılmamanın, ekonomizm ve kuyrukçuluktan sıyrılmanın yolu, geçmişin mücadelesinden ders alınarak oluşturulacak sosyalist partiden geçiyor.

Not: Gelişen bir C.H.P. hareketi karşısında, Gevgilili'ye artık Demirel'i bir kenara itip, Ecevit'e ve «sosyal demokrasi» ye kapılanmak düşüyor. «Çoğulcu Toplum», «Halk - Bürokrat Çelişkisi» gibi kavramları «derinleştirip» sosyal demokrasiye «akıl» öğreteceği günlerin hiç te uzak olmadığına inanıyoruz Gevgilili'nin. Nitekim «Türkiye Sanayi Burjuvazisi»nin «en akıllı» sözcüsü ve temsilcisi Ertuğrul Soysal da, bu konuda yeşil ışık yakmadı mı kısa bir süre önce? Ne diyelim, Allah işçi sınıfımızı Soysal gibi, milli sanayicilerden; C.H.P.'yi de Gevgilili gibi yeni sevgililerden korusun.

Petrol sorunu ve dünya dengesi

Hüseyin Baş

Son Ortadoğu savaşı, kapitalist dünyanın içten içe işleyen ve göz açıp kapayıncaya kadar misli görülmemiş düzeylere ulaşan ekonomik ve politik krizini su üstüne çıkarmış görünüyor.

Kapitalist ülkelerin bu gün içinde bulundukları krizin dinamiğini büyük ölçüde petrole bağlı olan «enerji» sıkıntısı teşkil etmektedir. Bununla birlikte sorun son irdelemede, kuşkusuz, bizzat kapitalist sistemin yapısıyla sıkı sıkıya ilgili. Bu ilgi, sistemin iç çelişkilerinin yanısıra dünyanın politik ve ekonomik konjonktüründe gö rülen büyük değişiklikler açısından da son derece karmaşık bir örgüye sahiptir.

Enerji krizini ilk elde politik ve ekonomik tercihlerin sonucu olarak görmek gerekir. Gerçekten de arap ülkeleri petrolü, Israil'in işgali altındaki toprakların kurtarılmasında ilk kez etkin bir baskı aracı olarak ve başarıyla kullanmışlardır. Son Ortadoğu savaşında, başta Mısır ve Suriye olmak üzere, Arap halklarının, yahudi müstevlinin «yenilmezliği»nin artık efsaneden ibaret olduğunu göstermelerini savaş alanında küçümsenmeyecek bir zafer saymak gerekirse, petrolün etkin ve hizaya getirici bir araç olarak kullanılmasındaki başarıyı da Ortadoğu sorununun çözümünde büyük rol oynayan politik bir zafer olarak görmek gerekir.

Krizle ilgili bir ikinci önemli nokta, bu günkü petrol kısıtlamasına büyük ölçüde bağlı olan enerji bunalımının geçici niteliğiyle ilgilidir. Arap ülkeleri petrolü, ABD'nin, AET ülkelerinin ve Japonya'nın Israil'e arka çıkmalarını önlemek amacıy la silah olarak kullanmak zorunda kalmışlardır. Avrupa ülkelerinin çoğunluğu ve Japonya, İsrail'e silah vermekten vazgeçip, Ortadoğu'da Arap politikası yanında daha açık biçimde yer aldıkça bu ülkelere uygulanan «petrol kısıtlaması» azalacak ve giderek tamamen ortadan kalkacaktır.

Ama gerçek kurtuluş yönünde atılan her adım mutlaka başka adımları da birlikte getirmekte, bir başka konuda bilinçlenmeye yol açmaktadır. Petrol kısıtlamasında durum normale dönse bile artık işler eskisi gibi olmayacaktır. Nitekim petrolü etkin bir silâh olarak kullanan arap halkları, aynı zamanda bu hayati hammad denin tüm ipoteklerden ve spekülatif oyunlardan arındırılarak uluslararası pazar da «değer» fiyatına satılmasını ağlama yö nünde ortak çabalar sürdürmeyi de karar laştırmışlardır. Enerji sıkıntısıyla üst düzeylere ulaşan yapısal bi rkrizin pençesine düşen kapitalist ülkeler böylece, ekono milerinin candamarı petrol için, kaynak ülkelere, daha büyük oranda ek «paylar» vermeyi göze almak zorunda kalacaklardır. Kısaca dünya artık «eski dünya» değildir. 1973'ün sonunda, son ortadoğu savaşı ile başlayan ve 1974'ün ilk ayında iyice orta-

ya çıkan eğilim bu noktada düğümlenmek tedir.

Şimdi, önümüzdeki on yıllık dünya po litikasını büyük ölçüde etkileyecek olan bu önemli gelişmenin ayrıntılarına girmeden önce bu gelişmenin hangi platform üzerine oturduğunu ve hele petrol bunalımının kime yada kimlere yaradığı üzerinde öne sürülen bazı soruları cevaplamaya çalışalım.

Arap direnişi nereden temelleniyor?

Arap halklarının gün geçtikçe toprak altı zenginliklerine sahip çıkması ve şimdi petrolü silah olarak kullanarak kapitalist sisteme savaş açmaları ve bunda başarıya ulaşmaları elbetteki bir talihli rastlantının sonucu değildir. Bu gelişmeyi temelendiren platformu, sosyalist cephenin hemen her yerde hatırı sayılan bir alternatif ve etkin bir denge unsuru olarak ortaya çıkması teşkil etmektedir. Yeni kuvvetler dengesinin «vazgeçirici» etkisi altında, ulusal kur tuluş hareketleri özellikle kaba kuvvete dayanan dış müdahalelere, eskiye kıyasla çok daha az maruzdur. Daha açık bir deyişle kapitalist sistemin zor kullanma imkanlarını, halen elinde bulundurduğu gücü ve manevra olanaklarını asla küçümsemek sizin, geniş ölçüde yitirdiğini söylemek mümkündür. Ne denli güçlü olursa olsun hiç bir ülkenin yok olma tehlikesini göze aimadan yoketmeye kalkışmayacağı bir kuvvetler dengesi sisteminde «eskinin başına buyruk isteklerini gönlünce dikte etmek» politikası tamamen iflas etmiş bulunmaktadır. Tek çıkar yol, uluslararası ilişkilerde karşılıklı çıkarlara dayanan dürüst, sağlıklı ve barışçı politikalar benimsemektir. Arap halklarının petrol konusundaki direnişlerinin ve dünyadaki tüm kurtuluş hareketlerinin *temellendikleri* platform budur.

Arap halklarının petrol musluklarını biraz kısmasının tüm kapitalist dünyada yarattığı şaşkınlık ve paniği kuşkusuz emperyalist güçlerin yıllar yılı Ortadoğuda ya hudi müstevlinin yayılma politikasına arka çıkmasının kaçınılmaz sonucu olarak görmek lazımdır. Bu gün artık İsrail maşasıyla, Ortadoğu'nun petrol zenginliklerini kontrol altında tutmak, bu zenginlikleri hiç bitmeyecek gibi kıyasıya ve hele akıl almaz derecede ucuza kapatmak dönemi artık «tarihin çöp sepetine» havale edilen bir tatlı rüyadır. Emperyalizm önce petrol kısıtlamasıyla, sayıyla kendine gelecek sonra da fiyatını gönlünce biçip «sudan ucuz enerji» üzerine kurduğu daha faz la savurgan tüketim, daha fazla üretim, daha fazla kâr diye özetlenebilecek bolluk toplumu» efsanesine «elveda» diyecektir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde, Dün yanın ekonomik ve politik konjonktürünü misli görülmedik ölçü ve boyutlarda etkileyen kapitalist sistemin medar-ı iftiharı «bolluk yada tüketim uygarlığını temelinden sarsan» petrol patlamalarının yol açacağı etkilere ve enerji sorununun kısa, orta ve uzun vadedeki perspektiflerine daha yakından bakalım.

Arap ülkelerinin petrolle ilgili kararının gerçekte kimse için bir sürpriz sayılmaması gerekir. Emperyalizmin Ortadoğuda tezgâhladığı oyunlar Arap halklarına 1956'dan bu yana yenilgiyle birlikte «bilinçlenme» yi de getirmiş, sonunda Arap halkları kenetlenerek dün «düş» sayılan kararları alacak ve hele başarılı biçimde uygulayacak bilinç düzeyine ulaşmışlardır. Son savaş, petrol patlamasını sadece *«bir kaç ay»* çabuklaştırmıştır.

Arapların petrolü silah olarak kullanma kararını ilk kez geçen 14 Mayısta yaptığı bir konuşma ile Başkan Enver Sedat açıklamış «İsrail'le çatışmanın aynı zamanda bir» petrol savaşını» da içerdiğini öne sürmüştü. Batılı çevrelerin «ku rusıkı bir tehdit» olarak tanımladıkları bu çağrı etkisini göstermekte gecikmeyecektir. Nitekim hemen ertesi gün Irak ve Kuveyt birer saat, Libya ise 24 saat yabancı alıcılara petrol musluklarını kapayıverdiler. Bunu Haziranda, Kaddafi'nin Libya'daki, Amerikan Banker Hent firmasının imtiyazlarını millileştirme kararı izledi. Albay Kaddafi bu girişimi ile asıl vurulması gereken hedefin Amerikan emperyalizmi olduğunu göstermek istiyordu.

Kervana çok geçmeden Batı dünyasına yakınlığı ile bilinen Suudi Arabistan da katılacaktı. Kral Faysal 31 Ağustos

1973 günü ABD'ni televizyon kameralarının önünde, «Amerikanın İsrail'i desteklemesi ABD'ye petrol satma ve onunla dostluk ilişkilerini sürdürme olanaklarını son derece güçleştiren bir ortamın yaratılmasına sebep olmaktadır» demek zorunda kalıyordu. Amerikan emperyalizminin Ortadoğu'da sürdürdüğü hayasız politika öylesine açığa çıkmıştı ki Amerika ile içli dışlı ilişkiler sürdüren gerici Arap yönetimleri bile «*artık*» kendi kamu oyu başta olmak üzere tüm Arap dünyasını karşısına almadan, başka türlü hareket etmek imkânını bulamaz duruma gelmişlerdi.

1973'ün sonunda «had» düzeye ulaşan, başta Avrupa ülkeleri ve Japonya olmak üzere bizzat Amerika Birleşik Devletlerini de etkileyen «petrol patlamasının» kaynaklarını daha da eskiye götürmek elbette ki mümkün. Bu gün somutlaşan harekete, Ortadoqu'da 1965'den bu yana görülen gelişmelerin son halkası, giderek doğal bir sonucu olarak bakmak lâzımdır. Gerçekten de sosyalist cephenin de etkili desteği ile ulusal kurtuluş hareketleri 1956 ve 1967 yenilgisinden bu yana güç kazanmışlar, emperyalizmle savaşta durumlarını daha da güçlendirerek mücadeleyi bu günkü «sonuç alıcı», «Hizaya getirici» düzeylere ulaştırmışlardır.

Ulusal kurtuluş hareketlerinin güçlenmesi ise emperyalizmin koruyucu şemsiyesi altında Ortadoğu petrollerinin kayıtsız şartsız hakimi durumunda olan uluslararası tekelleri önce adım adım «tavizler» vermeye zorlayacak — yeni fiyat ve ödeme sistemleri, kârlar üzerinden üretici ülkelere ek paylar tanımak — sonra da «millileştirmeye» tâbi tutarak kıyasıya sömürdüğü zenginliklerden koparıp kapıdışarı edecektir, sonuçlanacaktır. Nitekim ilerici Irak yönetimi 1972'de Irak Petroleum Company (IPC)'yi millileştirerek uluslararası tekellere Cezayir'den sonra ilk ve önemli darbeyti indirmekte gecikmedi. Tekellerin Irak'ı dize getirme yönünde eski alışkanlıklarıyla giriştikleri ekonomik abluka, müdahele, türlü desise ve entrikalar ise sosyalist dünyanın «vazgeçirici» varlığı karşısında «para etmedi». Genç Irak Cumhuriyeti uluslararası tekellere, yerden göğe haklı isteklerini kabul ettirmeyi başarmıştı. İlerici dünyanın büyük bir zafer olarak alkışladığı bu olayda, emperyalist tekellerin, Ortadoğu petrol bölgelerindeki ortak tanımayan katıksız başına buyruk hakimiyeti artık bir daha geri gelmeyecek biçimde tarihe karışıyordu. Emperyalizmin kartellerini dize getirmede Petrol Üreten Ülkeler Örgütü (OPEP) le Üretici Arap Ülkeleri Örgütü (OPAEP) nün ortak mücadelelerinin payının büyük olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Bütün bu somut belirtilere rağmen Batı dünyası, Arapların bir araya gelerek petrolü «bir baskı aracı», giderek etkin bir silâh olarak kullanabilecekleri inancında değildir.

Çünkü Arapların 1956 ve 1967'de giriştikleri «Petrol savaşı» başarısızlığa uğramıştı. Üstelik Arap liderleri 1967'de Hartum'da düzenlenen toplantıda, «petrolü silâh olarak kullanmamak ve petrol gelirinin bir bölümünü karşılıksız olarak savaşın yükünü çeken Mısır, Ürdün ve Suriye'ye bırakmak» kararı almışlardı. Oysa bugün Batı dünyasının bu yüreklere su serpici hesabında nasıl feci bir biçimde yanıldığı ortadadır. Gerçekte de 1967'den bu yana gerek dünya kuvvetler dengesinde, gerekse petrol piyasasının işleme biçiminde önemli değişiklikler olmuştur. Batı dünyasının yanılgısının kaynağında bu olguya nesnel bir biçimde yanaşmak istememesi yatmaktadır.

Nitekim 1967'den önceki dönemde arz, talebin üstündeydi. Ayrıca uluslararası tekellerin elinde muazzam stoklar mevcuttu. Oysa bu gün durum tamamen tersine dönmüştür. Talep, arzı fersah fersah aşmıştır. Bu yüzden isteklerini dikte ettiren de eskisi gibi uluslararası tekeller değil, petrol üreten ülkelerdir artık. Diğer taraftan yine 1967 öncesi ve onu izleyen dönemde Arap ülkelerinin parasal kaynakları oldukça yetersizdi. Bu nedenle de petrol ambargosunu etkin süreler uzatacak dayanma gücünden yoksundu. Bugün bu durum da tamamen ortadan kalkmıştır. Üretici ülkeler muazzam para rezervlerine sahiptirler. Batı Avrupa ve Amerikan bankalarında yatan ve gün geçtikçe daha da kabaran Arap paralarının toplamı, El Ah-

ram'ın yaptığı tahminlere bakılırsa 20 milyar dolar civarındadır. Bu rakam Avrupa kıymetler piyasasının yüzde 20'sine tekabül etmektedir. O kadar ki örneğin Arap ülkelerinin ani bir kararla bu paranın yarısını dahi geri çekmeye kalkması, bazı Avrupa ülkelerini ciddi bir biçimde sarsmaya yetip artacaktır.

Arap sermayesini nBatı kasalarına yığılmasının önde gelen nedenlerinden ilki kuşkusuz petrol satışı karşılığı gelen paranın üretici ülke ekonimisinde «kullanılma» olanaklarının bulunmaması ya da bu olanakların sınırlı olmasıdır. Arap ülkeleri 1973 yılında petrol çıkarma ve satışından 11 ilâ 12 milyar dolar elde etmişlerdir. Suudi Arabistan ve Libya'nın altın ve döviz olarak rezervleri her biri için ayrı ayrı 3 milyar doları aşkındır. Bu rakam Japonya ve Federal Almanya gibi endüstri devlerinin 1969 yılındaki rezervlerine eşittir. Böylece üretici Arap ülkelerinin ellerinde bulunan muazzam parasal rezervler, bu ülkelerin petrol satmadan, Batılı ülkelere kıyasla, daha fazla dayanabileceklerini ortaya çıkarmaktadır. Öte yanda Batılı ülkelerin ellerindeki petrol stokları 70 ilâ 90 günlük ihtiyacın üzerinde değildir. Petrolü uzun süreler muhafaza etmek tehlikeli, hele son derece pahalıdır. Üstelik ikmalin sürekli olması gerekmektedir.

Orta ve Yakın Doğu'nun önemi, kuşkusuz, öncelikle petrolden gelmektedir. Bölge, sosyalist ülkeler hariç tutulursa, dünyada kullanılan rezervlerin yüzde 62 sinden, tabii gazın da yüzde 28 inden fazlasına sahiptir. Yeryüzünün en önemli petrol yatakları Orta ve Yakın Doğu'da toplanmıştır. Örneğin Suudi Arabistan'daki Gavar petrol bölgesi, 5000 km2 gibi pek büyük sayılmayan bir yüzölçüme sahip bulunmasına rağmen, Birleşik Amerika'nın tespit edilmiş rezervlerden daha önemlidir. Dünyanın en büyük petrol yataklarından biri sayılan Safania'da yine Suudi Arabistan'da bulunmaktadır.

1973 yılında kısıtlama dönemi dışında, Arap ülkelerinin ürettiği petrol bir milyar tona varmaktadır.

1972 rakamlarına göre Arap petrolü İngiltere ihtiyaçlarının % 78 ini karşılamaktadır. Bu oran Fransa için % 83, İtalya için % 85, Hollanda için % 70, Federal Almanya ve Japonya için % 40 tır.

Arap ulusları, rekor sayılacak kısa bir süre de, Batı dünyasının tümünü, önemli boyutlarda etkileyen «petrol üretimini hissedilir ölçülerde kısıtlama» kararı hatırlanacağı gibi, son Ortadoğu savaşının hemen ertesinde 17 Ekimde Kuveyt'te toplanan Üretici Arap Ülkeleri toplantısında almışlardı. Bu karara göre üretici Arap ülkeleri, İsrail işgali altındaki toprakları Kudüs dahil terketmeyecek ve Filistin'i sorununa adil bir çözüm bulununcaya dek ayda %5 kısıtlayacaktı. Gerçekte ise Suudi Arabistan ve Kuveyt bu kısıtlamayı bir çırpıda % 10 unun üstüne çıkarmışlardı bile. 20 ile 22 Ekim 1973 tarihleri arasında üretici Arap ülkeleri birbiri ardından İsrail'in başdestekçisi A.B.D. ile, açıkça yahudiler safında yer alan Hollanda'ya petrol gönderimini durdurduklarını açıkladılar. Böylece üretimdeki kısıtlama oranı, tabiatıyle daha da artacakdı. Beyrut'ta «Middle East Economic Surveyr'in verilerine göre Arap ülkeleri petrol üretimi Kasım 1973 başında % 28,5 oranında bir azalma kaydetmişti. Bu ise dünyada yapılan petrol ihracatının % 17 ilâ % 18 oranında düştüğü anlamına geliyordu. Bu arada Batılı ülkelerin güvendiği İran da «boşluğu» doldurmak için üretimini artırmayacağını açıklayarak, bu umut kapısını da kapamış oluyordu.

Birleşik Amerika'nın durumu ise bazı özellikler taşımaktadır. 1973'ün ilk üç ayında ABD'nin global petrol ithalatı üçte bir oranında artmıştı. Salt Arap petrolü alımı işe bir misli artış kaydetmişti. Son Arap ambargosu olmasaydı Amerika 1973'de 60 milyon ton Arap petrolü satın alacaktı. Bu miktarın 30 milyonu Suudi Arabistan, 10 milyonu Libya, 9'u Abu Dabi, 8'i Cezayir'den sağlanacaktı. Bu miktarlar ise Amerika'nın toplam petrol tüketiminin ancak yüzde 6'sına tekabül etmektedir. Arap petrollünden elde edilen ve Batı Avrupa ülkeleri tarafından ABD'ye ulaştırılan petrol ürünlerinin de eklenmesiyle bu oran yüzde 10'a tamamlanmaktadır.

Ambargo, daha önce de belirttiğimiz

gibi, sadece Amerika'ya satılan «ham petrolü» kapsamıyordu. A.B.D. dışındaki rafinerelerde Arap petrolünden üretilen ürünlerin bu ülkeye ihracını da kapsıyordu. Ayrıca Arap petrolünün Amerikan Deniz Kuvvetlerinin ikmalinde kullanılması da yasaklanmıştı. Batı Avrupa ülkeleri bir yandan stratejik rezervlerini daha uzun süreler saklı tutmak ve hele Araplarla çatışmamak için, Arap petrolünden elde edilmeyen petrol ürünleri de dahil olmak üzere ABD'ye tüm petrol ürünleri ihracatını durdurdular.

Üretici Arap ülkeleri «politik» amaçla giriştikleri «kısıtlama» nın yanısıra «petrolu» dış ipoteklerden kurtararak «değer» fiyatına satmayı da akıllarına koymuşlardı. Nitekim Kuveyt'te Arap Ülkeleri Konferansı sürerken OPEP üyesi Basra Körfezi ülkeleri de toplanarak 1971 de imzalanan Tahran Anlaşmasını enflasyon nedeniyle artık geçerli saymadıklarını açıkladılar. Tahran Anlaşması üretici ülkelere tanınan payların hesaplandığı fiyat biriminde % 5 oranında bir yıllık artış öngörüyordu. Basra körfezi ülkeleri bu fiyatı % 70 (1970'e kıyasla üç katı) ve satış fiyatını ise % 17 oranında artırdılar. Bu artış oranı petrol üretiminin muhtemel kısıtlanmasından doğacak gelir azalmalarını rahatlıkla kapatabilecek düzeyde idi.

Bu arada Arap ülkelerinin Batı ülkelerinin tümünü «petrolsüz» bıraktıkları propagandasının da asılsız olduğuna işaret edelim. Arap ülkeleri Batı Avrupa ülkelerinin bir çoğuna ve Japonya'ya petrol ulaşımını durdurmamışlardır. Avrupa ve Japonya'nın sırasıyla yüzde 40-45 ve yüzde 50 ihtiyacını karşılayan Amerikan kumpanyaları da, aynı şekilde, petrolsüz bırakılmamışlardır. Buna karşılık Irak hemen savaş ertesi, Basra Petroleum'un bünyesindeki iki Amerikan şirketini millileştirerek, Ortadoğu'daki Amerikan çıkarlarına esaslı bir darbe daha indirdi. Bağdat ayrıca, İsrail'in saflarında yer alan Hollanda'ya da bu ülkenin Shell monopolü portföyündeki aksiyonları millileştirerek gerekli cevabı verdi.

Petrol ihracatçısı Arap Ülkeleri Örgütü'nün (OPAEP) on üye devleti 5 Kasımda yaptıkları toplantıda aldıkları karara göre petrol üretimi geçen Eylüle kıyasla, Aralıkta yüzde 25 oranında kısıtlanmış olacaktı. Kısıtlama oranı Kasım'a oranla yüzde 5'tir. OPAEP üyeleri bu arada kısıtlamalardan Arap dost ülkelerin zarar görmeyeceklerini de açıklamayı yararlı gördüler. Bu açıklama etkisini göstermekte gecikmedi. Ortak Pazar'ın 9'ları hemen kasımda Ortadoğu'daki durumla ilgili olumlu tavırlar takındılar. Her iki tarafın da son çatışmadan önceki sınırlara çekilmelerini öngören Güvenlik Konseyi kararının ve hele Güvenlik Konseyinin İsrail'in 1967 savaşıyla işgal ettiği topraklardan çekilmesini de öngören ünlü 22 Kasım 1967 tarihli ve 242 sayılı kararının bütün kapsamıyla uygulanmasını istediler.

Batı Avrupa ülkelerinin bu olumlu tavrına karşılık Amerika ise Avrupa'yı da yanına alıp, Araplara karşı sert bir politika uygulanması için çeşitli hazırlıklar sürdürmekteydi.

Cenevre'deki Ortadoğu görüşmeleri barışın güç yolunda ağır da olsa ilerlerken — kuvvetlerin karşılıklı olarak Süveyş'in kıyılarından çekilmeleri «henüz barış» sayılmamaktadır — Birleşik Amerika, durmadan petrol bölgelerindeki kontrolün ve Amerikan petrol şirketlerinin özellikle Arap petrolünden, petrolün çıkarılmasından dağıtımına uzanan tüm aşamalar da elde ettiği muazzam kârların elden gideceği korkusu içinde yeni oyunlara, gerekirse tehdide ve müdahaleye varan girişimlerinin tezgâhındadır. O kadar ki, en yetkili ağızlar, «Araplar kısıtlama ve fiyat artırımı konusunda «daha ileri» gider ve işi Batı ekonomisini — bundan Amerikan şirketlerinin muazzam kârlarını anlayınız — dumura uğratacak düzeylere vardırırlarsa «zor» kullanmak durumunda ka lacaktı» diyerek şantaj ve tehdide başvurmaktan çekinmemektedirler. Ama gelgelelim A.B.D. nin bu tehdit edici sözlerini ondan hiç te aşağı kalır bir güç olmayan S.S.C.B. Komünist Partisi Genel Sekreteri L. Brejnev Dünya Barış Güçleri Konferansı'ndan şöyle cevaplamaktadır: «Nerede kolonyalizm varsa orada ulusal kurtuluş için savaş olacaktır... Nerede saldırı o-

lursa orada saldırıya karşı koyma olacaktır...»

Arapların petrolü haklı davaları için bir baskı aracı olarak kullanmaları ve aynı zamanda bölgenin zenginliğini yıllardır kıyasıya sömüren yabancı parazit şirketler ipoteğini üzerlerinden atma savaşı tarihe yeni - sömürgeciliğe indirilen ölümcül bir darbe olarak geçecekti. İkinci Dünya Savaşı öncesinden — 1917-1923 — başlıyan savaş sonrası bütün hızıyla sürerek 1960'larda en yüksek noktasına ulaşan ulusal kurtuluş savaşları Batı kolonyalizmini yerlebir etmişti.Yeni sömürgecilik ise gerçekte, zaman ve zemine uygun hale getirilen ve daha ince yöntemlerle teçhiz edilen en azgın kolonyalizmden farklı değildi. Yeni sömürgecilik bağımsızlığına yeni kavuşan dayanıksız, kendini toparlama imkânlarına henüz kavuşmamış geri bıraktırılmış ülkelerin tüm hammadde kaynaklarını kıyasıya ve hayasızca başınabuyruk, gönlünce sömürme yönteminin adıydı. Lâtin Amerika mücahidi Douglas Bravo'nun «4 kamyon dolusu demir cevherini götürüp yeni ve tek bir jilet veriyorlar» diye haykırdığı, Allende'nin «Şili» nin bakırını limon sıkarcasına sömürüp posasını bize bırakmışlar» dediğiydi yeni sömürgecilik. Sömürüye karşı çıkanlar ise bastı, entrika, müdahale ile hemen safdışı ediliyorlardı.

Emperyalizmin müdahale imkânları bugün, dün'e kıyasla, hatırı sayılır derecede azalmıştır. Emperyalizm ve onun yardakçılarının kopardıkları apokalips feryadının ardındaki korku ve tedirginlik budur. Ülkeler toprakaltı, topraküstü zenginliklerine sahip çıktıkça eski sömürücüler tatlı kârlarından olmanın acısıyla feryad edeceklerdir. Evet bağırıp çağıracaklar, ellerine bellerine atmaya bile kalkacaklar... Sonra pabucun hayli pahalılaştığını görerek bu kez «karşılıklı çıkarlar» masasına oturacaklardır. Bugün petrol için olanın, yarın tüm hammaddeler için olacağından ise hiç kuşku yok. Uluslar bilinçleniyor. Müdahaleler, zora başvurmalar güçleşiyor. Dünya değişiyor. Toprağından çıkan hammadde artık o ülkenin yoksulluk nedeni olmayacak. Gelişmiş ülkeler hammadde kaynağı ülkelerin kalkınmasına yardımcı olacaklar, buna yanaşmazlarla faturayı pahalı ödeyecekler ve böylece de faturayı kesen ülke kalkınmasını kendisi yapacaktır.

Bugün Batı dünyasını tedirgin eden asıl sorun petrol kısıtlamasından gelmemektedir. Bu kısıtlama politiktir. Yahudi müstevli yola getirilirse kısıtlama da ortadan kalkacaktır. Ama bu elbette ki her şeyin eski haline döneceği anlamına gelmemektedir. Petrolü artık eskisi gibi ucuza kapatmak mümkün olmayacaktır. Bu anlaşılmıştır.

Avrupa'nın parababası tekellerini tıpkı Amerikan tekelleri gibi, kara kara düşündüren de esasen budur. Stampa'nın yazarlarından Vittorio Zucconi Le Monde'un 21 Haziran 1973 tarihli nüshasında yayınlanan yazısında: «Büyük suçlu petrol» dür. Ekonomik sıçramamız (boom) onun yanışı üzerine temellenmişti. Yıkılışımız yokluğundan olabilir» diyor. Kanımızca bunu «Ekonomik Sıçramamız ucuz petrol üzerine temellenmişti, petrolün pahalılaşması yıkılışımız olabilir» diye değiştirmek daha doğru olacaktı. Çünkü yukarda da belirttiğimiz gibi — petrolün — «pahalılaşması» diye bir sorun mevcut değildir. Petrol sadece artık *«ucuz»* değildir. Biz petro lün üretici fiyatıyla satış fiyatı arasındaki «fark» ta yer alan unsurların incelenmesini daha ileriye bırakarak şimdi sorunu Avrupa ve Amerika açısından nasıl göründüğü, gidecek petrolün Avrupa ve Amerikan ekonomisindeki yeri üzerinde duralım.

Avrupa Konseyine göre Ortak Pazarın 9 ülkesinde kullanılan tüm enerjinin % 60'ı petrolden, % 21 i kömürden, % 4 ü linyitten, % 9'u tabi gaz, % 5'i sudan ve geotermik kaynaklardan ve sadece % 1'i de nükleer enerjiden elde edilmektedir.

Oysa 1960 Avrupası'nda enerji ihtiyacının % 59'unu kömür ve linyit karşılamaktaydı. Petrolün yeri ise % 30 du. Yine konseyin hesaplarına göre 1980 de katı yakıtlar enerji ihtiyacının ancak % 13 ünü karşılayacaktır. Petrolün oranı ise % 70'e fırlayacaktır. Üstüne büyük umutlar bağlanan nükleer enerjinin tüm enerji ihtiyacındaki yeri ise % 5'i geçme-

yecektir. Avrupa'nın ihtiyacı olan petrolün % 95'ini dışardan getirmesi, enerji bakımından dış kaynaklara ne derece bağımlı olduğunu en çarpıcı biçimde kanıtlamaktadır. Bu oranın yarısından fazlası Yakın-Doğu'dan sağlanmaktadır. Kalânı Libya, Cezayir, Nijerya, Venezuella ve Sovyetler Birliği'nden temin edilmektedir. Yine konseyin raporuna göre 9 lar Avrupasının tükettiği tüm enerjinin % 66 sı dışardan gelmektedir. Petrol ikmalinin şu ya da bu nedenle kesilmesi Avrupa'nın en iyimser tahminle beşte üç oranında felce uğramasına yol açabilecekti. Avrupa bu yüzden bir yandan İsrail'e karşı Ortadoğu sorununda eskiye kıyasla daha açık bir biçimde Arapların safında yer alırken ve sorunun çözümü için ABD'ye baskı yaparken, öbür yandan da «ucuza» sağlanması mümkün görünmeyen petrolün yeni fiyatlarına ayak uydurmanın yollarını aramaktadır.

Ne var ki enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesinin kısa, hatta orta vadede gerçekleştirilmesi mümkün görünmektedir. Ekzotik enerji diye adlandırılan, rüzgâr enerjisi, geotermik enerji, denizlerin termik enerjisi, dalgaların enerjisi; ilkel enerji kaynakları olarak sayılmakta, dolayısıyla da bunlardan pek yarar beklenmemektedir. Buna karşılık nükleer enerji ve güneş enerjisi orta vadede yabana atılmamaktadır.

«Enerji ve endüstri ötesi şaşkınlığı, adlı son derece ilginç eserin yazarı Louis Puiseux'ün sözünü ettiği bir eski Vietnam özleyişi gibi «dokuz kadın da olsa bir çocuğu bir ayda yapmak mümkün değildir». Nitekim Avrupa'da kısa sürede soruna çözüm bulmak olanak dışı görünmektedir. Bu yüzden de en gerçekçi çözümün kömüre dönüşle birlikte tüm enerji tüketiminde son derece kompleks bir tasarruflar zincirine yönelmek olduğunu ileri sürenler çoğunluktadır. Bu arada zaten artık ucuz olmayan petrolün bir de aracı tekellerin aşırı kârlarıyla daha da dayanılmaz fiyitlara çıkmasına bundan böyle Avrunpanın da seyirci kalmayacağına ve ülkelerinde faaliyet gösteren uluslararası petrol tekellerini millileştirme yolları arayacağına muhakkak nazarıyla bakılmaktadır. İngiltere'nin, City'e yakınlığı ile bilinen en muhafazakâr yayın organları bile son petrol patlamasında cebini doldurmaktan başka bir şey düşünmeyen uluslararası petrol tekellerine savaş açmak ve ülke ekonomisi için hayati olan petrolün sorumsuz şirketlerin eline bırakılmaması, gerektiğini savunmuştur.

Bir başka büyük enerji tüketicisi olan Japonya'nın durumu da Avrupa'dan farklı değildir. Bilimsel ve teknik alanda büyük atılımlar yapan Japon ekonomisinin her geçen gün daha büyük oranlarda enerjiye ihtiyaç duymasına karşılık ülkede, özellikle petrolün neredeyse emaresi bile yoktur. Japonya enerji sistemini üzerine temellendirdiği petrolün tümünü dışardan ithâl zorundadır. Japon ekonomisi ve enerji enstitüsünün hesaplarına göre ülkenin bugün enerjinin % 88'ini sağladığı petrol ihtiyacı 1980 de 400 milyon tona, 1985'te de 535 milyon tona ulaşacaktır. Japonya bu yüzden «Arap ülkeleriyle» iyi geçinmenin yanısıra Japon adaları ve hatta, eğer anlaşma olursa, kıt'a Çin'i kıyılarında petrol arayan ulusal kuruluşlarını finanse etmektedir. Bununla birlikte bilinen Japonya için de tıpkı Avrupa için olduğu gibi, petrolün eskisi gibi *ucuza* olmayacağıdır.

Bir yıldan bu yana % 10'la % 15'lik bir gelişme hızı ile yeni bir sıçramanın hazırlığında olan Japonya petrol krizi ve birdenbire patlak veren enflasyonun etkisiyle bir duraklama, giderek beklenmeyen bir gerilemenin tedirginliğini duymaktadır. Uluslararası Ticaret ve Endüstri Bakanlığı (MITI) Aralık'tan itibaren «sıfır» gelişme hızı öngörmektedir. Ekonomik Planlama Ajansına göre ise, petrol ikmali yeniden normale dönse bile 1974de gelişme hızı % 1,7'ye düşmüş olacaktır. Hızlı gelişme üzerine kurulmuş olan Japon ekonomisinin, % 8'in altında bir gelişme hızıyla ekonomik olduğu kadar politik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya gelmesi muhtemeldir.

Sıfır gelişme hızı sadece Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya için muhtemel değildir. Birleşik Amerika da genel krizin dışında kalamayacaktır. Ama yukarıda belirttiğimiz gibi petrol ya da daha geniş

anlamıyla enerji krizinde ABD'nin durumu apayrı ve son derece karmaşık özellikler taşımaktadır. Ama öncelikle ABD'nin petrol krizinden zarar görmediği, tam tersine krizden yararlanarak Japon ve Avrupalı rakiplerini dize getirdiği iddiası üzerinde durmak gerekiyor. Bu tezin savunucularının kanıt olarak ileri sürdükleri şu:

Amerika'nın dışarıdan gelen petrole ihtiyacı, yan ürünlerle birlikte yüzde 10 dur.

Bu yüzden Arap ülkelerinin petrol ambargosundan önemli oranlarda etkilenmiyecektir. Üstelik Arap petrolünün birim iyatlarının hızla artışı Amerika'nın bir başka açıdan da işine gelmektedir.

Bu ona maliyetinin pahalı olması dolayısıyla işletemediği elindeki muazzam şist ya da kum kaynaklarından petrol çıkarma imkânı bahşedecektir. Nitekim, yine bu iddiaya göre şist'ten elde edilen petrolün maliyeti varil hesabıyla 1 varil tonun yaklaşık yedide biridir. 6 dolar civarındadır. Buna karşılık Ortadoğu petrolünün varili iki ilâ üç dolardır. Oysa şimdi durum tamamen değişmiş, Ortadoğu petrolü 6 ilâ 15 dolara yükselmiştir. Bu durumda şist petrolü «rantabl» hale gemiştir. Üstelik Occidental Oil'un patronu Armand Hammer'in dediklerine inanılırsa yepyeni tekniklerin de yardımıyla şist'ten elde edilecek petrolün varili sadece 1 dolara maledilebilecektir (!). Petrol patronu bay Hammer'in pembe rüyalarına şimdilik kimsenin büyük enerji krizini bir çırpıda çözüme ulaştıran sihirli bir formüyl olarak baktığı yok. Buna karşılık, özellikle Avrupa'da kısa süredeki sonuçlara bakıp, Amerika ve petrol krizi üzerine çeşitli spekülatif iddialar bütün hızıyla sürmektedir. İddiaların üzerine temellendirildiği soru şudur: Üretici Arap ülkelerinin bugünkü ambargo politikası neden Avrupa ve Japonya'yı cezalandırmakla, buna karşılık Amerikan çıkarlarının ekmeğine yağ sürmektedir?

Fransız resmi çevrelerine atfedilen bu soruyu aynı çevreler şu şekilde cevaplandırmaktadırlar: O.P.A.E.P. (Petrol ihracatçısı Arap ülkeleri örgütünün) temsilcileri Abdesselam ve Yamani Paris yolculukları sırasında kendilerine yöneltilen bu soruyu cevaplamakta güçlük çekmişlerdir. Ambargo İsrail Arap çatışmasında nötr bir politika izleyen ve petrol ihtiyaçlarının üçte ikisini Ortadoğu'dan sağlayan Avrupa ve Japonya'yı cezalandırmış, buna karşılık İsrail'i açıkça destekleyen ve Arap petrolüne sadece % 6 — yan ürünlerle % 10 — bağlı bulunan Amerika'yı ciddi ölçülerde sarsmaktan sakınmıştır. O halde için içinde iş vardır. Şeytan zekâlı Kissinger, Amerikalı danışmanları aracılığıyla Suudi Arabistan Kralı Faysal'ı «petrolü kısarak» ABD'nin önde gelen iki azılı rakibi Avrupa ve Japonya'yı dize getirmeye ikna etmiştir. Doların birdenbire başdöndürücü bir hızla yükselmesini (+ % 15) sağlayan bu operasyonun amaçladığı diğer hedefleri ise şöylece sıralamak mümkün :

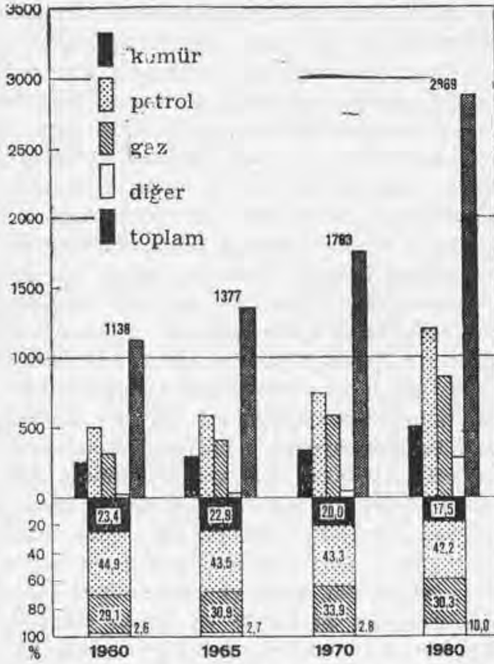
1 — Avrupa ve Japonya, petrol kısıtlaması nedeniyle, kısa sürede ekonomik gerilemenin pençesine düşecekler ve dünya pazarlarında daha az «kompetitif» olacaklardır. Bu ise «made iun USA» mallarının dünya pazarlarına kolaylıkla aktarılması imkânı yaratacaktır.

2 — Ambargodan etkilenmeyen Amerika ekonomik gelişme hızını sürdürecekler.

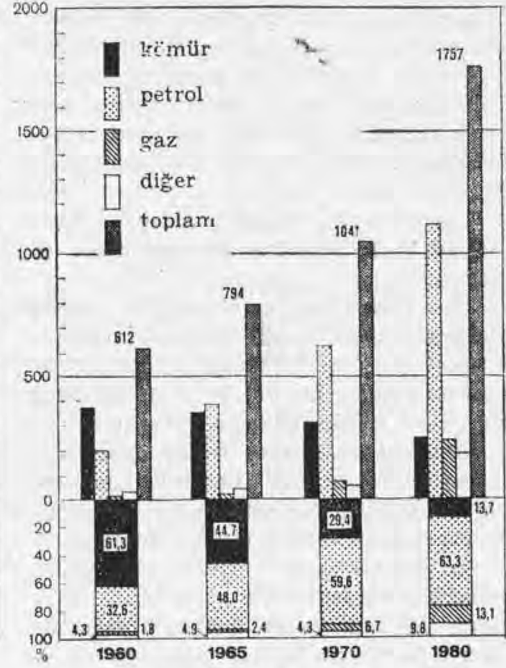
3 — A.B.D. nin Basra körfezindeki muhafazakâr dostları başta Suudi Arabistan olmak üzere ambargo başarısından ötürü Arap dünyasında büyük prestij saptayarak durumlarını kuvvetlendireceklerdir. Üstelik ambargo muazzam döviz stoklarına sahip bulunan dost «muhafazakâr» ülkelere zarar vermeyecek, buna karşılık kalkınmaları için petrol gelirlerine ihtiyaç duyan, finans rezervlerinden yoksun Cezayir gibi ilerici ülkelerin ekonomisini güç duruma sokacaktır. Böylece de gerici Faysal'a el açmak zorunda kalan ilerici Arap ülkeleri Amerikan dostu muhafazakâr Arap ülkelerinin önünde dize geleceklerdir.

4 — Enerjinin hızla pahalılaşması Amerikanın işine gelmektedir. Enerji kaynakları çeşitli ve zengindir. Muazzam kömür ve bitümlü şist yatakları mevcuttur. Elektrik üretimi için de geniş bir nükleer santrallar programı geliştirmektedir.

Petrol cinsinden milyon ton olarak

Kuzey Amerika'nın temel enerji ihtiyacı, (1960—1980)

OECD Avrupasının temel enerji ihtiyacı (1960—1980)

Daha çok sorunun doğal uzantısında yer alan bazı sonuçlara bakarak ve kuşkusuz Amerikayı güçlü göstermek amacıyla tepeden tırnağa monte edilmiş bulunan bu tür spekülatif iddiaların doğruluk derecesini tartışmak gereksiz. Petrol kısıtlaması, petrolün yabancıları ipoteğinden kurtularak hayatî bir hammadde olarak «değerini» bulma savaşının uzantısında yer alan bir dizi politik, ekonomik bunalımın başmimarı ve sorumlusu, aksi yönde bir sanı uyandırma çabalarına rağmen ABD önderliğindeki ve Avrupa ile Japonya'nın da dahil oldukları tüm kapitalist Dünyadır. Avrupa ve Japonya, ABD sultasının tüm ekonomik, politik ve bazen askeri örgütlerinde yer almakla, bir yandan Ortadoğu sorununda, öbür yandan da geri bıraktırılmış ülkelerin hammaddelerini sömürmede, birinci derecede sorumluluk taşımaktadır. Bu faturayı, ve denli ağır olursa olsun, hem zenginliklerini sömürdükleri ülkelere, hem de bizzat kendi emekçi kitlelerine, giderek halklarına ödeyeceklerdir.

Amerikan emperyalizminin ambargonun giderek enerji sorunuyla birlikte gelen tüm sorunların dışında kaldığı savı ise inandırıcı olmaktan uzaktı. Amerikan emperyalizmi — karanlık oyunlar tezgârlama yeteneğini tamamen kaybetmediyse de — günümüzde eskisi gibi rahat at oynatamamaktadır. Son petrol ambargosundan Amerika politik ve ekonomik açılardan sanıldığından çok daha fazla *«zarara»* uğramış ve hele daha da çok zarara uğraması yollarının *açıldığını* farketmiştir. Doların değer kazanması kısa süre için geçerli bir sonuçtu. Amerika da Batı dünyasının yapısından giderek kapitalist dünyanın yapısından ileri gelen bir ekonomik, teknolojik ve politik krizin eşiğinde, içindedir. Şimdi ABD nin «enerji krizi» ndeki özel durumuna daha yakından bakalım.

ABD'deki enerji kaynakları yelpazesi Avrupa'dan pek farklı değildir. % 44 le

petrol başta gelmektedir. Bunu % 4,6 ıyla tabii gaz, % 18 le kömür, % 4,6 ıyla su ve % 0,4 le atom izlemektedir. 1980 yılında petrol oranında büyük değişikliklerin olmayacağı hesaplanmıştır

Nükleer enerji ise tabii gazın yerini alacak biçimde % 16 ya ulaşacaktır. Ama Beyaz Saray'ı asıl tedirgin eden ülkenin gittikçe artan ölçülerde akaryakıt ithaline ihtiyaç duyması başka bir deyişle, bu konuda dışa bağlı kalmasıdır. Ülkenin en geç 1980 de tüm ulusal fuel kaynakları erimiş olacaktır. Başkanlığa bağlı «Executive Office» raporunda bu olgunun «Birleşik Devletlerin güvenliğini ciddi bir biçimde etkileyeceği belirtilerek bu konuda duyulan endişe dile getirilmiştir. Yine söz konusu rapora göre enerji krizi Amerikan devini istikrarsız ve politik açıdan «şüpheler çeken» üretici ülkelerin insafına bırakılmakla, politik bir krize dönüşme eğilimindedir.

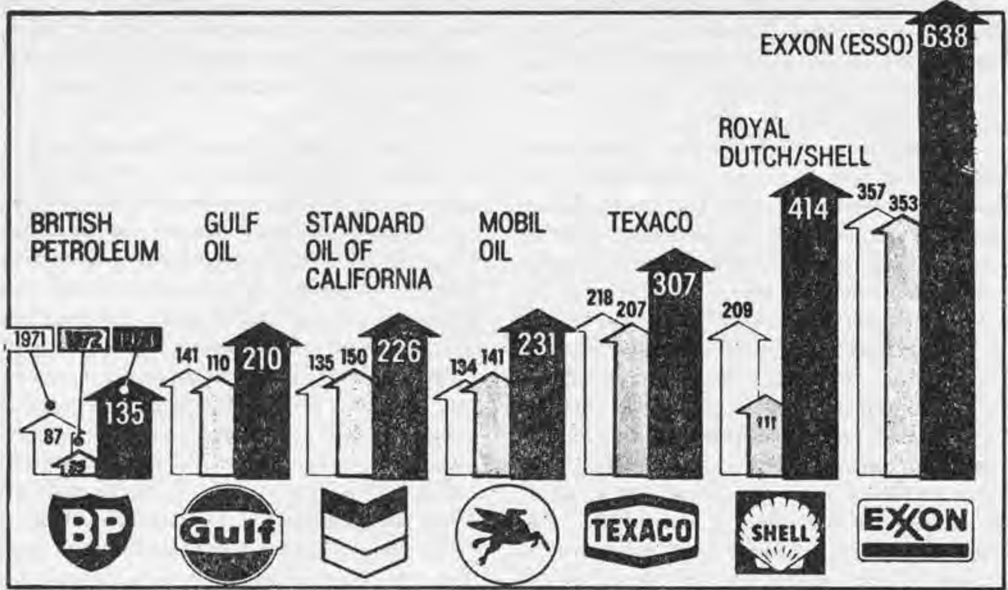
Batılı uzmanların hesaplarına göre kapitalist dünyanın petrol tüketimi önümüzdeki 15 yıllık dönemde bir katından fazla bir artış kaydedecek, 1970 deki 1850 milyon tondan 1980 de 3150 milyon tona, 1985 te ise 3900 milyon tona ulaşacaktır. Böylece petrol bu dönemde tek başına, enerji ihtiyaçlarının yarısını, tabii gazla birlikte % 70 den fazlasın ıkarşılayacaktır.

Chase Manhattan Bank'ın ekonomi uzmanlarının hesaplarına göre ise Birleşik Amerikanın aynı dönemde yıllık petrol ihtıyacı 759 milyon tondan 1500 milyon tona ulaşacak ve üretimi büyük ölçüde artırmadığı takdirde petrol ithalatını önemli miktarlara çıkarması gerekecektir.

Ama ABD Ulusal Petrol Konseyi'nin hesaplarına bakılırsa işletilen petrol rezervleri bugünkü tüketim düzeyinde, ülkeye 65 yıl, tabii gaz 50, kömür 300, uranyum ise 25 yıldan fazla yetecek kapasitededir. ABD'nin petrol krizini önlemek için ülke ve ülke dışında giriştiği olağanüstü tedbirlerin nedeninin, böylece, direkt bir petrol yokluğundan gelmediği anlaşılmaktadır. Amerika'nın, tekeller tarafından kaynağı alınmış bulunan kendi kaynaklarını artan ihtiyaçlarına cevap verecek düzeye çıkarmak için büyük yatırımlara girişmesi gerekmektedir. Bu yüzden de ABD'nin telâşının altında yatan temel neden Ortadoğu'daki «sudan ucuz» petrol olanaklarının gittikçe elden çıkar hale gelmesidir.

Gerçi emperyalizmin, Ortadoğu'ya bu denli sıkı sarılmasının nedenleri elbette ki sadece sudan ucuza petrol satın alabilme değil. Arap petrolünün maliyetinin ucuzluğu da istekleri kabartan etkenler arasındadır. Maliyet ucuzluğu salt yerel şartların uygunluğundan ya da düpedüz el emeğinin ucuzluğundan gelmemektedir. Doğal koşulların uygunluğu da maliyeti etkilemektedir. Delinen her metreye göre randıman ortalama 587 m³ rezerve tekabül etmektedir. Bu oran Venezüella'da 35, ABD'de 10'dur. Kuyubaşına günlük randıman ortalaması kapitalist sistemde 3,55 (ABD'de 1,66) tona karşılık Ortadoğu'da 605 tondur. Böylece üretime yatırılan sermayenin kâr oranı da Ortadoğu'da son derece yüksek düzeylere ulaşmaktadır. Bu oran örneğin Venezüella'daki yüzde 20'ye karşılık Suudi Arabistan'da yüzde 61, Irak'ta yüzde 62, İran'da yüzde 71dir.

ABD işte biraz da bu yüzden aranmasından çıkarılmasına, taşınıp dağıtılmasına uzanan tüm aşamalarda muazzam kârlar sağladığı ve üstelik akılalmaz derecede ucuza kapattığı üçüncü dünya, özellikle Ortadoğu petrolünü tercih etmektedir. Gelişmesini bu talan ekonomisine borçlu olması nedeniyle de özel av sahalarındaki kıpırdanmalara güçlükle göz yummaktadır. Beşi Amerikan, biri İngiliz, biri İngiliz - Hollanda kaynaklı olan ve 7 devler diye adlandırılan uluslararası petrol karteline mensup kardeş şirketlerin kârları 1970 te, 1969'a kıyasla % 10 artarak 80,3 milyar dolara ulaşmıştır. Kartel sosyalistler hariç, dünya üretiminin % 76 sı düzeyinde olan 1.258.000.000 ton petrol çıkarmıştır. Bu miktarın % 42 si Yakın ve Ortadoğu'dan, % 25'i ise Orta Afrika ve Venezüella'dan sağlanmıştır. Anglo-Amerikan şirketleri Süveyşin kapanması, devalüasyon zamlarında olduğu gibi bugünkü petrol bunalımından da büyük yararlar sağlayarak muazzam kârlarına yenilerini eklemişlerdir. Petrolün «kısıtlanmasında ve hele «artık ucuz bir enerji kaynağı olma

Petrol şirketlerinin son üç yıldaki kârları

niteliğini kaybetmesinde uluslararası kartelin doymak bilmez kâr hırsının sorumluluğu elbette ki gözden kaçmamaktadır. Bu şirketlerin davranışlarını içli-dışlı ilişkiler sürdürdükleri yönetimlerden ayırmak mümkün olmadığına göre petrol, giderek enerji bunalımının baş sorumluları, zenginliklerine daha büyük ölçülerde sahip çıkarak, yoksul halklarına mütevazi bir yaşam hakkı peşinde canı dişinde mücadele veren üçüncü dünyanın geri bıraktırılan ülkelerden çok bu ülkelerin zenginliklerinin sömürüsüyle semirip gelişen cakalı bolluk ve tüketim toplumları sistemi, yani kapitalizm'dir.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki millileştirme hareketleri 1973 Haziranı dönemine kadar daha çok İngiliz ve Fransız sermayesini hedef almıştı. Gerçekten de Cezayir'de millileştirilen Fransız şirketleriydi.

Millileştirilen Irak petroleum'da amerikan katkısının oranı % 24'ü geçmiyordu. Yine aynı şekilde Amerikalıların İran konsorsiyumu içindeki payı da %40 tı. Amerikan sermayesinin Suudi Arabistan, Libya ve Kuveyt'teki durumları ise hiç sarsılmamıştı. Amerikan tekelleri Suudi Arabistan başta olmak üzere Basra körfezinin çoğu ülkesinde petrol kaynakları üzerindeki kontrollerini ne yapıp edip, muhafazayı başarmışlardı. Üretici Devlet lerin imtiyaz sahibi amerikan tekellerinin sermayesine katılmalarını öngören anlaşmalardan sonra da bu durum değişmedi. Muhafazakâr arap ülkeleri, amerikan tekellerinden eskiye kıyasla esaslı sayılabilecek tavizler koparmakla birlikte, top rakaltı zenginliklerini henüz parazit şirketlerinin tasallutundan kurtaramadılar.

A.B.D. nin yakın ve ortadoğu ile kuzey Afrika'daki yatırımlarının 1971 de 2,7 milyar doları bulduğu sanılmaktadır. Bu rakam Amerikanın üçüncü dünya'nın tümündeki petrolle ilgili yatırımlarının üçte biri düzeyindedir. Elde edilen kâr ise A. B. D. nin dış ülkelerdeki özel kesim yatırımlarının sağladığı tüm kârların %23 üne eşit bulunan 2,3 milyar doları aşmaktadır.

Ne var ki Haziran 73 ten bu yana du rum hayli değişmiş, Libya'nın giriştiği millileştirme hareketleriyle, Ortadoğu'daki amerikan çıkarları hatırı sayılır darbe ler yemiştir.

Libya, geçen Haziran'da Banker Hunt,

Amoses, Oasis'in ve Occidental Petroleum'daki hisselerinin % 51 ini ve 1 Eylül'den itibaren de ülkedeki tüm amerikan petrol firmalarını millileştirmiştir. Bütün bu millileştirme girişimleri Libya hazinesine yılda en azından 200 milyon dolar kâr getiren 500 milyon dolarlık Amerikan yatırımı, sağlamakla kalmamış ülke petrol üretiminin %45 inin kontrolünü de Amerikan tekellerinden koparak, Libya'ya geçmesini temin etmiştir.

La Nouvelle Critique'in Ekim 1973 sayısında yayınlanan enerji kriziyle ilgili yazısında Bernard di Crescenzo Amerika'nın petrol sorunundaki sorumluluklarını sıraladıktan sonra Amerikan krizinin üç alanda saptanabileceğini öne sürüyor. İçerde büyük tekeller politikasının iflası, dışarda Amerikan sermayesinin çıkarlarının politik ve ekonomik pozisyonlarının zayıflaması, ülkenin benimsediği politik ve sosyal koşulların doğrultusunda oluşan endüstri ve teknik gücünün «enerji» sorununa dişe dokunur çareler bulamaması.

Nitekim Nixon birbiri ardında niki kez kamuoyu önünde salt enerji sorunuyla ilgili açıklamalar yapmak gereğini duydu. 18 Nisan 1973 tarihli konuşmasında durumu tespit eden ve hedefleri işaretleyen Nixon, 29 Haziran 1973 tarihli açıklamasında petrol ürünleri ve elektrik tüketimi konusundaki kısıtlayıcı tedbirleri sergiledi ve enerji ile ilgili tüm sorunları uhdesinde topladığını belirtti. Amerikan büyük sermayesini korumak için bütün tedbirler alınacaktı. Bununla birlikte Amerikanın «eski üstünlüğünü» sürdüremediğini de kabul etmek gerekiyordu. Hareket halindeki dünyanın yeni gerçeklerine uymak zorunluydu.

Nitekim enerji bunalımından en az zarar gördüğü ileri sürülen Amerika, Avrupa ve Japon ekonomilerinin ani freninden ötürü, daha elverişli bir ekonomik görünümde olsa da, son irdelemede, hem enerji bunalımından hem de bu bunalımın uzantılarında yeralan ekonomik sarsıntıların pençesinden kurtulmuş sayılmamaktadır. Uzmanlar Amerika'nın 1974 yılında hafif de olsa bir gerilemeye maruz kalacağını bunun sonucu olarak da işsizlik oranının bu günkü %4,5 luk düzeyden 1974 sonunda %6 ya ulaşarak yaklaşık bir milyon 300 bin emekçiyi etkileyeceğine muhakkak nazarıyla bakmaktadırlar. Enflasyon ise daha önceki %5,5 tahmin yerine %7 ye varacaktır. Endüstride, sektoriel sorunlarla da karşılaşılacaktır. Örneğin petro kimya endüstrisinde % 15 ila %25 lik bir gerilemeye hemen kesin olarak bakılmaktadır. Otomobil kesiminde de hatırı sayılır düşüşler beklenmektedir. Uzmanlar bu kesimdeki düşüşün, satış olarak % 10 ila %14 arasında olacağı düşüncesindedirler.

Çelik endüstrisindeki durum da parlak görünmemektedir. İkmalindeki % 10 luk bir eksilme toplam çelik üretiminde 4 milyon tonluk bir azalma anlamına gelmektedir. Bu ise 20 bin işçinin işten çıkarılmasına yol açacaktır. Zarar görmesi muhtemel endüstrilerin başında, canlılığını otomobil trafiğine borçlu olan turizm endüstrisi — otel, motel, restoran vb. — yer almaktadır.

Böylece görülüyor ki Amerika yaygın bir kanının aksine petrol kısıtlamasının ve ona bağlı olarak kısa, orta ve uzun vadelerde ortaya çıkan ve çıkacak olan genel enerji bunalımının, giderek tüm Batı dünyasını sarsan ekonomik güçlüklerin dışında değildir. Ve bu durumuyla da, şu günlerde göze batmasa bile, çok yakın gelecekte o da üçüncü Dünya'nın hammadde ülkelerine hatırı sayılan faturalar ödeyecektir. Başka bir deyişle başkasının petrolünü ucuza kapatıp, kıyasıya sömürme dönemi artık bir daha geri gelmemecesine kapanmıştır. Tüm hayati hammaddelerde de er geç kendisini gösterecek olan bu eğilim kanımızca, 20 yüzyılın en önemli değişimlerinden biridir.

Hiç beklemediği bir anda, altından usulca sandalyası çekilen ve kıçüstü yere düşen insanların traji - komik şaşkınlığındaki kapitalist dünya, her zaman olduğu gibi bu kez de bunalımın suçunu başkalarının sırtına yükleme hevesinden kendini kurtaramamıştır.

Ağırbaşlı basın bunalımın gerçek yaratıcısı A.B.D. yi ve onun dümen suyunda gününü gün eden Avrupa büyük sermayesini suçlarken sermaye çevreleri organı cerideler «araplara karşı» kutsal cephele-

rin kurulmasını, hatta ortadoğu'ya haçlı seferleri düzenlenmesini önermektedirler. Kimine göre ise «petrol bunalımı» kocaman bir blöften ibarettir. Arapların artık iyice kafalarının kırılmasını öne sürenlerin yanısıra, kolonyal dönemin özleminde yanıp tutuşan kimi kaytan bıyıklı «majör» eskileri «Avrupa uygarlığının» nasıl olupta bir iki çöl bedevisinin elinde oyuncak hale geldiğinden yanıp yakınmaktadır.

En çok boy gösteren ve kanımızca en eğlenceli takım da «yarınsama»cılar, yani fütürologlar. Bu takım garip bir bilim — mistisizm karışımı içinde her gün yeni icatlar ortaya koymakta ve petrol bunalımına «akıldurdurucu» çareler getirmektedirler. Herkesin maksadı bir? Şu Arap petrolünün yerini alacak bir şeyler bulmak.

Ama bütün bu traji - komik spekülasyonların ne denli bilimsel temeller üzerine oturtulmaya çalışılırsa çalışılsın, dünya'nın kısa ve orta vadedeki enerji bunalımına çare bulamayacağı açıktır. Ekzotik enerji kaynakları konusunda — güneş enerjisi, rüzgâr, dalgalardan enerji sağlamak, geotermik enerji — bilimsel araştırmalar yapılmasına karşı çıkmak elbette ki kimsenin aklından geçmez. Ama enerji bunalımının had düzeylere çıktığı bir zamanda tutup çarenin güneş enerjisinde olduğunu öne sürmek kanımızca, bu tür bütün spekülasyonlar gibi, kandırmacadan, gözboyamadan temel gerçekleri örtbas etme çabasından öte gidemez. İnsanlar güneş enerjisinden ve başka şeylerden günün birinde elbette ki endüstriyel ölçüde, yararlanmanın yolunu bulacaklardır. Ama sırf Türkiye'nin yılda bilmem ne kadar saat güneş aldığı verisinden hareket ederek «enerji» sorununu çözebileceğimizi öne sürmek, özellikle — hadi klasik diyelim — enerji kaynaklarının büyük bölümüne el sürülmediği apaçık ortada olan Türkiye'de, halkla yakışıksız ve yersiz bir biçimde dalga geçmektir.

Fransız basınında bütün bu dolapları şeytan zekâlı Kissinger'in çevirdiği tezi ortaya atılırken anglo-sakson basını eski alışkanlıklarına tıpatıp uygun bir biçimde «petrol bunalımını» Sovyetler Birliğinin sırtına yükleme yönünde çabalar sürdürmekte. Geçen 20 Kasım'da Londra'nın ağırbaşlılığı ve İngilizliğiyle ünlü Times gazetesi Bay Victor Zorza imzasıyla akıllara durgunluk veren bir iddia ortaya attı. Bay Zorza'ya bakılırsa «Sovyetler Birliği müthiş bir enerji bunalımıyla karşı karşıyadır. Arapları bu yüzden kışkırtmıştır. Amacı Arap petrolünün musluklarını kendisine akıtmaktır. Times'i bir süre sonra Frankfurtu Allgemeine izledi. Batı Alman gazetesi Bay Zorza'nın ilginç iddialarına katılmakla da kalmıyor, daha da ileri giderek «Sovyetleri dünya dengesinin korunmasına yardımcı olmadığı için görevini yapmamakla» suçluyordu. Sovietskaya Rossia bu iddiaları şöyle cevapladı: «Bugün olan, daha önce de çok kez oldu. Bazı emperyalist güçler hayal kırıklıklarını gözlerden saklamak için antisovyet bir kampanya ile tamamen hayal mahsulü hikâyeler anlatmaya girişmişlerdir. Moskova'nın elini, hiç mi hiç uzanmadığı yerde ararken unuttukları şey suçluların herkes tarafından bilindiğidir. Suçlular Ortadoğu'da adil bir çözüme inatla karşı çıkan emperyalist ve siyonist çevrelerdir.»

Şimdi geliniz petrol sorunları uzmanı Dünya ekonomisi ve uluslararası ilişkiler enstitüsü üyesi Rouben Andreassian'ın haftalık Tempe Nouveaux'da bu iddia ile ilgili olarak yazıdığı yazıya bakalım: «İlk elde petrol bunalımının sorumluları Sovyetlerin müşterisi değildir, tam tersine bunlar çok kısa bir süre öncesine kadar ABD'nin dostları olmak ününe sahip Arap Devletlerinin şefleri, kral Faysal ve Kuveyt emiridir.»

A.B.D. nin dostu olmakla övündüğü Kral Faysal geçen 31 Ağustosta Birleşik Devletlere baskı yapmak için petrolü kullanma zorunda kalacağını açıklamıştı. Bu tavrın Kral'a Moskova tarafından telkin ya da dikte ettirildiği düşüncesi kimin aklına gelebilir? Libya'nın — Sovyetlere karşı olmakla ün yapan lideri — Kaddafi' de mi Moskova'nın direktifleriyle hareket etmiştir? Hele Kuveyt emirini bir rus ajanı olarak görmek daha da saçmadır. Oysa Arap dünyasının petrol üretiminin üçte ikisini sağlayan bu üç ülkedir. Ve Batı ül

keleri boykota onların katılmasından ötürü güç durumda kalmışlardır. Sovyetlerin arap petrolüne el koymak amacıyla bu krizi çıkarttıkları düşüncesi de baştan aya ğa yanlıştır. Sovyetler Birliğinde petrol darlığı olduğu iddiası hayal mahsulüdür. Zira Sovyetler Birliği dün olduğu gibi bu gün de dünya petrol ihracatında en önde gelen ülkelerden biridir. 1972 de mamul petrol ürünleri hariç olmak üzere 76,2 milyon ton ham petrol ihraç etmiştir. Son yıllarda ülkemiz Arap ülkelerinden bazı ithalat da yapmıştır. 1972 de Sovyetlerin dış ülkelerden aldığı petrolün miktarı 7,8 milyon ton düzeyindedir.

1) Bu ithalat ülke ihracatının onda birinden azdır;

2) Alımlar Arap ülkelerinin isteği üzerine, Sovyetlerin dostluk anlayışı içinde açtıkları kredileri ödemek amacıyla yapılmıştır.

3) Sovyetler Araplardan ithal ettikleri petrolü, bu ülkelerin izniyle, öteki sosyalist ülkelere aktarmaktadır.»

Rouben Andreassian yazısını şöyle tamamlamaktadır: «Krizin sorumluluğunu bir elleriyle İsrail'i silâhlandırırken öbür elleriyle arap petrolünü pompalayan ve bundan elde ettikleri kârların bir bölümünü saldırgan İsrail'e aktaran Batı dünyasında aramak lazımdır. İnsaf ölçüleri içinde söylemek gerekirse Batının saldırgan güçleri ve İsrail, Araplara başka türlü hareket imkânı bırakmamışlardır. Sovyetler Birliği bu işe karışmamayı ve hele Arapları giriştikleri eylemden ötürü hiç bir şekilde kınamamayı görev saymıştır. Sovyetler, Ortadoqu'da adilve sürekli bir barış hedefliyorsa, bunun nedeni tümüyle hayal mahsulü olan bir petrol yayılması isteği değildir. Tam tersine bu bölgede yaşayan halkların çıkarlarına uygun olarak yumuşama politikasının — detant'ın — artık üzerinde tartışılmaz bir süreç haline gelmesini sağlamaktır. Sovyetler Birliğinden Batı ülkeleriyle ekonomik ilişkileri karşılığında, enternasyonalist dayanışma ilkelerinden sarfınazar etmesini istemek Sovyet politikasından olduğu gibi yeryüzündeki gerçek güçler dengesinden de hiç bir şey anlamamaktır.»

Batılı kapitalist ülkeler, açıkça görüldüğü gibi sorumluluğu hiç bir şekilde üzerlerine alma niyetinde değillerdir.

Petrol krizi kimine göre şeytan zekâlı Kissinger'in Amerikan sultasından çıkarak onunla dünya pazarlarında kıyasıya rekabet eden Batı Avrupa ve Japonya'yı dize getirmek üzere tutucu Arap ülkeleriyle ortaklaşa giriştiği bir oyundur.

Kimine göre ise kriz, hiç kuşku yok, arap petrolünün üzerine oturmayı amaçlayan Sovyetlerin tezgâhladığı bir «kızıl desisedir.»

Ama bütün bu şaşırtmacaların altında kapitalist yönetimlerin, krizin gerçek nedenini bizzat *kendi halklarından gizlemenin* beyhude çabası yatmaktadır. Batı dünyası birdenbire ekonomik duraklamanın, gerilemenin, karanlığın içinde bulmuştur kendini. Ekonomik gerileme ülke ekonomisini altüst etmenin yanısıra, sistemin yapısından gelen enflasyonist bir gidişin de etkisiyle işleri dayanılmaz ölçülere vardırmıştır. Hayat pahalılığı, işsizlik kapıdadır. Ucuza kapatılan enerji rehaveti, tatlı kârlar, büyük sermayenin doymak bilmez iştahını tatmin üzerine kurulu sistem birdenbire çöküvermiştir. Dolce Vita'nın sonudur bu. Batının kapitalist ülkeleri şimdi halklarıyla hesaplaşmanın telaşındadır. Sömürü olanakları gün geçtikçe azalan kapitalizm bundan böyle halklarının artan ihtiyaçlarını salt her derde deva sistemlerinin yeteneğiyle karşılamak durumundadırlar. Bunu ne ölçüde becerdikleri ortadadır. Özellikle Avrupa'da sosyalist yöntem artık «bekleme odasındadır.» ve Sosyalizm, tüm kesimleri kapsayan sorunlara sürekli, sağlıklı çözümler getirici bir yöntem olarak, bugün, her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulan tek ve büyük bir umut olarak ortaya çıkmaktadır.

Petrol krizinin çeşitli yanlarını sergilemeyi hedef alan yazımızı, Türkiye ile ilgili düşüncelerimizi de belirterek bitirmeden önce petrolün «pahalılığının» nereden geldiğini, yabancı şirketlerin ne oranda kârı ceplerine indirip, pahalılığın faturasını Batı dünyası halklarına ödettikleri üzerinde de kısaca durmakla yarar görüyoruz.

Petrol fiyatını oluşturan mekanizmayı ilk kez 1967 de, Suudi Arabistan'ın eski danışmanlarından ve petrol konusunda dünyanın en önde gelen uzmanlarından bi ri olan Abdullah Tarikî açıklamıştır kamu oyuna. Rakamlar şöyle:

— Çıkarılan her varil (Bir varil tonun yedide biri)

— 0.70 ilâ 0,80 dolar üretici ülkeye

— 1 dolardan fazla kâr petrol şirketlerine

— Bu petrolle endüstrilerini işleten Avrupa Devletlerine ortalama 5 dolar ver gi geliri sağlamaktadır.

Abdullah Tarıkî'nin gözüne çarpan olgu — petrol şirketlerinin cebe indirdikleri ve üretici ülkeye kalan miktarın da üstündeki muazzam kârlar bir yana bırakılırsa Arap petrolünün Avrupa Devletlerine, Arap Devletlerine oranla, altı ila yedi misli yüksek bir vergi geliri sağlamasıdır.

Petrol ihracatçısı ülkeler örgütü OPEP'in 1970 de yayınlanan ve aynı mekanizmayı sergileyen grafiği esas itibarıyla Tarikî'nin hesaplarını doğrulamaktadır. OPEP rakamlarıyla Tarikî'nin rakamları arasında görülen açık farkı ise şöylece izah etmek mümkündür: OPEP hesabına «şirketlerin net kârını, ulaşımdan, rafinaj dan ve piyasalanmadan gelen kârları dahil etmemiştir. Bu durumdan iki vargı çıkmaktadır: Birinci Avrupa ekonomilerine verilen petrolün anormal ve tek yanlı bir biçimde, son derece ucuza kapatıldığıdır. Bu petrol öylesine ucuza alınmaktadır ki Avrupa Devletleri bu fiyatı bizzat cep lerine indirdikleri vergi ve harçlarla büyük oranda artırma ihtiyacı duymaktadırlar. Şimdi şu soruyu sormak lazımdır: Avrupa'nın endüstrileşmiş zengin devletleri hangi hak ve yetkiyle geri bıraktırılmışlığın yoksulluğunda bunalıp duran Arap halklarının petrolünden daha da semirip zenginleşmektedirler. Bu yolla gideceklerine neden Arap petrolünü biraz daha değer fiyatına satınalmak akıllarına gelmemektedir? Sorunun cevabı basit: Kuvvetlinin, güçlünün hak ve yetkisiyle.

Ve hemen ikinci vargı: Petrolle ilgili ilişkiler Talan ve soygun ilişkileridir; Batılı ülkeler, giderek kapitalizm yoksul ülkelerin toprakaltı zenginliklerini utanmasız bir sadaka karşılığında hayasızca Talan etmektedirler. Bugün Arap halklarının yarın tüm hammadde kaynağı geri bıraktırılmış ülkelerin «yeter artık» diyerek başkaldırdıkları başkaldıracakları sömürü mekanizması budur.

Tüm batı dünyasını misli görülmemiş ölçülerde etkileyen petrol ve enerji bunalımının Türkiye'ye de yansıması doğaldır. Türkiye bu yüzden, yakın geçmişte yapılan fahiş hataların da ışığında, enerji sorununa, daha gerçekçi ve bilimsel yöntemlerle ve hele yüzde yüz ulusal çıkarlar açısından eğilmek zorundadır: Türkiye ayrıca özellikle petrol, genel olarak da enerji sorununa eğilirken Dünya'daki gelişmeleri de çok iyi değerlendirmek durumundadır. Son kriz Dünya'daki eğilimi temel çizgileriyle belirlemiştir. Önce Arap ulusları yanında dürüst, açık «karşılıklılık» esasına dayanan verimli işbirliğinden geçen politikalar benimsenmeli, Ortadoğu'da Arap halklarının haklı davaları yanında artık sözle değil diplomatik planda, *fiilen* yer alınmalıdır. İkincisi Türkiye'nin enerji kay nakları bizzat Devlet'in yönetiminde yeniden bilimsel envantere tabi tutulmalıdır. Yasalarda gerekli değişiklikler yapılarak ülke için hayati değer taşıyan petrol ve enerji kaynaklarıyla ilgili portföylerin tümü yabancı şirketlerin tasallutundan kurtarılarak uzman Devlet kuruluşlarına devredilmelidir. Elverişli linyit yatakları mil lileştirilerek enerji kaynakları kömür yönünde çeşitlendirilmelidir.

Ecevit iktidarının bu hayati sorunlara gereken ciddiyet ve dinamizmle eğilmesi dileği ve umudundayız.

Kaynaklar :

La Nouvelle Critique, Ekim 1973, Paris, Enerji krizi mi, politik kriz mi? Bernard di Crescenzo.

Temps Nouveaux, Kasım 73, Ortadoğu: Petrol silahı — Ruben Andreassian.

la vie Internationale Mart 1973 Basra körfezi ülkeleri. G. Dymoe.

Le Nouvel observateur 3. Ağustos 1970, Petrol savaşı — Michel Bosquet

Le Monde 1. Aralık 1973, Ortadoğu'da Barış çabaları.

Le Monde, 9 - 10 Aralık 73 S.S.C.B. Krizle ilgili bulunmadığını kanıtlıyor. Jacques Amalrıc

Le Nouvel observateur, 3, Aralık 73 Arap Bloküsü, Jacques Mornand

Le Monde 21 Haziran 73. Ortak bir korku, Vittorio Zucconi

Le Monde, 1 Aralık 73. Japonya Sıfır gelişme korkusu, Robert Guillain

La vie İnternationale, Ocak 72, Petrol parababalarına karşı yeni bir savaş raundu, D. Penzine

İşkence üzerine

Yusuf Ziya Bahadanlı

1968 yılı senato seçiminde Çorum'da üç arkadaş, belediye binasından, belediyenin hoperlörleriyle şehire yayılan birer konuşma yapmış; çıkarken, kapıda bekleşen yüzlerce kimsenin saldırısına uğramıştık. Bu sıradan bir saldırı değildi, bir linç olayıydı; valinin, polis müdürünün bilgisi altında ve kontrolünde oluyordu. Yüzler, binleri bulmuştu. Sövmeler, taşlamalar önemli değildi. Bir an geldi ki, «ölüm-kalım» denilen çizginin ölüm tarafına geçer gibi olmuştum:

«...O ne yumruk yağmuruydu, ne tek me dolu'suydu. Adamın tüm bedeninin yüzeyine yanyana yumruk koysan, diyelim ki üç yüz yumrukluk bir alanı olsa, allah seni inandırsın beyefendiciğim, aynı yere üçer olmak üzere tam dokuz yüz yumruk indi arka arkaya. Birşey daha söylesem inanır mısın beyefendiciğim: ben adamın ağzını alnında, bir gözünü, başının öbür tarafındaki kulağının altında gör düm. Üstündeki beyaz gömleği kırmızıya kesti bir anda.»

«...Soluk alamıyordu adam. Yüzü bir kızarıyor, bir morarıyordu. Kandan desem değil, adam soluyamıyordu açıkça. Bir de ne göreyim beyefendi, bizimkilerden biri, adamın kıravatından tutmuş, adam da ka pının tokmağından, çeker de çekerler. Adam tokmağı bırakmaz, bizimki kıravatı. Sonunda beyefendiciğim, bir mucize oldu. Evet bir mucize. Kazasız belâsız bugünü de atlatmak varmış nasipte.(1) O dakikalardır çekilen yün örgü kıravat kopmasın mı! Kıravat bizimkinin elinde, adam yüzükoyun yerde; dükkânın kapısı ardına dek açık...»(2)

Olaydan bir süre sonra, beni boğmağa kalkanlardan birini gördüm. Köprüde karşılaştık. Hırpani bir kılıkla, angut angut sağa sola bakıyordu. Sakalı tıraşsız, yüzü sarıydı. Gözgöze geldik, tanımadı beni. Aklıma, yüzüne tükermek geldi. Egemen sınıfın bir süre kullandığı, sonra içi alınmış bir muz kabuğu gibi fırlattığı bir «görevli» yada bir şişe marmara şarabına satın aldığı bir satılmış oğlu satılmıştı. Yüzüne tükürmek bile ona değer vermekti, vazgeçtim...

Yazıya bir anımla başladım. Bilindiği gibi «günümüze kadar varolagelen bütün toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir. «Egemen sınıf, ortaçağdan beri bir kısım insanları kendine esir, köle, uşak, işçi saymış; başkaldıranları, aşşağılığın aşşağılığı yöntemlerle asmış, kemiş, boğmuş, derisini yüzmüş, cop sokmuş, çocuk yapamaz etmiş, sakat bırakmıştı. İşkencecilerden kimileri ya bu sınıfın bir üyesi, ya bir sözcüsü, temsilcisi yada bir uşağı olarak işkencelerde «görev» almışlardır. Bu görevlilerin kimi bir şişe şaraba, kimi bir «aferin»e, kimi yaşlandığında aç kal-

mayacak bir maaşa, kimi daha büyüğüne; kimi de bilerek, düşünerek, duyarak, bıngla, isterik bir zevkle yapmıştır bu işi. Altını çizerek söylemek gerekir ki, ne zaman, nerede, nasıl, kimler tarafından olur sa olsun işkence, kişiye eziyet, burjuvazinin, işçi sınıfına ve özellikle onun sözcülerine karşı duyduğu kinin, nefretin bir belirtisidir. Yoksa salt «görevli»lerin sadistliğinden, insan dışı yaratıklığından, baş ka başka hastalıklarından değildir.

Ortaçağdan bu yana insana yapılan her türlü eziyet, işkence unutulmamıştır. Burjuva tarihçileri, sınıflarının kötülüğünü ne denli gizlerlerse gizlesinler, yine de kö tülükler hiçbir zaman unutulmuyor; kuşak tan kuşağa kinle, nefretle beslenerek bugünlere dek ulaşıyor. Salt tarihe değil, edebiyata da yansıyor ister istemez...

Sabahattin Ali'nin «Kurtla Kuzu» hikâyesi ünlüdür. Kendini, kendi başından geçenleri anlatır bu hikâyesinde Sabahattin Ali:

«Fakat bilebileceğimiz bir şey var ki, o da bu cellâtların bize dost olamayacağıdır. Bunların hepsi fena, vicdansız insanlardır demek istemiyorum. Ne gezer, onların arasında da ne müşfik aile babaları, ne vefalı arkadaşlar, ne hassas yürekli ta biat âşıkları vardır. Amma karşımızda düşman olarak vazife aldıkları andan itibaren onlar, iradelerinin dışında bir kuvvetin oyuncağıdırlar. Cemiyet içinde aldık ları mevki ve vazifenin onlara verdiği şah siyet, tabiatın şekil verdiği asıl benliklerini o kadar gölgelemiş, seneler geçtikçe o kadar gerilere itmiş, boğmuştur ki, kendileri bile bu asil benliklerini aramağa kalk salar, herhalde içlerinde karanlık bir boşluk, bir kargaşalıktan başka bir şey bula mıyacaklardır. Benimle uğraştıkları, hattâ bana işkence ettikleri sırada, ben onlarda bu insan tarafı aramakla meşguldüm. Evet, onlar benim fena bir kimse olmadığıma inandıkları halde muhakkak fena bir tarafımı, kendilerince fena sayılabilecek bir tarafımı bulmağa uğraşırlarken, ben onların insanlıktan uzaklaşmış, hayvanlıktan, vahşilikten bile daha ürkütücü bir hal almış olan hareketlerinde, yüzlerinde, sözlerinde, şu her şeyi iyi ve güzel bir âhenge götürmeğe çalışan tabiatın bir eserini, bir izini arardım. Onlara hiç bir zaman kızamıyor, onlardan nefret etmiyor, sadece zavallılıklarına, daha doğ ruşu insanlığın bu kadar tiksinecek hale gelmesine acıyordum. Bunun için de hiç bir tazyik, hiç bir işkence beni kendi gözümde küçültmüyordu. Zaten işkence nedir? İrademiz ve kafamız bizi küçültecek bir iş yapmadıkça işkence sade bir fizyo loji meselesidir. Etlerimiz, sinirlerimiz dayanabildikleri kadar dayanırlar. Son ra. tabiat ne emrederse, o olur. Ama ruhumuzu kamçılattırmamak elimizdedir. (...) Dayak o kadar mühim değildir diyordum. Çünkü otuz kırk sopadan sonra insan çok kere bir şey hissetmiyor. Tabuta girmek, susuzluk, uykusuzluk, hepsi ge çiyor. İstesek de istemezsek de geçiyor. Ne kadar korkunç olurlarsa olsunlar, bun ları çekerken, şu nokta daima aklımızda: bunlar benim iradem dışında olan işler. Önüne geçmek için ne yapabilirim? Yalvarmak mı? Asla... Ne faydası var ki. Dilimiz ayrı, dünyamız ayrı. Kuzunun kurda yalvarması gibi bir şey olur. Çünkü bana işkence edenler de, birkaç ruh hastası bir yana, bunu sadece zulüm olsun diye, zevk almak için yapmıyorlar. Vazife diye başlamışlar. Ruhunu ekmek para sına satan her insan gibi yavaş yavaş alışmışlar, birer makine haline gelmişler. Bizi onlardan asıl iğrendiren, daha ziyade insanın böyle bir makine haline gelmesi. Evet, ben ben olarak ve o o olarak kaldıkça, aradaki mesafe muhafaza edildikçe işkence ve dayak o kadar mühim değil. Fakat bu mesafeyi ortadan kaldırıveren bir şey... İnsanı katilinin kolları arasına atan bir dikkatsizlik... İşte, beni bu yirmi günlük çehennemin sonunda hâlâ zangır zangır titreten bu... Nasıl oldu, nasıl yaptım? Bilmem anlatabilecek miyim? Amma bir mahkumun celladına, bir koyunun kasabına gülümsemesi gibi bir şey...»

S. Ali, hücreye konulduğunun onuncu günü bir polis şefinin önüne çıkarılır. Şef, pek ince davranır, «geçmiş olsun beyefendi» der, yer gösterir. Yapılan işkenceden duyduğu üzüntüyü söyler, Sonunda «ancak polisin hasta muhayyilesinden doğdu ğu ilk bakışta anlaşılan o bir sürü saçma

sualleri tekrarlar. «S. Ali, gizli işlerle ilgisi olmadığını uzun uzun anlatır. Şef bu sözlerden memnun kalmaz. Yine de cebin den sıgara paketini çıkararak sigara tutar. S. Ali istemeye istemeye alır sigarayı, sıgara içmemektedir çünkü. Şef, yerinden fırlar, cebinden çıkardığı kibriti yakar. S. Ali ağzını kibrite uzatır.

«Ben daha ne olduğunu farketmeden, kibrit elinden yere düştü ve yüzümde kor kunç bir tokat şakladı. Cigara ağzımdan fırlamış, burnum kanamağa başlamıştı. Karşımdaki, saatlerdenberi tuttuğu hiddet ve kini hızlı nefesler halinde burnundan fışkırtarak, arka arkaya suratıma tokatlar yapıştırıyor, dizlerimi, karnımı tekmeliyor ve hırsından boğuklaşan bir sesle hiç durmadan bağırıyordu:

«Hayvan... Sahiden karşımda sigara içebileceğini mi sandın! Siz insan muame lesine lâyık mısınız ulan... Senin gibi köpeğin sigarasını da ben yakacaktım öyle mi? Vatan, millet haini. Sizleri bit ezer gibi ezmeli. Eşşek seni. Kanapeye kurulmuş da bana sigarasını yaktırıyor. Edepsize bak. Defol!»(3)

Fahri Erdinç, «Kan Damlaları Pıhtılaşmıştı» adlı hikâyesinde bir işkenceyi anlatır:(4)

«Evvelâ onun saçlarını kesmişlerdi. Sonra tepesinde, saçlarının bir anafor yap tığı yeri ustura ile kazıdılar. Tavla pulu kadar açılan bu çıplak yere birkaç bit ko yarak, onları bir kibrit kutusu ile kapattılar, sardılar ve adamı kıskıvrak bağladılar... Artık o bitler neler yapmadılar ki onun tepesinde! Saatler boyunca, sanki sı çan olup kemirdiler, sülük gibi emdiler, hulâsa beynini yediler âdeta adamın, bey nini... Bitleri tepesinden aldıkları zaman, baygın bir halde idi. Sonra onu tekrar sor guya çektiler. 'Söyle, bülteni kimden aldın?' Fakat söyletemediler.

«Artık birbirine eklendi işkenceler... Bir gün onu tabutluğa kapattılar. Tabut luk, enine boyuna insanın ancak sığabile ceği bir boru biçiminde. Tavanında .bir mumluk bir ampul yanıyor. Adamı, çenesinin altından bir köstek vurarak bu ampulle gözgöze getiriyorlar. Artık kıpırdamanın imkânı yok. Bakacak olsan, gözlerin kamaşıyor ve istemeden ağlıyorsun. Gözlerini yumarsan beyninde sanki bir lodos denizi çalkalanıyor. Tabutluk, kanını kurutacak kadar insanı terletebiliyor ama, sır vermek istemiyeni yine söyletemiyor.»

«Başladılar... Adamın tabanlarında sı ğır çavı kırbaçlar şaklıyordu. Sanki bir davulcu keyfiyle tokmak sallıyordu bu cel lâtlar. İşlerinden memnun bir halleri var dı. Vuruyorlardı. Bir... üç... beş... Öte da müfettiş purosunu içiyor ve ağzından halka halka duman çıkarmayı tecrübe ediyordu. Vuruşlar yirmiye yaklaşınca, adamın tabanları çürük domates gibi cıvıklaşarak patladı. Bunu görünce durdular. Sağa sola epeyce kan sıçramış ve bu kan damlalarından biri (duvardaki) İnönü'nün kulağına yapışmıştı...»

«... Bağlayın şunu pencere demirleri ne de ayazlasın sabaha kadar. 'Söyleyeceğim' dediği zaman haber verirsiniz ba na...»

«İki dakika içinde adamı soyarak sa dece içdonu ile bıraktılar. Pencerenin iki kanadını da açarak, çarmıha gerer gibi onu demirlere bağladılar. Elektrik söndü rüldü ve hepsi dışarı çıktılar.

«Dondurucu bir şubat gecesiydi. Sokakta birinin yolunu çevirerek, ona bir yılda kaç mevsim olduğunu sorsan, derhal cevap verebilirdi. Dört mevsim vardır: kış, kış, kış, kış...»

....

«Nöbetçi!»

Adam, ansızın kıvrandı demirlerde... Kim seslenmişti, kim çağırmıştı nöbetçiyi? Yoksa rüya mı görüyordu? Kafasını demirlere vura vura kendini toparlamağa çalıştı. Kapıya kulak verdi. Dışardaki po lis, herhalde bir şey duymamıştı.

«Evet» diye bir göğüs geçirdi derinden derine. Demek ki, tarafımdan ihanet başlıyor. Acayip bir nesne şu dil denilen et parçası. Ah onu yutmak mümkün olsa. Değil ki... O, her şeyi yutuyor da kendisi yutulamıyor. Fakat elimin bir tanesi serbest olsaydı eğer, koyun dili kökler gibi söker alırdım onu çenemden...»

Ve derhal karar verdi: «evet, yeni bir ihanete düşmeden acele etmeliyim.»

«Gece yarısı odaya giren nöbetçi, elektriği yakıp da pencereye bakar bak-

maz dondu kaldı. Adamın dudaklarından bir et parçası sarkıyordu. Gür tüylerle kaplı erkek göğsünden sızan kan, topuklarına doğru yollar yapmıştı. Saçak uçlarındaki son yağmur damlaları gibi, ayak parmaklarının uçlarında kan damlaları pıhtılaşmıştı.»

Aziz Nesin, «Poliste» adlı kitabında polisin kendine uyguladığı bir başka tür işkenceyi şöyle anlatır:

«— Aziiiz, Aziiiiz... diyor, yalan söyleme! Söyle herşeyi, itiraf et!

— Beyefendi, tanısam, konuşsam, niçin söylemiyeyim? Ama tanımıyorum, hiç konuşmadım.

— Peki, sen o geziden döndüğünün ertesi günü nereye gittin?

Aradan ikibuçuk yıl geçmiş, ne bileyim nereye gittiğimi, çok yerlere gittim elbet.

— Hatırlamıyorum beyefendi, siz söyleyin nereye gittiğimi, gittiysem söylerim.

— Aziiiz, Aziiiiz... Sen hatırlamaz olur musun hiç? Sen dünyanın en zeki adamısın...

Son derece çocukça taktikler. Bu kez, pohpohlama başlıyor. Öbür polislere dönüyor:

— Bu beni tanımaz ama, ben onu Kuleli'den çok iyi tanırım. Buna Kıllı Nusret derlerdi, çok zekidir... Bunu herkes tanır.

Daha buna benzer biçok lâf.

— Hadi söyle bakalım, nereye gittin?

— Beyefendi, lütfen samimiyetime inanın. Benim hiç kimseden saklayacak hiç bir gizli işim yok. Siz biliyorsanız nereye gittiğimi, söyleyin, hatırlayayım.

On dakika, yirmi dakika, işte böyle çekişip duruyoruz.

— Bak beni burdaki arkadaşlara mahcup ettin Aziz. Ben senin için. Aziz her şeyi doğru söyler demiştim. Bana öyle söylemişlerdi.

— Doğru söylüyorum beyefendi, doğru söylememem için bir sebep yok ki...

— Dönüşte nereye gittin?

— Çok yerlere gittim.

— Önemli bir yer bu, hatırlarsın... Düşün bakalım.

Sırasını şaşırmış olabilirim ama, birden celâlleniyor, celadetleniyor odada.

— Agggzına sıçarım senin...»

Erdal Öz, «yaşadığımız son birkaç çalkantılı yılın verimi olan» güzel hikâyelerinde işkenceyi işledi:

«?... Nasılsın oğlum?»

Babasının titreyen, kaygan sesi çok derinlerden gelmişti. Birden cam bölmenin sesi güç geçirdiğini anladı. Bir elini kaldırıp cama dayandı. Güçlükle duruyor du ayakta.

«Bileğine ne oldu İsa?»

Karısıydı. Kabuk bağlamış yaralı bileğini çekemedi camdan. Sendeledi, ama yine öylece, cama dayalı, ayakta kalabildi.

«Ne yaptılar bileğine İsa?»

Birden camın alt köşesindeki, telle örtülmüş küçük dört köşe konuşma deliğini gördü. Karısının dediğini sanki duymamıştı. Deliğe doğru eğilip.

«Bu delikten konuşun, duyulmuyor» dedi.

Bıraktı kendini, tabureye yığılıverdi. Tabanlarına yüklenen ağırlığının acısına da yanamamıştı.

«Sabah erkenden geldik» dedi babası. «Sabahtan beri bekliyoruz kapıda.»

«Çok zayıflamışsın İsa» dedi karısı hüzünle. Sokulgandı. Bunu söylerken bile sığınan kadınca bir sıcaklığı vardı. Gözlerindeki koyu kahverengi gölgeleri özlediğini bildi.

Yaşlı baba eğildi telle örtülü deliğe:

«Bundan böyle sık sık görüştürürler mi dersin?»

«İki aydır göstermediler yüzünü bize. Neden görüştürmediler?»

Karısının sesindeki gizlenmez öfkeyi sevmişti İsa.

«Bugün tam altmış beşinci gün» dedi karısı.

«... Karanlık taş odacıkta tek başına geçen ağır saatler. Önce elektrik akımının en beklemediği yerinden bedenine akışı, kıvranışı, utanışı, bağıramayışı, bileklerine bağlı kurumuş kayışların, acıdan, ürpertiden kıvrandıkça derisini geçip etine oturuşu, bayılışı; kendine gelince başlayan sonu gelmez sorgular yine falakaya yıkılışı,

tabanlarına inen sopaların beyninde zonklayışı, sopayı aralıksız ama belli bir tempoyla kaldırıp indiren adamın gömleğinde, sonunda patlayan tabanlarından sıçrayan kanın genişleyen lekeleri, tuzlu su dolu ko vaya patlamış şiş tabanlarını sokmaları, daracık taş bir koridorda bir aşağı bir yukarı yürütmeleri, yerlerde, soğuk taşlarda bıraktığı kırmızı ayak izleri, kanla çizilmiş ayak izleri; kapının dibinde sanki unutulmuş gibi oturan, nedense kendisine boyuna anacığını anımsatan kara başörtülü cılız yaşlı kadının kalkıp hiç değişmeyen donuk bir görevli yüzüyle köşede duran ıslak çuval paspası alıp sıkıntıyla üşenmeden yerdeki kan izlerini silişi, sonra yine sorgular yine yere yıkılmalar, yine el lerinin ayaklarının kayışlarla bağlanışı, bilmem kaç voltluk elektrik akımının yine en ummadığı, en utandığı yerine bağlanan bir telle bedenine akışı, sancılar, bulantılar, sorgular, bayılma ve bütün bunların sonun da da sürüklenerek götürülüp karanlık, ıslak, pis bir taş odanın orta yerine fırlatılışı».

Buraya kadar kimi hikâyecilerimizden pasajlar okuduk. Bunlar, yazarların ya ba şından geçenler yada tanık oldukları, duy dukları olaylardan birer kesittir. Daha nice leri var. Yazılmamış, bilmediğimiz, duymadığımız, okumadığımız, yer darlığından alamadığımız niceleri... Hikâye edilen bu olayların hepsi 50. yılı kutlanan Cumhuriyet'in çeşitli dönemlerinde olmuştur. Her dönemin sözcüleri, sosyalistleri kendilerine düşman bellemişlerdir. Ne var ki bu sözcülerden kimi, İnsan Hakları Evrensel Bil dirisi'ni Türkiye adına onaylamak, demok rasiyi Türkiye'ye getirmekle, kimi demok rasiden yana olmakla övünmüşlerdir...

Ortaçağdan beri bu hep böyle olmuştur. O çağda Atina, özgür insanların şehriydi. Ama sokaklarında, alınlarında «yakala beni, yoksa kaçarım» yazılı esirler do laşırdı. İnsan pazarlarında esirler, bir dai re çevresinde koşturulur, kasları yoklanırdı. Un değirmenlerinde, buğdayı ezen taş tekerleği esir kadınlar döndürürdü. Bu ka dınların ağızları bağlıydı, buğday tanele r'ni ağızlarına atmasınlar diye. Dükkânların kapılarında «devren kiralık» yada «satılık» levhalarına rastlanırdı. Devredilen eşyalar arasında köleler de vardı: iki raf, üç masa, iki köle gibi... Kaçan köleler, yakalandığında boyunduruğa koşulur, ayakları da bağlanırdı. Sokaklarda bir de efendiler dolaşırdı. Köle efendisinin peşinden bir tabure gezdirirdi, efendi yorulunca din lensin diye. Kimi köleler de efendilerini tahterevanla taşırlardı. Efendi inmek isteyince, efendilerinin hangi taraftan ineceğini bilmeyen köleler, tahterevanın iki yanına da birer merdiven dayarlardı. İpek perdeler açılır, üstünde beyaz Romalı elbisesi, ayağında fildişi tokalı kırmızı sandallı efendi, büyük bir sıkıntıyla aşağı inerdi...

Roma'da da efendilerle köleler yaşardı, açlar da vardı, toklar da. Açlar homurdanmasın, toklar eğlensin diye «temaşa»lar düzenlenirdi. Büyük alanın on iki kapısı birden açılır, yırtıcı hayvanlar alana koşugurlardı. Panterin yanında titreyen bir cey lan, aslanın karşısında büzülmüş bir tavşan... Panter, ceylanı, aslan tavşanı param parça ederlerdi bir anda. Arkasından gergedanla fil, ayıyla manda ve benzerleri girerlerdi alana, boğuşa boğuşa. Her yanları kızıl kana keserdi. Mandanın deşilen karnından barsaklar yerlere dökülürdü. Seyirci memnundur, havada kan kokusu vardır çünkü. Sonra bir aslanla bir insan çıkardı alana. Aslan bir hamlede insanın etini kemiğinden ayırırdı. Bu insan bir köledir. «Temaşa» yeni başlamıştır. Alana direkler dikilirdi. Direklere ölüme mahkûm kadınlar, erkekler bağlanırdı. Panterler, aslanlar salıverilirdi alana. Günlerdir aç bırakılmış mışlardır. Hayvanların ulumaları, direktekilerin çığrışmalarına karışırdı. Birkaç dakika içinde direklerden parça parça etler, oluk oluk kanlar dökülürdü.

Daha temaşa bitmemiştir. Oyunun en âlâsı yeni başlayor. «Gladyatörler oyunu» dur bu. Besili, bakılı, Apollon vücutlu, bakılmağa kıyılamayan insanlar, köleler, ellerinde kılıç, biribirini (bunlar birbirinin canyoldaşıdır) öldürmek zorundadırlar. Öldürücü darbeler başlar. İstersen vurma, karşındaki vuruyor; saplama hançerini istersen, karşındaki saplıyor...

Damgalı alınlı; bir daire çevresinde koşturulurken pazuları yoklanan; ağızları bağlı değirmentaşı çeviren; devren satılan,

efendinin ardında tabure taşıyan; tahterevana merdiven dayayan; birbirinin bağırsağını deşen ve devrin egemen sınıfını mutlu etmek için aynı sınıf tarafından aşağılanan öldürülen esirler, köleler çağı ortaçağdan bin beş yüz yıl sonra 1967 yılında aynı Atina'da oyun yazarı genç bir sosyalistin başına gelenler insanı şaşırtmıyor. Çünkü devran ol devran...

«... Bağırmağa başladım. O zamana kadar bilmezdim insan sesinin bu kadar yüksek çıkabileceğini. Adımı haykırıyordum. Sesimi duyabiliyordum. Şiddeti doğal değildi. Durdular. On kadar vuruş olmuştu. Umut beslemeğe cesaret edemiyordum. Spanos fikrimi değiştirip değiştirmediğimi sordu. Bakmadım yüzüne. Kostas gene pis paçavra getirdi. Ağzıma soktu. Bütün pislik gırtlağıma doldu. İyice sıktı, damlaları boğazımdan akıttı. Artık nefes alamıyordum. Acının geçişini kesmek için, yoğa uygulamayı düşündüm. Düpedüz faydasız bir şeydi. Bir çağlayanı kâğıtla durdurmaya çalışmak gibi. Yogalığım parçalara ayrıldı. Son vermemişlerdi. Bayılacağımı umuyordum, ama hayvanca bir dayanıklığım vardı. Dişçi dişimi delgiyle oymaya başlamadan önce her zaman iğne yapılmasını istediğim halde, şu andaki dayanıklığım işkencenin sürmesi için garip şekilde yeterli oluyordu. Daha bitmemişti. Acıyı azaltacak başka şeyler düşünmeliydim, olabilirdi. İmkânsız. Şimdi vuruş kendi sesini yaratıyor, ağaçtan dev gibi bir çan sanki. Çanın içinde olmak gibi birşey. Sonra, kayıyorum: karanlık, sessizlik, huzur.

....

«Yeniden başladı. Kafama inen darbeler beni sersemletti; bir şeyler hareket ediyordu, yapışık kaldığım sırayla birlikte yarı havadaymışım gibi hissediyordum kendimi. Sıra beni içine alıp eritmişti. Sıranın nerede başlayıp nerede bittiğini, bedenimin nerden başladığını bilmiyorum. Beni döven bir adam vardı Bazı insanların inat biçimi sürekli bir olay haline geliyor. İçimden ona 'zamanını boşa harcıyorsun' demek geliyordu, hiç bir şey bilmiyorum çünkü Ama cesaret edemedim. Daha da kötü şeyler olabilirdi. Ama bir tesellim vardı: çözüldüm, artık katı değilmişim gibi geliyordu, sinirsiz bir deniz anası gibiydim. Eğer sıra olmasaydı, ben ona bağlı olmasaydım, bir su gibi akıp gidebilirdim.

....

«Beni soymaya başladılar. Altın kol düğmelerimi gördüler. Gömleğimi çekip yırttı birisi, Şaşırdı. 'altın kol düğmeleri ha, seni a... cık, nerden aldın, partiden mi? Yirmi yıldır teşkilâttayım, seni pezevenk seni, benim böyle bir şeyim hiç olmadı.' Saçlarımdan yakaladı, çamaşırhaneye doğru sürüklemeye başladı. Başımı önce dizine vuruyordu, sonra sıraya vurmağa başladı. Dişlerimden birini kırdı. Sonra karnımı tekmeledi; demir çubuğu aldı ve kaval kemiklerime, leğen kemiklerime, dizlerime, bileklerime ve sonra erkeklik organıma vurmağa başladı, aynı zamanda, tükürüyordu. Hafiyelerden birinin bağırdığını duydum,' 'oraya vurma yeter.' Tam emin değilim ama nasılsa, böyle protesto gibi bir şey duydum. Yakalayıp yüzükoyun sıranın üzerine attı. Gravaritis Karagöz oyunundaki seslerden birini taklit ederek, 'şimdi arap geliyor... kini kesecek ve seni... kecek' dedi. Demir çubuğu aldı ve anüsümden itmeğe başladı...» (5)

Cezayir'in bağımsızlığı mücadelesine katılan bir Fransız gazetecisine yapılan işkence, cellâtın dünyanın her yanında aynı cellât olduğunu kanıtlamaktadır:

«... Elektrotların ucundaki kıskaçları gözlerimin önünde sallarken Ja-'nın ağzı kulaklarındaydı. Uçları uzun ve küçük dişli olan bu kıskançlara elektrikçiler 'timsah başı' derler. Birini sağ kulağımın memesine ötekini sağ elimin küçük parmağına taktı. Birden bütün vücudumla irkildim ve acı bir çığlık koyverdim. Charbonnier, elektrik akımını vermişti sonunda. Kulağımın dibinde şimşekler çakmaya, yüreğim göğsümü delip çıkacakmış gibi atmaya başladı. Çabalıyordum, haykırıyordum. Charbonnier ise manyatoyu durmadan çeviriyor, şoklar biribirini kovalıyordu. Bir yandan da sürekli şu soruyu tekrarlıyordu. 'Nerede saklanıyordun?'.

«Bir yandan kendime hâkim olmaya çalışıyor, bir yandan da cevap yetiştiriyordum: 'Bana bunları yapmakla hata ediyorsun. Sonra hesabını vereceksin bunların. 'Üsteğmeni çok kızdırdı bu sözlerim. Manyotonun kolunu hızla çevirmeye başladı. 'Ağ-

zını her açışında daha beterini yapacağım bunun.' Dinlemeden bağırmaya devam etti. Ja-'ya döndü: 'Ne patırtıcı adammış yahu, tıka şunun ağzını!' diye emretti. Ja- derhal gömleğini çıkarıp, münasip bir biçimde ağzıma tıkadı. Ve işkence yeniden başladı. Acıyı duymamak için kumaşı olanca gücümle ısırıyordum. Böylece daha rahatlıyordum sanki.

«Birden korkunç bir canavarın etimi kemiğimden ayırdığını sandım. Ja- kıskacı erkeklik organıma takmıştı. Vücudumdan geçen şoklar öylesine kuvvetliydi ki beni tahtaya bağlayan kayışlar gevşedi. Sıkılamak için durdular ve yeniden başladılar.

«Biraz sonra Teğmen, Ja-'nın yerine geçti. Kıskaçların birinden teli çözerek göğsüme bağladı. Bütün vücudum titriyordu şimdi. Şoklar daha da kuvvetlenmişti. Ve oturum aralıksız devam ediyordu...»

«Ayaklarıma önce ıslak bir bez sardı Lorca. Sonra sıkı sıkı bir urganla bağladı. Hepsi birlikte, kaldırarak tavandaki potreye başaşağı astılar. Yere yalnız parmaklarım dokunuyordu. Önce, sanki kum torbasıymışım gibi oynayarak eğlendiler. Sonra Lorca topaklanmış gazete kağıdını ucundan ateşledi ve ayağa kalktı. Alevi erkeklik organımla bacaklarımda duydum. Tutuşan kıllar çıtırdıyordu. Müthiş bir sıçrayışla kıvrandım ve Lorca'ya çarparak yere devirdim. O hırsla doğrularak bu defa da meme uçlarımı yakmaya koyuldu. Artık tepkilerim azalmıştı...»(6)

İspanya'da, Vietnam'da, Yunanistan'da ve benzerlerinde faşizmin kudurganlığı, in sonlara yapılan akıl almaz işkencelerde yansıyordu. Ve içimiz sızlaya sızlaya izliyorduk birer Türkiyeli yurttaş olarak... Elli yıllık Cumhuriyet döneminde, çeşitli zamanlarda bizim yerli faşistler, temsilcileri, uşakları Türk sosyalistlerine İspanya, Vietnam, Yunanistan ve benzerlerinde yapılan işkenceleri uygulamağa özeniyorlardı. Yine de bir özentiydi bu. Sonra İspanyalara, Vietnamlara, Yunanistanlara uzmanlar gitti, bilgi ve görgülerini artırmak için. Oralarda gördükleriyle kendi yaptıklarını çok farklı buldular: kendilerininki epeyce ilkeldi! Türkiye'ye döner dönmez o hız ve özlemle emniyet müdürlüklerinde, MİT'de kontr gerilla adlı kuruluşlarda İspanya, Vietnam, Yunanistan ve benzerlerinden geri kalmamağa dikkat ederek çalışmağa(!) başladılar. İşte isbatı : (7)

«18 Nisan 1972 tarihinde sokakta birkaç kişinin saldırısına uğradım. Ve gözlerim özel olarak hazırlanmış siyah bir bantla bağlanarak zorla kapalı gri bir mini büse bindirildim. Minibüs birkaç dakika hareket etmedi. Bu zaman zarfında etrafındaki şahıslar birbirlerine «binbaşım, al bayım» gibi hitaplarda bulunuyorlardı. Arabaya alındığım ilk anlardan itibaren bana birçok sorular soruyorlar, cevap alamayınca da «sen konuşma bakalım, biraz sonra ellerimiz bacaklarının arasında dolaşmaya başlayınca bülbül gibi ötersin» gibi tehditler savuruyorlardı.»

«... Bir süre sonra zorla çoraplarımı ve eteğimi çıkarttırdılar. Ve ellerimden, ayaklarımdan kazıklara bağlı olduğum halde yere yatırdılar. Ümit Erdal adlı şahıs copla ayaklarımı yarım saat kadar dövdü.» ... «Daha sonra el ve ayak parmaklarıma çıplak elektrik kabloları bağlayarak şiddetli elektrik vermeye başladılar. Bir yandan da çıplak halde olan kalçalarıma copla vuruyorlardı.»

«Bir müddet sonra elimdeki elektrot kablosunu çıkararak kulağımın etrafına başka bir aletle sıkıştırdılar. Hemen ardından şiddetli elektrik vermeye başladılar. Vücudüm ve başım korkunç bir şekilde sarsıldı. Ve ön dişlerim yavaş yavaş kırılıyordu İşkenceciler yüzümün ne hale geldiğini göstermek için ayna tutuyorlar ve «bak o güzel yeşil gözlerin ne hale geliyor, biraz sonra hiç görmeyecekin, aklını yitireceksin, bak şimdiden ağzından kan gelmeye başladı» diyorlardı.»

«Bunlar yetmemiş olacak ki, bir müddet sonra Ümit Erdal üstüme saldırdı. Beni zorla yere yatırmak istedi. Yere yatırdıktan sonra da sırtıma çıkıp başka birisinin yardımıyla arkadan makadıma cop sokturdu. Ben ayağa kalkmak için çırpınırken bana «seni orospu seni, şimdi görürsün, bak seni ne hale getireceğiz. Önce say bakalım kaç kişiyle yattın? Bundan sonra yatmayacaksın. Sonra kadınlığını kaybedeceksin» gibi lâflar söylüyorlardı. Nitekim biraz sonra beni zorla yere yatırıp, ellerim

den ve kollarımdan sıkıca kazıklara bağladılar. Çıplak elektrik kablosunu sağ ayağımın küçük parmağına, diğer kabloyu da bir copun ucuna sardıktan sonra cinsiyet organıma sokmağa çalıştılar. Ben direnince ellerindeki balta sopasıyla bacaklarıma ve vücudumun çeşitli yerlerine vurdular. Bir müddet sonra ellerindeki copu elektrik kablosu sarılı olduğu halde cinsiyet organıma soktular. Ve elektrik verdiler. Bu es nada kendimi iyice kaybettim. Bir müddet sonra da dışardaki erler. içeri insan vücuduna hava vermeğe yarayan bir âlet getirdiler. Ve beni öldürecekleri üzerine teh dit ettiler. Daha sonra beni tekrar yerden kaldırıp odadan çıkardılar. Ve koridordaki bir su borusuna ellerimden kayışla bağlı olduğum halde yarı çıplak astılar. Birkaç kişi beni coplamağa başladı. Yine kendimi kaybettim...» (25 yaşında A.S.E. adlı bir genç kız)

«18 Temmuz 1972 günü beş sivil polis tarafından alınarak İstanbul Gayrettepe'deki 1. Şube müdürlüğüne getirildim...»

«Bana ilk olarak «anlat bakalım» dedi. Ne sebeple alındığımı, bana ne sorulduğunu daha bilmiyordum. «Neyi anlatayım» diye sordum. Sert sesli, anladığım kadarıyla benim boyumda biri 'ayağa kalk' dedi. Kalkınca üst üste on beş yirmi tokat attı. 'Şimdi otur' dedi. Bu arada odanın çeşitli yerlerinden şu sözler edildi: «biz sana neyi, nasıl anlatacağını öğretiriz. Zaten burada olduğundan ailenin de haberi yok. Leşini bile bulamazlar'. Sert ve kesik kesik konuşan bir ses 'ulan eşşek oğlu eşşek, sen bizi ne sandın' deyip duruyordu. Bir başka ses, 'sen kız mısın, kadın mısın?' dedi. Cevap vermedim. Bunun üzerine tek rar üzerime yürüdüler. Tekme ve tokatlarla sandalyadan yuvarladılar. Aynı sert ve kesik ses 'yatırın şunu' dedi. Açın poposunu, anlayalım bakalım' dedi. Sonra biri kim bilir kaç kişiye s...tin ki söylemiyor sun, şimdi bir de biz geçelim üstünden' dedi...»

«Sonra yerden kaldırıldım. 'Generalim' diye hitap ettikleri, 'sen askerlik yaptın mı?' diye sordu. Çok şaşırdığım için cevap vermedim. Tekrar tekme ve yumruklarla dövülmeye başlandım. 'Cevap ver lan, babasını s... tiğimin' diyordu. 'Hayır' deyince bu kez 'niye yapmadın lan, ben sana talim yaptırayım gör'...» (23 yaşında N. Ü. adlı bir genç kız.)

«Ankara Emniyeti'nin altıncı katında elektrik ve copla falaka işkencesi gördüm. Elektriği parmaklarımdan verdiler. Copla bir iki defa dövdüler. Sarkıntılık, çeşitli hakaret ve tehditlerde bulundular. Hakaretler, bütün kız arkadaşlara yapılan aşağılık isnat ve tehditlerdi. Çengele asma ve elektriğe götürme ile çeşitli defalar tehdit edildim. Ümit Erdal, 'artık sizi birbirinize dövdürüyorum. Vur, diyorum, vurmazsa ne olacağını da anlatıyorum. O da işkence görmemek için vuruyor. Bu sırada da resmini çekiyorum. Mahkemelerde işkence de diniz mi göstereceğim. Biz değil onlar bir birlerini dövüyorlar diyeceğim' dedi. Sonra da elindeki copla K.Y. ı dövmem için baskı yaptı.» F. Ö.

«Ben tanımadığım şahsı tanıdığımı ka bul etmeyeceğimi belirttiğimde Şükrü Balcı 'bağlayın bu eşşeoğlueşşeğin gözlerini, hemen illegal örgüte gönderin' diye bağırdı Gözlerimi bir bezle sıkıca bağlayıp ayağa kaldırdılar. Yere eğilip dizlerimin üzerinde sürünmemi istediler Başımdan bastırarak ellerimin ve ayaklarımın üzerinde bir merdivenden indirdiler. Bu şekilde biraz dolaştırdıktan sonra durmamı istediler. Birisi 'evet komutanım S. eşşeoğlueşşeğini getirdik' dedi. Karşımda olduğunu tahmin ettiğim şahıs 'iki paralık eşşeoğlu orospu bu demek' diye ayağı ile tekmelemeğe başladı. Bıraktığında işkenceye başlamaları için emir verdi. Bir şey söylemek istediğimde de 'nasıl olsa bol vaktimiz var konuşmak için' deyip boyuna tekmeliyorlardı. Tekrar merdivenlerden çıkarılıp göremediğim bir odaya sokuldum. Ayak ve kol bileklerimden midemin üzerinden sıkıca sandalyaya bağlandım. Sol serçe parmağımdan telleri bağlayıp elektrik vermeğe başladılar. Birkaç dakika sonra aynı şahıs beni soymalarını emretti. Nasıl soyacaklarını, bunun ahlâk dışı bir şey olduğunu söylediğimde, yine aynı kişi 'bu daha başlangıç, bütün orduyu üzerinden geçireceğiz' diye bağırdı. Üzerimde hiç bir şey kalmayacak şekilde çırıl çıplak soyup, tekrar sıkıca sandalyaya bağladılar...» S.G.

Yazının başından beri sergilemeğe ça-

lıştığımız işkence olayları bir daha göster mektedir ki, yurdumuzda ve bütün dünyada faşizmin rengi, tavrı, bakışı, davranışı aynıdır. Kudurganlığı, sosyalizmi ve sosyalistleri tek hedef, tek düşman bellemesi; öfkesini, kinini aynı hedefe yöneltmesi bir rastlantı değildir. Tüm dünya faşistlerinin tek hedefe doludizgin yürümeleri, cibilliyet lerinin tüm çamurluluğuyla adı geçen olay larda somutlanmaktadır.

---

(1) O günlerde daha öldürmeğe başlamamışlardı.

(2) Yeni Gazete, 2 Mart 1971, «Ölüm - Kalım Çizgisi» adlı hikâyeden.

(3) Son Hikâyeler - Esirler (Sabahattin Ali)

(4) Diriler Mezarlığı (Fahri Erdinç)

(5) Sorgu, Pericles Korovessis, (Yöntem Yayınları)

(6) Sorgu, Henri Alleg-Pericles Korovessis, (aynı kitaptan)

(7) 14, 16, 26, 28 Kasım 1973 tarihli Yeni Halkçı gazetelerinden.

ilke 10 LİRA
AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ